Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru (fonološki i morfološki aspekt)

Crnić Novosel, Mirjana

Doctoral thesis / Disertacija

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:834924

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository

DIGITALNA KNJIŽNICA

Image not found or type unknown

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Mirjana Crnić Novosel

ŠTOKAVSKI IKAVSKI GOVORI U GORSKOME KOTARU (FONOLOŠKI I MORFOLOŠKI ASPEKT)

DOKTORSKI RAD

Rijeka, 2015.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Mirjana Crnić Novosel

ŠTOKAVSKI IKAVSKI GOVORI U GORSKOME KOTARU (FONOLOŠKI I MORFOLOŠKI ASPEKT)

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Rijeka, 2015.

UNIVERSITY OF RIJEKA
FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES IN RIJEKA

Mirjana Crnić Novosel

THE ŠTOKAVIAN IKAVIAN SPEECHES OF GORSKI KOTAR (PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL ASPECT)

DOCTORAL THESIS

Rijeka, 2015

Mentor: prof. dr. sc. Silvana Vranić

Doktorski rad obranjen je 8. lipnja 2015. na Filozofskome fakultetu u Rijeci pred povjerenstvom u sastavu:

1. dr. sc. Željko Jozić, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, predsjednik
2. prof. dr. sc. Silvana Vranić, Filozofski fakultet u Rijeci
3. dr. sc. Sanja Zubčić, Filozofski fakultet u Rijeci.

Sažetak:

U ovoj su radnji predstavljeni fonološki i morfološki opisi štokavskih ikavskih govora u tronarječnome Gorskom kotaru, zastupljeni u mjestima: Lič, Mrkopalj i Sunger.

U uvodnome se dijelu detaljno obrazlažu odabir teme, predmet i ciljevi istraživanja te s tim u vezi postavljene hipoteze. U dijelu o metodologiji istraživanja opisane su metode korištene u istraživanju i analizi te upitnici uporabljeni pri terenskome ispitivanju informanata.

Drugo je poglavlje posvećeno tronarječnosti Gorskoga kotara i pregledu kajkavskih, čakavskih i štokavskih govornih tipova iz dosadašnje literature. Usto, više je pozornosti posvećeno dosadašnjim istraživanjima štokavskih ikavskih gorskokotarskih govora i zemljopisno-povijesnome okviru tih triju punktova.

U vezi s odabirom teme ove radnje, u trećem je poglavlju više pozornosti posvećeno štokavskomu narječju i njegovu novoštokavskomu ikavskom dijalektu kojemu odabrani govori pripadaju.

Analiza koja uključuje fonološki opis (vokalizam, konsonantizam i naglasni sustav gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora) dio je četvrtoga poglavlja u kojem se, uspoređujući gorskokotarske štokavske ikavske posebnosti svih triju govora s onima u drugim štokavskim ikavskim sustavima te s čakavskim posebnostima, nastojalo razlučiti štokavske, čakavske ili čakavsko-štokavske značajke u fonološkim sustavima Liča, Mrkoplja i Sungera.

U istome se poglavlju donosi opis morfoloških značajki štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru. Morfološka je analiza obuhvatila prikaz promjenjivih i nepromjenjivih vrsta riječi, pripadajuće im tablice i opis zadržanih razlikovnosti među sustavima.

U zaključku se potvrđuju ili opovrgavaju postavljene hipoteze te se postavlja teorija o podrijetlu obrađenih govora koju je pokazala usporedna analiza. Osim toga, iznose se razlikovnosti među tim trima govornim sustavima prema dijalektološkoj klasifikaciji.

Ovim se istraživanjem sinkronijskim pristupom (uz dijakronijski) ujedno izdvajaju izoglose kojima se utvrđuje podrijetlo ispitivanih neautohtonih gorskokotarskih govora. Temeljita analiza govora Liča, Sungera i Mrkoplja prilog je poznavanju jezičnih značajki dosad samo djelomično istraženih štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru te nastojanju da se precizira dijalektna slika Gorskoga kotara.

Summary:

This thesis presents the phonological and morphological descriptions of the Štokavian Ikavian speeches in Gorski kotar, where three dialects are spoken, present in the following localities: Lič, Mrkopalj and Sunger.

The introductory part explains in detail the chosen topic, research subject and objectives, and corresponding proposed hypotheses. The section on methodology describes methods implemented in the research and analysis as well as questionnaires used for on-site interviews with respondents.

The second chapter discusses the three dialects of Gorski kotar and gives an overview of Kajkavian, Čakavian and Štokavian speech types from current literature. Additionally, more attention is given to past researches of the Štokavian Ikavian speeches of Gorski kotar and to the geographical and historical context of those three localities

Given the chosen topic of the thesis, the third chapter focuses more on the Štokavian dialect and its Neo-Štokavian Ikavian dialect to which the chosen speeches belong.

The analysis, including the phonological description (vocalism, consonantism and the system of accents of the Štokavian Ikavian speeches of Gorski kotar), can be found in the fourth chapter. By comparing Štokavian Ikavian characteristics of Gorski kotar in all three speeches with those in other Štokavian Ikavian systems and with Čakavian characteristics, it attempted to discern Štokavian, Čakavian or Čakavian-Štokavian characteristics in the phonological systems of Lič, Mrkopalj and Sunger.

This chapter also offers a synchronic description of morphological characteristics of the Štokavian Ikavian speeches in Gorski kotar. The morphological analysis includes an overview of open and closed word classes, corresponding tables and a description of kept differences among systems.

The conclusion either confirms or refutes the proposed hypotheses and establishes a theory on the origin of processed speeches established by the comparative analysis. Furthermore, differences among those three speech systems in line with dialectological classification are also presented.

A synchronic approach (in addition to the diachronic approach) to this research also singles out isoglosses establishing the origin of observed non-indigenous speeches of Gorski kotar. A thorough analysis of the speeches of Lič, Sunger and Mrkopalj contributes to the understanding of language features of the so far only partially explored the Štokavian Ikavian speeches of Gorski kotar as well as to the efforts to further specify the dialectal situation of Gorski kotar.

SADRŽAJ

1. Uvod ... 1
1.1. Uvodne napomene ... 1
1.2. Struktura doktorske radnje ... 3
1.3. Predmet istraživanja ... 4
1.4. Ciljevi istraživanja i očekivani znanstveni doprinos ... 4
1.5. Hipoteze ... 5
1.6. Metodologija istraživanja ... 5
1.6.1. Terensko istraživanje (Metode istraživanja građe) ... 5
1.6.2. Analiza (Metode analiziranja građe) ... 8
2. Tronarječnost Gorskoga kotara ... 9
2.1. Kajkavski gorskokotarski govori ... 12
2.2. Čakavski gorskokotarski govori ... 17
2.2.1. Zapadni čakavski govori ... 17
2.2.2. Istočni čakavski govori ... 18
2.3. Štokavski gorskokotarski govori ... 20
2.3.1. Ijekavski štokavski tip ... 20
2.4. Zemljopisno-povijesni podatci o ličko-mrkopaljskome kraju ... 22
2.4.1. Zemljopisni položaj ličko-mrkopaljskoga kraja ... 22
2.4.2. Povijest ličko-mrkopaljskoga kraja ... 23
3. Štokavsko narječje ... 28
3.1. Novoštokavski ikavski dijalekt ... 42
4. Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru ... 51
4.1. Dosadašnja istraživanja gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora ... 51
4.2. Fonološki opisi štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru ... 53
4.2.1. Fonološki opis govora Liča (FO_1) ... 53
4.2.1.1. Vokalski sustav ... 53
4.2.1.1.1. Inventar ... 53
4.2.1.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema ... 58
4.2.1.1.3. Distribucija ... 59
4.2.1.1.3.1. Vokalske redukcije ... 59
4.2.1.1.3.2. Vokalski skupovi ... 61
4.2.1.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata ... 61

4.2.1.1.3.4. Zamjene vokala ... 62
4.2.1.1.4. Promjena *ra* > *re* ... 63
4.2.1.1.5. Pregled podrijetla vokala ... 63
4.2.1.2. Konsonantski sustav ... 68
4.2.1.2.1. Inventar ... 68
4.2.1.2.2. Distribucija ... 68
4.2.1.2.2.1. Konsonanti *č* – *ǯ*, *ć* – *ʒ́* ... 68
4.2.1.2.2.2. Konsonant *ǯ* ... 69
4.2.1.2.2.3. Konsonant *h* ... 69
4.2.1.2.2.4. Konsonant *f* ... 71
4.2.1.2.2.5. Delabijalizacija -*m* > -*n* ... 72
4.2.1.2.2.6. Preinaka dočetnoga -*l* > -*V* ... 74
4.2.1.2.2.7. Rotacizam ... 76
4.2.1.2.2.8. Alternacije konsonanata ... 77
4.2.1.2.3. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova ... 78
4.2.1.2.3.1. Konsonanti *ć* i *ʒ́* ... 78
4.2.1.2.3.2. Konsonantski skupovi *št* i *žd* ... 79
4.2.1.3. Naglasni sustav ... 81
4.2.1.3.1. Inventar ... 81
4.2.1.3.2. Distribucija ... 81
4.2.1.3.3. Pomicanje naglaska na proklitiku ... 84
4.2.1.3.4. Duljenje pred sonantom ... 85
4.2.2. Fonološki opis govora Mrkoplja (FO_2) ... 86
4.2.2.1. Vokalski sustav ... 86
4.2.2.1.1. Inventar ... 86
4.2.2.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema ... 92
4.2.2.1.3. Distribucija ... 92
4.2.2.1.3.1. Vokalske redukcije ... 92
4.2.2.1.3.2. Vokalski skupovi ... 93
4.2.2.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata ... 94
4.2.2.1.3.4. Zamjene vokala ... 94
4.2.2.1.4. Promjena *ra* > *re* ... 95
4.2.2.1.5. Pregled podrijetla vokala ... 95

4.2.2.2. Konsonantski sustav ... 99
4.2.2.2.1. Inventar ... 99
4.2.2.2.2. Fonetska obilježja *ć* i *ʒ́* ... 100
4.2.2.2.3. Distribucija ... 100
4.2.2.2.3.1. Konsonant *ǯ* ... 100
4.2.2.2.3.2. Konsonant *h* ... 100
4.2.2.2.3.3. Konsonant *f* ... 102
4.2.2.2.3.4. Delabijalizacija *-m* > *-n* ... 102
4.2.2.2.3.5. Preinaka dočetnoga *-l* > *-V* ... 103
4.2.2.2.3.6. Rotacizam ... 105
4.2.2.2.3.7. Alternacije konsonanata ... 105
4.2.2.2.4. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova ... 106
4.2.2.2.4.1. Konsonanti *ć* i *ʒ́* ... 106
4.2.2.2.4.2. Konsonantski skupovi *šć* i *žʒ́/žd/žj* ... 108
4.2.2.3. Naglasni sustav ... 110
4.2.2.3.1. Inventar ... 110
4.2.2.3.2. Fonetska obilježja kratkih naglasnih jedinica ... 110
4.2.2.3.3. Distribucija ... 112
4.2.2.3.4. Pomicanje naglaska na proklitiku ... 117
4.2.3. Fonološki opis govora Sungera (FO_3) ... 119
4.2.3.1. Vokalski sustav ... 119
4.2.3.1.1. Inventar ... 119
4.2.3.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema ... 124
4.2.3.1.3. Distribucija ... 126
4.2.3.1.3.1. Vokalske redukcije ... 126
4.2.3.1.3.2. Vokalski skupovi ... 126
4.2.3.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata ... 127
4.2.3.1.3.4. Zamjene vokala ... 128
4.2.3.1.4. Promjena *ra* > *re* ... 128
4.2.3.1.5. Pregled podrijetla vokala ... 128
4.2.3.2. Konsonantski sustav ... 134
4.2.3.2.1. Inventar ... 134
4.2.3.2.2. Distribucija ... 134

4.2.3.2.2.1. Konsonant *ʒ́*..... 134
4.2.3.2.2.2. Konsonant *h*..... 135
4.2.3.2.2.3. Konsonant *f*..... 136
4.2.3.2.2.4. Delabijalizacija *-m* > *-n*..... 136
4.2.3.2.2.5. Preinaka dočetnoga *-l* > *-V*..... 137
4.2.3.2.2.6. Rotacizam..... 138
4.2.3.2.2.7. Alternacije konsonanata..... 138
4.2.3.2.3. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova..... 139
4.2.3.2.3.1. Konsonanti *ć* i *ʒ́*..... 139
4.2.3.2.3.2. Konsonantski skupovi *šć* i *žʒ́/žd/žj*..... 141
4.2.3.3. Naglasni sustav..... 142
4.2.3.3.1. Inventar..... 142
4.2.3.3.2. Fonetska obilježja kratkih naglasnih jedinica..... 142
4.2.3.3.3. Distribucija..... 143
4.2.3.3.4. Pomicanje naglaska na proklitiku..... 147
4.3. Morfologija štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru..... 149
4.3.1. Imenice..... 149
4.3.1.1. Uvodne napomene..... 149
4.3.1.2. Imenske sklonidbene vrste..... 150
4.3.1.2.1. Distribucija nastavaka..... 153
4.3.1.2.1.1. Imenice m. r. *a*-vrste..... 154
4.3.1.2.1.1.1. Nerelacijski morfem u osnovi množinskih oblika imenica m. r..... 159
4.3.1.2.1.1.2. Nastavak u G mn. imenica svih triju rodova..... 160
4.3.1.2.1.1.3. Ujednačenost nastavaka u DLI mn..... 162
4.3.1.2.1.2. Imenice s. r. *a*-vrste..... 164
4.3.1.2.1.3. Imenice ž. r. *e*-vrste..... 168
4.3.1.2.1.4. Imenice ž. r. *i*-vrste..... 175
4.3.1.3. Imenice koje se sklanjaju po izdvojenim pravilima..... 179
4.3.1.4. Morfonološke alternacije u imenica svih sklonidbenih vrsta..... 180
4.3.1.4.1. Osnove proširene sufiksom *-en-, -es-, -et-*..... 180
4.3.1.4.2. Nepostojano *-a-*..... 180
4.3.1.4.3. Promjene uvjetovane nepostojanim *-a-*..... 181
4.3.1.4.4. Izostanak sibilarizacije na dočetku osnove..... 181

4.3.1.4.5. Palatalizacija na dočetku osnove ... 182
4.3.1.4.6. Jotacija na dočetku osnove ... 182
4.3.1.5. Prozodijske napomene ... 183
4.3.2. Zamjenice ... 186
4.3.2.1. Uvodne napomene ... 186
4.3.2.2. Lične zamjenice za 1. i 2. l. i povratna zamjenica ... 186
4.3.2.3. Lične zamjenice za 3. l. jd. i 3. l. mn. ... 188
4.3.2.4. Posvojne zamjenice i posvojno-povratna zamjenica ... 189
4.3.2.5. Pokazne zamjenice ... 191
4.3.2.6. Upitno-odnosne zamjenice i njima tvorene neodređene zamjenice ... 192
4.3.2.7. Zamjenica *väs/sväs* 'sav' i samostalan lik *svë* ... 195
4.3.2.8. Zamjenički pridjev *sâm* ... 196
4.3.3. Brojevi ... 198
4.3.3.1. Glavni brojevi ... 198
4.3.3.2. Redni brojevi ... 200
4.3.4. Pridjevi ... 202
4.3.4.1. Uvodne napomene ... 202
4.3.4.2. Pozitiv ... 204
4.3.4.2.1. Neodređeni lik pridjeva ... 204
4.3.4.2.2. Određeni lik pridjeva ... 207
4.3.4.2.3. Morfonološke alternacije u pozitiva ... 210
4.3.4.2.3.1. Nepostojano *-a-* u pozitiva ... 210
4.3.4.2.3.2. Asimilacije u pozitiva ... 210
4.3.4.3. Komparativ ... 211
4.3.4.3.1. Morfonološke alternacije u komparativa ... 211
4.3.4.3.1.1. Jotacija na dočetku osnove ... 211
4.3.4.4. Superlativ ... 212
4.3.4.5. Prilozi ... 212
4.3.5. Glagoli ... 214
4.3.5.1. Uvodne napomene ... 214
4.3.5.2. Spregovne vrste ... 214
4.3.5.3. Infinitni glagolski oblici ... 217
4.3.5.3.1. Infinitiv ... 217

4.3.5.3.1.1. Prefigirani glagoli ... 218
4.3.5.3.2. Glagolski pridjev ... 219
4.3.5.3.2.1. Glagolski pridjev radni ... 219
4.3.5.3.2.1.1. Morfonološke alternacije ... 220
4.3.5.3.2.2. Glagolski pridjev trpni ... 221
4.3.5.3.2.2.1. Morfonološke alternacije ... 222
4.3.5.3.3. Glagolski prilog ... 223
4.3.5.4. Finitni glagolski oblici ... 224
4.3.5.4.1. Jednostavni oblici ... 224
4.3.5.4.1.1. Prezent ... 224
4.3.5.4.1.1.1. Glagoli koji se sprežu po izdvojenim pravilima ... 228
4.3.5.4.1.1.2. Morfonološke alternacije ... 230
4.3.5.4.1.2. Imperativ ... 230
4.3.5.4.2. Složeni glagolski oblici ... 231
5. Zaključak ... 233
6. Literatura ... 240
7. Prilozi ... 249
7.1. Popis ispitanika ... 249
7.2. Ogledi govora ... 250
7.2.1. Ogled govora Liča ... 250
7.2.2. Ogled govora Mrkoplja ... 252
7.2.3. Ogled govora Sungera ... 253
7.3. Karte ... 254

1. Uvod

1.1. Uvodne napomene

Hrvatski jezik ima tri narječja: kajkavsko, čakavsko i štokavsko.[1] Narječja su „one skupine dijalekata koje posjeduju vlastita autonomna jezična svojstva najviše distinktivne razine“ i njih je „moguće utvrditi samo u onim jezicima u kojima se mogu definirati opozicije između najmanje dvaju djelomice jezično individualiziranih autonomnih podsustava ranga narječja, a kojima su dijalekatske sastavnice povezane gustom mrežom zajedničkih izoglosa“ (Lukežić 1999: 137–138). Svako se od tih narječja sastoji od velikoga broja mjesnih govora koje je prema zajedničkim elementima moguće svrstati u grupe govora, poddijalekte i dijalekte[2]. Kajkavskim i čakavskim narječjem govore samo Hrvati, a štokavskim govore i susjedni narodi: Srbi, Crnogorci i Bošnjaci.

Gorskokotarski hrvatski govori pripadaju svim trima narječjima hrvatskoga jezika. U tronarječnome Gorskom kotaru svoje su mjesto u svega trima punktovima (Lič, Mrkopalj, Sunger) pronašli štokavci ikavci, okruženi kajkavcima (u naseljima: Fužine, Vrata, Belo Selo, Begovo Razdolje) i čakavcima (u naseljima: Slavica, Brestova Draga, dio Staroga Laza) s kojima su već stoljećima u svakodnevnu neposrednu dodiru.

B. Finka (1977) govoreći o štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru, pridružuje im naziv mrkopaljsko-lički govorni tip. Osim uključenih u naziv, pripadajući su tomu tipu i govor Sungera te Mrkopaljskoga Tuka i dijela (Poljičke) Kose (oba u Općini Mrkopalj)[3]. U dosadašnjoj su literaturi navedeni govori određeni idiomima novoštokavskoga ikavskog dijalekta, ali uz neosporno preklapanje s čakavskim sustavom u govorima Sungera i Mrkoplja. U govoru Mrkoplja istraživači su opservirali velik broj čakavskih posebnosti[4], a

[1] Prema tumačenju J. Silića (2006: 34), „štokavsko, čakavsko i kajkavsko narječje različiti su (jezični) sustavi“ koji „u hrvatskom jeziku imaju načelno onu ulogu koju imaju (drugi) slavenski jezici (ako uzmemo u obzir samo njih). Oni su dakle zasebna hrvatska narječja, a ne narječja hrvatskoga jezika.“

[2] „Dijalekti su dakle apstrakcije, a realne su izoglose i njihove kombinacije u konkretnim mjesnim govorima, u svakom pojedinom slučaju drugačije. No i dijalekti su realnost jer pravci izoglosa ne predstavljaju uvijek ravnomjerno raspoređene mreže, nego se bar djelomično grupiraju u snopove izoglosa, razrjeđuju se i zgušnjavaju.“ (Brozović 1970a: 6). Usp. i Moguš 1977: 2–3.

[3] U literaturi se navodi (Barac-Grum, Finka 1981: 423) da je jedan dio Tuka izrazito ijekavski (tzv. Vojni Tuk, srpski), dok je drugi dio (tzv. Tuk Mrkopaljski, hrvatski) više pod utjecajem mrkopaljskoga štokavskoga ikavskog govora. Prema popisu stanovništva 2011., u Tuku Mrkopaljskome zabilježena su 4 stanovnika, a u Vojnome Tuku 28 stanovnika, no za ovoga istraživanja nije potvrđena prisutnost štokavaca ikavaca u hrvatskome dijelu Tuka, pa je on izostavljen iz analize. Poljička Kosa danas je dijelom Mrkoplja, pa se za ovoga istraživanja ne izdvaja kao zaseban punkt. Stanovnici nastanjeni u tome predjelu istoga su izričaja kao Mrkopaljci.

[4] Usp. Finka 1977: 167–197; Lukežić 2008: 293–323; Vranić, Crnić 2008: 119–131.

Sunger se tumači poštokavljenim čakavskim govorom. Lič je dosad jedini obilježen samo štokavskim značajkama.

U dosadašnjoj literaturi ti su govori utvrđeni kao neautohtoni gorskokotarski govori, govornici kojih su u povijesnim zbivanjima od 16. st. nadalje pod osmanlijskom invazijom napustili svoje nekadašnje stanište i naselili područje Liča, Mrkoplja i Sungera. Različita su tumačenja njihova podrijetla, od toga da su doseljeni s područja sjeverne Dalmacije, između Zemunika i donjega Pozrmanja, do toga da im prvotna postojbina nije bila ista.[5]

Sami stanovnici toga područja svjesni su svojega štokavskoga ikavskog izričaja i s ponosom ističu njegovu posebnost među kajkavskim i čakavskim gorskokotarskim idiomima, uz prisutnu svijest o međusobnoj diferencijaciji. Tomu najbolje svjedoči rečenica kojom se Mrkopaljci redovito odjeljuju od Sungerčana: *Bïja san na Bîlīn stínan, vïdija san bîlōga vûka, bïja je bîlī* (Mrkopalj); *Bïl san na Bêlin stínan, vïdel san bêloga vuka, bïl je bêlī* (Sunger); a potom i Ličana: *Bïja san na Bîlīn stínan, vïdija san bîlōga vûka, bïja je bîlī.*

S druge strane, susjedni gorskokotarski i primorski čakavci, koji zaokružuju područje Gorskoga kotara, nerijetko te štokavce ikavce doživljavaju kao govornike bliske čakavskomu izričaju.

Činjenica da su dosad svi istraživači opservirali koegzistenciju dvaju sustava: štokavskoga i čakavskoga u govorima Mrkoplja i Sungera, ali ne i u Liču, a da okolni govornici čakavci prepoznaju te sustave kao bliske svojima čakavskima, motivacija je za temeljitu dijalektološku analizu kojom će se utvrditi stupanj razlikovnosti među trima sustavima. Usporedba paralelnih sustava razriješit će konačnu klasifikaciju govora kojima Ličani, Mrkopaljci i Sungerčani posve izolirano od ostalih štokavaca ikavaca govore na uskome području Gorskoga kotara.

[5] Usp. Laszowski 1923: 60–62; Strohal 1903: 162–163; Strohal 1906: 665–666; Finka 1977: 167–168.

1.2. Struktura doktorske radnje

Radnja je podijeljena na nekoliko poglavlja i potpoglavlja u kojima se predstavljaju i opisuju fonološki i morfološki sustav štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru.

Sadržaj je sljedeći:

1. U uvodnome se dijelu detaljno obrazlažu odabir teme, predmet i ciljevi istraživanja te s tim u vezi postavljene hipoteze. U dijelu o metodologiji istraživanja opisane su metode korištene u istraživanju i analizi te upitnici uporabljeni pri terenskome ispitivanju informanata.
2. Drugo je poglavlje posvećeno tronarječnosti Gorskoga kotara i pregledu kajkavskih, čakavskih i štokavskih govornih tipova iz dosadašnje literature. Usto, više je pozornosti posvećeno zemljopisno-povijesnome okviru tih triju punktova.
3. U vezi s odabirom teme ove radnje, u trećem je poglavlju prema podatcima iz dosadašnje literature opisano štokavsko narječje i njegov novoštokavski ikavski dijalekt kojemu odabrani govori pripadaju. Izdvajanjem alijetetnih i alteritetnih značajki, koje pripadaju apstraktnim jedinicama narječja i dijalekata, u tome se poglavlju predstavlja sustav pretpostavljen i u gorskokotarskim govorima Liča, Mrkoplja i Sungera.
4. Četvrto je poglavlje središnji dio radnje. Dio su ovoga poglavlja ponajprije dosadašnja istraživanja gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora. Potom ovo poglavlje obuhvaća fonološke opise (vokalizam, konsonantizam i naglasni sustav) svih triju gorskokotarskih štokavskih ikavskih prikazane odvojeno zbog više zabilježenih razlikovnosti na tome planu, uspoređujući njihove posebnosti s onima u drugim štokavskim ikavskim sustavima te s čakavskim posebnostima. Na taj se način nastojalo razlučiti štokavske, čakavske ili čakavsko-štokavske značajke u fonološkim sustavima Liča, Mrkoplja i Sungera. U istome se poglavlju donosi opis morfoloških značajki štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru. Morfološka je analiza obuhvatila prikaz promjenjivih vrsta riječi, pripadajuće im tablice i opis zadržanih razlikovnosti među sustavima. S obzirom na pretežitu ujednačenost u većini zabilježenih značajki, njihov se opis prikazuje kao jedan zajednički morfološki sustav karakterističan za sve govore.
5. U zaključku se potvrđuju ili opovrgavaju postavljene hipoteze te se postavlja teorija o podrijetlu obrađenih govora koju je pokazala usporedna analiza. Osim toga,

iznose se razlikovnosti među tim trima govornim sustavima prema dijalektološkoj klasifikaciji.

Radnji je priložen popis literature, ogledi svakoga pojedinog govora te odabrane dijalektološke karte.

1.3. Predmet istraživanja

Predmetom su ove radnje novoštokavski ikavski govori u Gorskome kotaru, dosad samo djelomično istraženi. U istraživanju se podrobno opisuju na fonološkoj i morfološkoj razini. Predmet je istraživanja i suodnos tih govora te drugih ikavskih štokavskih govora prema podatcima dostupnima u literaturi o ikavskim štokavskim govorima izvan gorskokotarskoga područja. Time se ujedno nastojalo potvrditi put migracije štokavskoga ikavskog stanovništva na područje Liča, Mrkoplja i Sungera.

1.4. Ciljevi istraživanja i očekivani znanstveni doprinos

Cilj je doktorske radnje *Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru (fonološki i morfološki aspekt)* na temelju sustavne fonološke i morfološke analize govora Liča, Mrkoplja i Sungera rasvijetliti njihovu poddijalektnu pripadnost unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Naime, prema rezultatima dosadašnjih istraživanja, govori su Liča, Mrkoplja i Sungera uglavnom bili prepoznati kao homogena cjelina (isti govorni tip) te određeni novoštokavskim, četveroakcenatskim govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta, uz tek pojedina odstupanja.

Usporednom će se analizom triju konkretnih mjesnih štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru utvrditi stupanj njihove međusobne diferencijacije. Dijalektološkom klasifikacijom utvrdit će se dijalektna osnovica svih ovjerenih zasebnosti u svakome govoru posebno. Na taj će se način potvrditi ili opovrgnuti ranija tumačenja o novoštokavskim ikavskim govorima iste ili različite poddijalektne pripadnosti, tj. supostojanje štokavske i čakavske komponente u govorima Mrkoplja i Sungera, odnosno tipične štokavske ikavske značajke u govoru Liča.

Nadalje, cilj je ove radnje usporedbom prikupljenih i obrađenih rezultata istraživanja s podatcima objavljenima u pojedinačnim opisima štokavskih ikavskih govora između Krke i Neretve, Makarskoga primorja, Imotske i Cetinske krajine, jugozapadne Like, podvelebitskih

bunjevačkih govora te štakavskih i šćakavskih govora zapadne Hercegovine i zapadne Bosne, izdvojiti izoglose kojima će se utvrditi podrijetlo gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora.

Klasifikacijom i određenjem poddijalektne pripadnosti te posebnosti spomenutih triju govora nastojat će se pridonijeti i preciziranju dijalektne slike tronarječnoga Gorskog kotara, ali i nadopuniti dosadašnje spoznaje o štokavskim ikavskim govorima u cjelini i o njihovim međusobnim različitostima.

1.5. Hipoteze

Na temelju navedenih ciljeva istraživanja postavljaju se sljedeće hipoteze:

1. gorskokotarski se štokavski ikavski govori diferenciraju prema određenim fonološkim jezičnim značajkama (štakavizmu/šćakavizmu; postotku zastupljenosti ekavizama; odrazu dočetnoga *-l*; statusu fonema *h*)
2. u govorima Mrkoplja i Sungera supostoje dva sustava: čakavski i štokavski
3. u govoru je Liča najviše zastupljena novoštokavska akcentuacija
4. gorskokotarski se štokavski ikavski govori u manjoj mjeri diferenciraju prema određenim morfološkim jezičnim značajkama
5. štokavci su ikavci u Gorskome kotaru doseljeni iz različitih krajeva.

1.6. Metodologija istraživanja

1.6.1. Terensko istraživanje (Metode istraživanja građe)

Građa potrebna za fonološku i morfološku analizu ovih govora prikupljana je terenskim ispitivanjem informanata na dva načina: snimanjem slobodnoga govora (ogled govora) i ispunjavanjem upitnika posebno sastavljenih za štokavske ikavske govore Gorskoga kotara.

Dio građe za fonološku i dijelom morfološku analizu prikupljen je u različitim intervalima u razdoblju od 2008. do 2012. g. zvučnim zapisom ogleda govora za potrebe doktorskoga studija. Ogled je govora snimljen diktafonom (*Olympus Digital Voice Recorder* VN-4100PC). Istraživanje je nastavljeno krajem 2013. i početkom 2014. g. korištenjem usmjerenoga upitnika sa svrhom što potpunijega fonološkoga i morfološkoga opisa gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora. U 2015. g. neki su se ekscerpirani i transkribirani podatci provjeravali ciljanim upitnikom kada se za tim pokazala potreba.

Upitnik za terensko istraživanje sastavljen je prema dosad objavljenim podatcima o štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru, kao i o drugim idiomima koji pripadaju novoštokavskomu ikavskom dijalektu štokavskoga narječja (npr. Čilaš Šimpraga 2007, 2010; Dragičević 1982, 1987, 1989, 1990; Finka 1977; Halilović 1996; Ivić 1962 – 1963, 1985; Lisac 2002, 2003, 2008; Lukežić 2003, 2008; Kurtović Budja 2009; Menac-Mihalić 2005; Peco 2007; Sammartino 2009; Strohal 1905 – 1906; Vranić, Crnić 2008) i nadopunjen proširenim pitanjima iz Upitnika IHJJ-a za HLA[6], u svrhu što potpunijega fonološkoga i morfološkoga opisa. Sastoji se od ekscerpiranih konkretnih fonoloških i morfoloških činjenica pribrojenih u zapadne štokavske značajke. Za svaku je značajku naveden određeni broj primjera koje informanti prepoznaju/ne prepoznaju reprezentativnim u svome idiomu.

Provjeravana su sljedeća obilježja:

1. upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' *što*/*šta* te složeni prilozi i složene neodređene zamjenice za značenje 'neživo'
2. odraz fonema *ě u korijenskome, gramatičkome i tvorbenome morfemu – dosljedan ikavski; s prisutnošću ekavizama i (i)jekavizama
3. odraz poluglasa *ə
4. odraz stražnjega nazala *ǫ i slogotvornoga *l̥
5. odraz prednjega nazala *ę
6. prijedlog i prefiks *u* (< *və)
7. vokalske alternacije
8. prijevojni likovi (*ra* > *re*)
9. gubljenje ili supstitucija konsonanta *h*
10. (ne)postojanje konsonanta *f* u konsonantskome inventaru
11. konsonantske alternacije; disimilacija i asimilacija konsonanata; ispadanje konsonanata u konsonantskome skupu
12. status konsonanta *ǯ* u konsonantskome inventaru
13. konsonantski skupovi *št*/*šć* i *žd*/*žǯ*/*žj*
14. rezultat jotacije konsonanata *t* i *d*
15. preinaka dočetnoga slogovnog *-l* > *-V* ili zadržan dočetni *-l* na dočetku pr. r. m. r., imenica, pridjeva i priloga te na dočetku unutrašnjega sloga imenica

[6] S obzirom na to da se upitnik revidirao tijekom ispitivanja te se nadopunjavao novim pitanjima proizašlima iz prvih rezultata istraživanja, ne može se dati konačan broj postavljenih pitanja. Stoga se navode značajke na temelju kojih je upitnik sastavljen, a koje su se pomno ispitivale u razgovoru sa svim ispitanicima. Prema tim je značajkama sastavljen popis riječi, tj. ekvivalenata potvrđenih u standardnome jeziku.

16. neutralizacija *-m* > *-n* na dočetku gramatičkoga morfema i u nepromjenjivim riječima

17. rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moći* i u riječi *možda*

18. skup *jd* u prezentskoj osnovi, a skup *jt* u infinitivnoj osnovi glagola prefigiranih od *iti

19. četveronaglasni sustav s nenaglašenim duljinama iza naglaska; ostvaraj uzlaznih i silaznih naglasaka na prvome slogu u riječi te silaznih izvan početne pozicije; prenošenje i preskakanje naglaska na prednaglasnicu

20. u imenica m. r.: a) množinsko proširenje nerelacijskim morfemom *-ov-/-ev-* u svim oblicima množine; b) neproširena osnova u imenica; c) proširena osnova samo u G mn.

21. genitivni morfem: a) *-a* u množini imenica svih triju rodova; b) *-ø* u množini imenica svih triju rodova; c) *-iju* u množini imenica svih triju rodova; d) *-i* u imenica m. r.

22. morfem u DLI mn.: a) sinkretizam oblika u DLI mn. m. i s. r. *-ima*; u DLI mn. ž. r. *-ama*; b) gramatički nastavci u L mn. i I mn. *-in* m. i s. r., *-an* ž. r.

23. nastavak *-om* ili *-on* u I jd. ž. r.

24. morfem *-u* u 3. l. mn. prezenta

25. infinitiv s neokrnjenim dočetkom (*-ti*, *-ći*) i s okrnjenim dočetkom (*-t*, *-ć*) bez opozicije sa supinom

26. zamjenice s likovima *tko/ko, ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, ovoliki, toliki, onoliki, koji, čiji* i prilozi s likovima *gdi/gdje/gźe* i *di/de/dje*.

Na taj je način prikupljen dio materijala dostatan za fonološku analizu i određivanje razlikovnih morfoloških činjenica. Nakon preslušavanja i transkribiranja građe, sastavljen je drugi dio upitnika, koji se odnosio na konkretne morfološke podatke: sklonidbu imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva i sprezanje glagola. Na temelju dosadašnjih morfoloških opisa štokavskih i čakavskih mjesnih govora zabilježenih u literaturi, sastavljen je popis promjenjivih vrsta riječi[7] na temelju kojega su se od informanata tražili konkretni oblici, bilo da je riječ o čitavim sklonidbama i konjugacijama ili o segmentima za nadopunjavanje već postojećega prikupljenog materijala.

[7] Za popis imenica korišteni su i podatci objavljeni u člancima M. Kapovića (2006: 159–172; 2008: 1–39; 2010: 51–105; 2011: 109–146; 2011: 147–172).

U svakome su mjestu ispitivanja prema temeljnim dijalektološkim postulatima izabrani informanti, mahom najstariji stanovnici, popis kojih je pridodan na kraju ove radnje.[8]

Prikupljena je građa preslušana i transkribirana tradicionalnom hrvatskom dijalektološkom transkripcijom.

1.6.2. Analiza (Metode analiziranja građe)

Pri fonološkim opisima govora svih triju gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora u ovoj radnji analiza je izvršena prema tradicionalnim dijalektološkim fonološkim opisima štokavskih sustava. U raščlambi i interpretaciji građe rabljeni su i dosad objavljeni podatci, relevantni za istraživano područje.[9] Na ukupnu je građu primijenjen instrumentarij dijalektološke teorije razlikovnosti, s trima hijerarhijskim rangovima, potvrđen u literaturi funkcionalnim pri genetskim klasifikacijama organskih idioma.

U morfološkoj analizi prikupljene građe u ovoj radnji također su rabljeni dosad objavljeni relevantni morfološki podatci za štokavske i čakavske sustave, a analiza je izvršena prema recentnijim dijalektološkim morfološkim prikazima.[10]

Uz sinkronijski, funkcionalnim se u objema analizama pokazao i dijakronijski prikaz fonoloških i morfoloških ovjerenih jedinica.[11]

---

[8] V. pogl. **Prilozi** u ovoj radnji.

[9] Finka 1977: 167–197; *Upitnik*; Lukežić 2008: 293–324; Vranić, Crnić 2008: 119–131; Lukežić 2015: 198–199.

[10] Morfološka obradba u ovoj radnji slijedi metodologiju primijenjenu u recentnome (čakavološkome) morfološkom opisu u knjizi S. Vranić: *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu; 2. Morfologija* (2011).

[11] Pri tome su najviše poslužile dvije knjige I. Lukežić: *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1. Fonologija* (2012) i *2. Morfologija* (2015).

2. Tronarječnost Gorskoga kotara

Na lingvističkoj karti Hrvatske posebno mjesto zauzima područje Gorskoga kotara[12], relativno usko područje Republike Hrvatske na kojem su zastupljena sva tri hrvatska narječja. Prema brojnosti govora, to je ipak ponajviše kajkavski kraj, što potvrđuje omjer stanovnika, neprekidno nestabilan i promjenjiv: kajkavci pokrivaju 70-ak posto gorskokotarskoga područja, štokavci 20-ak posto, a čakavci samo 10-ak posto[13]. Raznovrsnost je govora na području Gorskoga kotara posljedica mnogih povijesnih i gospodarskih prilika te zbivanja od 15. do 18. st.[14] zbog kojih se dijalektna slika toga malog prostora mijenjala, najviše nauštrb čakavskih govora.

U literaturi se krajem 90-ih godina 20. st. (Lisac 1991: 381–386; 1997: 155–161) navodi da je gorskokotarsko dijalektno stanje u srednjem vijeku bilo prirodnije strukturirano i manje komplicirano od današnje izrazite dijalektne diferencijacije[15]. Većinom je to bio kajkavski, a manjim dijelom čakavski kraj.[16] Krajem 15. st., osobito u 20-im i 30-im godinama 16. st. jedan je dio stanovnika Gorskoga kotara pred otomanskom silom pobjegao na sjever, u Kranjsku.

Prema tumačenju V. Barac-Grum i B. Finke (1981), Gorski je kotar teren *čakavske podloge* u predmigracijskome razdoblju, no u 16. je stoljeću stanovništvo u Gorskome kotaru izrazito prorijeđeno. Zbog nadiranja Osmanlija prvobitno čakavsko stanovništvo prebjeglo je iz Gorskoga kotara djelomično u Primorje i Vinodol, a pretežno u Kranjsku. U relativno opustjeli Gorski kotar uselilo se novo stanovništvo, „osobito iz istočnijih krajeva koje su već bili zauzeli Turci ili iz onih kojima je prijetila neposredna turska opasnost“. Uglavnom su to bili „novoštokavci ijekavci“ ili više-manje „poštokavljeni čakavci ikavci“ (1981: 419)[17]. To je stanovništvo zadržalo svoj autohtoni štokavski govor ako se naselilo u izoliraniji kraj, a oni koji su se po svome dolasku pomiješali s autohtonim stanovništvom uglavnom su se

---

[12] O tome se govori u radovima: Barac-Grum, V., Finka, B. 1981. *Govori i nazivlje*; Lisac, J. 1997. *Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadanjosti*; Malnar, M. 2010. *Dijalekti u Gorskom kotaru*; Crnić Novosel, M. 2013. *Zajik va kome ča slaje zvoni – zapadna čakavština Gorskoga kotara.*

[13] Prema A. Burić 1979: 30.

[14] „Frankopani i Zrinski su od 15. st. zaposjedali Gorski kotar i naseljavali ga čakavskim stanovništvom iz svojih nedalekih vinodolskih i primorskih posjeda, i to posebno njegova današnja rubna područja – od jugoistoka do sjeverozapada“ (Barac-Grum, Finka 1981: 419). Prema tumačenju J. Lisca, u nas je vrijedilo pravilo seobenih kretanja prema sjeverozapadu, no „zapadni gorskokotarski kajkavci jedni su od rijetkih govornika dijasistemskih organskih idioma nastali znatnim dijelom kao rezultat migracija prema jugu“. Te su seobe prema jugu „plod zrinsko-frankopanskoga rada, plod njihovih gospodarskih zamisli i ostvarenja“ (1997: 159).

[15] Više o gorskokotarskome predmigracijskome dijalektnom stanju – ukrštanju dijalektnih idioma i ususlavljenu zajedničkome životu v. u Lisac 1991: 381–386.

[16] D. Brozović na *Karti predmigracionog rasporeda hrvatskosrpskih narječja* (1970c: 154) označava Gorski kotar većim dijelom kajkavskim područjem.

[17] U ovoj se radnji navedena teza neće u potpunosti uzimati u obzir.

asimilirali i preuzeli značajke domicilnoga govora[18]. Treći su u nekim krajevima Gorskoga kotara bili ili malobrojni, ili su se naknadno opet selili pa nisu ostavili dublji trag u govoru stanovnika tih krajeva.

J. Lisac (1991: 381–386) tumači da od kraja 15. st. naovamo dolaze u Gorski kotar govornici čakavskih i štokavskih dijalekata, koji su južni prebjezi pred Osmanlijama. Doseljeni su čakavci pripadnici srednjočakavskoga (ikavsko-ekavskoga) dijalekta, a doseljenici štokavci prema njegovu tumačenju pripadnici su novoštokavskoga ikavskog (zapadnoga) dijalekta (ikavci) i istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta (ijekavci).

Krajem 17. st. i u 18. st. Čabar i Ravna Gora djelomično se naseljavaju stanovništvom iz Slovenije i drugih zemalja Austro-Ugarske Monarhije, a u čabarski i gerovski kraj te u mjesta uz Kupu vraćaju se potomci nekadašnjih iseljenika pred Osmanlijama. Oni su u Gorski kotar, na područje malobrojnih starosjedilačkih čakavskih govora, donijeli svoju slovensku kajkavštinu.

U prvoj polovici 18. st. prilikom gradnje Karolinske ceste i gospodarskoga oživljavanja naselja uz tu cestu zbio se posljednji snažniji prodor čakavštine na područje Gorskoga kotara (Barac-Grum, Finka 1981: 419).

Posljedice su tih seobenih kretanja vidljive u gorskokotarskoj lingvističkoj slici kako nekad tako i danas. Dok neki govori vrlo dobro čuvaju svoje značajke, drugi su pod utjecajem susjednih idioma više ili manje izmijenjeni, poštokavljeni ili pokajkavljeni. Gorani danas govore peterima dijalektima[19] svih triju hrvatskih narječja: kajkavskim goranskim dijalektom, srednjočakavskim ikavsko-ekavskim dijalektom, sjevernočakavskim ekavskim dijalektom, novoštokavskim ikavskim i istočnohercegovačko-krajiškim dijalektom. Do gubitka nekadašnjih organskih idioma dolazilo je i među kajkavcima, i među čakavcima, s time da su se manjine najčešće jezično utapale u većinskim govorima, tj. neprestižni u prestižnim govorima. Još je 1981. u literaturi zabilježeno da ti govori imaju tendenciju gubljenja autohtonosti.[20] Upravo je zbog toga tronarječna slika Gorskoga kotara vrijedna konkretnih dijalektoloških istraživanja, a ponajviše su vrijedni oni dosad ponajmanje istraživani – štokavski govori.

---

[18] Ispremiješanost stanovništva tolikih je razmjera da su u selu Stari Laz registrirani kajkavci, čakavci i štokavci pa su susjedi postali oni koji to prirodnim razvojem ne bi mogli biti. V. Lisac 1997: 158–159.

[19] Lisac (1997: 155–161) navodi četiri dijalekta bez čakavskoga ekavskog dijalekta u M. Vodici.

[20] Ta je pojava zamjetna u poštokavljenome govoru Sungera, koji je toliko izmijenio svoju prvotnu fizionomiju da se danas tek po nekim govornim čakavskim crtama može zaključiti da mu je u osnovi bilo čakavsko narječje (Barac-Grum i Finka 1981: 428).

Tako izdiferencirani gorskokotarski dijalektni prostor ima više unutarnjih dijalektnih podtipova: svi su dijalekti dalje podijeljeni na istočni i zapadni tip, a osim toga uočava se i konfesionalna podijeljenost govornika različitih dijalekata: ijekavci štokavci pripadaju pravoslavnoj sferi, a ostali su – kajkavci, čakavci i ikavci štokavci – rimokatolici.

Za promijenjenu demografsku sliku Gorskoga kotara zaslužno je i područje koje su naselili pridošli stanovnici. Mahom je riječ o visinskome predjelu pa nije neobično što su kretanja golemih razmjera učinila mnoge dijalekte nekompaktnima, međusobno nepovezanima – kakvi su i danas.

2.1. Kajkavski gorskokotarski govori

Kajkavski govori i danas zauzimaju najveći dio gorskokotarskoga terena, a teritorijalno nisu povezani s glavnim kajkavskim područjem na sjeverozapadnome dijelu Hrvatske[21]. Kajkavština se prostire na području od Severina na Kupi do Fužina i Lokava, sjeverno do slovenske granice te južno do Ravne Gore i Begova Razdolja. No, u dosadašnjoj je literaturi zabilježeno da „nisu ipak svi kajkavski govori na tom području jedinstveni, nego tvore nekoliko dijalekatskih tipova: lukovdolski, ravnogorski, delnički, brodski, gerovsko-čabarski, lokvarsko-fužinarski, prezidanski“ (Barac-Grum, Finka 1981: 424). U istome se radu ne navode konkretniji podatci o granicama među tim tipovima jer „na dijalekatske tipove gorskokotarske kajkavštine ne treba gledati kao na strogo razmeđene dijalekte, ima i prijelaznih govora u kojima supostoje tipične crte dvaju ili više susjednih tipova“ (Barac-Grum, Finka 1981: 427; Barac-Grum 1993: 28–29).

U suvremenijoj se literaturi[22] kajkavski govorni tip dijeli na istočni (manji) i zapadni (veći) dio prema razlikama u vokalizmu i konsonantizmu, prozodiji, morfologiji te leksičkoj građi.[23] Istočni poddijalekt obuhvaća govore u sljedećim naseljima: Lukovdol, Gorenci, Dolenci, Podvučnik, Rtić, Draga Lukovdolska, Nadvučnik, Vučnik, Severin na Kupi, Močila, Klanac, Damalj, Plešivica Lukovdolska, Rim, Zdihovo, Lipje Bosiljevsko, Mali Jadrč, Veliki Jadrč, Osojnik. Sav preostali teren Gorskoga kotara čini zapadni poddijalekt, kojem pripadaju govori u naseljima: Blaževci, Brod Moravice, Skrad, Brod na Kupi, Kuželj, Turke, Plešce, Tršće, Čabar, Gerovo, Crni Lug, Delnice, Kupjak, Ravna Gora, Begovo Razdolje, Lokve, Belo Selo, Vrata, Fužine. Glavna je razlika među tim dvama poddijalektima prisutan noviji utjecaj u govorima na istočnome dijelu.[24]

U ovoj će se radnji izdvojiti glavne fonološke značajke goranskoga[25] dijalekta (ne razdvajajući istočni i zapadni dio u zasebna poglavlja) prema podatcima objavljenim u dosadašnjim istraživanjima (Barac-Grum, Finka 1981: 424–428; Barac-Grum 1993; Malnar 2010: 54–57).

Fonološke su značajke goranskoga dijalekta: upitno-odnosna zamjenica *kaj* (uz *kej*); lična zamjenica za 1. l. jd. *es* (uz *est, jest, ję*); vokalizam kojega je osnovica zajednička većini

[21] Utjecaji i miješanje stanovništva (Slovenaca, čakavaca i štokavaca) odvojili su veći dio Gorana od ostalih kajkavaca (Lisac 1997: 158).
[22] Usp. Lisac 2006; Malnar 2010; Marinković 2015.
[23] Usp. Lisac 1988: 137.
[24] Usp. Lisac 2006: 11.
[25] Pridjev goranski koristi se samo uz imenicu dijalekt i tada označava jedan od dijalekata kajkavskoga narječja hrvatskoga jezika.

govora najčešće je vrlo razvijen: otvoreni i zatvoreni vokali koji se mogu diftongirati ili reducirati, s razlikom u ostvaraju vokala pod dugim i kratkim naglaskom te izvan naglaska; česta redukcija nenaglašenih vokala; prisutnost vokala *ə* u vokalskome sustavu, koji je često supstituiran fonemima *e, ẹ, a* ili *o*; dugo *e* od jata, koje se može realizirati kao zatvoreno *ẹ* ili otvoreno *ę* s razlikovnosti među poddijalektima: u zapadnome se uglavnom čuva fonološka individualnost jata; jače ili slabije akanje, tj. zamjena vokala *o* vokalom *a*: *gr'ap* 'grob', *sn'ap* 'snop'; pojava fonema *ü* koji se često zamjenjuje vokalom *i* (*vura* > *vüra* > *vyra* > *vira*); protetski *v* ispred početnoga *u*, ne u svim govorima (npr. *v'usta* u Čabru, a izostaje u Ravnoj Gori); fonem *h*, koji je stabilna jedinica konsonantskoga sustava i u ovim se govorima bolje čuva nego u slovenskome jeziku ili na drugome kajkavskom području, a njegov je fonetski ostvaraj [x] tipičan za zapadni goranski poddijalekt; krajnji *-m* u nepromjenjivim riječima i u nastavačnim morfemima prelazi u *-n* u zapadnim govorima goranskoga dijalekta (što ih razdvaja od istočnih[26]); pojava protetskoga *h* ispred *r* u inicijalnome položaju u lukovdolskome makrosustavu; neutralizacija afrikata na cjelokupnome području; depalatalizacija *ḷ* i *ń* (*č'ẹlust*, *škr'ina* – Delnice) uz anticipaciju palatalnoga elementa (*k'u̯ajn*, *p'ajn* – Tršće); velarniji izgovor *l* u zapadnome poddijalektu, koji se ispred *i* u intervokalnome položaju može palatalizirati i ispred *u* prijeći u *ḷ* (*sḷ'üžila* – Severin na Kupi); skup *ləj* daje *ḷ* (*vẹs'ēḷe*, *z'ēḷẹ* – Delnice), ali ponegdje s rezultatom *l* (*z'īlẹ* – Tršće, Prezid); vokalizacija dočetnoga *-l* u *-u̯* s daljnjim razvojem prema *v* > *f*; opća pojava potpunoga obezvučenja dočetnih zvučnih opstruenata i fonema *v* – na kraju riječi i na kraju sloga pred bezvučnim konsonantom[27]; prisutnost fonema *f* u onomatopejama ili posuđenicama (*f'rflat* – Delnice, *f'ant* – Tršće) te na mjestu fonema *v* (*fkr'ast* – Delnice, Tršće) ili od staroga skupa *hv* (*f'ala* – Lukovdol, *f'āla* – Gerovo); dobro sačuvan skup *rj* (*morje*); redovito sačuvan skup *čr-*; ispadanje početnoga *p* u skupu *pt-* (*t'ica* – Lukovdol, *t'ič* – R. Gora, *t'yč* – Čabar); cakavizam, koji je djelomično zastupljen samo u govoru Prezida (*śou̯źa* 'suza', *kuźa* 'koža'), no sa sve češćim preuzimanjem *č*, *š*, *ž* u istim primjerima; u dijelu zapadnih kajkavskih govora *u* > *v* > *h* (ili [x]) (*hmr'ōf* – Skrad, *xm'it* – Delnice). Akcentuacija je obilježena pomaknutom silinom s posljednjega sloga prema početku riječi, a rjeđe se pomicanje ostvaruje sa središnjega sloga. Kvalitativne su razlike izgubljene, dok se kvantitativne još čuvaju. Tendencija prijelaza u jednoakcenatski sustav zabilježena je u novijim istraživanjima u govorima Tršća i Prezida[28]. Nenaglašenih duljina nema, što se objašnjava izravnim kontaktom kajkavaca Gorana sa

[26] Usp. Malnar, Vukša 2012: 323–324.
[27] Prema toj se značajci svi kajkavski gorskokotarski govori razlikuju od gorskokotarskih čakavaca kod kojih ni u jednome položaju u riječi ne dolazi do obezvučenja.
[28] Usp. Malnar, Vukša 2012: 325.

Slovencima. Slabljenje ili potpuna redukcija nenaglašenih dužina zajednička je karakteristika kajkavskoga i čakavskoga gorskokotarskog područja. Između zapadnoga i istočnoga poddijalekta prozodijska razlika s jedne je strane uvjetovana povezanošću zapadnoga tipa govora sa slovenskom akcentuacijom, što potvrđuju primjeri s progresivnom metataksom cirkumfleksa, a s druge strane bliskošću istočnoga govornog tipa s osnovnom kajkavskom akcentuacijom.

Kajkavski goranski poddijalektni tipovi međusobno pokazuju i velike razlike na morfološkome planu. Kao i u ostalim kajkavskim sustavima, vokativ množine imenica jednak je nominativu; nema ujednačenosti množinskih padeža; uz brojeve *dva*, *tri* i *četiri* česti su dvojinski, ali i množinski oblici (dvojina je najčešća uz broj *dva*); u istočnome poddijalektu potvrđeni su i primjeri s palatalnim nastavkom (*s konom/s konem*); pridjevski se sustav unutar kajkavskih gorskokotarskih govora razlikuje kategorijom određenosti: u istočnome poddijalektu prevladavaju određeni oblici (a neodređeni samo kao dio imenskoga predikata), u zapadnome neodređeni; razlika je i u palatalnoj/nepalatalnoj promjeni pridjeva s. r. (*dobro/tuje*) te općenito u deklinacijskim pridjevskim promjenama, no neki su oblici ipak podudarni; razlike među istočnim i zapadnim govornim tipovima prisutne su i u zamjeničkoj deklinaciji; zamjenica *ja* u istočnim govorima čuva taj oblik, dok u zapadnima njezina realizacija kreće od *ja̧*, *jaz* (*jas*) do *jest* (*jest*); infinitivni su oblici na čitavome području poprimili morfološki oblik supina, ali se on kao semantičko-morfološka kategorija izgubio (*kričat, posl'ūšat, d'īrat, sp'āt*); glagolski pridjev radni različito se tvori, npr. *divánil* (Lukovdol), *k'opau̯, š'ō* (Fužine), *svyd'očiu* (Delnice); futur se na cijelome kajkavskom području Gorskoga kotara najčešće tvori svršenim prezentom glagola *biti* i glagolskim pridjevom radnim.

Na dijalektnoj karti hrvatskoga jezika ovi se govori izdvajaju svojom jedinstvenošću pa se o podrijetlu kajkavskih gorskokotarskih govora raspravljalo još od početka 20. st. sve do danas. Njima su se osim hrvatskih, bavili i drugi istraživači, osobito slovenski. Lingvističku povijest goranskoga dijalekta treba promatrati paralelno s govorima na slovenskoj strani granice, sjeverno i sjeveroistočno od Gorskoga kotara, primjerice govori Babinoga Polja i Kostela vrlo su slični susjednim gorskokotarskim govorima, govori istočne i južne Bele krajine strukturno su blizu goranskomu dijalektu (Pronk 2010: 98–99). Prema tumačenju J. Lisca (1991: 383–384), gorskokotarski su se kajkavski govori najvjerojatnije miješanjem s ostalim nekajkavskim idiomima odvojili od ostalih kajkavaca. S druge strane, utjecaj slovenskoga jezika uglavnom je ostavio traga u sjeverozapadnim gorskokotarskim govorima.

Tako je nastala posve osobita gorskokotarska kajkavština[29]. Današnji gorskokotarski kajkavski idiomi i slovenski idiomi imaju velik broj zajedničkih značajki. U svome radu J. Lisac donosi i pregled tumačenja gorskokotarske kajkavske problematike kronološki (ne sve) od R. Strohala (1903a, 1903b), koji gorskokotarsku kajkavštinu smatra prvotnim čakavskim govorima, A. Lukjanenka (1905), koji npr. lokvarski govor smatra mješavinom čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja, preko Majnarića (1938/1939), koji ravnogorski[30] drži čistim slovenskim idiomom (*rovtarskim*)[31], Brozovića (1960), prema čijem je mišljenju gorskokotarski „jedna prvenstveno organska tvorba", a ne rezultat naknadnoga dodira dviju već postojećih dijalektnih jedinica te Ivića (1961), koji govori o značajkama zapadne gorskokotarske kajkavštine koje upućuju na slovensku osnovu i prikazuje na *Dijalektološkoj karti srpskohrvatskoga dijalekta* (1971) gorskokotarske kajkavce kao „kajkavski oslonjen na slovenačku teritoriju". Z. Junković (1972) iznosi da pitanje pokupskih kajkavskih govora s ovu i onu strane granice sa Slovenijom ostaje otvoreno, no da se čini kako su po podrijetlu alpski. U pregledu gorskokotarskih govora Finka i Barac-Grum (1981) navode: „Proučavanje je gorskokotarske kajkavštine pokazalo da je ta kajkavština oblikovana u novije doba, od 17. stoljeća dalje, i to pretežno na čakavskoj podlozi koju su snažno proželi elementi nekih slovenskih dijalekata. To je rezultiralo tako usustavljenim dijalekatskim tipom da to više nije ni dijalekat slovenskog jezika niti koji čakavski dijalekat, nego osebujan hrvatski kajkavski dijalekat, s osobinama koje najčešće nisu rezultat organske kajkavske evolucije." W. Vermeer (1983) govoreći o fonološkoj razini gorskokotarskih govora, zaključuje da hrvatski kajkavski govori u Gorskome kotaru moraju biti objašnjeni kao oni koji su nastali na slovenskoj osnovi, ali da su u akcentuaciji ti govori tipični kajkavski. Lisac (1995) je spomenutu Strohalovu tvrdnju o čakavskome podrijetlu opovrgnuo potvrdivši da je njihova osnova kajkavska (1997). M. Kapović (2008) gorskokotarske govore „određuje genetski zapravo slovenskim govorima", a T. Pronk (2010) donosi nove spoznaje o gorskokotarskim govorima. Autor tumači kako ih „ne možemo smatrati doseljenim izdaleka ili miješanim", nego ih „moramo smjestiti u Gorski kotar već prije otomanskih nadiranja u 15. i 16. stoljeću". Njegovim istraživanjem promjena u akcentuaciji, konsonantizmu i vokalizmu do približno 16. st.

[29] Prema podatcima iz literature, područje je Gerova i Čabra poznato po posebnome obliku kajkavštine, najzaštićenijem od čakavsko-štokavskih jezičnih elemenata (Malnar 2010: 54). Ujedno je to i glavno žarište za širenje kajkavštine, koja se u osobitim povijesnim prilikama oblikovala u Gorskome kotaru (Barac-Grum, Finka 1981: 426).

[30] „Slovenska je kajkavština ostavila najdublji trag u ravnogorskom govornom tipu" (Barac-Grum, Finka 1981: 426).

[31] Tezu da su kajkavski gorskokotarski govori slovenski zastupa i Ramovš (1935). Smatra da su belokrajinski govori istoga podrijetla kao gorskokotarski i da je u Beloj krajini došlo do iste selidbe kao u Gorskome kotaru u vrijeme osmanlijskih nadiranja u 16. st. (Pronk 2010: 99).

autohtona osnova gorskokotarskih govora postaje jasno vidljiva i prema tome zaključuje da nikada nije došlo do eliminiranja prvotnoga goranskog dijalekta koji je u te krajeve došao najkasnije „u prvim stoljećima drugoga tisućljeća“. Po lingvističkim podatcima prati se i tijek novih naseljavanja. Nakon osmanlijskih nadiranja dio se starosjedilačkoga stanovništva vratio u svoj gorskokotarski kraj. Prema njegovu tumačenju (2010: 129), „ako smatramo goranske govore autohtonima, vidimo dijalektno područje kroz koje teče više izoglosa koje postaju razumljive kad smjestimo ovo područje u perspektivu okolnih južnoslavenskih područja“.[32]

[32] Na tome su tragu i teze objavljene u disertacijama: J. Gostenčnik, *Izoglose na stiku slovenskega kostelskega narečja in kajkavskega goranskega narečja* (2013) i M. Marinković: *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora* (2015). O gorskokotarskim je govorima pisala i M. Malnar u disertaciji: *Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu* (2012).

2.2. Čakavski gorskokotarski govori

Dva su tipa čakavskih gorskokotarskih govora koji se po svome smještaju dijele na zapadne, slične primorskim čakavskim govorima i istočne, srodne čakavskim govorima ličko-pokupske regije. Uglavnom se radi o doseljenicima u Gorski kotar (Lisac 1991: 384).

Ti iako razdvojeni tipovi zadržali su zajedničke općečakavske crte (poput zamjenice *ča* ili njezinih tragova u likovima *zač, aš, niš*), a razlikovnosti se pojavljuju u deklinabilnim oblicima, zadržanoj/nezadržanoj opreci između *č* i *ć* te odrazu jata, koji je u zapadnih čakavaca prema mišljenju B. Finke i V. Barac-Grum (1981: 420–423; 1993: 34–38), ikavsko-ekavski i ekavski, a u istočnih čakavaca *ekavsko-ikavski*.

2.2.1. Zapadni čakavski govori

Zapadna (primorska) čakavština[33] Gorskoga kotara obuhvaća govore u mjestima: Benkovac Fužinski, Slavica, Sljeme, Brestova Draga, Stari Laz (srednji dio sela) i Mrzla Vodica[34]. Zapadni su se čakavci u navedenim naseljima zadržali u priličnoj izolaciji prema nečakavcima pa su mogli određeno vrijeme svoj čakavski izričaj čuvati od većih vanjskih utjecaja, no danas to više nije tako[35].

Značajke su zapadnih čakavskih govora (prema Barac-Grum, Finka 1981: 422–423; Malnar 2010: 52) sljedeće: upitno-odnosna zamjenica *ča* i njezini kompoziti *zač*, *poč, niš, ničesa* i sl.; ikavsko-ekavski odraz jata s pretežitosti ikavskoga (osim u govoru Mrzle Vodice koji je ekavski[36]); fonem *h* se čuva; dočetni se *-m* zamjenjuje sa *-n* u nastavačnim morfemima i u nepromjenjivim riječima; *d' (< *dj) > *j* (*prëja, släji*); dočetni je *-l* zadržan (*döbil, rëkal*); sačuvan je prijedlog/prefiks *v/va* (*vävik, vnük* pored *üvik*) i *z* 's(a)' (*z Lökav, z ńïhovon, zgorët, zmîšani*); infinitiv je okrnjen. U akcentuaciji je zastupljen klasični čakavski naglasni sustav od triju naglasaka (*ä, â, ã*) sa zadržanim starim mjestom naglaska, uključujući i

[33] Primorski poddijalekt ikavsko-ekavskoga čakavskog dijalekta obuhvaća govore na primorskome obalnome i kopnenome pojasu: vinodolske govore od Povila do Jadranova i od Ledenica do Drivenika, govor Kraljevice i Bakarca, govore na potezu od Šmrike do Križišća preko Hreljina do Benkovca Fužinskoga, govore duž lijevoga toka Rječine i na Grobničkome polju, govore primorskoga tipa u delničkoj općini te na sjeveru i istoku otoka Krka (Lukežić 1990: 106–108).

[34] U ovoj se radnji rabi ime Mrzla Vodica u jednini kako ga rabe žitelji toga mjesta, a ne u množini Mrzle Vodice kako je službeni naziv. Prema tumačenju I. Lukežić (1996: 27–28), nema izvora iz kojih bi se razabralo kada je naseljena Mrzla Vodica. No, među malobrojnim žiteljima toga mjesta živi predaja da su se doselili iz Krasice u Primorju i kako je mrzlovodički teren bio posjedom Krasičara.

[35] „Potvrde današnjih govornika pokazuju da se čakavština na području Gorskoga kotara najbolje sačuvala u Mrzloj Vodici“ (Malnar 2010: 52). V. i Crnić Novosel (2013: 21–26).

[36] Govor Mrzle Vodice izolirani je gorskokotarski predstavnik primorskoga poddijalekta ekavskoga čakavskog dijalekta. Više o tome v. Vranić 2005: 344–349 i Crnić Novosel 2013: 24.

posljednji otvoreni slog (*dobrö, od strīcä, meni*). Nenaglašena duljina potvrđena je na prednaglasnim vokalima (*rūkä, pītät*).

Novija istraživanja pokazuju da je na tome području ovakav tip čakavštine još uvijek zastupljen, no sa sve većim udjelom nečakavskih elemenata u sustavu, posebice je potvrđena zamjena čakavskih oblika štokavskim (Crnić Novosel 2013: 25).

2.2.2. Istočni čakavski govori

Istočni se čakavci grupiraju oko Vrbovskoga u mjestima: Stubica, Senjsko, Jablan, Presika i Vrbovsko[37]. Ti su istočni govori u ranijoj literaturi (Barac-Grum, Finka 1981: 421) određeni nazivom vrbovski tip. Na *Preglednoj karti rasprostranjenosti govora u Gorskom kotaru* (1981: 418) B. Finka i V. Barac-Grum označuju i govore tzv. zagorsko-ogulinskoga tipa koji također ulaze u istočne čakavske (kontinentalne) govore[38] prema navedenoj podjeli, a odnose se na govore u mjestima: Modruš, Josipdol, Oštarije, Tounj. Tomu je popisu dodano i Bosiljevo, a mjesta Ogulin, Hreljin, Zagorje označeni su dvostruko: kao govori s čakavskom osnovom i govori s kajkavskom osnovom. Istočni su čakavski govori (osobito zagorsko-ogulinski tip) bili podložni snažnomu utjecaju nečakavskih govora, kajkavskih i štokavskih, što je ostavilo trag u njihovim sustavima. Te gorskokotarske čakavske govore obilježuju određene značajke, koje se mogu razlikovati unutar njegovih podtipova.

Prema tumačenju V. Barac-Grum i B. Finke (1981: 421–422), osobitosti su ovih govora: zamjenica *ča* u vrbovskome tipu, koju zamjenjuju zamjenice *kaj* i *što* u zagorsko-ogulinskome tipu, i sveze zamjenice i prijedloga *zač, nač* i sl. u obama govornim tipovima; nenarušen dugi i kratki čakavski vokalizam; fonemi *č* i *ć* neutralizirani su u srednjoj vrijednosti *č*; po odrazu jata to je *ekavsko-ikavski tip*[39], no u zagorsko-ogulinskome su tipu mogući primjeri s (i)jekavskim odrazom u pojedinim primjerima; dočetni se *-m* u nepromjenjivim riječima i nastavačnim morfemima mijenja u *-n* dosljedno u vrbovskim govorima (*plëten, z mühun, s čövikun*), dok je u zagorsko-ogulinskim uglavnom sačuvan *-m*

[37] „Vrbovčani su odvajkada govorili čakavskim narječjem. To se je narječje u glavnom održalo do danas. Tečajem se vremena ponešto natrunilo kajkavskim osobinama, premda nam ono još i danas predočuje dosta lijepo čakavsko narječje.“ (Strohal 1993: 87).

[38] Kontinentalni poddijalekt ikavsko-ekavskoga čakavskog dijalekta zauzima teritorij istočnoga gorskokotarskog areala – pet naselja od Jablana do Presike i nastavlja se u govorima bosiljevskih sela, obuhvaća sve ikavsko-ekavske govore duž toka Kupe i tokom Korane te sve ikavsko-ekavske govore između Kupe i Korane i južno uz tok Dobre i Mrežnice. Više o tome v. Lukežić 1990: 108–111.

[39] „Utisak je da je glas *e* od jata frekventniji nego glas *i*, a javlja se i u netipičnim pozicijama za čakavske ekavsko-ikavske govore (*mléko* mjesto *mlíko*)“ (Barac-Grum, Finka 1981: 421).

(*s òcem*); skup *jd* je sačuvan (*dôjt, prójden*); odrazi su primarnih skupova *t' (< *tj) > *č* i *d' (< *dj) > *j* (*prëja*, *mläji*); fonem se *h* u vrbovskome tipu čuva (*krüh*, *müha*), u zagorsko-ogulinskome podložan je ispadanju (*lâd, ü lād*); dočetni je *-l* neizmijenjen (*dëlal, rëkal*). U akcentuaciji je silina s dočetnih pozicija regresivno pomaknuta prema početku riječi, neutralizirane su intonacijske opreke, s time da se pomicanjem siline ostvaruju nove intonacijske opreke, no manje izražene od onih u novoštokavskim sustavima. Novoštokavski utjecaj u zagorsko-ogulinskome tipu ostavio je traga u mogućim ostvarajima zanaglasnih duljina (*ì jā*, *s ńïvē*).

Čakavski su gorskokotarski govori zadržali osnovne čakavske morfološke značajke.

Zapadni čakavski morfološki sustav pokazuje zadržanu starinu: ništični morfem u G mn. svih rodova (*dëset žẽn, pêt sestãr, püno stäbal slîv, prïko stô lêt*), dok oblik za D, L i I mn. imenica svih rodova teži ujednačavanju (*krävan, va Turïnan*), uz potvrđene oblike s neujednačenim nastavcima (*s tïmi stäri ļûdi, ïma na mestâ*).

Odlika je morfološkoga sustava istočnih čakavskih govora ujednačavanje imeničkih nastavaka za D, L i I mn. u svim rodovima na nastavak za D mn. (*völin, köńin*; *krävan*); 3. l. mn. prezenta ima dvojake nastavke: *-u* iza *č, ž, š* (*strïžu, pëču*) ili *-du* u ostalim pozicijama (*strížedu, pëčedu, lëtidu*); infinitiv je okrnjen; futur se tvori od prezenta pom. glag. *htjeti* i infinitiva.

2.3. Štokavski gorskokotarski govori

Svi su gorskokotarski štokavci novoštokavci, podrijetlom iz *visinskih herceg-bosanskih predjela*, koji su u Gorski kotar došli tijekom migracija, gdje su također naselili planinska područja (Lisac 1997: 158).

Na području se Gorskoga kotara razlikuju ijekavski i ikavski tip štokavštine. Ijekavski štokavski tip u Gorskome kotaru koji pripada istočnohercegovačkomu dijalektu štokavskoga narječja na zapadu je slabije zastupljen (Vojni Tuk) nego na istoku (Moravice, Gomirje)[40]. Štokavski ikavski tip dijelom je novoštokavskoga ikavskog dijalekta štokavskoga narječja, zastupljen u dvama poddijalektima: štakavskome (Lič) i šćakavskome (Mrkopalj, Sunger).

U ovome se poglavlju iznose samo osnovne značajke gorskokotarskih štokavskih **ijekavskih** govora prema podatcima objavljenim u radu *Govori i nazivlje* (Barac-Grum, Finka 1981: 423–424), a koje razdvajaju štokavce ikavce od štokavaca ijekavaca u Gorskome kotaru. Budući da su gorskokotarski štokavski **ikavski** govori predmetom ove radnje, osvrt na dosadašnju literaturu o tim govorima daje se u raspravi.

2.3.1. Ijekavski štokavski tip

U Gorskome je kotaru zastupljen ijekavski tzv. drežničko-jasenački i srpskomoravički štokavski tip (Barac-Grum, Finka 1981: 423). Odraz staroga jata glavna je značajka ovih govora kojom se priključuju istočnohercegovačkomu dijalektu: pretežno jednosložni izgovor naglašenoga dugog jata *-ije-* (*mlijéko*, *lîjek*); u kratkim slogovima analogni odraz *-je-* koji izaziva jotiranje prethodnoga konsonanta (*nèʒ́eļa, únʒ́e, ʒ́ëd; pȍtļe*); u samo nekoliko leksema dvosložni izgovor dugoga naglašenog jata (*prȉje*) te ponešto ikavizama (*sȉkira, polúdit*) i ekavizama (*čòek* uz *čôjk, nésam*). U konsonantskome inventaru fonem *h* najčešće izostaje (*lače, oladila, suv*, ali *krȕha* G jd.), fonem *f* supstituira se u nekim primjerima s *v* (*vèlār* < *fèlār*), no zabilježen je u tuđicama (*fȉrānge*). Fonem *ś* također se pojavljuje u nekim primjerima (*śȕtra, òśeći*). Palatalizacija velara nije sustavna promjena (*u Bańalúki, u rúki*). Infinitiv je u ovih govora okrnjen (*pògnat, dŕ̥ļat*); u pr. r. m. jd. dočetni je *-l* vokaliziran u *-a* (*víkā, dòšā, kázā*). Akcentuacija je novoštokavska s četirima naglascima, od kojih su dvije jedinice uzlazne intonacije na novim mjestima nastale retrakcijom siline s prethodnih

[40] Uz navedene, štokavskim ijekavskim tipom označeni su Jasenak i Drežnica, koji se nalaze na obroncima Male kapele, u sastavu grada Ogulina (Barac-Grum, Finka 1981: 418).

naglasnih mjesta. Dugi su nenaglašeni vokali zadržani u zanaglasnome slogu (*ìmā kòd nās, pedèsēt*). U 1. l. mn. prezenta zabilježeni su primjeri: *ìmāmo*, ali i *ìmámo*.

U morfologiji imenica zadržani su konzervativniji oblici: *pêt ìḷād* (G mn.), *u Jezèran* (L mn.), *k óvca i kòza* (D mn.), uz novije oblike: *dësēt sändūkā, pètnajst dânā*[41]. Redovito se ostvaruje duga množina u imenica m. r. (*pràʒedovi*).

[41] U spomenutu članku V. Barac-Grum i B. Finke primjeri za ž. r. nisu navedeni.

2.4. Zemljopisno-povijesni podatci o ličko-mrkopaljskome kraju

2.4.1. Zemljopisni položaj ličko-mrkopaljskoga kraja

Gorskokotarska se mjesta Lič, Mrkopalj i Sunger nalaze u zapadnome dijelu Gorskoga kotara te gravitiraju primorskim zaobalnim mjestima.

Mrkopaljski kraj ima pet naselja: Mrkopalj (824 m), Sunger (804 m), Begovo Razdolje (1073 m), Tuk (878 m) i Brestovu Dragu (910 m). Prometnu je važnost dobio izgradnjom Karolinske ceste (1732.), koja je pomogla izgradnji i razvoju naselja sve do 19. st., kada je ulogu glavne prometne linije između Primorja i zaleđa preuzela Lujzinska cesta (1809. g.). Nove ceste zaobilaze mrkopaljski kraj, a kasnije izgrađena željeznička pruga Zagreb – Rijeka (1873. g.) pojačala je izoliranost toga kraja.

Visina, pejzažna izoliranost i dugogodišnja prometna odvojenost, glavne su značajke mrkopaljskoga kraja.[42]

Mrkopalj je centralno položen među nabrojenim mjestima koja mu pripadaju, a u pravcu sjeverozapada na Mrkopaljsko se polje nastavlja sungerska udolina. Mrkopalj i Sunger susjedna su mjesta, međusobno udaljena 2,5 km.

Lič (702 m) je mjesto smješteno u Ličkome polju, nedaleko od planine Viševice i umjetnoga jezera Bajer. Osamnaest je kilometara Karolinskom cestom[43] udaljeno od Sungera i Mrkoplja. U Lič se dolazi iz Fužina, a na putu iz Fužina do Mrkoplja prolazi se kajkavskim i čakavskim selima: Belo Selo, Vrata, Sungerski Bukovac, Sunger.

Ranije se kretanje stanovništva u tim trima mjestima može pratiti od 1850. do danas. Iz redovitih popisa vidi se da ukupno stanovništvo lagano raste do 1900., a zatim opada sve do danas, osim laganijega porasta u razdoblju od 1921. do 1931. i također neznatna porasta 1948. i 1953. godine.[44]

Prema demografskim podatcima dobivenim popisom stanovništva 2011. g., Lič ima 504, Mrkopalj 755, a Sunger 326 popisanih stanovnika.[45]

---

[42] Usp. Crnić 1962: 69.

[43] Karolinska cesta ide u pravcu Karlovac – Dubovac – Novigrad – Bosiljevo – Vrbovsko – Ravna Gora – Stari Laz – Mrkopalj – Fužine – Zlobin – Meja, s odvojcima za Bakar i Rijeku (Strohal 1993: 6).

[44] „Za objašnjenje porasta, odnosno pada broja stanovnika, potrebno je detaljnije razmotriti odnose nataliteta i mortaliteta te stvarnoga broja stanovnika i prirodnoga prirasta“ (Crnić 1962: 71).

[45] http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf

2.4.2. Povijest ličko-mrkopaljskoga kraja

O povijesti Gorskoga kotara pisano je u monografiji objavljenoj 1981. pod nazivom *Gorski kotar*. Iz te su monografije ekscerpirani podatci relevantni za određenje podrijetla stanovništva i nastanak mjesta Liča, Mrkoplja i Sungera.

Vrlo je vjerojatno da naseljavanje Gorskoga kotara započinje intenzivnije zajedno s određenim gospodarskim i političkim planovima tek u drugoj polovici 18. st.[46], i traje gotovo nesmetano sve do prvih osmanlijskih provala preko hrvatskih krajeva do Kupe i kranjskih granica – do kraja 15. st. Zbog osmanlijskih provala postojeća gorskokotarska naselja tijekom 16. stoljeća stagniraju i stanovništvo opada, neka i potpuno nestaju, a obnavljaju se opet koncem 16. i početkom 17. st. Tada započinje stvaranje mnogih gorskokotarskih sela te stalan rast gorskokotarskoga stanovništva. O stanovništvu Gorskoga kotara prije 18. st. povijesni izvori ne govore mnogo.[47]

Dva se dokumenta uzimaju u obzir pri utvrđivanju prvih gorskokotarskih naselja. Prvi je dokument tobožnja kraljevska darovnica kralja Bele IV. iz godine 1260., kojom knezovi Krčki dolaze u feudalni posjed i do baštinskoga prava nad vinodolskom župom. Tekst darovnice sadrži nekoliko topografskih podataka i vijesti o prvim naseljima na krajnjem sjeverozapadu današnjega Gorskoga kotara. Prezid[48] je jedno od prvih takvih frankopanskih gorskokotarskih naselja vezanih uz upravu većih naselja i gradova u Vinodolu.

Drugi autentičan pisani izvor u kojem se spominju gorskokotarska naselja i toponimi potječe iz druge polovice 15. st. To je već razdoblje suverenoga gospodarenja knezova Krčkih – Frankopana čitavim Gorskim kotarom. U dokumentu stoji:

„U Ledenicama, u tvrdom gradu našemu, dana 17. svibnja 1477“ Dujam Frankopan objelodanjuje svima da svojem vjernom i zaslužnom rođaku potvrđuje „posjed zvan Mrkopalj“, koji mu je već ranije bio darovao knez Martin Frankopan. Doslovno „possessionem Berchopal vocatum“. No, današnje Mrkopaljsko polje nije moglo biti feudalni posjed ako na njemu nije bilo i vezanih podložnika, naseljenika koji bi taj posjed obrađivali, i po kojima je takva zemlja mogla biti od koristi i predmetom Frankopanove darovnice. Iako se u tekstu govori samo o mrkopaljskome posjedu, time je potvrđeno i postojanje naselja u

[46] „Područje današnjega Gorskog kotara ulazi u političku i gospodarsku povijest naših krajeva relativno kasno, možda upravo zbog nenaseljenosti“ (Kruhek 1981: 282).
[47] Usp. Kruhek 1981: 282.
[48] „To je mjesto nastalo pored starog rimskog obrambenog zida – limesa, koji je zatvarao granicu Zapadnog Rimskog Carstva na Apeninskom poluotoku pred prodorom barbarskih naroda“ (Kruhek 1981: 282–283).

Mrkopaljskome polju (Kruhek 1981: 283).[49] Nakon osmanlijskih provala, osobito čestih koncem 15. st., mrkopaljski je kraj ostao opustošen, kao i najveći dio zapadne Hrvatske. Koncem 16. i početkom 17. st. krajiške vlasti ponovno naseljavaju taj kraj radi obrane od novih osmanlijskih provala.

Mjesto Mrkopalj, prema tumačenju R. Strohala (1993: 141), postojalo je već prije osmanlijskih provala u Hrvatsku i bilo je napučeno. Tada su u Mrkoplju živjeli kmetovi koji su dotad pripadali pod jurisdikciju grada Hreljina. Svi su bili rimokatolici i govorili su čakavskim narječjem. Osmanlijskim provalama u Hrvatsku (15./16. st.) i ogromnim metanastazičkim kretanjima u 16. je stoljeću stradao i sam Mrkopalj. Kmetska su naselja Osmanlije sravnili sa zemljom, a stanovništvo je, ako nije bilo ubijeno ili odvedeno u ropstvo, prebjeglo u susjedne krajeve – Kranjsku ili Primorje. Tako je nestalo prvotno čakavsko stanovništvo. Nakon provale Osmanlija, Zrinski i Frankopani te karlovački generali nastojali su napučiti opustjele hrvatske krajeve pa je karlovački general Vid Kisel, barun od Fužine (Kaltenbrunn nedaleko od Ljubljane) prvi naselio novo stanovništvo u Mrkopalj oko 1603. godine – **otprilike u isto vrijeme kada je naseljeno i selo Lič.** Prema Strohalovu tumačenju, novi su doseljenici došli iz Hercegovine preko Like gdje su neko vrijeme boravili. „Donijeli su sa sobom novo štokavsko ikavsko narječje, kojim i danas Mrkopaljci govore, i koje je bilo do onoga vremena u Gorskom kotaru posve nepoznato“. Došle su obitelji koje su se zadržale u Mrkoplju do danas: Jovanovići, Petrovići, Oremovići, Vidakovići, Tomići itd. Novi su doseljenici bili rimokatolici, no „zvali su ih *vlasima* kao i sve ostale doseljenike iz kršćanskih turskih provincija“ (Strohal 1993: 141–142). Drugačije je tumačenje M. Markovića (2003: 61–65), prema kojemu Frankopani u 16. st. obnavljaju navedena naselja većinom *pokatoličenim vlaškim prebjezima iz Like.* Navedena teza ne drži se relevantnom u ovoj radnji s obzirom na to da u crkvenim knjigama nema traga o prelasku novopridošlih stanovnika s jedne na drugu vjeru, a tomu pridonosi i činjenica da su pravoslavni stanovnici nastanjeni u izoliranim krajevima Gorskoga kotara štokavci ijekavci, dok su katolici štokavci ikavci.[50]

---

[49] Isto je zabilježeno i u tekstu *Mrkopaljski kraj* Š. Crnić, koja uz to, navodi: „Nemoguće je zbog oskudice izvora utvrditi približno brojčano stanje stanovništva i vrijeme naseljenosti. Geografski učinci iskorištavanja prostora ukazuju da je kraj veoma rano naseljen. Naselja mrkopaljskog kraja koriste iskrčeni prostor u zatvorenoj šumskoj oblasti“ (Crnić 1962: 78).

[50] Gosp. Dražen Starčević iz Liča, koji je prikupljajući podatke za izradbu monografije ličkoga kraja, razgovarao s igumanom Mihajlom u manastiru u Gomirju, prenio mi je nove spoznaje o **nepravoslavnome** podrijetlu štokavaca ikavaca u Gorskome kotaru. Naime, navedeni je manastir osnovan 1600., zajedno s prvim srpskim naseljima u Moravicama i Vrbovskome, najstariji i najzapadniji srpski pravoslavni manastir. Prema tumačenju oca Mihajla, da su neki pravoslavci dolazeći na gorskokotarsko područje bili pokatoličeni, to bi stajalo u postojećim spisima katoličke crkve, i obrnuto, da su katolici nastanjeni na području Liča i Mrkoplja prešli na

Prvi podatci o selu Lič u Ličkome polju također se vezuju za 1477. godinu, točnije za 12. ožujka, kada je knez Martin Frankopan ispravom izdanom u Otočcu dao Mikulici, sinu Damjana od Drozgometa, „possessionem nostram Massevo vocatam, inter possessiones Lwkowo, Berkop(al)l et Lych sitam“[51].

Prema tumačenju M. Kruheka (1981: 287), sasvim je sigurno da je Ličko polje bilo naseljeno prije osmanlijskih provala u to područje, odnosno da je već godine 1477. u Ličkome polju postojalo naselje. Ličko polje kao posjed i njegovi stanovnici (kmetovi) bili su podređeni vlasteoskoj upravi grada Hreljina. Prvi posjednici, a i prvi stanovnici toga polja vjerojatno su bili iz Hreljina. Nakon prvih osmanlijskih upada, već poslije poraza hrvatske vojske na Krbavskome polju 1493. g., zbog nesigurnosti u Ličkome polju, staro je selo Lič opustjelo i gotovo čitavo 16. st. nije bilo naseljeno. Prve vijesti o ponovnu naseljavanju toga najvećega gorskokotarskoga krškog polja na domaku Primorja potječu iz godine 1605. Senjski kapetan Danijel Frankol pisao je 5. svibnja te godine kralju Ferdinandu da je pred osam dana dobio iz Ravnih kotara vijest da bi se tamošnji stanovnici htjeli preseliti iz osmanlijskoga na kršćansko područje. Frankol je prihvatio njihovu ponudu, upao sa 400 svojih vojnika u Ravne kotare, dospio sve do osmanlijske utvrde Zemunika, pomognut tamošnjim stanovništvom utvrdu je zauzeo i razorio te na povratku doveo 700 ljudi – od kojih je bilo 200 dobrih vojnika. Mjesec dana kasnije naselili su se u Ličkome polju. Zrinski su na to pristali po savjetu Julija Čikulinija, upravitelja njihovih posjeda u Primorju, kojega je na to nagovorio sam Danijel Frankol, uz uvjet da novi doseljenici priznaju Zrinske svojim feudalnim gospodarima. Njihovi su predstavnici prisegli vjernost Zrinskima u crkvi sv. Jurja u Hreljinu. U seobi 1605. g. u Lič je došlo 50 obitelji Krmpoćana, iz Krmpota, sela nekoliko kilometara južno od Obrovca – s područja današnjega sela Medviđe. Poslije 15. srpnja došlo je u Ličko polje još 15 obitelji Vojnića i 20 obitelji Gvozdena Slavića. Možda ih je u Lič naselio već sam Julije Čikulini, koji je darovnicom od 15. srpnja te godine od Jurja Zrinskoga dobio Lič. Te su nove stanovnike Ličkoga polja također zvali Vlasima ili Krmpotama, makar su oni bili katoličke vjeroispovijesti – „christiane fidei professores“ kako piše u ispravi od 15. srpnja 1605. Doseljene Krmpoćane dvaput su, 1614. i 1615. godine, napale Osmanlije pa je veći dio doseljenih obitelji prebjegao iz Liča na mletačko područje. Desetak godina kasnije u

---

pravoslavnu vjeru, srpska bi pravoslavna crkva to imala zabilježeno u arhivskim spisima. Zaključno, prema postojećim povijesnim tekstovima na koje se u monografiji Liča referira gosp. Starčević, pravoslavci koji su u Lič i došli, većinom su napustili područje, dok je na području Mrkoplja – u Vojnome Tuku ostala manja grupa pravoslavaca, crkva kojih danas čini sastavni dio (srpsko)moravičke parohije.

[51] Kruhek 1981: 283–284.

Lič dolazi nekoliko novih obitelji s mletačke granice: Blaževići, Filipovići, Krpani, Marasi, Radoševići, Starčevići, Tomići, Tomljenovići itd.[52]

Čitavo 15. i 16. st. Osmanlije trajno ugrožavaju Gorski kotar. Nema demografskoga ni gospodarskoga napretka ni razvoja naselja. Upravo u 16. st. mnoga gorskokotarska sela posve su nestala ili im se broj žitelja prepolovio. Tek pod novim gospodarima Zrinskima i izmjenom opće situacije u ratovanju s Osmanlijama ti krajevi oživljavaju te počinje intenzivniji razvoj gorskokotarske privrede i gorskokotarskih naselja. Posljednje vrijeme frankopanskoga vladanja Gorskim kotarom možda najbolje osvjetljava dokument o procjeni i zapljeni dobara Stjepana Frankopana Ozaljskoga iz godine 1558.

Nakon konačne oporuke i smrti Stjepana Ozaljskoga godine 1577. Vinodol i Gorski kotar dolaze u posjed Zrinskih. Oni su počeli oživljavati gospodarstvo povećavajući i trgovinu, i promet preko Gorskoga kotara. Svoj odnos prema podložnicima u vinodolskome primorju uredili su pisanim urbarima. Tada je vinodolskim posjedima pripadao i dobar dio Gorskoga kotara. U tim urbarima vinodolskih gradova: Grobnika, Bakra, Hreljina, Drivenika, Grižana i Bribira, kojima je dodana i prisega vjernosti Vlaha Krmpoćana naseljenih u Liču, ima dosta podataka za život gorskokotarskih sela.

Zrinska je vladavina Gorskim kotarom u 16. i 17. st. donijela mnogo promjena u životu ljudi i naselja. U tome su razdoblju nastala neka posve nova gorskokotarska sela, početkom 17. st. opet počinje oživljavati trgovina preko Gorskoga kotara, što je oduvijek bilo važno za gospodarstvo i život u gorskokotarskome kraju. Povećan je broj stanovnika, prije svega naseljavanjem, a zatim i prirodnim priraštajem.

Izgradnja Karolinske ceste pomogla je da se Mrkopalj drugi put naseli novim stanovništvom. U većem su broju pridošle obitelji iz Primorja: Blaževići, Polići, Ružići, Paškvani, Brozovići, Kružići, te iz Like: Marasi, Radoševići i Starčevići. Došlo je i Gorana iz drugih dijelova Gorskoga kotara te nekoliko čeških obitelji. Prema popisu stanovništva iz 1772., u Mrkoplju su bile 54 kuće i 297 stanovnika. Prema tome je u drugoj polovici 18. st. po broju kuća i stanovnika najveće naselje na Karolinskoj cesti bio Mrkopalj, „jedno od najvećih mjesta toga vremena u cijelom Gorskom kotaru“ (Kruhek 1981: 303).

Zapadno područje Gorskoga kotara oko Fužina, Liča i Lokava, uvijek je bilo više vezano za Vinodol, a krajem 18. st. u Liču je zabilježeno 56 kuća.

[52] Kruhek 1981: 288.

Okolna su mjesta čakavske govorne osnovice nastala od 1774. do 1778: Benkovac, Pod Sljemenom (Brdo) i Slavica, a nešto kasnije Vrata i Sungeri[53].

Prema Š. Crnić (1962: 78), „oko 1775. Mrkopalj je imao svega 276 stanovnika, a Sunger i Brestova Draga se tek osnivaju“. Razloge tomu treba potražiti u činjenici da je nakon osmanlijskih provala mrkopaljski kraj ostao opustošen, kao i najveći dio zapadne Hrvatske. Koncem 16. i početkom 17. st. krajiške vlasti ponovno naseljavaju taj kraj radi obrane od novih osmanlijskih provala. Novopridošlo stanovništvo koje najvećim dijelom dolazi iz tada osmanlijskoga područja (Like i Bosne) i obično se naziva Vlasima, naseljava i mrkopaljski kraj. Za vrijeme izgradnje Karolinske ceste 30-ih godina 18. st. doseljava brojno primorsko stanovništvo. Primorci, zaposleni na cesti, osnivaju nova naselja, Sunger i Brestovu Dragu, koja se spominju kao stalna tek iza 1770. god. U Brestovoj Dragi i danas govore čakavskim narječjem. Uz cestu se naseljavaju i doseljenici češkoga i slovenskoga porijekla, a iz prekokupskih krajeva vraćaju se i potomci odbjeglih pred Osmanlijama (Crnić 1962: 77–78).

[53] Današnje je ime Sunger.

3. Štokavsko narječje

Nekoć je dijalektna karta[54] triju narječja imala drugačiji raspored od današnjega, a tomu su pogodovale brojne migracije u razdoblju osmanlijskih osvajanja balkanskoga područja[55]. Seobama golemih razmjera raspored se dijalektnih skupina promijenio štokavskim prostiranjem na većinu prvotnih čakavskih i kajkavskih prostora, a neki su dijalektni tipovi potpuno nestali. Svakim novim iseljavanjem starosjedilačkoga hrvatskog stanovništva granica se čakavštine pomicala prema jugu i suzila čakavski govorni prostor te dijelom izmijenila kajkavski.[56] Tako je u korist novopridošlih štokavskih govora zauvijek izmijenjena demografska, a time i narječna, odnosno dijalektna slika Hrvatske. Migracijski su govori postali sve češći, a starinački, koji unatoč povijesnim nevoljama još uvijek po svojoj osnovi pripadaju čakavskomu i(li) kajkavskomu narječju, i dalje gube svoje osnovne značajke, no pod drugim uvjetima, te postaju sve rjeđi.

O štokavskome narječju, posebice o dijelu uključenome u hrvatski jezik, mišljenja su često disparatna. Naziv je dobilo po upitno-odnosnoj zamjenici za *quid*: *što* (< *čьto)[57]. Prostire se na većem području Republike Hrvatske, ali i na području susjednih zemalja (u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori, Italiji (Molise), Austriji (Vlahija u Gradišću), Mađarskoj, Rumunjskoj (Rekaš)). U Hrvatskoj se štokavskim narječjem govori u Slavoniji i Baranji, na Kordunu i u Lici, u Gorskome kotaru te na dalmatinskome kopnu, jugoistočno od Novoga Vinodolskog do zadarskoga područja, uz izuzetak čakavskoga Senja i još donekle čakavskih mjesta u okolici Zadra: Novigrada, Privlake, Bibinja, Sukošana. Dalje je obala do Omiša čakavska, uz štokavce u mjestima: Nin, Zaton, Sveti Petar na Moru, Pirovac, Šibenik i

[54] Prema D. Brozoviću (1970a: 5–6), dijalektna karta jednoga jezika „mozaik je više-manje ravnomjerno raspoređenih ploha nepravilna oblika uz stanovita odstupanja“. Do tih odstupanja može doći zbog geofizičkih karakteristika samoga terena (veliki planinski lanci, otočna izoliranost i vrlo široke rijeke) ili povijesnih uvjeta (političke granice u prošlosti).

[55] Više o razvoju hrvatskih narječja i pojedinih dijalekata v. u Brozović 1961. – 1962: 51–57; 1963: 45–55; 1985: 59–71; 1970a: 5–31; 1970b: 381–405; Lisac 2003b: 451–459; Lukežić 1996: 223–236; 1998: 117–135; 1999: 101–141; 2012.

[56] Čakavskim se u srednjem vijeku govorilo od Istre do Cetine na obali, u unutrašnjosti do blizine Kupe i glavninom do blizine Save na sjeveru. Na istoku je bila čakavska dolina Une te područje do Dinare i do Omiša. Mljet i drugi otoci na jugu bili su zapadnoštokavski, kao i istočni dio Pelješca, dok su ostali otoci, pa i dio Pelješca, bili čakavski. Kajkavci su prema jugu graničili s čakavcima, na jugoistoku kajkavsko-zapadnoštokavska granica bila je kod ušća Une u Savu, a odatle je išla prema sjeveroistoku, i to vjerojatno istočnije od Virovitice. Istočno od kajkavštine i čakavštine, sve do područja istočne štokavštine govorila se zapadna štokavština, a granična je zona bila oko Dunava, nešto zapadno od Drine, istočno od Neretve i u Boki kotorskoj (Lisac 1998: 177).

[57] Nejedinstvenost oblika za *quid* (*što*, *ča* i *kaj*) među narječjima hrvatskoga jezika, po čemu se i nazivaju, jedini je takav slučaj u slavenskome svijetu (Brozović 1970a: 10). Ta podjela po zamjenici potječe još iz „prethistorijskoga vremena dok se hrvatskosrpski jezik još nije odvojio od slovenskoga kao samostalan slavenski jezik“ (Brozović 1969: 266).

okolica, Seget. Štokavski je Mljet i istočni Pelješac te poneka mjesta na otocima: Račišće na Korčuli, Sućuraj na Hvaru, Sumartin na Braču, Maslinica na Šolti.

Današnji su hrvatski dijalekti oblikovani po svojim osnovnim značajkama u drugome razdoblju razvitka hrvatskih dijalekata i hrvatskoga jezika, između 12. i 15. st.

U literaturi objavljenoj 60-ih i 70-ih godina 20. st. povijest hrvatskih organskih idioma tumačila se kao povijest *hrvatskosrpskoga* (Brozović) ili *srpskohrvatskoga* (Ivić), a od 90-ih godina 20. st. rabi se Brozovićev termin *srednjojužnoslavenski dijasistem* (2005: 76) kao konvencionalan naziv za skupinu dijalekata koji se govore na području između slovenskoga i istočnojužnoslavenskoga (bugarsko-makedonskoga) jezičnog kompleksa.[58]

U periodizaciji hrvatskoga jezika razlikuju se tri glavna razvojna razdoblja. Prema starijoj literaturi izvodi se sljedeća podjela: prvo razdoblje (do 12. st.), mirno sa sporim razvojnim tempom (starohrvatski period); drugo razdoblje (12. do 15. st.), burno i s brzim tempom razvitka te s tendencijama intenzivne dijalektne diferencijacije, u skladu s feudalnom rasparceliziranosti (srednjohrvatski period), a treće je (od 15. st. naovamo) u jezičnome pogledu karakterizirano sporim razvojnim tempom i slabom diferencijacijom poput starohrvatskoga jezika, ali važno zbog unutarnarječne diferencijacije (tzv. novohrvatski period).

U najnovijoj se literaturi navodi drugačija periodizacija unutrašnje povijesti hrvatskoga jezika. Prema tumačenju R. Matasovića (2008: 305), četiri su razdoblja u povijesti hrvatskih organskih idioma: 1. Zapadnojužnoslavensko (7. – 9. st.); 2. Starohrvatsko (9. – 14. st.); 3. Srednjohrvatsko (14. – 18. st.); 4. Novohrvatsko (18. st. do danas). I. Lukežić (2012: 12–13) u prikazu unutrašnje povijesti hrvatskih idioma uzima u obzir i stariju i noviju podjelu te prema tome izvodi sljedeću periodizaciju: 1. Slavenski zametci hrvatskoga (6. – 8. st.); 2. Starohrvatsko razdoblje (9. – konac 14. st.); 3. Srednjohrvatsko razdoblje (konac 15. – početak 18. st.); 4. Novohrvatsko razdoblje (18. st. do danas).

Iz toga proizlazi da je u prvome periodu unutarnja diferenciranost slaba, a u drugome se formiraju današnji dijalekti[59].

---

[58] U ovoj se radnji poimaju kao hrvatski jezik i srpski jezik. Prije formiranja hrvatskoga jezika, prema starijoj literaturi, na terenu tzv. „srednjojužnoslavenskoga dijasistema“ postojalo je pet teritorijalnih jedinica, naslijeđenih iz općeslavenskoga razdoblja: kajkavska, čakavska, zapadnoštokavska, istočnoštokavska i prototorlačka. O granicama među teritorijalnim jedinicama v. Brozović 1985: 62.

[59] Diferencijacija je provedena prvenstveno tako da su pojedini tereni na različite načine likvidirali reducirano praslavensko naslijeđe, osobito u vokalizmu. Više o tome v. Brozović 1970a: 14–24; 1970b: 390–394.

Treće jezično razdoblje u cijeloj povijesti srednjojužnoslavenskoga dijasistema obilježuju promjene[60] koje su započele u drugome, ali su dovršene u tome razdoblju. Ne stvaraju se novi dijalekti, već postojeći mijenjaju svoju fizionomiju u mnogim pojedinostima.

Višestruko su hrvatski dijalekti doživjeli promjene, a osobito u smislu njihova prostiranja. U načelu su se političke seobe očekivano zbivale u smjeru sjeverozapada, dok su migracije zbog gospodarskih razloga tekle iz prenaseljenih siromašnih dinarskih predjela prema sjeveroistoku i jugozapadu. Seobe su uzrokovale i pojavu oštrih granica među dijalektima koje ne bi bile moguće u uvjetima prirodnoga dijalektnog razvoja, a miješanja stanovništva doprinijela su pojavi mješovitih govora. Svakako su metanastazička kretanja od očekivane i tipične situacije postupnih prijelaza među dijalektima (u 15. st.) stvorila neočekivanu i izuzetnu situaciju u novije doba (17. i 18. st.) (Lisac 2003b: 452–453).

Migracije su pučanstva u mnogočemu izmijenile odnose između kajkavskoga, čakavskoga, zapadnoštokavskoga, istočnoštokavskoga i torlačkoga narječja[61] pa prema tumačenju D. Brozovića „ne možemo više govoriti o zapadnoj i istočnoj štokavštini kao o dvjema skupinama dijalekata“. Navedeni su procesi poremetili odnose i raspored, izgladili stare razlike i stvorili nove pa više „ne postoji samostalna zapadna štokavština, nego samo bolje ili slabije čuvanje nekadašnjih zapadnoštokavskih značajki u nekim dijalektima jedinstvene štokavske skupine dijalekata“ (1970a: 15). Migracije su dakle uzrok da suvremena štokavština kao nasljednik dvaju starih narječja zauzima znatno veći prostor i od ostalih narječja hrvatskoga jezika i od obiju starih štokavština zajedno pa „sama ta činjenica navodi nas na misao da je sudbina hrvatskosrpskog dijasistema u najvećoj mjeri određena sudbinom štokavskog fenomena“. „Od svih granica starih pet narječja ona zapadnoštokavsko-istočnoštokavska je ako ne najoštrija, onda svakako najdublja“ (Brozović 1985: 62–63).[62] S tim se tumačenjem štokavskoga jezičnog kompleksa i njegovom interpretacijom podudaraju i tumačenja nekih drugih autora, primjerice P. Ivića (1988) te J. Lisca (1998; 2003a; 2003b).

---

[60] Dio se tih pojava događa uz jadransku obalu pretežno na manjim terenima, a u njih se ubrajaju: prijelaz dočetnoga *-m* u *-n* u nastavcima i u nepromjenjivim riječima kao *vidin*, *čujen*, *sedan* 'sedam'; delateralizacija *ļ* u *j* (*judi* < *ļudi*; *jubav* < *ļubav*). Ostale promjene koje se tada dovršavaju širega su karaktera: gubljenje dvojine kao zasebnoga gramatičkog broja, gubljenje *h* u mnogim štokavskim govorima (ili njegovo zamjenjivanje sa *v* ili *j*), gubljenje 1. l. jd. prezenta *-u* tipa *moļu* 'molim'. U 17. st. dolazi i do novoga reda enklitika jer je u starijem jeziku zamjenička enklitika prethodila glagolskoj *Bozi mi su svidoci* > *Bozi su mi svidoci* (Lisac 2003b: 452). Važna je promjena i sve rjeđa uporaba imperfekta na mnogim područjima te nerijetko skraćivanje nenaglašenih duljina.

[61] Štokavsko i torlačko narječje pripadaju dvjema različitim skupinama dijalekata iako i u jednome, i u drugome narječju obično dolazi zamjenička riječ *što*. To je razlikovanje više uvjetovano naknadnom balkanizacijom torlačkih govora kojom su se vrlo znatno udaljili od srodnih štokavskih idioma uključujući se u balkanski jezični savez (Lisac 1998b: 196). U balkanski jezični savez ulaze: albanski, grčki, bugarski, makedonski, rumunjski, meglenorumunjski, arumunjski, a djelomice i srpski, osobito torlački govori (Matasović 2001: 58).

[62] To stapanje nije jedini razlog proširenosti štokavskih dijalekata – oni su se i izravno povećali na račun neštokavskih (Brozović 1970a: 14–15).

Nepodudarno je mišljenje I. Lukežić (2012: 264–265) koja tumači da se štokavski kao prostorno-jezični entitet tijekom formativnoga starojezičnog razdoblja rascijepao na zapadni i istočni identitet, ne toliko zbog jezičnih procesa s manjim ili većim razlikama u inovacijama i arhaizmima, koliko zbog činjenice da su se isti procesi tijekom cijeloga razdoblja odvijali u bitno različitim izvanjezičnim okolnostima. „Tijekom svih šest stoljeća svoje medijevalne povijesti pripadali su konfesionalno i civilizacijski različitim, različito usmjerenim društvima, s različitim međujezičnim vezama, dodirima i prožimanjima unutar zajednice“. Zapadnu je štokavštinu od istočne dijelio znatan broj značajki koje su izostale u istočnome štokavskom kompleksu, ali po kojima se približavala kajkavskim i(li) čakavskim govorima jer je šest stoljeća razvitka s njima dijelila životni civilizacijski prostor. Stoga autorica zapadnu štokavštinu po njezinim inovacijama i arhaizmima (uzrokovanim izvanjezičnim okolnostima ili u genetskoj dimenziji) promatra u suvremenome poimanju hrvatskoga jezičnog entiteta kao neodvojivi dio čakavsko-kajkavsko-štokavskoga trojedinstva, a koji je odvajaju od istočne štokavštine.

Čitav je niz zapadnih obilježja koja povezuju zapadnoštokavski jezični kompleks s drugim dvama hrvatskim jezičnim entitetima (čakavskim i kajkavskim)[63], no valja na početku izdvojiti tri koja se uzimaju kao ključna u klasifikaciji dijalekata; konsonantski kriterij: u dijelu štokavskih govora izvorni šćakavizam – prvotni odrazi: *šć* (< općeslav. *st') (*ogńišće, šćap, išćete*) i *žʒ́* (< općeslav. *zd') u primjerima *možʒ́ani, zvižʒ́ati, gložʒ́ati* kao „vlastita samosvojna zapadnoštokavska inovacija iz vremena konstruiranja Šp (štokavske protojedinice) unutar ZJsl. (zapadnojužnoslavenskoga)“[64] te drugotni skupovi: *šć* i *žʒ́* nastali stapanjem sljedova *stj*, *zdj* pri mlađim jotacijama u primjerima *lišće, oprošćeńe; grožʒ́e, gvožʒ́e*[65]; akcenatski kriterij: starohrvatski akut[66] koji pripada zajedničkim zapadnim (čakavskim, kajkavskim i zapadnoštokavskim) inovacijama i kriterij jata: ikavski odraz jata[67], jedinstvena zapadnoštokavska inovacija koja se pojavila na zapadu i proširila u velikome dijelu čakavskoga te na zapadnome dijelu štokavskoga kompleksa kao jedini odraz, a na sjeveru i sjeveroistoku u govorima s „miješanim“ odrazom jata. Zapadnoštokavsko su narječje

[63] Više o tome v. Lukežić 2012: 265–270.
[64] „Treba, međutim, istaknuti da su izoglose koje odvajaju zapadnoslavenske jezike od ostalih redovito rezultat inovacija na istočno-južnoslavenskoj strani, dok je nejasno ima li zajedničkih inovacija koje bi obuhvatile sve zapadnoslavenske jezike i samo njih“ (Matasović 2008: 60).
[65] Tim se inovacijama zapadnoštokavski potvrđuje kao zaseban identitet i u ZJsl. i nakon njega u mlađem starojezičnom razdoblju (v. Lukežić 2012: 265).
[66] Dugi naglasak uzlazne intonacije, koji je fonološki obilježen pojavom u točno određenim kategorijama nakon utrnuća „slaboga“ poluglasa (Lukežić 2012: 267).
[67] Ikavski je odraz jata, nakon starohrvatskoga akuta, drugo ključno zapadno obilježje koje genetski povezuje hrvatska narječja (Lukežić 2012: 266).

činili dijalekti koji se mogu razvrstati u tri skupine: slavonski (šćakavski) dijalekt s više različitih odraza jata i s neizmijenjenim jatom (nekoliko je dijalektnih tipova); pet ikavskih dijalekata: tri šćakavska (sjeverozapadnobosanski, livanjsko-vrbaski i makarskoprimorski) s dvama štakavskima (zapadnohumski i biokovskocetinski) te ijekavski šćakavski: istočnobosanski (s različitim govornim tipovima), ijekavsko-ikavski štakavski (poneretvanski i istočnopelješki) te (i)jekavski štakavski (dubrovačko-mljetski).[68]

Prema tumačenju D. Brozovića (1970b: 395–397), u posljednjim razvojnim fazama „srednjojužnoslavenskoga dijasistema" s veće istočnoštokavske i manje zapadnoštokavske strane nastaje žarište novoštokavskih inovacija „u centru dijalekatske konvergencije u širem gravitacionom krugu oko rijeke Neretve".[69] Prema njegovu mišljenju, novoštokavske su se inovacije proširile upravo seobama na prethodnim procesima pripremljen teren te su raznoseći rezultate na sve strane potisnule ili asimilirale neštokavske i nenovoštokavske dijalekte. Tako su nastale dvije novoštokavske plohe povezane s juga u širokome pojasu preko Neretve, koje zaokružuju istočnobosanski i slavonski dijalekt. Na tome neprirodnome golemom području jezična fizionomija praktički je veoma ujednačena, razlike po podrijetlu su prikrivene, a jedina je osjetnija razlika u odrazu jata: ikavskome, ekavskome i ijekavskome, s time da su ijekavski govori, originalni na istoku i migracijski na zapadu, razdvojeni pojasom nenovoštokavskih dijalekata i ikavskih govora. Stoga su danas ijekavski migracijski[70] govori po mnogočemu sličniji ikavskim novoštokavskim negoli istočnim ijekavskima. Važno je spomenuti da je zapadnoštokavsko-istočnoštokavski kompleks još prije trećega razdoblja reorganiziran iz dvojne ravnoteže u trojnu: ikavski sjeverozapad zapadne štokavštine; ijekavski jugoistok zapadne štokavštine i jugozapad istočne štokavštine; ekavski sjeveroistok istočne štokavštine. Pritom ikavski dio zapadne štokavštine komunicira s glavninom čakavštine, a ekavski dio istočne štokavštine komunicira s glavninom torlačkoga narječja.

Među tzv. novoštokavske inovacije ubrajaju se: novoštokavska akcentuacija s prenošenjem siline sa silaznih naglasaka izvan prvoga sloga za jedan slog prema početku riječi i stvaranje novih uzlaznih naglasaka, gubljenje fonema *h*, vokalizacija konsonanta *-l* na koncu sloga u *-o* ili *-a*, nova jotacija tipa *grožǯe* (< *grozdje*), *-a* u G mn. imenica svih triju rodova (umjesto *ø*), sinkretizam množinskih padeža imenica svih triju rodova. Taj niz

[68] Više o toj podjeli v. Brozović 1970b: 385–390; Lisac 2003a: 16; Lisac 2003c: 178; Lukežić 2012: 269.

[69] Taj je centar u prošlim razdobljima bio glavno polje i izvorište „konvergencionih kretanja", koji će ujedno u trećem razdoblju postati glavnim izvorom ljudskih masa za naseljavanje pustošenjem i seobama opustjelih ili prorijeđenih terena (Brozović 1970b: 396).

[70] Prema tumačenju I. Lukežić (2012: 291–295), migracijski su novi štokavski dijalekti: (i)jekavski krajiški dijalekt u zapadnoštokavskome narječju koji je nastao iz istočnohercegovačkoga dijalekta istočnoštokavskoga narječja i (i)jekavski perojski dijalekt zapadnoštokavskoga narječja na zapadnoj istarskoj obali.

fonetskih i morfoloških pojava, prividno nezavisnih, vraća „izvorno novoštokavske ili naknadno štokavizirane dijalekte izrazito vokalskome psl. jeziku, naravno na drugačiji način“ (Brozović 1985: 68). Novoštokavski dijalekti[71] obuhvaćaju središnje područje štokavskoga narječja od Jadrana do granica s Mađarskom i Rumunjskom u Vojvodini. S njihove sjeverozapadne i jugoistočne strane dva su područja u kojima se uglavnom čuva staro mjesto naglaska, no ostalim se značajkama razlikuju, više međusobno negoli u usporedbi s novoštokavskim govorima. Jugoistočno se od novoštokavskih govora protežu nenovoštokavski[72] govori od Boke kotorske preko Kolašina, Kraljeva i Beograda do rumunjske granice u Banatu. Položaj je novoštokavskih govora na sjeverozapadu uzrokovan migracijama pa se danas nalaze uz čakavske i kajkavske govore te okolo staroštokavskih[73] govora. Od svih je štokavskih dijalekata, istočnohercegovačko-krajiški najrasprostranjeniji i najslabije prostorno razdijeljen.

U dijalektologiji su, prema tradicionalnoj podjeli dijalekata, u početku osnovna bila samo dva kriterija klasifikacije u štokavskome narječju: zamjena praslavenskoga vokala jata (*ě*) i akcentuacija.

Takvom se klasificiranju priklonio Pavle Ivić (1988) te podijelio štokavsko narječje na deset dijalekata. Pri imenovanju se nije držao jedinstvenoga načela pa pojedinim dijalektima naziv određuje po geografskome principu (šumadijsko-vojvođanski, smederevsko-vršački, kosovsko-resavski, prizrensko-timočki, istočnohercegovački, zetsko-lovćenski), drugima po geografskome i jezičnome načelu (ekavski slavonski, istarski ikavski, posavski ikavski), a samo je mlađi ikavski označio prema jezičnome načelu.

Asim Peco (1989) navodi tri kriterija za podjelu štokavskih govora: „prema stepenu razvijenosti pojedinih osobina; prema odrazima staroga vokala jat (ě) i prema odrazima suglasničkih skupina **stj, *zdj*“.

Prema prvome se kriteriju svi štokavski govori mogu podijeliti u dvije veće skupine: a) konzervativnije/arhaičnije i b) progresivnije.

---

[71] Novoštokavski su dijalekti: zapadni, istočnohercegovačko-krajiški i šumadijsko-vojvođanski (v. Lisac 2003a: 29).

[72] Nenovoštokavski su dijalekti: kosovsko-resavski, zetsko-južnosandžački, istočnobosanski i slavonski (v. Lisac 2003a: 29).

[73] Pod arhaičnim štokavskim dijalektom podrazumijeva se slavonski dijalekt i njime govore isključivo Hrvati. Na *Karti dijalekata hrvatskosrpskog jezika* (Brabec, Hraste, Živković 1970) staroštokavskim su dijalektom označeni *staroštokavski ikavski (posavski)* i *staroštokavski ekavski (prizrensko-timočki)* dijalekt.

Prema drugome kriteriju štokavski se govori dijele u tri veće skupine: a) ekavski, b) ijekavski/jekavski i c) ikavski govori, a prema trećem kriteriju u dvije skupine: a) štakavski i b) šćakavski govori.

U navedenu djelu A. Peco u podjeli štokavskoga narječja polazi od suglasničkoga kriterija i dijeli sve govore na štakavske i šćakavske, a u okviru te podjele posebno razmatra ekavske (prizrensko-timočke, kosovsko-resavske i šumadijsko-vojvođanske – štakavski govori), (i)jekavske (zetskoga tipa i hercegovačkoga tipa te preseljene zapadnobosanske, govore Banije i Korduna, govore Bukovice, slavonske ijekavske govore te govor Banije i ijekavskošćakavske istočnobosanske govore; jekavske ličke govore – uglavnom štakavski govori) i ikavske govore (zapadnohercegovački govori, dio ličkih govora – štakavski; posavski govori, slavonski govori, centralno bosanski govori, zapadnobosanski govori, srednjodalmatinski i bunjevački govori, govor Imotske krajine i Bekije – šćakavski govori).

Akcenatski kriterij i kriterij jata tradicionalni su klasifikacijski kriteriji u dijalektologiji, no oba imaju strukturalan karakter, a nijedan nije genetski. Akcenatski kriterij izrazito je strukturalan, a kriterij jata ima stanovitu genetsku važnost, no nedostatnu da bi odraz jata mogao biti genetski pandan strukturalnoj akcentuaciji unutar same klasifikacije. Da bi se ta ravnoteža postigla, dvama se tradicionalnim kriterijima dodaje još jedan genetskoga karaktera – odraz *st'/*sk' (Brozović 1960: 76–77; Lisac 1998b: 198; 2003a: 29).

Tako je iskristaliziran stav o trima kriterijima klasifikacije u štokavskome narječju, koji čine spoj strukturalnih činjenica i geneze određenoga idioma:

a) stupanj razvoja akcentuacije (s obzirom na to je li akcentuacija novoštokavska ili nije)

b) odrazi jata (ikavski, ijekavski i ekavski uz miješani odraz jata)

c) šćakavizam ili štakavizam (*šć, žʒ ≠ št, žd*).

Unutar štokavskoga narječja akcentuacija je raznolika: od jednoakcenatskih s ekspiratornim akcentom (u prizrensko-timočkoj skupini govora)[74] do peteroakcenatskih

[74] Govori torlačke dijalektne oblasti „genetski pripadaju štokavskom krugu, ali su u velikoj meri strukturalno preobraženi prihvatanjem tzv. balkanizama. Stoga bi se oni u strukturalnom pogledu mogli smatrati posebnim narečjem“ (Ivić 1988: 68). Ta se dijalektna zona prostire između kosovsko-resavskoga dijalekta i granica makedonskoga i bugarskoga jezika, a sastoji se od triju dijalekata: prizrensko-južnomoravskoga, svrljiško-zaplanjskoga i timočko-lužničkoga. J. Lisac ubraja ih u torlačko narječje kojim uglavnom komuniciraju Srbi. Hrvati govore torlački uglavnom u Karaševu u Rumunjskoj; u Janjevu, Letnici, Vrnakovolu i još ponegdje na Kosovu te u Zagrebu (Dubravi), Kistanjama, Drnišu i Kninu gdje su se naselili. Tomu narječju još pripadaju i govori Svinice u Đerdapu pa se navedenim dijalektima pribraja i karaševsko-svinjička oaza govora (v. Lisac 2003a: 143). Novijim istraživanjima drniškoga kraja potvrđeno je da su torlački govori još u Kninu, no ne i u Drnišu (A. Čilaš Šimpraga usmeno).

sustava (neki istočnobosanski i slavonski govori). Štokavska se prozodija odlikuje čuvanjem neoakuta i staroga mjesta akcenta (slavonski dijalekt), pretežno izjednačenim *ã* i *â* te neprenesenim akcentom (zetsko-južnosandžački, kosovsko-resavski, smederevsko-vršački dijalekt i istočno-hercegovački s prenošenjem siline), povlačenjem svih nekadašnjih nepočetnih akcenata na prethodni slog te širokom pojavom uzlaznih akcenata *à* i *á* (istočnohercegovačko-krajiški, šumadijsko-vojvođanski i novoštokavski ikavski dijalekt).

Odraz jata također dijeli štokavsko narječje na nekoliko dijalekata. Zamjena jata (i)jekavska je u istočnohercegovačko-krajiškome, istočnobosanskome i zetsko-južnosandžačkome dijalektu, ekavska s tzv. zakonitim ikavizmima (Lisac 2003a: 133) u šumadijsko-vojvođanskome[75], dosljedno ekavska u kosovsko-resavskome i u prizrensko-timočkoj oblasti, a ikavska u novoštokavskome ikavskom dijalektu, dok je u slavonskome dijalektu jat raznovrsno zamijenjen[76].

Prema suglasničkome kriteriju štokavski se dijalekti dijele na dvije skupine: šćakavsku i štakavsku. Šćakavski su govori slavonskoga i istočnobosanskoga dijalekta, a štakavski istočnohercegovačko-krajiški, šumadijsko-vojvođanski, kosovsko-resavski i zetsko-južnosandžački dijalekt. Novoštokavski je ikavski dijalekt dijelom štakavski, dijelom šćakavski.[77]

Prema mišljenju D. Brozovića (1970a: 28; 1997: 155–156), suvremena štokavština obuhvaća sljedeće dijalekte:

1. zapadni (zapadnobosansko-hercegovački ili vrbasko-neretvljanski ili bosansko-dalmatinski ili novoštokavski ikavski ili mlađi ikavski)
2. slavonski (arhaični šćakavski); istočnobosanski (ijekavski šćakavski)
3. istočnohercegovački (ist.hercegovačko-krajiški ili novoštok.ijekavski ili mlađi ijekavski)
4. zetski (zetsko-lovćenski ili zetsko-novopazarski ili zetsko-vasojevićki ili stariji ijekavski)

[75] P. Ivić (1988: 58, 66) ovdje ubraja i smederevsko-vršački dijalekt, dok je kod Lisca to poddijalekt kosovsko-resavskoga dijalekta (Lisac 2003a: 133–134).

[76] U slavonskome štokavskom dijalektu zabilježene su različite kontinuante jata: ikavski, ekavski, „miješani“ i ikavsko-ekavski odraz te nezamijenjen jat. Više v. Lisac 2003a: 32–33; Lukežić 2012: 171–172.

[77] Šćakavci su u Dalmaciji između Cetine i Neretve te na otocima, u Bosni od Livna i Duvna do gornjeg Vrbasa i srednjega toka Bosne, oko Dervente, u Bosanskoj krajini, u Slavoniji; šćakavski su i Sv. Juraj kod Senja, Mrkopalj i Sunger u Gorskome kotaru. Štakavska bi bila zapadna Hercegovina, Dalmacija zapadno od Cetine, Lika i Bačka; štakavski su i Opuzen, Lič u Gorskome kotaru, Molise. Dvojak odraz zabilježen je u Otoku kod Sinja, oko uglavnom šćakavske Dervente, među Bunjevcima senjskoga zaleđa te u Grudama (pretežno *šć*, ali i *št*). U slivu Une zastupljen je i šćakavski (*šćeta*) i štakavski odraz (*gušter*). (Lisac 2003c: 175–176)

5. šumadijsko-vojvođanski (kolubarsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski ili mlađi ekavski)
6. kosovsko-resavski (ili pećko-resavski ili kosovsko-velikomoravski ili stariji ekavski).

Novoštokavski su: zapadni, istočnohercegovački, šumadijsko-vojvođanski, ostali su nenovoštokavski, zapadnoštokavskoga (slavonski i istočnobosanski) ili istočnoštokavskoga (zetski i kosovsko-resavski) podrijetla.

Na području Republike Hrvatske postoji šest od sedam dijalekata štokavskoga narječja. Hrvati govore svim štokavskim dijalektima zastupljenim u Republici Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, osim zetskim, kojim govore samo stanovnici crnogorskoga mjesta Peroj u Istri, no tim dijalektom govore bokokotorski Hrvati u Crnoj Gori. Slavonskim dijalektom govore samo Hrvati, novoštokavskim ikavskim gotovo samo Hrvati i bosansko-hercegovački Muslimani, a slično se može reći i za nemiješane istočnobosanske govore. Štokavski Hrvati u dijaspori govore slavonskim ili novoštokavskim ikavskim dijalektom, u mađarskome dijelu Baranje i istočnobosanskim. Od ikavskih novoštokavskih govora starinački su samo oni u BiH zapadno od Bosne i Neretve te oni u Dalmaciji između Neretve i Cetine, a svi su ostali migracijski.[78]

Od novoštokavskih ijekavskih starinački su samo oni u istočnoj Hercegovini, Dubrovačkome primorju i oko ušća Neretve, a naseljenički svi drugi, bez obzira na to govore li njima Srbi ili Hrvati.

J. Lisac (2003a: 29) prihvaća klasifikaciju dijalekata štokavskoga narječja po trima načelnim kriterijima te dijalekte imenuje prema geografskome načelu uz odrednicu koja ih razgraničava prema suglasničkome kriteriju i odrazu jata te označuje je li dijalekt novoštokavski ili nenovoštokavski.

Štokavsko narječje dijeli na sedam dijalekata:

1. slavonski dijalekt – nenovoštokavski arhaični šćakavski dijalekt
2. zapadni dijalekt – novoštokavski ikavski dijalekt

[78] Granica na zapadnohercegovačko-dalmatinskome području teče od Raške Gore na Neretvi preko Čabulje do Vranića i Gruda, zatim između Drinovaca i Ružića do brda Milina zasida odakle se spušta na podnožje Biokova između Rašćana i Kozice. Sâmō je Makarsko primorje šćakavsko (Lisac 2003c: 176). Zanimljivo je da su danas u teritorijalnome dodiru šćakavski govori Makarskoga primorja (nekadašnji makarsko-primorski dijalekt) i govori jugozapadne Bosne (nekadašnji livanjsko-vrbaski dijalekt), među kojima su nekad uglavnom bili štakavci (nekadašnji biokovsko-cetinski dijalekt). Njihovi su potomci danas u jugozapadnoj Istri i u provinciji Molise. Usp. Lisac 2003c: 178.

3. istočnobosanski dijalekt – nenovoštokavski ijekavski šćakavski dijalekt
4. istočnohercegovačko-krajiški dijalekt – novoštokavski (i)jekavski dijalekt
5. zetsko-južnosandžački dijalekt – nenovoštokavski ijekavski dijalekt
6. šumadijsko-vojvođanski dijalekt – novoštokavski ekavski dijalekt
7. kosovsko-resavski dijalekt – nenovoštokavski ekavski dijalekt.

Među štokavskim dijalektima Hrvati su manje ili više zastupljeni kao govornici zapadnoga bosanskohercegovačkog dijalekta, pa slavonskoga, istočnobosanskoga i istočnohercegovačkoga. U neznatnoj mjeri Hrvati govore i ostalim štokavskim dijalektima, pa i torlačkima (Lisac 2003b: 456).

I. Lukežić (2012: 284–285) u knjizi o zajedničkoj povijesti hrvatskih narječja razmatra *zapadnoštokavsko narječje* s četirima štokavskim dijalektima: slavonski dijalekt, istočnobosanski dijalekt, ikavski dijalekt, južni (i)jekavski dijalekt. Pod potonjim dijalektom autorica razumijeva dijalekt uspostavljen u srednjovjekovlju na dubrovačkome, *zapadnopelješkome*[79] i mljetskome području koji je bio štakavski zapadnoštokavski. U ostalih autora ovdje navedeni govori dubrovačkoga područja uvršteni su u istočnohercegovačko-krajiški dijalekt.[80]

Štokavske se izoglose ne poklapaju uvijek među sobom, ni s granicama štokavštine, no u svakome se pojedinome štokavskom govoru nalazi većina alijetetnih značajki koje ga odvajaju od govora drugih dvaju narječja.

Alijetetne su jezične značajke najviše razine razlikovnosti[81] štokavskoga narječja hrvatskoga jezika[82]:

1. upitno-odnosna zamjenica za 'neživo' *što*/*šta* (< *čəto/*čəta) nakon gubljenja „slaboga“ poluglasa i promjene *čt- > *št-*; složeni prilozi *zašto, pošto, našto, ušto*; složene neodređene zamjenice za značenje 'neživo': *nešto/nešta/ništo, ništa/ništo, išta, svašta/svašto, štogod, bilo što*

[79] Pretpostavlja se istočnopelješkome jer je zapadni Pelješac južnočakavski. Više o tome v. prostiranje južnočakavskoga dijalekta u Lisac 2009: 139.
[80] J. Lisac u više se rasprava bavi dubrovačkim govorom (1999; 2001; 2003a). O dubrovačkome govoru od početka 20. do početka 21. stoljeća v. i Vulić 2007: 97–112.
[81] O definiciji alijeteta i alteriteta v. Moguš 1977: 20. Prema I. Lukežić (1998: 121, 124), jezične značajke ili izoglose najviše razlikovne razine svojstvene su samo određenoj skupini dijalekata koje se naziva narječjem te pokazuju djelomičnu jezičnu individualnost svake dijalektne skupine ranga narječja i njezinu unutarjezičnu autonomiju naspram ostalih dijalektnih skupina ranga narječja. Dakle, navedene značajke štokavsko narječje obilježavaju kao djelomice autonomni jezični sustav i unutar cjeline istoga jezika, i u odnosu naspram drugih dvaju narječja istoga jezika.
[82] Sve se jezične značajke štokavskoga narječja navode prema Lukežić 1997: 117–135 i 2012: 262–264 i prema literaturi o štokavskome narječju sljedećih autora: Ivić, Brozović, Lisac. V. popis literature.

2. par novih afrikata *ʒ́* – *ć* kao rezultat jotacije fonema *d* i *j*: zvučna afrikata *ʒ́* nastala je: a) pri primarnoj (praslavenskoj) jotaciji skupa *dj (*meʒ́a*, *čaʒ́a, tuʒ́i*) i skupa *gj u primljenica (*anʒ́el/anʒ́eo/anʒ́eja*), b) pri primarnoj (praslavenskoj) jotaciji skupova *zgj, *zdj > *žʒ́* (*možʒ́ani*, *zvižʒ́at* < *mozg-*, *zvizd-*), c) pri sekundarnoj jotaciji skupa *zdəj* (> *zdj* > *žʒ́*) nakon ispadanja poluglasa (*grožʒ́e* < *grozdəje, *žʒ́ela* < *zdəjela, *roʒ́ak* < *rodəjak), d) pri tercijarnoj novoj jotaciji (mlađoj jekavskoj jotaciji) sekvencije *dje* u govorima s jekavskim odrazom jata (*ʒ́ed, ʒ́eca, ʒ́evojka* < *djed, djeca, djevojka*), e) u prezentskim osnovama glagola prefigiranih od glagola *id- (*poʒ́em, naʒ́em, zaʒ́em*); bezvučna afrikata *c*[83]: a) kao sekundarni odraz *t' (< *tj) (*noć, svęća, moći, teći*), b) pri sekundarnoj jotaciji nakon ispadanja poluglasa (*braća* < *bratəja), c) pri mlađim jekavskim jotacijama (*ćerati* < *tjerati*), d) u infinitivnoj osnovi istih glagola (*poć(i), nać(i), zać(i)*) uz odstupanja u slavonskome, novoštokavskome ikavskom i u istočnobosanskome dijalektu (*poći* je raširenije od *poʒ́em*)

3. konsonantski skupovi *št* i *žd* (<*št', *šk', *žd' < *stj, *skj, *zdj) (*štap, gušter, ogńište, štipat, išten, vrištat*; *moždani*, *zviždat*)

4. vokalizacija dočetnoga slogovnog *-l* > *-o* (*pakal, pepel, posal*; *debel, vesel, pol*; *selce, selba*; *kopal, bil, čul* > *pakao, pepeo, posao*; *debeo, veseo, po*; *seoce, seoba*; *kopao, bio, čuo*)

5. genitivni morfem *-a* u množini imenica svih triju rodova (*noževā, poḷā, kućā*), no ne u svim štokavskim govorima

6. proširenje nerelacijskim morfemom *-ov-/-ev-* u imenica m. r. u svim oblicima množine (*stolovi, muževi*), uz dosta odstupanja, npr. u govorima između Neretve i Dubrovnika

7. sinkretizam oblika DLI mn. imenica svih triju rodova uvođenjem novih gramatičkih morfema: u DLI mn. m. i s. r. *-ima* (*gradovima, selima*); u DLI mn. ž. r. *-ama* (*ženama, rukama*) uz prilična odstupanja; morfem *-iju* u G mn. imenica m. r. koje završavaju konsonantskim skupom i imenica ž. r. *i*-vrste (*prstiju, noktiju, prsiju, kostiju, kokošiju*).

Posebnost štokavskoga narječja koja ga razdvaja od ostalih dvaju narječja hrvatskoga jezika, ali i drugih jezika razlikovanje je uzlaznih i silaznih kratkih naglasaka (ne dolazi u svih štokavaca, ali je važna strukturna cjelina u europskim razmjerima – Lisac 1998b: 198; 2003a:

[83] Nije alijetet, no ovdje se kao njezin parnjak navodi u kombinaciji s afrikatom *ʒ́*.

17) U akcenatskome inventaru štokavskih govora na novim distribucijskim mjestima pojavljuju dvije nove akcenatske jedinice uzlazne intonacije, oprečne po kvantiteti (*nòga* < *nogä, òtac* < *otäc*; *gláva* < *glāvä, pítat* < *pītät*). Osim toga, pojavljuje se i četveroakcenatski sustav s parcijalnim pomakom akcenatske siline sa starih distribucijskih mjesta ili generalnim pomakom distribucijskih mjesta te peteroakcenatski sustav s parcijalnim pomakom siline s dijela starih distribucijskih jedinica. U govorima su štokavskoga narječja sačuvane i nenaglašene duljine, ali ne podjednako dosljedno (Lisac 1998b: 198; 2003a: 17).

Alteritetne[84] jezične značajke niže razlikovne razine nalaze se u dvama ili svim trima narječjima:

1. odrazi *ę* < *ě*: a) jednoznačan dosljedan ikavski odraz *ě* u svim kategorijama; b) dvoznačan i višeznačan odraz *ě* u zavisnosti od kvantitete, intonacije i gramatičke kategorije (*i* i *e*; *i*, *e* i *je*; *ije*, *je*, *i*; *ę* i *i*)
2. skup *šć*:[85] a) kao rezultat jotacije skupova (<*stj < *st')[86] (*šćap, gušćer, ogńišće, šćipat*); b) pri sekundarnoj jotaciji (*šć* < *stj* < *stəj) nakon ispadanja poluglasa (*lišće* < *listəje, hrašće* < *hrasrəje, prošćeńe* < *prostəjenəje)
3. konsonantski skup *čr-* je zadržan (*čr̥v, čr̥n*) u slavonskome i novoštokavskome ikavskom dijalektu (Molise) i u Vlahiji (Gradišće) (Lisac 2003a: 17), a u ostalim je dijalektima promijenjen u *cr-* (*cr̥v*, *cr̥n, cr̥ta*)
4. relikti palatalnoga *ŕ* u sekvenciji *r* + *je* (*širji, orje*)
5. gubljenje razlika između fonema *č* i *ć* (*kuća/kuča, maćka/mačka*)
6. gubljenje ili supstitucija fonema *h* (*gra* < *grah, kru/kruv* < *kruh, kuvat* < *kuhat, kuińa/kujina* < *kuhińa, sna/snaja* < *snaha*); nepostojanje fonema *f* u konsonantskome inventaru (*vratar/pratar* 'fratar', *Vrane/Prane* 'Frane')
7. troakcenatski sustav; sustav s poluprenesenom akcenatskom silinom; kanovačko duljenje kratkoga vokala pri prijenosu siline (ostvaraj *á* na prednaglasnoj kračini: *žéna, sélo, ótac, káko* < *ženä, selö, otäc, kakö*)

[84] Jezične značajke ili izoglose niže razlikovne razine svojstvene su nekim, ali ne i svim dijalektnim skupinama ranga narječja, te svojstvene dijalektima ili dijelovima dijalekata različitih dijalektnih skupina ranga narječja. Ove izoglose pokazuju bliže integrativne veze među dijalektima dvaju narječja ili svih narječja koja određeni jezik ima. (Lukežić 1998: 121).

[85] Svi su kajkavci i uglavnom svi čakavci šćakavci, a i staro zapadnoštokavsko narječje velikim je dijelom karakterizirano šćakavizmom (Lisac 1998a: 180).

[86] Polazne su opreke u štokavskome jezičnom kompleksu potvrđene i u 20. st.: u jednim su organskim idiomima potvrđeni „štakavski“ primjeri poput: *ogńište, štap, oprošteńe, ištete* (prez. od *iskati*), *dažd, dažditi, moždina, izmožditi, zviždati*; u drugima „šćakavski“ primjeri: *ogńišće, šćap, možźani, možźina, zvižźati, gložźati* (Lukežić 2012: 263).

8. prijedlog *u* (< *və): *u oko, u uho, u more, u ruku, u visinu, u šumu, u selo* i prefiks *u-* (< *və-): *ubrati, udovac, utorak, ustati, Uskrs, uš, uzeti, užeći*

9. u prezentskoj je osnovi glagola *moći* i u riječi *možda* čest rotacizam (*moren, moreš*; *morda*)

10. dočetni je slogovni *-l* na kraju riječi ili sloga u pr. r. m. jd. zadržan bez izmjene samo na štokavskome slavonskom jugozapadu (*pekal, čul, ubol, bil*), a u nekim je govorima vokaliziran u *-a* (*paka, kota, veseja, debeja, čuja, bija, uzeja, uboja*);

11. konsonantski skup *žj* rezultat je jotacije (< *zgj, *zdj < *zg', *zd') (*možjani, g(v)ožje*)

12. fonetski je neutraliziran *-m* > *-n* na dočetku relacijskoga morfema (*sa sinon, sa ženon, s menon, učin*)

13. *ǯ* < *dj u primjeru *meǯa* u nekim štokavskim govorima

14. slijed *sv-* (< *vəs) nakon gubljenja slaboga poluglasa i premetanja *vs- > *sv-* (*sva, sve, svi, svega, svih*)

15. *ǫ* i *l̥* > *u* (*ruka, put; sunce, žut*), u središnjoj Bosni javlja se i *uo* (Lisac 1998b: 196)

16. jaki poluglas (*ə*) daje *a* (*dan, san*)

17. zatvaranje kratkoga *o* pred akcentom (*unde*)

18. skup *jd* u prezentskoj osnovi glagola prefigiranih od *iti (*dojdeš, dojdi*), a skup *jt* u infinitivnoj osnovi (*dojt*)

19. morfološke značajke: a) neproširena osnova u imenica muškoga roda (*krovi, kl̨ući*); b) proširena osnova samo u G mn. imenica m. r. (*s krovov, pet kl̨učev*); c) morfem *-ø* u G mn. imenica svih triju rodova (*pet prasac, sedan sestar, bez ramen*); d) morfem *-i* u G mn. imenica m. r. (*bez krovi, pet mravi/mjeseci/prsti*); e) stariji izvorni morfemi L mn. i I mn. svih triju rodova (*dajte l̨udin, selin, sestran*; *po krovi, po seli, po kućah*; *s końmi, s koli, sa ženami*); f) morfem *-om* ili *-on* u I jd. ž. r. (*s mojom ženom/s mojon ženon*; *s tvojom sestrom/s tvojon sestron*); g) eliminacija alomorfa *-e* u 3. l. mn. prezenta (*mislu* < *misle*) ili eliminacija alomorfa uopće u tome obliku (*beredu, pijedu, kupujedu, mislidu* < *beru, piju, kupuju, misle*); h) infinitiv s neokrnjenim dočetkom (*-ti, -ći*) i s okrnjenim dočetkom (*-t, -ć*) bez opozicije sa supinom; i) čuvanje aorista u nekim štokavskim govorima; j) zamjenice s likovima *tko/ko, ovaj, taj, onaj, ovakav, takav, onakav, ovoliki, toliki, onoliki, koji, čiji* i prilozi s likovima *gdi/gdje/gǯe* i *di/de/dje*.

J. Lisac (2003a: 17–18) za općeštokavske značajke uz ove nabrojene navodi i: poseban oblik u N mn. s nastavkom *-a* za s. r. zamjeničko-pridjevske promjene (*ova sela*, a ne *ove sela*); čuvanje nastavka *-og(a)* u GA jd. m. r. i s. r. zamjeničko-pridjevske deklinacije (*drugoga*), uz odstupanja na dubrovačkome i livanjskome području; nastavak *-u* u L jd. imenica m. i s. r. (*u gradu*; *u selu*); tzv. nova jotacija labijalnih i dentalnih konsonanata, uz dosta odstupanja, osobito u Slavoniji i Baranji; promjena *cr-* u *tr-* u riječi *trešńa* (*črěšńa* > *crěšńa* > *trěšńa*), uz iznimke u Slavoniji, Mađarskoj i Rumunjskoj, npr. *crešna*.

3.1. Novoštokavski ikavski dijalekt

Novoštokavski ikavski dijalekt[87] štokavskoga narječja prostire se u Republici Hrvatskoj i izvan njezinih granica, ponajviše u susjednoj Bosni i Hercegovini. Novoštokavskim ga dijalektom čine inovacije u deklinaciji i naglasnome sustavu. Ikavski je prema kriteriju jata, a dijelom je štakavski, dijelom šćakavski prema suglasničkome kriteriju. U zapadnoj Bosni i u Dalmaciji između Neretve i Cetine dolazi skup *šć*, u zapadnoj Hercegovini, Dalmaciji zapadno od Cetine, u Lici i u bačkih Bunjevaca *št*. Tim se kriterijima pridružuju još neke značajke: odraz dočetnoga slogovnog *-l* u *-o* ili *-a* te odraz *ǵ* ili *j* od *d'. Bosanski, sjeverni zapadnohercegovački i bački bunjevački govori razvili su *-o* od *-l* (*vidio*), dalmatinski, južni zapadnohercegovački i lički imaju *-a* (*vidija*). U mnogim govorima (izuzev u bačkih Bunjevaca) pojavljuje se *j* u primjerima kao *meja*.[88]

Prema tumačenju P. Ivića (1988: 61–62), *zapadnoštokavski dijalekti* s ikavskim odrazom jata, uspostavljeni tijekom starojezičnoga razdoblja po podrijetlu su heterogeni. To „kompaktno područje autohtonih mlađih ikavskih govora“[89] u 20. st. „zahvata zapadnu Hercegovinu, Dalmaciju između Neretve i Cetine, južne delove Bosne na potezu od Livna do Lašve i veliki deo centralne Bosne, do Žepča i Jajca. Ovo je dijalekat glavnine Hrvata i Muslimana[90] u zapadnoj Bosni, samo delimično starinaca, a i preseljeničkih skupina u koje spadaju veći deo Hrvata na dalmatinskom kopnu zapadno od Cetine[91] i u Lici[92] i po nekoliko razbacanih naselja u Gorskom kotaru,[93] u Slavoniji[94] i na srednjodalmatinskim otocima.“[95] Ti

---

[87] U ovoj se radnji preuzima termin novoštokavski ikavski dijalekt. Taj je termin u ranijoj literaturi zastupljen kao zapadnohercegovački ili samo zapadni, što predmnijeva postojanje istočnoga dijalekta.

[88] Usp. Brozović 1969: 269.

[89] P. Ivić 1988. g. navodi da je to područje znatno smanjeno u doba migracija (pod osmanlijskom invazijom) iseljavanjem iz mnogih dijelova zapadno od rijeke Bosne, koje su tada naselili Srbi jekavci (1988: 61). Nakon samo 14 godina od objavljena rada P. Ivića zbog ratnih razaranja od 1992. do 1995. demografska se slika preostaloga novoštokavskoga ikavskog područja opet izmijenila. Hrvati i Bošnjaci napustili su područje pod srpskom vlasti (Rep. Srpska), ali i područje pod hrvatskom i bošnjačkom vlasti (Federacija Bosna i Hercegovina). (v. Lisac 2003a: 50) Prema tome, novoštokavsko je ikavsko područje danas u odnosu na prvotno prostiranje prije 16. st. znatno smanjeno.

[90] Muslimanski novoštokavski govori izdvajaju se čuvanjem fonema *h* i potpunijim prihvaćanjem *f*. U porječju Neretve, Bosne i Vrbasa po pravilu ne razlikuju *č* od *ć* i *ǯ* od *ǵ*, za razliku od onih u slivu Une. Sporadično je kod njih *ļ* prešao u *j*, a oko Neretve i *ń* u *n* (Ivić 1988: 62).

[91] Na jugu se novoštokavskim ikavskim dijalektom govori od Opuzena i Metkovića prema sjeverozapadu sve do Omiša. Dalje je obala koja je nekada gotovo u potpunosti bila čakavska na mnogim područjima poštokavljena. Npr. štokavskim se ikavskim govori oko Šibenika, dominira u Splitu, u potpunosti je prevladao na podvelebitskoj obali gdje samo pojedina mjesta, no ne u jednakoj mjeri, čuvaju svoje čakavske karakteristike. (Lisac 2003a: 50).

[92] U Lici su ikavci novoštokavci koncentrirani oko Gospića, u blizini Senja, oko Lovinca i Svetoga Roka, u zoni prema Kordunu itd. (Lisac 2003a: 50).

[93] U tronarječnome Gorskom kotaru štokavce ikavce nalazimo u trima mjestima: Liču, Mrkoplju i Sungeru (Lisac 2003a: 50–51).

[94] U slavonskim mjestima Vuka, Široko Polje, Punitovci te Dragotin govori se novoštokavskim ikavskim sa znatnim i čestim odstupanjima (Lisac 2003a: 51).

su se govori razlikovali odrazom *st' i *zd' i dočetnoga slogovnog *-l*. Većinu su predmigracijskih dijalekata obilježavali šćakavski odrazi, a neke južne i jugozapadne dijalekte štakavski odrazi, potekli iz humskoga dijalekta (Lukežić 2012: 283). Ikavski odraz jata zabilježen je na autohtonome području zapadnoštokavskih dijalekata u Dalmaciji (manjim dijelom na obali i otocima, većim dijelom u Zagori) te na kontinentalnim prostorima u Lici, zapadnoj Hercegovini, u južnoj i sjeverozapadnoj Bosni te u povijesnim dijasporama u Hrvatskoj i izvan nje podrijetlom iz ovih areala.

Dio tih govora izravno kontinuira pojedine predmigracijske ikavske štokavske dijalekte, dio ih je nastao spajanjem ostataka nestalih štokavskih dijalekata, a govori u migracijskim dijasporama izloženi su različitim utjecajima bilo srodnih, bilo inojezičnih idioma (Lukežić 2012: 158). Slavonski su štokavski ikavski govori predci današnjega slavonskoga dijalekta, dok su govori u zapadnoj Bosni, zapadnoj Hercegovini i u dijelu Dalmacije dali današnji novoštokavski ikavski dijalekt. Novoštokavski je ikavski migracijama dospio i u sjevernu Bačku[96], Mađarsku[97], Italiju[98] te Zapadnu Australiju[99]. Tim dijalektom govore Hrvati i Bošnjaci zapadno od rijeke Bosne i zapadno od Neretve (izuzev doline Usore i Fojnice koje su ijekavske nenovoštokavske), rijetko drugi (Lisac 2003a: 51), poput primjerice Srba ikavaca (naknadno poikavljenih) u pojedinim selima okruženim hrvatskim ili muslimanskim stanovništvom, nedaleko od Livna (Vukovsko polje).

Prema tumačenju J. Lisca (2003b: 457–458), u srednjem je vijeku ikavska bila sva zapadna Bosna i zapadna Hercegovina, također i Makarsko primorje. No, prisilnim seobama ikavski je govor jako prorijeđen na mnogim područjima u zapadnoj Bosni, ali proširio se na Dalmaciju zapadno od Cetine, na dio Like, poneko selo u Gorskome kotaru te dalje prema Slavoniji. Manji dio tih seoba odigrao se u 17. st., npr. naseljavanje Sumartina i Sućurja iz

---

[95] Štokavskim ikavskim govori se na srednjodalmatinskim otocima: Hvaru (Sućuraj), Braču (Sumartin) te Šolti (Maslinica), ali i na južnodalmatinskoj Korčuli u Račišću, koje je nekad bilo (i)jekavsko, no s vremenom je poprimilo ikavicu. Ikavski je utjecaj također snažan na otoku Pagu u Dinjiški i Vlašićima (Lisac 2003a: 51). Prema tumačenju S. Vranić (2002: 27–37), u jugoistočnim se paškim govorima preklapaju posebnosti štokavskoga ikavskog i čakavskoga ikavsko-ekavskog sustava.

[96] Bunjevci oko Subotice i Sombora (Srbija) (Lisac 2003a: 51). Govor bačkih Bunjevaca obilježen je snažnim utjecajem govora susjednih Srba koji se ogleda u izgovoru *e, o, l, š, ž, č* i *ǯ*. I oblici množinskih padeža odgovaraju onima kod bačkih Srba (Ivić 1988: 63).

[97] Oko Baje (Ajmaš, Baškut, Bikić, Boršod, Čavolj, Čikerija, Gara, Kaćmar itd.) te Andzabeg i Erčin u okolici Budimpešte (Lisac 2003a: 51).

[98] U pokrajini Molise novoštokavski su ikavski govori u Kruču, Stifiliču i u Mundimitru (Lisac 2003a: 51) kakve su iz svoje podbiokovsko-makarske postojbine prenijeli predci moliških Hrvata na prijelazu iz 15. u 16. st. No, njihov je govor pod utjecajem talijanskoga jezika pretrpio strukturne promjene dublje negoli ijedan drugi iseljenički štokavski govor (Ivić 1988: 63). Više o govoru Moližana v. W. Breu 1997: 431–438; Hozjan 1998: 279–286; Breu – Piccoli con la collaborazione di Snježana Marčec 2000.

[99] Oko 1500 moliških Hrvata naseljenih u 20. stoljeću (od 1927.) živi na području Pertha u Australiji (Lisac 2003a: 51).

Makarskoga primorja. Tijekom toga i 18. st. govori novoštokavskoga ikavskog dijalekta uglavnom su već novoštokavski.

Novoštokavski se ikavski govori, kao što je već spomenuto, dosljednim ikavskim odrazom staroga jata i akcentuacijom odvajaju u poseban dijalekt, uz mnoge razlikovne značajke. Glavno vokalsko obilježje ovih govora – ikavski odraz jata dobiven je prijelazom *ẹ* u *i* i prevladavanjem prvoga dijela diftonga *ie*.[100] U tim su govorima rijetke potvrde drugačijih odraza[101], primjerice u dalmatinskim je govorima zabilježen ekavski odraz jata najčešće u primjerima: *cesta*, *železo, zenica, koren, starešina, brezovina, ozledit, zanovetat, posteḷa, rezidba, obe, obedvi, ovde, onde*; u ličkim: *čojek, kres, mreža, seno/sino*, a u zapadnobosanskome ikavskom području zabilježeni su (i)jekavizmi: *tijesto, sijeno, vijenac, ńeki, ćeo* (Lukežić 2012: 159–160). Iste primjere (ne sve) nedosljednosti u ikavizmu bilježi i J. Lisac (2003a: 51).

Nekadašnje je zapadnoštokavsko narječje imalo troakcenatski sustav (*ä, â, ã*) kao u čakavštini i kajkavštini, a ostatci se toga stanja još u nekoj mjeri čuvaju i danas u novoštokavskome ikavskom dijalektu, npr. u (rijetkim) primjerima s očuvanim akutom ili u primjerima s neprenesenim dugosilaznim naglaskom koji potvrđuju da je u nekim govorima dugo čuvan akut (Lisac 2003a: 60). U zapadnim je štokavskim govorima akcentuacija uglavnom dosljedno novoštokavska s četirima naglascima i s potpunom redistribucijom svih naglasnih mjesta. Dvije su jedinice alijetetne, uzlazne intonacije na novim naglasnim mjestima. Iako je akcentuacija tih govora novoštokavska, to ipak ne znači da silazni naglasci ne mogu doći izvan prvoga sloga na koji su nakon pomicanja bili ograničeni, pa se u ponekim primjerima (osobito stranoga podrijetla) mogu naći i u središnjim i u dočetnim slogovima, primjerice *koperänt*, *poḷoprïvreda* (Lisac 2003a: 55). Područje oko Imotske krajine i Bekije najdosljednije je u prenošenju siline na proklitiku, čak u oko 90 posto primjera: *ù kuću, nä bṛdo, ù šaku, podà tebōn, nïs kosti, zà kravu.* Akcenatski se izdvaja moliško područje gdje su vrlo česti dvostruki naglasci, gdje naglasak obično ne prelazi na proklitiku i gdje čak dolazi (neposredno ispred naglaska) prednaglasna duljina. U ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne postoje ostatci starije akcentuacije, eventualno i akut (Lisac 2003c: 177). Nenaglašene zanaglasne duljine obično se čuvaju, no ne svugdje. U nekim su govorima pokraćene, npr. u bačkih Bunjevaca, posebice na kraju riječi, u Mrkoplju i Sungeru u Gorskome kotaru te u

[100] Danas se ne može sa sigurnošću reći kako se odvijao taj proces. Prema tumačenju J. Lisca (2003a: 60), taj ikavizam znači povezanost s čakavskim (ikavskim) govorima. Makarsko je primorje imalo mnogo veza s čakavštinom pa je moglo, kao u jugoistočnoj čakavštini, doći do prijelaza *ẹ* u *i*. No, najvjerojatnije su to većinom neovisni procesi, jedan južnočakavski, drugi zapadnoštokavski. V. Brozović 1970a: 12; 1970b: 394, 396–397.
[101] Ponajviše se brojnošću neikavizama izdvaja zapadnobosansko i ličko područje. (V. Lisac 2003a: 51)

govoru Omiša djelomično su pokraćene, a u drugima su skraćivanja neznatna (npr. u Opuzenu). No, na južnodalmatinskim je otocima zbog susjednih čakavskih govora stanje raznoliko: od dosljednoga čuvanja do potpunoga pokraćivanja zanaglasnih duljina pod utjecajem susjednih čakavskih govora (usp. Hraste 1951: 379–395; Lisac 2003a: 55; 2003c: 177).

Prema suglasničkome klasifikacijskom kriteriju u dijalektologiji, novoštokavski je ikavski dijalekt i šćakavski, i štakavski. Izrazito je zapadna značajka šćakavizam, a nekadašnji su zapadnoštokavski govori najčešće bili šćakavske fizionomije (Lisac 2003a: 60). Stoga se u autohtone govore toga dijalekta ubrajaju oni šćakavski istočno od Cetine u Dalmaciji i od Livna i Duvna do porečja gornjega Vrbasa i srednjega toka Bosne te srednjodalmatinski otočni Sućuraj i Sumartin, slavonski govori Vuka, Široko Polje, Punitovci, Dragotin te govori u okolici Dervente i u Bosanskoj krajini. Štakavci su u zapadnoj Hercegovini iz koje potječu i štakavci ikavci u sjevernoj Dalmaciji, Lici i Bačkoj. U slivu Une zabilježen je mješoviti odraz: *šć* – *št* (*šćeta* – *gušter*) (Ivić 1988: 62). Prema šćakavizmu/štakavizmu i prijelazu dočetnoga *-l* u *-a* ili *-o*[102], novoštokavski se ikavski govori između Makarskoga primorja i južne Bosne prema tumačenju J. Lisca (2003a: 60–61) mogu podijeliti u četiri zone: zona *šć*, *-a* (u Makarskome primorju); zona *št*, *-a* (to su južni govori nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta[103] oko Ljubuškoga, odakle su i govori moliških Hrvata, kao i jugozapadnoga istarskog dijalekta[104]); zona *št*, *-o* (to su sjeverni govori nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta, odakle su podrijetlom govori bačkih Bunjevaca); zona *šć*, *-o* (koji je u okolici Dervente prenesen iz područja južnijih šćakavskih govora).

Prema tumačenju P. Ivića (1988: 62), u priobalju od Neretve do Gorskoga kotara dočetni je *-l* dao *-a* uz umetanje intervokalnoga *j* (*bija, počeja, vidija*); drugdje je dao *-o* (*bio, počeo, vidio*).[105] Osim toga, u obalnim govorima, ali i ponekim dublje na kopnu, govore

[102] Preinaka *-l* > *-V* (*-o*, *-a*, *-e*) na dočetku sloga potvrđena je na kraju starojezičnoga razdoblja, na samome početku 15. st. Dočetni se *-l* mijenjao u vokal na: a) dočetku oblika m. r. glagolskih pridjeva radnih (*čuval, dal, rekal, bil*); b) na dočetku oblika N jd. imenica i pridjeva (*posal, kisel, debel, vesel*); c) na dočetku unutrašnjega sloga (*kolci, telci, palci, selce*) (v. i Lukežić 2012: 202–204).

[103] Prema Brozovićevu rasporedu dijalekata i njihovoj podjeli (1970b: 387–389), v. *Kartu 3. Predmigracijski raspored ikavskih štokavskih dijalekata* u Lisac 2003a: 159.

[104] Prema tumačenju J. Lisca (2003a: 54–55), jugozapadni istarski dijalekt obično se drži štakavskim, no to određenje nije precizno. Dio je govora koji mu pripadaju štakavski, a dio šćakavski. Očito je da u tim govorima bilo nekih utjecaja među štakavcima i šćakavcima. Štakavizam je štokavska, nečakavska posebnost, a „zna se da su i mnogi štokavci zapadnoga podrijetla šćakavci, pa u tim jugozapadnim istarskim šćakavizmima može biti i štokavskoga šćakavskog utjecaja, ne samo čakavskog“.

[105] U krajevima bliže moru dočetni je *-l* u participima dalo *-a*, u krajevima udaljenijim od mora *-o*; već na sjeveru zapadne Hercegovine obično je dobiveno *-o*, a u Lici dolazi *čuva*, *vidija*, u Mrkoplju *dignija* te *metnil*, *bil* (u Sungeru). Uz tip *bija*, ponegdje se javlja i *bije*, npr. u Trnovcu u Lici i u Posedarju. (Lisac 2003c: 177)

Hrvata obilježuju i značajke koje se nazivaju adrijatizmima[106]. Među adrijatizme ubrajaju se: delateralizacija *ḷ* u *j* (*jubav, judi*),[107] prijelaz dočetnoga *-m* u *-n* u nastavcima i nepromjenjivim riječima[108] (*osan*; *iden*), gubljenje zatvora u afrikata *č* i *c* ispred zatvornoga konsonanta[109], npr. *maška*, *jašmik*, G jd. *osta* i skraćivanje dugoga *ṛ*: Ovim se značajkama pridodaje i nerazlikovanje *č* od *ć* (*ć*), što je i potvrđeno, npr. u govorima Sinja i Omiša (Čilaš Šimpraga 2010: 199); Opuzena, Primorskoga Dolca i Šibenika (Menac-Mihalić 2005: 36); nerijetko se u govorima uz more *l* palatalizira (*puštaḷi*)[110] (Lisac 2003a: 54). Tomu se priključuje: ispadanje dočetnoga *-t* (*pe* < *pet*) ili cijeloga dočetnog sloga u infinitivu (*da* < *dati*) te cakavizam, tj. svođenje parova *s* i *š*, *z* i *ž* i *c* i *č* na jedan glas.[111]

Zapadnim se značajkama[112] pribraja i odraz *d', odnosno *ʒ́* koji nije zastupljen u svakome sustavu. Na tome se mjestu može ostvariti i odraz *j*[113] koji je danas rijedak i javlja se u svega nekoliko primjera poput: *tujin, preja* u nekolicini govora kod moliških Hrvata; *mlaji* i *tuji* oko Vrbasa; *mejaš, gospoja, prejica* u Imotskoj krajini i Bekiji, *mejaš* iznimno u Grudama, Mrkoplju, senjskome zaleđu, kao i *gospoja* u lovinačkih ikavaca (Dragičević 1987: 183), *gospoja* i *mejaš* u Krivome Putu (Čilaš Šimpraga 2007: 63). Pretežno je ostvaraj *j* na

---

[106] O adrijatizmima v. Brozović (1970a: 20–21; 1970b: 396; 1988: 84) i Lukežić (2012: 287–291).

[107] To je zabilježeno u raznim bošnjačkim govorima u Bosni i Hercegovini, u Klisu, u Sućurju, u Sumartinu, ponegdje drugdje uz obalu ili blizu nje (npr. Makarsko primorje i Opuzen), u Čonoplji u Bačkoj, a primjeri kao *kašaj* 'kašalj' mogu doći u Kruču (Lisac 2003a: 54).

[108] Na prijelaz završnoga *-m* u *-n* upozorili su čakavski dijalektolozi (A. Mažuranić polovinom 19. st. govoreći o vinodolskome govoru) navodeći tu pojavu kao čakavsku izoglosu (v. Moguš 1977: 79), no kasnija su istraživanja pokazala da ta pojava zahvaća čitav obalni pojas od slovenske do albanske granice uz more, a onda i kopnene govore, npr. govore sinjskoga, kninskoga i imotskoga kraja (v. Hraste 1970: 65–75; Lisac 2003a: 54–55; Menac-Mihalić 2005: 34; Čilaš Šimpraga 2010: 201–202; 222). U čakavskim i mnogim ikavskoštokavskim obalnim i većini zaobalnih govora prevladava *-n*. Isto je i u zapadnoj Hercegovini u Hrvata, a u Bošnjaka je *-m*. U ličkim govorima, primjerice ikavskim govorima lovinačkoga kraja – u jugozapadnoj Lici prijelaz *-m* u *-n* zabilježen je, no nije česta pojava (Dragičević 1987: 181) ili nije u istoj mjeri provedena u govornika različitih generacija (Čuljat 2004). U ikavskim (pod)velebitskim govorima Krivoga Puta kod Senja i Krasnoga Polja te zavelebitskim govorima Vratnika i Crnoga Kala fonem je *-m* na kraju nastavačnih morfema prešao u *-n* (Čilaš Šimpraga 2007: 64; Dragičević 1990: 100). Pojava je takve zamjene *-m* > *-n* zabilježena i u gorskokotarskim govorima Fužina, Broda na Kupi, Delnica, Čabra, Prezida, Tršća, Gerova i Skrada i u nekim jugozapadnim slovenskim dijalektima (Barac-Grum 1993: 144–149, Vranić 2002: 64). I. Lukežić adrijatizme uvrštava među pojave potaknute jezičnim dodirima u srednjohrvatskome razdoblju, zajedno s insularizmima, štokavizmima, rubnim značajkama te hungarizmima, germanizmima i turcizmima (Lukežić 2012: 287–291).

[109] Ta je pojava ponajprije čakavska izoglosa. Više o tome v. Moguš 1977: 87.

[110] Zabilježeno u govoru Opuzena (Halilović 1996: 192).

[111] Cakavizam je autonomna čakavska pojava (v. Moguš 1977: 66–79; Brozović 1988: 84), no opserviran je i u kajkavskome gorskokotarskom govoru Prezida (Barac-Grum 1993: 147; Malnar, Vukša 2012: 323–324). U novoštokavskome dijalektu cakavizam je zabilježen u Karlobagu i Šibeniku (*covik, źašto*) (Lisac 2003a: 55). No, prema podatcima u ranijoj literaturi (Moguš 1977: 68), u Šibeniku je cakavizam koji pripada čakavskome narječju zabilježen samo u najstarijem predjelu staroga grada – Dolcu, nekad opasanomu dijelu stare gradske jezgre. Izvan ostataka starih gradskih zidina govor je štokavski. To potvrđuje i novija literatura, u kojoj cakavizam nije potvrđen u tome govoru (Menac-Mihalić 2005: 31, 36).

[112] Zapadne se značajke navode prema: Lisac 2003a: 51–57, 60–64; Lisac 2003c: 174–179.

[113] Prema tumačenju I. Lukežić (2012: 268), u 20. je stoljeću u svim zapadnoštokavskim dijalektima potvrđen veći ili manji broj primjera s primarnom jotacijom *d' > *j* kao u čakavskim i kajkavskim govorima (*meja, mejaš, preja, graja, tuji, čaja* 'čađa').

mjestu *d' tipičan za šćakavske, osobito južne novoštokavske ikavske govore (*meja, preja* u Rami), a govori uz more imaju tek poneki takav primjer. U većini štokavaca šćakavaca, kao i kod čakavaca i kajkavaca, izostaje promjena *jd* > *ʒ́* u infinitivnoj i prezentskoj osnovi glagola izvedenih od glagola *ići*: *najti, dojti, pojti*; *najde, dojde, pojde* (često s ispadanjem *d*) (Ivić 1988: 62; Lisac 2003a: 52).

Od ostalih zapadnoštokavskih značajki valja izdvojiti razvoj sljedećih vokala: odraz *ə > *a* (*dan, danas, san;* ali i: *kadi* 'gdje'[114]); stražnji nazal *ǫ > *u* (*put, muž*); prednji nazal *ę > *e* (*meso, pet*; ali i: *jačmik, jamit, prijat, zajat*[115]).

Novoštokavske ikavske govore karakteriziraju i: prijevoj *a* : *e* unutar istoga korijena u primjerima *vrebac, krest*[116]*, rest* u moliških Hrvata i kod Bošnjaka u Donjoj Rami i *o* : *e* u primjerima *greb, grebḷe*[117] sjevernije u Bosni i u bačkih Bunjevaca; česte vokalske redukcije tipa *udovca* 'udovica', *kolca* 'kolica' osobito u sjevernijim bosanskim predjelima, ali i u splitskome zaleđu te reduciranje i otpadanje starih kratkih dočetnih vokala, npr. među moliškim Hrvatima.

Vokalizam je u svim novoštokavskim ikavskim govorima peteročlan, a konsonantizam se razlikuje ovisno o (ne)postojanju pojedinih fonema. Fonem se *f* uglavnom pojavljuje u tim govorima osim u bošnjačkim, ograničen je na tuđice i onomatopeje, kao i kod Moližana (*fortuna, friško*), a relativno je frekventan i u bačkih Bunjevaca, u Mrkoplju, Ninu, Sućurju i Sumartinu. U nekim se govorima supstituira fonemima *p* ili *v*, primjerice u govorima Cetinske i Imotske krajine[118] (Brnaze, Gala, Otok, Sinj; Dobrinče, Lovreć, Runović) *pratra* G jd.,

---

[114] Jednoznačan odraz *ə̄ > *ā*, *ə > *a* očuvan je do 20. st. u čitavome štokavskom narječju, u čakavskome narječju s izuzetkom nekih govora na kvarnerskim otocima te u kajkavskim rubnim područjima, pokupskome i plješivičkome. Novi vokal *a* potvrđen je na mjestima poluglasa u jakim položajima u nekoliko kategorija (u osnovama riječi, samo u oblicima N jd., u obliku G mn., u NA jd. m. r. zamjenice *vas/sav*, u 1. l. jd. prezenta, u jd. m. r. radnoga pridjeva) te na mjestima poluglasa u slabim položajima, preventivno zadržanima među konsonantima na početku riječi u pojedinačnim primjerima potvrđenim u 20. st. u svim trima narječjima, no ne jednako zastupljeno. Više o tome v. Lukežić 2012: 137–138. O čakavskoj nepreventivnoj vokalizaciji poluglasa u slabu položaju v. Moguš 1977: 20–21.

[115] Primjeri u kojima se na mjestu prednjega nazala ostvaruje *a* svjedoče o bliskosti ovih štokavskih govora s čakavskima. Prema tumačenju M. Moguša, „među temeljne čakavske odlike valja ubrojiti prijelaz *ę > *a* po formuli: *j, č, ž* + *ę* = *a* (*jazik* < *językъ, počati* < *počęti, žati* < *žęti*)“ (Moguš 1977: 35–36).

[116] Primjer *krast* (a ne *krest*) zastupljen je na dalmatinskome kopnu (Makarsko primorje, Klis, Nin, Imotski, Opuzen itd.), u većem dijelu Rame, u Hercegovini i u jugozapadnoj Bosni, u Derventi, Gorskome kotaru, Lici i u senjskome zaleđu (Lisac 2003c: 175).

[117] Češće ili rjeđe ta je promjena zabilježena i kod čakavaca, i u još nekih štokavaca, no prijevoj u općeslavenskome korijenskom slijedu *ra > *re* i *ro > *re* u zapadnome štokavskome jezičnom kompleksu upućuje na njegove pobliže veze s čakavskim kompleksom u cjelini (osobito s južnim dijelom), a izostaje u ostalome štokavskome, i u kajkavskome narječju (Lukežić 2012: 201–202).

[118] Više v. u Menac-Mihalić 2005: 33–34.

pratrova; *kuver*, *vinte* 'finte' A jd., *vilm/film*[119], *vorce/force* A jd., *vali* 3. l. jd. prez., *vetu/fetu* A jd. Fonem je *f* nestabilan i u govorima između Krke i Neretve (*pažol, pratar, prigat; vamiḷa/famiḷa, jevtin/jeftin/jeptin*) ili ga nema (u govorima Jabuke i Perkovića), osim u govoru Omiša u kojem je stabilan fonem u konsonantskome inventaru[120]. U konsonantskome inventaru govora lovinačkih ikavaca fonem je *f* dijelom konsonantskoga inventara zbog leksema stranoga podrijetla u leksiku, npr. *faercak, familija, Francuz, ofenziva*, ali potvrđena je i navedena zamjena u *v* ili *p*: *kuver, potrevit, vamiliji* L jd., *Vrancuz*; *jeptino, Pilip, šarap*.[121]

Fonem *h* izgubljen je ili rijedak, gotovo u svim govorima (prelazi u *v*, *j* ili *k*)[122]. Primjerice, tako je u govorima lovinačkih ikavaca gdje je taj fonem sporadično zastupljen u izoliranim primjerima „zbog utjecaja koji dolaze posredstvom književnoga jezika te se može kadšto čuti u govoru svakog pojedinca“ (Dragičević 1987: 182). Češći su primjeri u kojima ispada ili je zamijenjen sa *v*, *j* ili *k*: *ajduk, straota, gra, gri, kru*; *duva, suv, puvat*; *grijota, ńijov*; *Bikać, grak, siromak*.[123] Fonem *h* nije dio konsonantskoga inventara, nego rubni fonem zabilježen u svega nekoliko primjera i u ikavskome govoru u Krasnome Polju (Dragičević 1990: 99), u Bunjevaca senjskoga zaleđa (Čilaš Šimpraga 2007: 63), kao i u većini štokavskih govora između Krke i Neretve (Čilaš Šimpraga 2010: 194) te u govorima Cetinske i Imotske krajine (Menac-Mihalić 2005: 32–33). Uglavnom se *h* čuva u Sumartinu i u bačkih Bunjevaca, u Mrkoplju i Sungeru. Drežnica u zapadnoj Hercegovini – inače netipična u konsonantizmu (*č*, *ć* – *ǯ*, *ʒ́*), ne čuva *h*, a Bošnjaci uglavnom redovito čuvaju oslabjeli izgovor *h* (Lisac 2003c: 175).

Fonem *ǯ* pretežno se čuva, primjerice u govorima Imotske i Cetinske krajine (Menac-Mihalić 2005: 36): *ǯep, oǯa*, no uz česte prijelaze u *ž*: *žep, sr̥žba*, *žigerica*, kao u ikavskim štokavskim govorima Opuzena, Primorskoga Dolca i Šibenika, u senjskoj okolici (Vratnik, Jurjevo, Krasno Polje)[124] i drugdje, ali i uz prijelaze u *ʒ́*. Kod Bošnjaka je taj prijelaz gotovo redovit, a kod Hrvata se nerijetko javlja na jugozapadu Imotske krajine i u Imotskome, Opuzenu, senjskome zaleđu i Ninu, u pokrajini Molise itd. S tim se prijelazom podudara i prijelaz *č* u *ć* u njihovoj srednjoj vrijednosti (*ć*). U nekim je konsonantskim inventarima

[119] Generacijski se različito rabe primjeri s fonemom *f* ili s fonemom *v*. Kod starijih je govornika u uporabi zadržana promjena *f* > *v*, dok mlađi rabe oblike s *f* (Menac-Mihalić 2005: 33).
[120] V. o tome v. Čilaš Šimpraga 2010: 195–196.
[121] V. o tome v. Dragičević 1987: 183.
[122] U 15. st. *h* se gubi zbog slabe artikulacije te bez potpore zvučnoga parnjaka, bez pritiska znatnijega broja posuđenica, najprije na rubovima riječi (*kruh* > *kru, vaših* > *vaši*; *hvala* > *vala, hvatati* > *vatati, htit* > *tit*). U dijelu govora *h* je supstituiran sonantom *v* (ili *j*) (*kruv, buva, uvatit*; *buja, muja*) i velarnim okluzivom *k* (*hći* > *kći, vaših* > *vašik*) (Lukežić 2012: 264).
[123] V. o tome v. Dragičević 1987: 182–183.
[124] V. Dragičević 1988: 135; 1990: 99; Moguš 1978: 230.

zastupljen jedan par afrikata: *č* i *ǯ*, kao primjerice u govoru Krivoga Puta kod Senja: *četri, čovik, kuča*; *naiǯe, iǯe* 3. l. jd. prez.[125] ili Primorskoga Dolca, Čišle i Šibenika: *Božič, čača, čin* (prilog); *rožen, žigaricu* A jd., *proǯe* 3. l. jd. prez. (Menac-Mihalić 2005: 36, 478). U pojedinim je govorima svođenjem na jedan fonem *ć* nestalo opozicije među afrikatama *č* i *ć*, npr. u Opuzenu gotovo dosljedan *ćakavizam* (Halilović 1996: 193): *ćovik, kućka, do Ploća, opjaćkaḷi, prića* (rjeđe su potvrde za srednju vrijednost *č*: *bočno, čovik, katoličći, rečemo*). U gradskim govorima Sinja i Imotskoga te u bosanskohercegovačkim govorima također se javlja nerazlikovanje *č* i *ć* u korist *ć*, kao pojava uzrokovana sociolingvističkim razlozima.[126]

Inicijalni skup *čr-* kao u čakavaca i kajkavaca uglavnom redovito prelazi u *cr-*, osim u Moližana, kod kojih se iza fonema *n* pojavljuje i *ʒ*, u posuđenicama (*linʒun* 'plahta'), i u domaćim riječima (*sunʒe*)[127]. Za govore toga dijalekta karakteristična je zvučnost na kraju riječi, koja se negdje djelomično gubi (Molise, Imotska krajina i Bekija, zapadna Hercegovina, Opuzen, govori zapadno od Cetine i u njezinoj blizini, Otok kod Sinja, Brnaze), a u nekim je krajevima dočetni konsonant potpuno obezvučen (Drežnice, zaseok Mrnjavci u Lovreću).[128]

Od ostalih značajka koje karakteriziraju novoštokavski ikavski dijalekt štokavskoga narječja valja spomenuti: promjenu *ž* > *r* (*može* > *more*) uglavnom svugdje, no ponegdje se javljaju i dubletni oblici (*može, ne mežen*; *ne mogu; ne moren, ne meren*), primjerice Gala i Otok kod Sinja, Čišla, Dobrinče, Lovreć, Runović (Menac-Mihalić 2005: 489); redovito se javlja *doć(i)*, *poć(i)*, rjeđe *doǯe*, *poǯe*, nerijetko *dojde*, *doje* u šćakavskim južnim govorima; protetsko *j* nije često, iznimno se javlja u Imotskoj krajini i Bekiji u primjerima *jakrap* i *jakrep* 'škorpion' te obično u raznim mjestima u *jopet* 'opet', *jular* 'ular' i *južina* 'užina'; fonem *ḷ* nerijetko se izjednačuje s *j* (zabilježeno u raznim bošnjačkim govorima te u Klisu, u Sućurju, u Sumartinu, ponegdje uz obalu – Makarsko primorje, Šibenik ili blizu nje – Čišle, Lovreć, Opuzen), češće u govoru starijih govornika nego mlađih (Halilović 1996: 193; Lisac 2003a:

[125] V. o tome v. Čilaš Šimpraga 2007: 62.

[126] Za vrijeme turske i mletačke vlasti u tim se krajevima nerazlikovanjem fonema *č* i *ć* mogla potvrditi pripadnost višemu sloju društva. Usp. Šimundić 1971: 70; Čilaš Šimpraga 2010: 199–200.

[127] Ta pojava zahvaća grčko, albansko, makedonsko i neka područja u južnoj Italiji: *nc* > *nʒ* uz druge slične primjere *nt* > *nd, mp* > *mb, nk* > *ng*. U Moližana su te promjene preuzete od Talijana (Lisac 2003a: 53–54).

[128] Obezvučenje dočetnoga zvučnog konsonanta pojava je karakteristična za npr. bugarski, njemački i ruski jezik (Čilaš Šimpraga 2010: 204), no i za govore kajkavskoga narječja hrvatskoga jezika, u kojima je ta pojava sustavna te za neke ekavske čakavske govore (usp. Vranić 2005: 277–287) i navedene štokavske zapadnoikavske govore, u kojima je obezvučenje krajnjega konsonanta više ili manje zastupljeno. U radovima novijega datuma o ikavskim štokavskim govorima zabilježeni su dubletni primjeri, s razlikom u zastupljenosti te pojave kod starijih govornika, a njezinu izostanku u govoru mlađih naraštaja; ili do potpunoga izostanka ranije zabilježene pojave obezvučenja krajnjega konsonanta. Usp. Šimundić 1971: 80; Lisac 2003a: 54; Menac-Mihalić 2005: 41; Čilaš Šimpraga 2010: 204. I. Lukežić obezvučenje dočetnih zvučnih konsonanata u riječi drži jednim od mehanizama razrješavanja zatvorenih slogova u toj poziciji (v. Lukežić 2012: 111).

51–55; Menac-Mihalić 2005: 36–37). Novo jotovanje nije dosljedno izvedeno, a osobito su primjeri kao *rodjak*, *netjak* česti u mnogim govorima u Bosni, u Šibeniku, Ninu, Imotskoj krajini i Bekiji.

Morfološka su obilježja govora novoštokavskoga ikavskog dijalekta pretežno novoštokavska, inovativna. To se prije svega odnosi na deklinaciju imenica i ujednačenost oblika za DLI mn. imenica m. i s. r. na *-im* te ž. r. na *-am* (*zubim, kravam*) u Hercegovini, Dalmaciji i Lici, rijetko u južnoj Bosni, a na *-ima*, *-ama* (*zubima, kravama*) u Bosni i Bačkoj. Time su, prema tumačenju P. Ivića (1988: 62), novoštokavski ikavski govori obuhvaćeni dvjema podjelama koje uglavnom suprotstavljaju sjever jugu. Ujednačenost deklinacijskih oblika na jedan morfem, kao i ujednačenost na uvijek isti morfem u DLI mn. nije svugdje dosljedna pa npr. u Imotskoj krajini i Bekiji dolaze morfemi *-in* (*pisarin, čudin*), *-on* (*majkon*) i *-am* (*majkam*); u Klisu *-an* (*ženan*) i *-in* (*kostin*, *žujin*, *pojin*); u bačkih Bunjevaca *-i* (*s novci*) i *-ima* (*s pilićima*). Tomu valja pridodati i nezadržanu razliku između palatalne i nepalatalne sklonidbe pa su česti primjeri s nepalatalnim nastavkom: *prijateļom, mačon, nožom*. Pojedini govori u deklinacijskome sustavu čuvaju arhaičnost. Arhaičniji su oblici izrazitiji oko Livna i Tomislavgrada, u Rami te u Makarskome primorju. Kod množine imenica m. r. zabilježeni su osim za štokavske govore uobičajene množine s interpoliranim nerelacijskim morfemom *-ov-* /*-ev-* i arhaičniji kraći množinski oblici: *kļuči, prišti*, *puti*, osobito u zapadnoj Hercegovini, Imotskoj krajini i Makarskome primorju. Pod utjecajem talijanskoga jezika deklinacijski je sustav izrazito izmijenjen u govoru moliških Hrvata[129] (Lisac 2003a: 56–57).

U sjevernijim se govorima (Bosanska krajina, Lika, Gorski kotar, Bačka) fakultativno čuvaju samo neki padežni oblici, prije svega I i L mn. m. i s. r. na *-i*, rjeđe L mn. ž. r. na *-a*.

U pridjeva je ponegdje zadržana kategorija (ne)određenosti.

Od specifičnosti u glagolskome sustavu tih govora valja izdvojiti: okrnjeni infinitiv (*volit*, *doć*), uz gubljenje cijeloga dočetnog sloga (*pripremi* 'pripremiti'); u infinitivnoj osnovi glagola II. vrste uobičajeno je *-ni-* u odnosu na tvorbene morfeme *-ny-/-nǫ-* (*kleknit*, *metnit*), no ne svugdje. Primjerice, ta promjena izostaje u većini ikavskošćakavskih govora zapadne Bosne, nerijetko i u zapadnoj Hercegovini; različiti su oblici u 3. l. mn. prezenta: *učidu, vidu*, *gledaju*, *žive*, *pucaje*; imperfekt je slabo zadržan za razliku od aorista koji je izrazito čest, no ne u svim govorima; glagol *biti* za tvorbu kondicionala sveden je na oblik *bi* u svim licima (*ja bi moro, mi ne bi išli*); futur se u nekim govorima tvori konstrukcijom *budem* + infinitiv.

[129] Kategorija je srednjega roda izmijenjena, deklinacijski je sustav pojednostavnjen bez V i L, deklinacija imenica *e*-vrste zahvatila je i neke imenice *i*-vrste. V. u Lisac 2003a: 56.

4. Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru

4.1. Dosadašnja istraživanja gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora

Malobrojni su radovi objavljeni o gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima. Uglavnom se spominje govor Mrkoplja koji je izazivao zanimanje jezikoslovaca od 19. st. sve do danas. U pojedinim je raspravama spomenuta samo poneka jezična značajka mrkopaljskoga govora (Masing 1876), u drugima je uključivan u hijerarhijski više jezične sustave (Hraste 1956, Lisac 2003a), a u trećima je bio primarnim predmetom dijalektološkoga istraživanja. Prvi je takav rad objavio Rudolf Strohal 1906. godine pod nazivom *Neke dijalektičke osobine iz trgovišta Mrkoplja* i odredio govor Mrkoplja idiomom štokavskoga narječja. Mate Hraste 1956. godine objavio je *Bibliografiju radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika* s pridodanim dijalektološkim kartama. Na *Karti štokavskih dijalekata* Mrkopalj i Sunger (bez Liča i Tuka) označeni su kao štokavski govori o kojima su dane samo kratke napomene. Na *Karti čakavskih dijalekata* Mrkopalj je (taj put bez Sungera) označen kao čakavski govor.

Početkom 70-ih godina 20. stoljeća obavljena su druga dva istraživanja.

Mrkopaljski je govor upitnikom za *Srpskohrvatski dijalektološki atlas* istražio Milenko Popović. Drugi je rad: *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru* Božidara Finke objavljen 1977. Autor je sažeto, dijalektološkim instrumentarijem interpretirao sva tri govora te ih odredio idiomima štokavskoga narječja, kritički se osvrćući na Strohalov rad o mrkopaljskome govoru.

U radu *Govori i nazivlje,* objavljenome u monografiji *Gorski kotar* (1981), Božidar Finka i Vida Barac-Grum ukratko su prikazali gorskokotarske govore. Uz kajkavske i čakavske, opisali su i štokavske govore Gorskoga kotara (mrkopaljsko-lički i drežničko-jasenački tip) te ih tako klasificirane uvrstili u *Preglednu kartu rasprostranjenosti govora u Gorskom kotaru i na ogulinsko-zagorskom području.*

Na *Dijalektološkoj karti štokavskog i torlačkog narječja* Josipa Lisca u knjizi *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskoga narječja i hrvatski govori torlačkoga narječja* (2003) govori su Liča, Mrkoplja i Sungera priključeni novoštokavskomu ikavskom, tj. zapadnomu dijalektu štokavskoga narječja.

O mrkopaljskome je govoru objavljen i rad Ive Lukežić *Mrkopaljski govor* (2008) te rad Silvane Vranić i Mirjane Crnić *Iz fonologije govora Mrkoplja* (2008) u kojima je zaključeno da u tome govoru supostoje dva jezična sustava: štokavski i čakavski.

U radu Mirjane Crnić *Osnovne fonološke značajke sungerskoga govora* (2010) preliminarno su istražene samo neke fonološke značajke toga govora koje ga određuju idiomom novoštokavskoga ikavskog dijalekta uz prisutnost i neštokavskih značajki u inventaru.[130]

[130] U ovoj se radnji korigiraju pojedini zaključci doneseni u navedenu radu.

4.2. Fonološki opisi štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru

Diferencijacija štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru ponajviše je uvjetovana razlikama na fonološkome planu. Stoga se prikaz vokalskih, konsonantskih i prozodijskih značajki Liča, Mrkoplja i Sungera donosi odvojeno.

4.2.1. Fonološki opis govora Liča (FO_1)

4.2.1.1. Vokalski sustav

4.2.1.1.1. Inventar

U vokalskome sustavu govora Liča pet je temeljnih vokalskih jedinica u dugim i kratkim slogovima:

ī i ū u

ē e ō o

ā a

i silabem *r̥̄, r̥*.

Svaki vokal može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome položaju u riječi, ispred i iza konsonanata. Vokali se ne javljaju uz silabem *r̥*.

Silabem *r̥* pojavlja se u početnome, središnjemu i dočetnome slogu u riječi.

Ovjeren je:

- u jedinome slogu: *bṛ̈z, čvṛ̈st, tvṛ̈d*
- u početnome slogu pred konsonantom nakon ispadanja *h: r̥̈ʒa* 'hrđa', *r̥pa* 'hrpa', *r̥ptènica* 'kralježnica'[131]
- pred sonantom, iza sonanta ili između dvaju sonanata: *četr̥̀nājst, dr̥̂vā* G mn., *vr̥̈bovat, vŕ̥sta, umŕ̥la* pr. r. ž. jd.
- između dvaju konsonanata: *br̥̈do, kr̥̈pa, pr̥̈sti, tr̥̀čat, tŕ̥pit*
- u dočetnome slogu nakon ispadanja *h*: *vr̥̈* (uz *vr̥̈j*) 'vrh'.

[131] Uz one lekseme značenje kojih nije posve transparentno navodi se standardnojezična istoznačnica leksema, tj. leksikografska definicija kada ne postoji odgovarajući sinonim.

Vokalske se jedinice razlikuju kvantitativnim opozicijama pa svaka jedinica ima svoju dugu i kratku inačicu. Sve jedinice mogu biti naglašene i nenaglašene.

Naglašene varijante svih jedinica mogu se ostvarivati pod dugim i kratkim naglaskom, uzlazne i silazne intonacije. Pritom se silazni naglasci ostvaruju jedino u prvome i jedinome slogu[132].

Duge nenaglašene varijante svih vokala i silabema *r̥* podliježu distribucijskomu ograničenju pa se ostvaruju samo iza naglašenoga sloga.

Kratke nenaglašene varijante ostvaruju se kao nenaglašene kračine ispred i iza svih četiriju naglasaka.

Naglašeni vokali u govoru Liča:

Vokal *a*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *blâgo*, *grâne* N mn., *mâlī* N jd. m., *znân* 1. jd. prez., *žâ* 'žao' pril.
- pod uzlaznim naglaskom: *národ*, *opálija* pr. r. m. jd., *korbáčon* I jd., *glávē* G jd., *vápno/jápno*

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *kräve* A mn., *mäša, svägdi* pril., *fälit*, *jäbuke* N mn.
- pod uzlaznim naglaskom: *kr̥pàtūr* 'pokrivač', *nàtkaslin* 'noćni ormarić', *pilàna*, *pràbaba*, *zàuvīk.*

Vokal *e*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *grê* 'ide' 3. jd. prez., *mêso*, *nêćēš* 2. jd. prez., *pêt*, *sêno*
- pod uzlaznim naglaskom: *pétak*, *počéla* pr. r. ž. jd., *prédu* 3. mn. prez., *prikobécija* 'prebacio' pr. r. m. r. jd., *problémā* G mn.

[132] Više o tome v. u poglavlju 4.2.1.3.2. u ovoj radnji.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *dëlalo* pr. r. s. jd., *lëden*, *mëtnēn* 1. jd. prez., *tëkla* pr. r. ž. jd., *žëp* 'džep'
- pod uzlaznim naglaskom: *iznèmogā* pr. r. m. jd., *krèpat*, *malètina* 'djevojčica', *nè moreš* 2. jd. prez., *nèvista.*

Vokal *i*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *blîd, dvî*, *cvît*, *krîvo* pril., *sîn*
- pod uzlaznim naglaskom: *bílo* pr. r. s. jd., *písak*, *svírā* pr. r. m. jd., *napovídat* 'objavljivati', *trízan*

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *brïza* 'breza', *fïńeno* 'završeno', *ïʒēn* 1. jd. prez., *nïgdi*, *pïvat*
- pod uzlaznim naglaskom: *dìvānīn* 'govorim' 1. jd. prez., *fiškāl* 'odvjetnik', *materìjāl*, *mìńāč/mjèńāč*, *prìkinila* pr. r. ž. r. jd.

Vokal *o*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *kôst, pôdne*, *pôl* pril., *nôvci* N mn., *vôjsku* A jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *dvójki* 'blizanci', *fažóla* G jd., *jednóga/jèdnōga* G jd., *ódeka/óde* 'ovdje', *óvcu* A jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *bö̧lī*, *Böžjī*, *göri* pril., *ötomān*, *pröšā* pr. r. m. jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *dòpast*, *obòlila* pr. r. ž. jd., *dòbro* pril., *òtac*, *špòret* 'kuhinjska peć'.

Vokal *u*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *cûg* 'vlak', *kûme* V jd., *rûb*, *tûst* 'masan', *zûb*
- pod uzlaznim naglaskom: *drúštvo*, *púta* G jd., *rúčak*, *šúpā* 'šupalj', *vúčē* 3. jd. prez.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *cükar* 'šećer', *cüra* 'djevojka', *püno* pril., *süra* 'džezva', *üžina* 'međuobrok'
- pod uzlaznim naglaskom: *ispùštila* pr. r. ž. jd., *podùrat* 'izdržati', *slùžbu* A jd., *ùjutro* pril., *ùzēt.*

Silabem *ṛ*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *cr̥̂kva* (uz *crîkva*), *cr̥̂nā* N jd. ž., *dr̥̂vḷe*
- pod uzlaznim naglaskom: *nadŕ̥ta* 'načeta' pr. trp. ž. jd., *navŕ̥zat* 'nanizati', *umŕ̥la* pr. r. ž. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *br̥̈že* pril., *dr̥̈venā* N jd. ž. odr., *pr̥̈vī*, *vr̥̈tā/vr̥̈t*, *vr̥̈/vr̥̈j* 'vrh'
- pod uzlaznim naglaskom: *br̥̀žōlica*, *četr̥̀nājst*, *dr̥̀žalo* pr. r. s. jd., *Mr̥̀kopḷu* L jd., *vr̥̀tī* 3. jd. prez.

Nenaglašeni vokali u govoru Liča

Vokal *a*: a) dug:

- zanaglasni: *dodìjāvāš* 2. jd. prez., *lèžā* pr. r. m. jd., *krüšāk* G mn., *mèjāš*, *pökopān* pr. trp. m. jd.

b) kratak:

- prednaglasni: *dvajspêt*, *kažívat*, *napísat*, *zabòravili* pr. r. m. mn., *zalòtat* 'zalemiti'
- zanaglasni: *dìca*, *jäbuka*, *kućànica*, *küvat*, *pròslavili* pr. r. m. mn.

Vokal *e*: a) dug:

- prednaglasni: *kämēn*, *küjē* 3. jd. prez., *kušìnēlnica* 'jastučnica', *ï̓ʒēn* 1. jd. prez., *sìdēć* pril. sad.

b) kratak:

- prednaglasni: *četr̥dèset*, *jesèni* L jd., *materìjāl*, *spomeníka* G jd., *većìnōn* pril.
- zanaglasni: *dvádesēt*, *ïzmeʒu*, *kûme* V jd., *pötle(n)* 'poslije' pril., *vïše.*

Vokal *ŕ*: a) dug:

- zanaglasni: *ìzlazī* 3. jd. prez., *kl̥účī* G mn., *kràtkī* N jd. m., *krùmpīr*, *vïdīš* 2. jd. prez.

b) kratak:

- prednaglasni: *dičùrlija*, *diván'la* pr. r. ž. jd., *fiškála* G jd., *gostióni* L jd., *izàzīvā* pr. r. m. jd.
- zanaglasni: *dëkica*, *govòrit*, *kökoši* G jd., *kösti* N mn., *küći* L jd.

Vokal *o*: a) dug:

- zanaglasni: *cëstōn* I jd., *jëdnōn* pril., *nèmōjte* 2. mn. imper., *òvō* zamj., *stârōg* G jd. m. odr. pr.

b) kratak:

- prednaglasni: *donèsē* 3. jd. prez., *kočìjāš*, *ožèdnili* pr. r. m. mn., *prodávala* pr. r. jd. ž., *zapovídī* G mn.

- zanaglasni: *ràznosī* 3. jd. prez., *kökoš, dëlo* 'posao', *döktor*, *vr̥̈bovat.*

Vokal *u*: a) dug:

- zanaglasni: *kr̥pàtūr* 'pokrivač', *jäbūkā/jäbūk* G mn., *òkrūgle* N mn. ž., *palàmūd* 'žuti mrav', *sàpūn*

b) kratak:

- prednaglasni: *krumpíru* L jd., *kukùruz*, *udòvca* G jd., *ulòvilo* pr. r. s. jd., *upòznali* pr. r. m. mn.
- zanaglasni: *jäbuka*, *krénule* pr. r. ž. mn., *nàfutrā* pr. r. m. jd., *tëplu* A jd. ž., *žènidbu* A jd.

Silabem *r̥*: a) dug:

- zanaglasni: *zàvr̥̄nut* pr. trp. N m. jd.

b) kratak:

- prednaglasni: *cr̥venòkos* N jd. m., *četr̥despétō* N s., *fr̥táḷe/vr̥táḷe* 'četvrtina' A mn., *kr̥pàtūr* 'pokrivač'
- zanaglasni: *nápr̥šńāk* 'naprstak: navlaka za vrh prsta', *näpr̥vo* pril., *òtr̥t* 'očistiti, brisati', *sätr̥t* 'uništiti, razoriti' pr. trp. N m. jd.

4.2.1.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema

U govoru se Liča, uz neutralan izgovor ostalih vokala, dugo *a*, naglašeno i nenaglašeno, sporadično izgovara zatvorenije [ạ], najčešće u okružju sonanta. Takav je izgovor ograničen samo na dio ispitanika, većinom je zabilježen u govoru ženskih ispitanica, iznimno u muških ispitanika, redovito u izgovoru starijih govornika. U literaturi se navodi da je „zatvaranje dugoga *a* posebnost dijela govora koji pripadaju novoštokavskomu ikavskom dijalektu, osobito onih u zapadnoj Bosni“ (Lisac 2003c: 174). Prema tumačenju A. Pece (2007a: 69), artikulacija je ikavskošćakavskih govora zapadne Bosne zatvorenijega tipa negoli u standardnome jeziku, a to je jedna od bitnih značajki koja ikavskoštakavske govore zapadne

Hercegovine odvaja od zapadnobosanske ikavskošćakavštine. Iako Peco (2007b: 151–152), spominjući pojavu zatvorenoga izgovora vokala *a* u govoru doline Vrbasa, navodi da ta „fonetska osobenost karakteristična za govor Hrvata i Srba ikavaca“, ako nije „produžetak vokalske specifičnosti šćakavskih govora“, može biti „rezultat uticaja dalmatinskih govora“, u štokavskim ikavskim govorima (štakavskoga ili šćakavskoga tipa) na hrvatskome području ta pojava nije zabilježena. Pritom se misli na ovdje već spomenuta novija istraživanja govora na području Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009), govora između Krke i Neretve (Čilaš Šimpraga 2010) te na području Imotske i Cetinske krajine (Šimundić 1971; Menac-Mihalić 2005).

Zatvoreno je *a* u govoru Liča oprimjereno:

- u naglašenome slogu pod dugim silaznim naglaskom: *blâgo*, *lâmpa*, *mâlī* N jd. m., *mrâvi, tânci* N mn., *vân* pril., *vâžno*, *vrâta, zâlihe, žâ* pril.
- u naglašenome slogu pod dugim uzlaznim naglaskom: *korȁba, narȁnit, mȁsna, nȁrod, seljȁk i* N mn., *siromȁha* G jd.
- u zanaglasnome dugom slogu: *àrmār* 'ormar', *bäcā* pr. r. m. jd., *bùmbāk* 'vata', *komòrāda* 'vrsta povrća', *ïmān* 1. jd. prez., *nè znān* 1. jd. prez.

Ta se jedinica posebne artikulacije ne može smatrati fonemom u vokalskome inventaru ličkoga govora. Riječ je o malome broju primjera u kojima gotovo uvijek alterniraju oblik s neutralnim fonemom i oblik s alofonom zatvorene artikulacije.

U drugim dvama štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru ta izgovorna posebnost nije zabilježena.

Iznimno se zatvara i dugo naglašeno *o* pred nazalom *n* u primjeru *únde* 'ondje' uz češće oblike *ónde, óde.* Ta je izgovorna posebnost tipičnija za dalmatinske ikavske štokavske govore, no zabilježena je i u podvelebitskome govoru Krasnoga Polja, primjerice *ûn, ündā, ùno* itd. (Dragičević 1990: 98).

4.2.1.1.3. Distribucija

4.2.1.1.3.1. Vokalske redukcije

U štokavskim govorima stupanj redukcije vokala ovisi o položaju vokala unutar sloga. U zatvorenome se slogu vokal bolje čuva nego u otvorenome slogu gdje dolazi do potpune

redukcije te čak do smanjenja broja slogova (Menac-Mihalić 2005: 12). Vokal *i* najpodložniji je redukciji zbog svojega položaja u prednjem dijelu vokalskoga trokuta i nestabilne artikulacije. Tako je zabilježeno u većini fonoloških opisa dalmatinskih i ličkih ikavskih štokavskih govora (Tomljenović 1984: 168; Dragičević 1988: 98; Menac-Mihalić 2005: 11–14; Kurtović Budja 2009: 37–39; Čilaš Šimpraga 2007: 61; 2010: 175). Vokalske redukcije tipa *udovca* 'udovica' česte su, osobito u sjevernijim bosanskim predjelima, ali i u splitskome zaleđu (Lisac 2003c: 175). A. Peco (2007a: 81) navodi da je „izrazito redukovanje samoglasnika (...) pojava karakteristična za zapadnobosanske i-šća govore“, što nije svojstveno hercegovačkim govorima kao dijalektnoj cjelini.

Prema D. Brozoviću (1963: 107), „različiti stupnjevi i vidovi vokalske redukcije prilično su rašireni u srpskohrvatskim govorima, osobito na zapadu (u kajkavaca prvenstveno u Gorskom kotaru, u čakavaca rjeđe, u štokavaca u mnogim ikavskim, rjeđe ijekavskim govorima)“. Izdvajaju se dva stupnja redukcije vokala: a) potpuna redukcija (koja se ne bilježi posebnim znakom) i b) djelomična redukcija (koja se bilježi vokalom u eksponentu).

U govoru su Liča ovjerena oba stupnja redukcije vokala.

a) Potpuna redukcija vokala zahvaća početne, središnje i dočetne slogove.

Vokal je *a* reduciran:

- potpuno u početnome položaju u riječi: *Mèrikē* G jd.
- potpuno na dočetku riječi: *döst, odònud, odòvud, òzgor* (uz *òzgā*).

Vokal je *i* reduciran:

- potpuno na dočetku infinitivne osnove glagola: *nàtūć, pïvat, plátit, rádit, sïtit, ùdrit*
- potpuno na dočetku pril. sad.: *sìdēć, vïdēć*
- potpuno u središnjemu slogu priložnih riječi: *kòlko* (uz *kolìko*), *tòlko* (uz *tolìko*)
- potpuno u središnjemu slogu u broju: *čètri.*

Vokal je *o* reduciran:

- potpuno u početnome slogu u prilogu: *âmo*
- na dočetku riječi: *üprav, nëg, räd, näopāk.*

b) Djelomična redukcija zahvaća samo unutrašnje slogove s vokalom *i* u zanaglasnome položaju i nije dosljedno provedena kod svih ispitanika:

- u imenica (najzastupljenija): *göd^{j}nē* G jd., *làndr^{j}ce* 'kriške kruha' N mn., *ògr^{j}ca*, *stär^{j}cē* G jd., *sùs^{j}dē* G jd., *šïb^{j}ce* N mn., *žùt^{j}cē* G jd.
- u pr. r. ž. jd. i mn.: *fïn^{j}la*, *ùdar^{j}le*
- u pr. r. s. jd.: *govòr^{j}lo*, *nàprav^{j}lo*
- u pr. r. m. mn.: *rád^{j}li, vïd^{j}li*
- u infinitivu: *pòj^{j}st*, *načìn^{j}t*.

4.2.1.1.3.2. Vokalski skupovi

U govoru su Liča rijetko potvrđeni očuvani vokalski skupovi. Slijed dvaju vokala opstao je na granici prefiksa i osnove te osnove i sufiksa u domaćim riječima i u posuđenicama, osobito kada je jedan od vokala u zijevu nositelj sloga (Menac-Mihalić 2005: 21). Osim toga, zijev je očuvan u nekim riječima (rjeđe) nakon ispadanja *h* ili vokaliziranja dočetnoga *l*.

Slijed *ao* ovjeren je:
- na granici prefiksa i osnove u glagola: *zaòbīć*
- na granici prefiksa i osnove u priloga: *näopāk.*

Slijed *au* ovjeren je:
- na granici prefiksa i osnove u glagola: *naùžija, uàpsili* 'uhapsili'
- u posuđenica: *àuto, käūč.*

Slijed *eo* ovjeren je:
- u imenica nakon vokaliziranja *l* na dočetku sloga: *záseoki.*

Slijed *io* ovjeren je:
- u zamjenica nakon ispadanja *h*: *ńïov* 'njihov'.

Slijed *iu* ovjeren je:
- u glagola: *priupítat.*

4.2.1.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata

Slijed dvaju vokala u govoru Liča uklanja se trima načinima:

a) stezanjem:

a1) u N jd. imenica i u pr. r. m. jd. nakon *-l* > *-a*: *pòsā, kàbā, kòtā*; *döšā, ïšā, mögā, pítā, rëkā, znâ*

a2) u brojeva od 11 do 19 (s naknadnim umetanjem fonema *j*): *trínājst*, *četr̥nājst, pètnājst*

b) umetanjem fonema *j*:

b1) u imenica nakon ispadanja *h*: *díja* 'dio'; *múja* 'muha', *búja* 'buha'; *strâ* 'strah' – *strâja* G jd.

b2) u N jd. m. pridjeva nakon *-l* > *-a*: *dëbeja* 'debeo', *kïseja* 'kiseo', *cíja* 'cijel', *bíja* 'bijel', *zríja* 'zreo'

c) umetanjem fonema *v*:

c1) nakon ispadanja *h* u primjerima: *krüva* G jd., *küvat, küvarica* N jd., *sküvat, napúvat.*

4.2.1.1.3.4. Zamjene vokala

U ikavskim su štokavskim govorima česte zamjene vokala. Različite preinake vokala ovjerene su u mnogim sustavima, primjerice u govorima Dalmatinske zagore zabilježeno je *prijeteḷ, općena, večara* (Lisac 2008: 107), u govorima između Krke i Neretve *stëjena, nòćes, záteḷak* (Čilaš Šimpraga 2010: 177), u govorima Imotske krajine i Bekije *četrńa, dogoǯaj, ǯigarica* (Lukežić 2003: 10–11), a u podvelebitskim govorima *vlàdovina, döktūr, pùlīcija* u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 98), *nòćes*, *pèčet*, *lìvoda* u govoru Krivoga Puta kod Senja (Čilaš Šimpraga 2007: 60) itd.

U govoru su Liča zabilježene malobrojne preinake vokala, uglavnom različite od onih zabilježenih u ostalim štokavskim ikavskim govorima.[133]

a > *e* u glagola *prikobécit* 'prebaciti'

o > *e* u pridjevu *tëpla*, ali: *gröb*, *grôbḷe.*[134]

[133] U nekih su posuđenica također zabilježene preinake vokala, primjerice *e* > *a* u *fräjar/fräjer* (njem. *Freier*), *fräjarica* (analoški prema *fräjar*), *e* > *i* u posuđenica *bèrtāš* (njem. *Wirt* 'gostioničar'), *bèrtija* (njem. *Wirthaus* 'gostionica').

4.2.1.1.4. Promjena *ra* > *re*

Dosad u literaturi promjena poznata najčešće pod nazivom praslavenski prijevoj *a* : *e* unutar istoga korijena[135] u primjerima *krast* : *krest*, *rast* : *rest* i *vrabac* : *vrebac*, *repac* svojstvena je i govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Prijevojni likovi s vokalom *e* u primjerima *repac* ili *vrebac* 'vrabac', *krest*, *rest* ovjereni su u moliških Hrvata i kod Bošnjaka u Donjoj Rami. Samo u primjeru *vrebac* vokal se *e* javlja sjevernije u Bosni i u bačkih Bunjevaca. Ista je promjena zastupljena u čakavaca i još nekih štokavaca[136] (Lisac 2003c: 175).

Prijevoj je korijenskoga slijeda *ra-* > *re-* za ovoga istraživanja zabilježen samo u primjeru *rêst* u govoru Liča, isto je ovjereno i u govoru Sungera te u govoru Mrkoplja gdje je zabilježen prijevojni lik s vokalom *e* i u leksemu *vrébac* (Lukežić 2012: 313).[137]

Primjer *krast* (a ne *krest*) J. Lisac bilježi na dalmatinskome kopnu (Makarsko primorje, Klis, Nin, Imotski, Opuzen itd.), u većem dijelu Rame, u Hercegovini i u jugozapadnoj Bosni, u Derventi, Lici te u senjskom zaleđu (Lisac 2003c: 175).

4.2.1.1.5. Pregled podrijetla vokala

Pri pregledu se podrijetla vokala polazi od ishodišnoga sustava hrvatskih narječja. „Najstarijim se ishodišnim sustavom zajedničkim svim trima hrvatskim narječjima smatra sustav koji je u KAJK., ČAK. i zapadnoj ŠTOK. postojao početkom 12. stoljeća po okončanju preinaka visokoga centriranoga općesl. *y u rubni, te nosnih općesl. *ę, *ǫ u usne samoglasnike, uoči preinaka preostalih triju ZJsl. jedinica (*jata* *ę, poluglasa *ə i slogotvornoga sonanta *l̥)“ (Lukežić 2012: 178). Jedinice su toga sustava: *i*, *u*, *ę*, *ə*, *ǫ*, *e*, *o*, *a* te slogotvorni sonanti *r̥* i *l̥*.

Duge i kratke vokalske jedinice u govoru Liča kontinuante su odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. Osim toga:

---

[134] Za starije se leksičke oblike *greb*, *greblje* (uz *tepal*) u literaturi o štokavskim ikavskim govorima navodi da su očuvani na širem području novoštokavskoga ikavskog dijalekta, kao i u govorima čakavskoga narječja hrvatskoga jezika (v. Lisac 2003a: 52; Lukežić 2012: 201). Novijim su terenskim istraživanjima potvrđeni rezultati koji govore o zastupljenijim leksemima s vokalom *o*: *grob*, *groblje* i *topal,* no još uvijek sačuvanim primjerima s prijevojnim glasom *e*: *grêbḷe*. Više o tome v. Čilaš Šimpraga 2007: 61; Lukežić 2008: 313; Kurtović Budja 2009: 49–50. Neki su primjeri ovjereni i u ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne: *grëblje* (Peco 2007b: 160) te u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine: *grëb, grêblje* (Peco 2007a: 74).

[135] V. Damjanović 2005: 67; Vranić 2002: 76; Lukežić 2008: 313.

[136] Navedeni prijevojni likovi pokazuju pobliže veze štokavaca ikavaca i čakavaca (osobito južnih). Usp. Lukežić (2012: 201–202).

[137] B. Finka (1977: 178) navodi supostojeće paralelne likove *râst* i *rêst* u svim trima gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima.

Odraz općeslavenskih poluglasa ***ъ**, ***ь** (> ZJsl. ***ə**) u govoru je Liča u svim položajima i primjerima, dug i kratak, vokal *a*: dug: *dân, lâž, tâ* 'taj'; kratak: *sän, dànas, dàska, màglu* A jd.; zanaglasno: *jèdan, mȍzak, òtac, sëdan*; prednaglasno: *osandèset.*

Ovjereni su i primjeri nepreventivne supstitucije poluglasa ***ə** vokalom *a* svojstveni čakavskim govorima. U literaturi je ta preinaka „slaboga" fonema *šva* u puni vokal protumačena tendencijom jake vokalnosti (Moguš 1977: 23), odnosno nepreventivnom vokalizacijom slaboga poluglasa[138]. Takvih potvrda ima i u štokavskim govorima, primjerice u primjeru *kadi* u govorima kojih su susjedni govori čakavski (Lisac 2003c: 174). U južnim štokavskim ikavskim govorima također su zabilježeni takvi primjeri, npr. u govoru Omiša *vàzēt* (uz *ùzēt*) (Čilaš Šimpraga 2010: 180), u govoru Lovreća samo u G jd. *sän – sàna* (Bošnjak Botica, Menac-Mihalić 2006: 30), u govorima Dalmatinske zagore *sani* N mn., *šavi* N mn. (Lisac 2008: 106), u govoru Imotske krajine u G jd. imenica *sana*, *šava* (Lukežić 2003: 10). Isto je i u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima[139] te u senjskome zaleđu u govoru Krivoga Puta, u primjeru *mäša* (Čilaš Šimpraga 2007: 61).

U govoru su Liča ovjereni sljedeći primjeri: *(k) mäši* D jd. te primjeri u kojima je *və- > *va-*: *välje(n)* 'odmah', *vävīk* (uz *üvīk*), *zàvavīk* (uz *zàuvīk*).

U većini štokavskih govora ishodišna jezična sekvencija *və-* u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prelazi u vokal *u*, kao što zabilježeno u ostalim primjerima ličkoga govora: *u* (prij.), *ùnuka, ùtorak, ùzēt, udòvca* G jd., *Ùskrs, üvīk, zàuvīk.*

Odraz općeslavenskih jedinica ***l̥** i ***ǫ** u govoru je Liča jednoznačan i ujednačen na vokal *u.* Tako je svagdje u novoštokavskome ikavskom dijalektu (Lisac 2008: 106).

Ovjereni su primjeri u govoru Liča:

- *l̥ > *u*: *sûnce, vûk, žûtē* N mn. ž. odr.; *jäbuka, pün, vünu* A jd.
- *ǫ > *u*: *mûž, púta* G jd., *rúka, zûb*; *sùbota, žèludac.*

Odraz općeslavenskoga prednjeg nazala ***ę** u svih je štokavaca ikavaca vokal *e*, uz ovjerenu zamjenu *ę > *a* u ponekim primjerima u pojedinim govorima: *prijat* 'primiti, *zajat* 'posuditi', *jačmak* 'ječam' u Imotskoj krajini i Bekiji (Lukežić 2003: 10), *jačmik* u Klisu (Lisac 2008: 106,), *zàjāt*, *ùjāt*, *pòjāt* u Lovreću (Bošnjak Botica, Menac-Mihalić 2006: 29), *zàjāt*, *ùjāt*, *prìjāt* u Makarskome primorju (Kurtović Budja 2009: 46), *jamit* 'uzeti' u zapadnoj Hercegovini, *jatra* i *jetra* u senjskome zaleđu (Lisac 2003c: 175). S obzirom na to da je

[138]Usp. Lukežić 1996: 159, Lukežić 1998: 24–29, Lukežić, Turk 1998: 23–24, Lukežić, Zubčić 2007: 12–13, Vranić 2002: 42, Vranić 2005: 169, Lisac 2009: 18.
[139] V. o tome u poglavljima 4.2.2.1.5. i 4.2.3.1.5. u ovoj radnji.

prijelaz *ę > *a* iza palatalnih konsonanata *č, ž, š* i fonema *j* alijetetna čakavska značajka, ti primjeri svjedoče o bliskosti navedenih s čakavskim govorima.[140]

U govoru je Liča prednji nazal *ę jednoznačno zamijenjen vokalom *e* u svim ovjerenim primjerima: *dëset, jèzik, mêso, pêt, pétak.* Tako je i u ostalim štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru.

Odraz općeslavenskoga jata *ě dosljedan je ikavski u svim položajima i kategorijama.[141]

Supstitucija fonema *ě vokalom *i* glavno je vokalno obilježje novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Ikavski je odraz jata u govorima ovoga dijalekta često nedosljedan. Odstupanja od „čistoga" ikavizma nisu ujednačena pa se zapadnobosansko i ličko područje prilično izdvajaju brojnošću neikavizama (Lisac 2003c: 174). U govoru Liča i Mrkoplja[142], kao i u govorima Makarskoga primorja, Imotske i Cetinske krajine te govora između Krke i Neretve, nije zabilježen veći postotak neikavizama. U gorskokotarskome govoru Sungera zabilježen je veći broj primjera s ekavskim odrazom jata.[143]

U govoru je Liča zamjena jata ikavskim odrazom dosljedno provedena:

- u korijenskim morfemima:

a) u naglašenim dugim slogovima:

- *bîdan, blîd, crîkva, cvîće, crîp, snîga* G jd., *svît, vîk*; *crívo, díte, dílit, dlíto, mlíka* G jd., *klíšta, míšalo* pr. r. s. jd., *ocídit, písak, slípac, svíća, trízan, vríme, zvízda*

b) u naglašenim kratkim slogovima:

- *brïza, dìčina, dïtelina, mïsēc, prïšla* 'prešla' pr. r. ž. jd., *rïzat, tïla* 'htjela' pr. r. ž. jd., *vïrovat*; *čòvik, dìca, kòlino*

---

[140] Denazalizacija *ę > *e* potvrđena je u čakavskim, kajkavskim i zapadnoštokavskim organskim idiomima, ali u govorima čakavskoga narječja ta je zamjena bila dvoznačna: „prijelaz *ę > a s odrazom starijega prijeglasa *ę iza palatalnih suglasnika *č, ž, š* i protetskoga *j- zahvatio je (...) čakavsku protojedinicu" (Lukežić 2012: 131). Sporadični su primjeri sa zamjenom *ę > *a* potvrđeni i u zapadnim kajkavskim idiomima *jačmen*, *žalec* (*žalac, žalica, žalodec*) te u navedenim novoštokavskim ikavskim govorima, no samo je u čakavaca potvrđena sustavnost te zamjene u većem broju primjera (Lukežić 2012: 132).

[141] Ikavski su govori, osim onih koji pripadaju (zapadnomu) štokavskomu ikavskom dijalektu, i govori južnoga čakavskog dijalekta, jugozapadnoga istarskog dijalekta i govori Klane i Studene te kajkavski donjosutlanski govori (v. Lukežić 2012: 156–162).

[142] I. Lukežić (2008: 308–309) usporedo s ikavskim odrazom u mrkopaljskome govoru bilježi i ekavski odraz u 13 korijenskih morfema. Ekavski odraz jata koji u nekoliko primjera alternira s ikavskim odrazom bilježi i B. Finka navodeći da je riječ o utjecaju susjednih čakavskih govora (1977: 177).

[143] V. o tome v. u 4.2.3.1.5. u ovoj radnji.

c) u nenaglašenim slogovima:

- dugim: *näprīd, üvīk, pripòvīdamo*

- kratkim: *ïsprid, nàmistija* pr. r. m. jd., *pòpriko*, *pòtirat*, *žèlizo*

d) u glagolu 'jesti' i u glagola tvorenih od 'jesti': *ïst* (*ïjēn*, *ïjēš*); *nàjist*, *pòjist*

e) u imenici *ïlo* 'jelo'

f) u prezentu glagola 'smjeti' koji ima stegnute oblike: *smîm, smîš, smî*; *smímo, smíte, smïjū*[144]

- u tvorbenim morfemima:

  a) u glagola na dočetku infinitivne osnove i pr. r. svih triju rodova: *dònit, dòzrit*, *obòlit, vïdit, živit*; *dònili, razùmija, vïdila, živilo*

  b) u komparativu: *friškijī, vesèlijī, mùdrijī*

  c) na dočetku priloga: *döli, dï, göri, nïgdi, svägdi*

  d) u reliktu duala: *dvî*

  e) u zamjenicama u kojima **ně- > ni-*: *nïko* 1. 'nitko', 2. 'netko'; *nïki* 'neki', *nïkakav* 1. 'nekakav', 2. 'nikakav'; *nïšto* 1. 'ništa', 2. 'nešto'

  f) u predmetcima složenica *pri-* (< *prě-): *prìkinit*, *pripèčeno* pr. trp. s. jd., *prìstrašit*, *priválija* pr. r. m. jd., *privr̥nit; prid* (< *prěd): *prïvraće* 'dvorište', *prïd.*

- u gramatičkim morfemima:

  a) u D i L jd. imenica ž. r. i ličnih zamjenica: *kücí, nògi, prúgi, mëni, tëbi, sëbi*

  b) u DLI mn. svih triju rodova zamjenica i pridjeva: *ïstīn*, *òvīn*, *väšīn*, *cötavīn*, *kràtkīn*, *stârīn*[145]

  c) u G mn. pridjeva i zamjenica: *tî* 'tih', *nïkakvī* 'nikakvih'

Zabilježeni su i primjeri odstupanja od dominantnoga ikavskog odraza:

[144] Isto je zabilježio i Finka (1977: 176).

[145] Riječ je o razvoju prema D mn. nepalatalne inačice: *-in* < *-im* < *ęmə < *ěmъ (usp. Lukežić 2015: 225). O podrijetlu nastavaka u DLI mn. v. pogl. 4.3.1.2.1.1.3. u ovoj radnji.

a) ekavski[146] je odraz stalan u korijenskim morfemima: *cësta, dëlo, pösteļa, sêno, trëbat*[147]; te na dočetcima priloga: *pötle(n), óde* 'ovdje', *ónde/únde* 'ondje' (uz rjeđe *óndeka*)[148] i broja: *öbedvī*.

b) jekavski je odraz jata ovjeren u riječi *svjedòdžba* pored ikavskoga *svidòžba*[149] te u riječi *zjënica*

c) vokal *a* < *ě u primjeru: *òraj/òrā* 'orah'.

Slogotvorno je *r̥* kontinuanta općeslavenskoga ***r̥**[150]. U govoru Liča, kao i u drugim dvama govorima, dolazi u dugim i kratkim slogovima. Kratko je *r̥* često podrijetlom od dugoga *r̥̄*, primjerice *cr̥̈n, kr̥̈v, vr̥̈/vr̥̈j* 'vrh', ali: *cr̥̂nā* N jd. ž. odr., *cr̥̂kva* (uz *crîkva*).[151]

[146] Stalnim se ekavizmima (*železo, cesta/testa, zenica, koren, starešina, brezovina, ozledit, zanovetat, obe*) odlikuje većina govornih tipova u novoštokavskome ikavskom (zapadnom) dijalektu (Lisac 2003a: 51). U ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine te ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne A. Peco (2007a: 107–108) bilježi tzv. stalne ekavizme *cesta/testa, zenica, bubreg, jastreb, gvozden, obećati, slezena*. B. Finka (1977: 176–177) ne nalazi potvrde za ekavske likove u Liču.

[147] Za ranijih istraživanja govora Liča zabilježen je ikavski odraz u oblicima glagola *trebati*: *trïba* 3. jd. prez. (Finka 1977: 176).

[148] I u ostalim štokavskim ikavskim govorima zabilježeni su prilozi *ovdje* i *ondje* u ekavskoj formi, što govori o tome da je najvjerojatnije riječ o uopćenoj formi sa starijom partikulom *-de*, a ne o ekavskome refleksu jata (< *-dě). V. o tome Dragičević 1990: 98, Čilaš Šimpraga 2007: 60, Kurtović Budja 48–49, Peco 2007a: 107; Peco 2007b: 217). Kod nekih je autora ova izoglosa novoštokavskih ikavskih govora svrstavana u ekavski odraz jata, primjerice Lisac 2008: 106.

[149] Isti je primjer potvrđen u svim štokavskim ikavskim gorskokotarskim govorima. V. Finka 1977: 176; Crnić 2010: 607. Osim toga, zabilježeni su i kulturološki primjeri: *Rijéki* L jd. (alternira s *Ríki*), *kòlosjek*, *žèļeznici* L jd., *vijésti, odijélo.*

[150] „Riječ je o zajedničkome ZJsl. arhaizmu u svim trima narječjima“ (Lukežić 2012: 173–174).

[151] Skraćivanje je dugoga *r̥* adrijatizam svojstven mnogim novoštokavskim ikavskim govorima. V. u pogl. 3.1. u ovoj radnji.

4.2.1.2. Konsonantski sustav

4.2.1.2.1. Inventar

Konsonantski sustav govora Liča čine 24 fonema.

Afrikata *ǯ* (dž) nije dio njegova fonološkoga inventara[152], a frikativ *h* nestabilna je jedinica[153].

Šumnici

p	b	f	
t	d		
c		s	z
ć	ʒ́		
č		š	ž
k	g	(h)	

Sonanti

	v		m
	l	r	n
j	ḷ		ń

Svaki konsonant može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome slogu.

4.2.1.2.2. Distribucija

4.2.1.2.2.1. Konsonanti *č – ǯ, ć – ʒ́*

U novoštokavskim su ikavskim govorima bezvučne i zvučne afrikate koje čine parnjake po zvučnosti uglavnom dijelom konsonantskoga inventara, osobito u govorima u kojima je afrikata *ǯ* pretežno očuvana. No, zabilježeno je da se u govorima novoštokavskoga

[152] Izostanak zvučnih afrikata tipična je čakavska značajka (Moguš 1977: 64–65). Stoga je izostanak afrikata u nekom štokavskom sustavu ponajprije rezultat čakavskoga utjecaja.

[153] U mnogim je govorima novoštokavskoga ikavskog dijalekta (i slavonskoga dijalekta) fonem *h* izgubljen ili zamijenjen fonemima *j*, *v* ili *k* (Lisac 2003a: 34, 53). Čuvanje toga fonema svojstvenije je čakavskim govorima (Lukežić 2008: 311–312).

ikavskog dijalekta zvučna afrikata *ǯ* u primljenica i u alofonskim položajima često zamjenjuje jedinicom *ž*, primjerice *žëp*, *sr̥̈žba* (Lisac 2003a: 53). Na taj način fonem *č* ostaje bez adekvatnoga parnjaka po zvučnosti. Da bi se među bezvučnim i zvučnim afrikatama uspostavila ravnoteža, u nekim je štokavskim ikavskim sustavima došlo do pojednostavnjenja, tj. smanjenja broja konsonanata svođenjem afrikata na jednu bezvučnu i jednu zvučnu varijantu srednje artikulacijske vrijednosti (*ǯ* – *č̣*) (Lisac 2003c: 176). Tako je u mnogim dalmatinskim kopnenim i obalnim govorima, u podvelebitskim govorima, u govoru Imotskoga i Sinja, nekim ličkim te u govorima zapadne Hercegovine (samo kod Muslimana) i šire[154].

U govoru Liča tri afrikate *č*, *ć* i *ʒ́* ususlavljene su jedinice u konsonantskome inventaru.

4.2.1.2.2.2. Konsonant *ǯ*

U ovome je istraživanju bezvučna afrikata *ǯ* ovjerena tek u primjeru stranoga podrijetla *frânǯe* 'šiške' te kao alofon fonema *č* u primjerima: *náruǯba, svjedòǯba*, uz češći ostvaraj *ž* u istim primjerima: *frânže, náružba, svidòžba.* Kao jedinica *ž* ostvaruje se i u primjerima: *žëpu* L jd., *žïgerica.*[155]

4.2.1.2.2.3. Konsonant *h*

U većini štokavskih ikavskih govora konsonant *h* nije dio konsonantskoga inventara, obično je iščeznuo ili je zamijenjen sonantima *v*, *j* i *k*. Primjerice, u govorima između Krke i Neretve konsonant *h* iščeznuo je u svim položajima (Čilaš Šimpraga 2010: 194), u govorima Imotske krajine *h* se reducirao ili supstituirao drugim konsonantima (Lukežić 2008: 12–13), u govorima Makarskoga primorja nije dio konsonantskoga inventara (Kurtović Budja 2009: 55), u jugozapadnim ličkim govorima, tzv. lovinačkim, konsonant se *h* može čuti u rijetkim primjerima (Dragičević 1987: 182), u govoru Bunjevaca senjskoga zaleđa zapisao je Gr. Bud. Tomljenović (1984: 174) da „ne govori se nigda“, a u novijem istraživanju govora Krivoga Puta zabilježeno je da fonem *h* (uz *f*) u tome sustavu ima marginalno mjesto (Čilaš Šimpraga 2007: 63). Konsonant *h* u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine ima „istu

[154] Više o tome v. Peco 2007a: 173–178.
[155] Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), „iako i taj glas ulazi u fonološki inventar, nije govorna nužnost, tj. nema mjesta određenoga u sustavu“ u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara. Usp. i Lukežić 2008: 302; Vranić, Crnić 2008: 123; Crnić 2010: 608.

sudbinu (...) kao i u ostalim govorima Hercegovine, tj. on čini sastavni dio glasovnog sistema samo u govoru Muslimana, u govoru Hrvata ovaj glas se rijetko sreće“ (Peco 2007a: 142), a u zapadnobosanskome ikavskošćakavskom govoru konsonant *h* „čini sastavni dio njegovog konsonantizma“ (Peco 2007b: 339). Osim toga, *h* se uglavnom čuva u Sumartinu, u Mostaru, u bačkih Bunjevaca te u govoru moliških Hrvata u svim pozicijama: na početku riječi (*hlad*), unutar riječi (*buha*), na dočetku riječi (*grih*) (Lisac 2003c: 175).

U govoru Liča *h* nije stabilna jedinica konsonantskoga inventara.

Ovjeren je u pojedinim primjerima u svim položajima u riječi:

- u početnome položaju: *hâjka*, *hàḷinu* A jd., *harmonìkāš*, *hïmber* 'malinovac', *hòkēj*
- u središnjemu položaju: *plëha* (i *plëja*) G jd., *pröpūha* G jd., *júha*
- u dočetnome položaju: *ńûh*, *plëh*, *prâh*, *pröpūh*.

U ostalim je ovjerenim primjerima konsonant *h* izgubljen ili zamijenjen sonantima *v* i *j*.

U početnome položaju *h* se redovito gubi bez supstitucije drugim fonemom, a najčešće je preinačen u *v* ili *j* u intervokalnome položaju, rijetko na dočetku riječi.

Konsonant *h* je izgubljen:

- u početnome položaju: *àjdūk*, *ȁpšeńe*, *ládu* L jd., *tïla* pr. r. ž. jd., *òću* 1. jd. prez., *òdi* 2. jd. imper.
- u središnjemu položaju: *uàpsilo* pr. r. s. jd., *ńïov*, *oládit*, *ḍ̏ćē* 3. jd. prez., *naránit*
- u dočetnome položaju: *nämā* pril., *ȍdmā* pril., *ńī* G mn., *pünī* G mn., *strâ*, *krü*, *î* 'ih' G mn., *vȑ̥* (uz *vȑ̥j*; *nà vr̥ vr̥̀a*/ *vr̥̀ja*), *tr̥̀bū* (uz *tr̥̀buj*).

Fonem *h* supstituiran je fonemom *j*:

- u intervokalnome položaju: *búja, múja, strâja* G jd. (uz *strā*), *plëja* (uz *plëha*) G jd., *jója* 'joha – posebna vrsta bukve'
- u dočetnome položaju: *òraj* (uz *òrā*), *tr̥̀buj* (uz *tr̥̀bū*), *vȑ̥j* (uz *vȑ̥*).

Konsonant *h* supstituiran je fonemom *v*:

- u intervokalnome položaju: *krüva* G jd., *küvat*, *napúvat*, *sküvāš* 2. jd. prez., *sûvā* N jd. ž. odr.
- u dočetnome položaju: *sûv*.

Skup *hv* prelazi u *v* što potvrđuju primjeri: *ùvatija* pr. r. m. jd., *svätija* pr. r. m. jd.

Iz ovjerenih se primjera ne iščitava pravilo o supstituciji konsonanta *h* određenim sonantom iza ili ispred točno definiranih vokala (prednjega ili stražnjega niza). Sa sigurnošću se za sonant *v* može utvrditi da se redovito pojavljuje između vokala *u* i *a*, primjerice *küvat*, *sûvā*, no potvrđeni su i primjeri zamjene s *j* u istome vokalskom okruženju, primjerice *búja, múja.* Uz to, broj leksema sa zadržanim ili nezadržanim *h* ne pokazuje točan omjer njegove (ne)zastupljenosti u govoru Liča. On je najčešće izgubljen u govoru starijih govornika, no ni u njihovu govoru nije zabilježena sustavnost u uporabi toga konsonanta, o čemu svjedoči komentar jednoga od ispitanika: *Glëdāj, znâš što ću ti rëć? Mëni je već ònāj h tëret jèdan, znâš? Tàkō ti ìspādā jer jâ gòvorīn ònō ko što se níje kòd nās govòr'lo, säd gòvorīn.*

Zaključuje se da fonem *h* u govoru Liča nije stabilna jedinica konsonantskoga inventara.[156] Najpodložniji je ispadanju na kraju riječi, a u intervokalnome je položaju zamijenjen fonemima *v* ili *j*.

U govorima Mrkoplja i Sungera fonem je *h* relativno zastupljen u svim položajima u riječi, sporadično izostaje najviše na početku i na dočetku riječi.

4.2.1.2.2.4. Konsonant *f*

Dosad je u literaturi o novoštokavskome ikavskom dijalektu utvrđeno da spirant *f* uglavnom nije usustavljena jedinica konsonantskoga inventara, pa je ili supstituiran fonemima *v* i *p*, ili se pojavljuje sporadično u ponekoj stranoj riječi. U nekim je sustavima *f* razmjerno stabilan (noviji) fonem, uglavnom ograničen na tuđice i onomatopeje. Tako je, primjerice, u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 57), u govorima Imotske i Cetinske krajine te pojedinim ličkim štokavskim ikavskim govorima (Menac-Mihalić 2005: 33–34) te u omiškome govoru gdje dolazi u domaćim riječima i u posuđenicama (Čilaš Šimpraga 2010: 195–196). Fonem *f* stabilan je u inventaru govora Bošnjaka[157] i moliških Hrvata, a relativno je frekventan i u bačkih Bunjevaca, u Mrkoplju, u Ninu, u Sućurju i u Sumartinu (Lisac 2003c:

[156] B. Finka 1977. godine navodi: „u Liču nema zabilježenih primjera s glasom /h/“. Usp. Finka 1977: 180.
[157] Zapadnohercegovačka štakavština u svome konsonantskom inventaru ima fonem *f*„i u govoru Hrvata, kao i u govoru Muslimana“, no „u govoru Hrvata javljaju se i supstituanti ovoga konstriktiva, što nije slučaj sa govorom Muslimana“ (Peco 2007a: 166).

176). U govorima u kojima je *f* marginalan fonem, tj. pojavljuje se samo u nekim riječima (domaćim i stranim), u većini je primjera zbog svoje nestabilne pozicije u sustavu zamijenjen.

O fonemu *f* u konsonantskome inventaru govora lovinačkih ikavaca M. Dragičević piše: „Procesi vraćanja suglasnika *f* u konsonantski inventar ovoga govora (...) predstavljaju noviju pojavu koju, između ostaloga, pospješuje i narav leksika (riječi stranog porijekla) u kome se spomenuti suglasnik javlja“ (1987: 183). Tako je u većini novoštokavskih ikavskih govora u kojima je brojnost primljenica pridonijela uspostavi novoga konsonanta *f* u inventaru. Osim toga, fonem *f* može biti podrijetlom od skupa *hv*.

Fonem *f* dio je konsonantskoga inventara ličkoga govora.

Redovito je ovjeren u riječima stranoga podrijetla: *fäjercag* 'upaljač', *fàlīnga* 'nedostatak', *fälit* 'promašiti', *fàkīn* 'mangup', *fäń* 'mnogo', *fäńskā* 'naočita, zgodna', *fäžō* 'grah', *fèlār* 'petrolejska lampa', *fībija* 'kopča', *fintača* 'vrsta kruške', *finit* 'završiti', *fiškāl* 'odvjetnik', *flizer* 'frizer', *flizerka* 'frizerka', *fräjar* 'odabranik, vjerenik'/*fräjer* 'pomodan muškarac', *fräjarica* 'odabranica, vjerenica', *frâtar*, *friš* 'podsuknja', *friškijī* 'svježiji' komp. N jd. m., *friita* 'uštipak', *fücкat* 'zviždati', *fūdra* 'podstava', *fùndaći* 'talog od crne kave', *fūrman* 'gonič volova', *fütrat* 'toviti', *kàfa, nàfutrā* pr. r. m. jd. 'natovio', *ofírat* 'koketirati', ili u primjerima u kojima je *f* < *hv*: *fála, fálit se*, *zafálit*.

Neki se ispitanici prisjećaju alternativnih oblika s fonemom *v* na mjestu *f*, primjerice *vèrmāj*/*fèrmāj* 2. jd. imper., *vr̥tāl̥*/*fr̥tāl̥* 'četvrtina', *Vùžīnu*/*Fùžīnu* A jd.

U mrkopaljskome i sungerskome govoru fonem *f* stabilan je fonem konsonantskoga inventara.

4.2.1.2.2.5. Delabijalizacija -*m* > -*n*

Fonetska neutralizacija dočetnoga -*m* u -*n* u nastavcima i nepromjenjivim riječima pojava je svojstvena čakavskim i štokavskim ponajprije obalnim govorima, a u dosadašnjoj je dijalektološkoj literaturi svrstavana u pojave poznate pod zajedničkim nazivom *adrijatizmi* (Brozović 1998: 84).[158] Prema tumačenju M. Moguša (1977: 79–82), ta pojava zahvaća čakavske i njima susjedne ikavskoštokavske govore, pa nije riječ o autohtonoj pojavi nego o stranome, romanskome utjecaju.[159]

[158] V. o tome vidi u pogl. 3.1. u ovoj radnji.
[159] Prema tumačenju R. Matasovića (2001: 57), delabijalizacija dočetnoga -*m* pojava je koja obuhvaća mnoge govore srednjojužnoslavenskoga jezika: „Srednjojužnoslavenski je, ako se promatra kao sveukupnost dijalekata i

Zastupljenost je ove pojave zabilježena u mnogim govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta (Lisac 2003a: 54, 62–63), u nekima nedosljedno provedena. Tako je „ta osobina poznata i ikavskim štokavskim govorima u Gorskom kotaru, iako ni u njima nije dosljedno provedena“ (Finka 1977: 183).[160]

Delabijalizacija je dočetnoga *-m* u *-n* u govoru Liča ovjerena u nastavcima i nepromjenjivim riječima:

1. u 1. jd. prezenta glagola: *čüjēn, gòvorīn, ïźēn, ïmān, mïslīn, nè znān, pântīn, rëčēn*
2. u I jd. imenica m., ž. i s. r.:

a) *kukùruzon, národon, svîton, štápon*

b) *cëstōn, küćōn, mäterōn, nògōn, svićōn*

c) *dïteton, ïlon* 'jelo'

3. u DLI mn. imenica m., ž. i s. r.:

a) *kòńīn, kòšīn, vòlīn*

b) *cìpelan, jäbukan, krävan*

c) *kölīn, lëbrīn, sèlīn*

4. u I jd. pridjeva: *lípīn, pòkojnīn, vèlikīn*
5. u I jd. zamjenica: *jèdnōn, ńôn, tîn*
6. u DL mn. zamjenica: *nämin, svïmin*
7. u brojeva: *sëdan, ösan*
8. u priloga: *većìnōn.*

standardnih idioma između Slovenije i Makedonije, upravo jezik koji ulazi u dva ili čak tri jezična saveza: balkanski, dunavski i, eventualno, jadranski, ako se uzmu u obzir obilježja koja priobalni štokavski i čakavski govori dijele s mletačkim narječjem talijanskoga: prijelaz *-m* u *-n* na kraju riječi, redukcija broja slivenika, nastanak kauzativne konstrukcije tipa 'čini me pjevati' = tal. *mi fare cantare* itd.“

[160] V. i Vranić, Crnić 2008: 123; Crnić 2010: 609.

4.2.1.2.2.6. Preinaka dočetnoga *-l* > *-V*

Preinaka dočetnoga *-l* u *-V* na dočetku riječi ili sloga „otpočinje na samome kraju starojezičnoga razdoblja“ (Lukežić 2012: 202). Odnosi se na slogovni *-l* u trima kategorijama:

a) na dočetku pr. r. m. jd.
b) na dočetku N jd. imenica, pridjeva i priloga
c) na dočetku unutrašnjega sloga.

Ta je preinaka zahvatila sve štokavske govore, osim dijela slavonskoga dijalekta gdje je dočetni *-l* zadržan u pr. r. m. jd. (Lukežić 2012: 203)[161].

U novoštokavskome ikavskom dijalektu „u krajevima bliže moru dočetni je *-l* u participima dalo *-a*, u krajevima udaljenijim od mora *-o*“ (Lisac 2003c: 177) pa se prema tomu ikavskoštokavski govori s obzirom na preinaku *-l* > *-V* u pr. r. m. jd. svrstavaju u dvije skupine: a) govori u kojima je *-l* prešao u *-a* i b) govori u kojima je *-l* prešao u *-o*.

Da je tomu tako, svjedoče pojedinačni fonološki opisi novoštokavskih ikavskih govora. U govorima između Krke i Neretve rezultat preinake *-l* > *-V* podijelio je istraživane sustave na istočnocetinske (u kojima je *-l* > *-a*) i na zapadnocetinske (u kojima je *-l* > *-o*) (Čilaš Šimpraga 2010: 197), u govorima Imotske i Cetinske krajine zabilježena je polarizacija na *-l* > *-a* ili *-o* (Menac-Mihalić 2005: 25–29), u govoru Krasnoga Polja dočetni je *-l* > *-a* (Dragičević 1990: 98).

U nekim su ličkim govorima ovjereni primjeri s rezultatom *-l* > *-e*, primjerice u govoru Donjega Pazarišta (Menac-Mihalić 2005: 28), u govoru lovinačkih ikavaca ovjerena je preinaka dočetnoga *-l* > *-e* u najvećem broju primjera, s alternacijama dočetnoga *-l* > *-o* (Dragičević 1987: 181). U govoru Krivoga Puta kod Senja novija istraživanja pokazuju dvojake rezultate preinake *-l* > *-V*: u starijih je govornika dočetni *-l* prešao u *-e* u pr. r. m. jd. s osnovom na *-i*, npr. *vòdije*, no u istih je govornika i *vòdija*, uz *ümrā, rëkā, čüja* (Čilaš Šimpraga 2007: 64). U ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine najčešće je dočetni *-l* vokaliziran u *-a*, češće u zapadnijim govorima, a najdosljednije u ljubuškoj općini. Osim vokalizacije u *-a*, potvrđena je i njegova preinaka u vokal *-o* te primjeri s neizmijenjenim *-l* na kraju sloga.[162]

[161] O istoj pojavi u govoru Sungera v. poglavlje 4.2.3.2.2.5. u ovoj radnji.
[162] V. o tome v. Peco 2007a: 112–141.

Djelomično je takav razvoj zahvatio govore u Imotskoj krajini, a „u svom prostiranju ka istoku nije prelazio brda koja odvajaju mostarsku kotlinu od Brotnja i Blata“ (Peco 2007a: 128).[163]

U gorskokotarskim je ikavskoštokavskim govorima također zabilježena dvojnost s obzirom na zadržanost ili nezadržanost dočetnoga *-l* u svim trima navedenim kategorijama.

Dočetni je slogovni *-l* u govoru Liča izmijenjen po formuli:

a) *-l* > *-a* s naknadnom eliminacijom vokalskih sljedova kontrakcijom *-aa* (< *-al*) > *-ā*:

- na dočetku imenica: *kàbā* 'kabao', *kòtā* 'kotao', *mîsā* 'misao', *pòsā* 'posao', *vr̥̈tā* uz *vr̥̈tāl*
- na dočetku pridjeva: *nágā* 'nagao'
- na dočetku pr. r. m. jd.: *dïgā, dȍšā, glȅdā, ïgrā, ìspucā, mȍgā, mȍtā, napísā, nȁšā, òpekā, òsigurā, òstā, písā, pítā, plȁkā, prïčekā, prìstā, rȅkā, sȁnjā, stȁžirā, svírā, šétā, tûkā, ùkrā, tïrā*

b) *-l* > *-ō* s naknadnom eliminacijom vokalskih slijedova kontrakcijom *-oo* (< *-ol*) > *-ō*:

- na dočetku imenica: *fȁžō* 'grah', *stô* 'stol', *sô* 'sol', *vô* 'vol'
- na dočetku priloga: *pô* (uz *pôl*)
- na dočetku unutrašnjega sloga u G jd. imenica: *dóca* 'dolca', *kóca* 'kolca', *stóca* 'stolca'
- na dočetku unutrašnjega sloga umanjenica i uvećanica: *stóčić* 'stolčić'; *dóčina* 'dolčina'

c) umetanjem hijatskoga konsonanta *j* u vokalske sljedove *-ua, -ia, -ea* (< *-ul,-il,-el*): *-uja, -ija, -eja*:

- na dočetku pr. r. m. jd.: *čüja, dòlazija, dȍnija, drúžija, izobȓ̥nija* 'izokrenuo', *ìzuja, mȁznija, nòsija, pȍčeja, pòginija, pokrénija, rȁnija, ràzbija, túžija, ùbija, ùčija, ùlazija, ùzeja, vïdija, vòzija, vrátija, zȁpeja*

[163] Nazivajući tu pojavu *akanjem*, A. Peco zaključuje: „Akanje je svojstveno zapadnijim govorima Hercegovine. Što se više udaljavamo od Neretve, njegova pojava je češća, i u svim sekvencama. Pošto je ta pojava svojstvena i dalmatinskim govorima Podbiokovlja, mora se njeno izvorište tražiti u tim govorima, iz kojih se ona širila ka istoku, ali u svom širenju nije prelazila Neretvu, iako je dopirala do njenih obala.“ (2007a: 128).

- na dočetku pridjeva m. jd.: *bíja* 'bijel', *cíja* 'cijel', *dèbeja* 'debeo', *kïseja* 'kiseo', *zríja* 'zreo'.

Dočetni je *-l* u govoru Liča sustavno neizmijenjen:

u dočetnome slogu:

- u imenica: *vêl* 'veo', *pëpel*
- u posuđenica: *màštēl* 'kabao', *špìtāl* 'bolnica', *karfiōl* 'cvjetača'
- u prilogu *pôl* (uz *pô*)

na dočetku središnjega sloga:

- u imenica: *mâlčić, mâlčina.*

4.2.1.2.2.7. Rotacizam

Na cijelome je ikavskoštokavskom području došlo do prijelaza *ž* > *r*[164], najčešće u prezentskim oblicima glagola *moć*, ali i u drugim primjerima, poput priloga *morda* ili veznika *jerbo* te u prezentu glagola *kazat* u nekim govorima, primjerice u govoru Imotske krajine (Lukežić 2003: 18). U većini se govora rotacizam javlja paralelno uz oblike u kojima nije provedena ta promjena, pa je zabilježeno *može*, *ne mogu*, *ne mežen*, *ne moren* itd. Često je to u vezi s generacijskom raslojenosti govornika, npr. u govorima Imotske i Cetinske krajine te u nekim ličkim govorima M. Menac-Mihalić (2005: 67) bilježi da su primjeri tipa *more* „karakterističniji za stariju“, a primjeri tipa *može* „za mlađu generaciju“.

Rotacizam se u govoru Liča provodi u svim prezentskim oblicima glagola *moć*: *mören, möreš, möre, möremo, mörete, möru*, uz dubletne jedninske oblike u negaciji: *nè moren/nè možen, nè moreš/nè možeš, nè more/nè može.*

Potvrđen je i u prilogu *mörda.*

U drugim dvama ikavskoštokavskim govorima u Gorskome kotaru potvrđen je rotacizam[165] u istim kategorijama, a tako je i u govoru Imotske krajine (Lukežić 2003: 18), u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 74), u govorima Krivoga Puta (Čilaš Šimpraga 2007: 64) i lovinačkih ikavaca (Dragičević 1987: 182) te u govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 108).

[164] Usp. Lisac 2003c: 176.
[165] Usp. Finka 1977: 184; Vranić, Crnić 2008: 124.

4.2.1.2.2.8. Alternacije konsonanata

Asimilacija

U govoru su Liča ovjereni primjeri kontaktne asimilacije:

- *s* > *š* ispred *ń*: *š ńîn, š ńôn*
- *z* > *ž* ispred *ń*: *bèž ńega*

i regresivne asimilacije kada se sonant *m* nađe ispred okluziva *t*: *pântīn*.

Disimilacija

U ličkome govoru potvrđene su sljedeće disimilacije:

- razjednačenje sonanta *r* u kontaktnim slogovima u primjeru *lèbro, flìzēr*, *flìzērka*
- razjednačenje kontaknih nosnih sonanata: *dîmḷak*, *sûmḷat.*

Redukcije konsonanata

U govoru su Liča ovjerene sljedeće redukcije zatvornih šumnika:

kć > *ć ćêr*

kv > *k köčka*

ks > *k rüsāk*

pč > *č čèla*

pš > *š šènica, šèničnī*

pt > *t tïćica*

tk > *k kö* 'tko', *nïko* 'nitko, netko', *sväko* 'svatko'.

Redukcija je sonanta *v* ovjerena u primjeru *sr̥̀bī* 'svrbi' 3. jd. prez.

Zabilježene su preinake na dočetku zatvorenoga sloga: *pänē* 3. jd. prez. 'padne', *nàpanēn* 1. jd. prez. 'napadnem', *odjènōn* pril.

4.2.1.2.3. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova

4.2.1.2.3.1. Konsonanti *ć* i *ʒ́*

U štokavskim su sustavima *ć* i *ʒ́* fonemski parnjaci po zvučnosti.

Fonemi *ć* i *ʒ́* u govoru su Liča redovito rezultati primarne i sekundarne jotacije dentala *t* i *d* u infinitivnim i prezentskim osnovama glagola prefigiranih od *iti (< *jьti)[166]: *dôć, îć, prôć, nâć, zâć*; *dôʒ́ēn*, *ïʒ́ēn* 1. jd. prez., *nâʒ́ē* 3. jd. prez., *prôʒ́ē* 3. jd. prez. U ostalim dvama gorskokotarskim ikavskim govorima, u Mrkoplju i Sungeru, B. Finka bilježi alternativne primjere: *dôʒ́em* i *dôjdem*, *nâʒ́em* i *nâjdem*, *pôʒ́em* i *pôjdem* (1977: 181).

U novoštokavskome ikavskom dijalektu zabilježeni su redovito infinitivni primjeri *doć(i), poć(i)*, rjeđe prezentski *doʒ́e, poʒ́e*, no u šćakavskim govorima, osobito južnima, nije rijetko *dojde* ili *doje* (Lisac 2003c: 176). U literaturi o pojedinačnim sustavima ovoga dijalekta zabilježeno je: u govoru Imotske krajine u osnovi prezenta i imperativa glagola *ić* i njegovih složenica *doć, ić, izać, nać* itd. također je zasvjedočen fonem *ʒ́*: *doʒ́en, iʒ́en, izaʒ́en*, *nađen* (Lukežić 2008:11); u novoštokavskim ikavskim govorima Brnaza, Donjega Pazarišta i Opuzena zabilježeno je *proʒ́eš, proʒ́e, iʒ́e* ili *proǯe* u Šibeniku (Menac Mihalić 2005: 36); u govorima između Krke i Neretve u primjerima *ïʒ́ēn/ïʒ́ēm* ili *ïǯēn* i analoški u ostalim glagolima prefigiranima od glagola *ići* (Čilaš Šimpraga 2010: 200); u jugozapadnoj Lici također je zasvjedočeno *dóʒ́i, prôʒ́ē* itd.

Osim toga:

a) Fonem *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije protojezičnoga i starojezičnoga dentala *t*: *ć* < *t' < *tj, a u govoru je Liča ovjeren u sljedećim primjerima:

- u ostalih glagolskih oblika u središnjemu i u početnomu slogu: *ću* 1. jd. prez., *ćemo* 1. mn. prez.; *dr̥̈ćē* 3. jd. prez., *mèćat*, *òćete* 2. mn. prez.
- na dočetku pril. sad. nakon ispadanja dočetnoga vokala *i*: *sìdēć, vïdēć*
- na dočetku priloga: *vëć*
- na dočetku imenica: *Bòžić*, *nôć*; i svih deminutiva: *kamènčić, ormàrić, stóčić* 'stolčić'
- u središnjemu položaju imenica: *kȕća, ȍpćina, srïća, svíća, vrïća*
- u početnome položaju imenica: *ćäća* 'otac', *ćêr* 'kći'
- u početnome položaju pridjeva: *ćȍrav.*

[166] Usp. Derksen 2008: 216.

b) Fonem *ʒ́*[167] kao zvučni parnjak fonemu *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije dentala *d* < *d' < *dj, a u govoru Liča zasvjedočen je:

- u pridjeva: *röʒ́en*, i komparativu pridjeva: *mläʒ́ī, släʒ́ī, tv̥ʒ́ī*
- u glagola: *svîʒ́ā* 3. jd. prez., *svíʒ́ala* pr. r. ž. jd., *dȍgāʒ́ā* 3. jd. prez.

Odraz pri jotaciji *d* je *j*, svojstveniji čakavskim i kajkavskim govorima[168], zabilježen u izoliranom primjeru *mȅjāš*.[169] Isti je primjer (uz druge, poput *göspoja*, *dohájat* itd.) zabilježen i u govorima Mrkoplja i Sungera[170] te u drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Tako je u govoru Imotske krajine ovjereno *mejaš* uz više primjera: *gospoja, java, prejica*; *jaketa, jušto* (Lukežić 2008: 11), u govoru Krivoga Puta kod Senja: *göspoja, mȅjāš*, u govoru tzv. lovinačkih ikavaca u primjeru *göspoja*, u svim govorima između Krke i Neretve u primjeru *göspoja*, a samo u nekim *mȅjāš*, u Bunjevaca u senjskome zaleđu 1984. zabilježen je primjer *mejaš*, ali i kod onih koji su bliže čakavcima *meju* 'među', *Jure* (Tomljenović 1984: 170).

4.2.1.2.3.2. Konsonantski skupovi *št* i *žd*

Novoštokavske ikavske govore obilježuje 'šćakavski' ili 'štakavski' odraz primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova *st' i *sk' (< *stj, *skj) te *zd' i *zg' (< *zdj, *zgj), što ovaj dijalekt čini nejedinstvenim po pitanju suglasničkoga klasifikacijskog kriterija u dijalektologiji.

Ista je podjela zastupljena u trima gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima. Oprečni odrazi općeslavenskih skupova *st', *sk' i *zd', *zg' podijelili su novoštokavce ikavce u Gorskome kotaru na štakavce (u Liču) i šćakavce (u Mrkoplju i Sungeru).

Jotacija skupova *st' i *sk' rezultirala je u govoru Liča skupom *št* u primjerima: *ȍgńīšte, dvȍrīšte, štȅta, klíšta, klíštin* I jd. ž., *štâp, ìšti* 2. jd. imper., *ispȕštila* pr. r. ž. jd., *pȕštija* pr. r. m. jd., *Pirȍvīšte*.

---

[167] Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), fonem *ʒ́* „ima sustavom određeno mjesto“ u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru.
[168] Usp. Lukežić 2012: 268.
[169] Fonem *j* kao rezultat jotacija dentala *t* ovjeren je i u nekim štokavskim govorima, osobito unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta u nizu govora upravo u riječi *mejaš*. Zabilježen je u nekoliko primjera kod moliških Hrvata: *tuji, preja*; nešto češće u Imotskoj krajini i Bekiji (*mejaš, gospoja, prejica*); iznimno u Grudama, Mrkoplju, senjskome zaleđu itd. (*mejaš*). Pretežno *j* dolazi u šćakavaca, osobito u južnijih, npr. u Rami: *meja, preja*. Takav rezultat s *j* također govori o bliskosti štokavaca s čakavcima, ali i s mnogim kajkavcima (Lisac 2003c: 175).
[170] Usp. Finka 1977: 181, Lukežić 2008: 301, Vranić, Crnić 2008: 125, Crnić 2010: 608.

Odraz skupova *zd' i *zg' u govoru je Liča skup *žd*, zabilježen jedino u primjeru *mȍždanī* N jd. m., tj. u ustaljenoj sintagmi *mȍždanī üdar*, i skup *žʒ́* u primjeru *grȏžʒ́e*.[171]

Prema tomu konsonantskom kriteriju, lički govor spada u štakavske govore novoštokavskoga ikavskog dijalekta koji se protežu od zapadne Hercegovine preko Dalmacije zapadno od Cetine do Like i Gorskoga kotara. Štakavci su i moliški Hrvati te bački Bunjevci (Lisac 2003c: 175).

[171] Skup je *žʒ́* u ovome primjeru odraz starojezične 'druge' jotacije nakon gubljenja poluglasa: *grozdəje > *grožʒ́e*. Prema tumačenju I. Lukežić (2012: 263), ta je promjena „mlađa, izvorno 'šćakavska' inovacija proširena i na 'štakavski' dio štokavskoga korpusa“. U govoru Liča drugi primjer *g(v)ožʒ́e* koji potvrđuje istu promjenu nije potvrđen jer se u istom značenju rabi leksem *žèlizo*.

4.2.1.3. Naglasni sustav

4.2.1.3.1. Inventar

Naglasni je sustav u govoru Liča novoštokavski[172].

Inventar čine četiri jedinice s međusobnim kvantitativnim i tonskim oprekama:

- kratki silazni naglasak (*ȁ*)
- dugi silazni naglasak (*â*)
- kratki uzlazni naglasak (*à*)
- dugi uzlazni naglasak (*á*)

te dvije prozodijske jedinice bez siline i intonacije: nenaglašena kračina (*ă*) i nenaglašena duljina (*ā*).

Sve su jedinice kvalitetom štokavske.

4.2.1.3.2. Distribucija

Naglasne jedinice podliježu distribucijskim pravilima koja vrijede u novim štokavskim sustavima.

Svaki od temeljnih pet vokala i silabem *r̥* može biti nositeljem bilo kojega od četiriju naglasaka te zanaglasne duljine.[173]

a) Silazni naglasci (kratki i dugi)[174] mogu stajati na vokalu jednosložnih riječi te na vokalu prvoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi.

Kratki je silazni naglasak (*ȁ*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:

---

[172] „Četveronaglasni sustav s dvama novim naglascima uzlazne intonacije izvorna je štokavska naglasna inovacija“ (Lukežić 2012: 222).

[173] Usp. pogl. 4.2.1.1. u ovoj radnji.

[174] Podrijetlo silaznih naglasaka u hrvatskim govorima slijedi razvoj iz *psl.* jezika: **kratkosilazni naglasak (*ȁ*)** podrijetlom je od (staroga) akuta * ˊ, kratkoga cirkumfleksa * ˜, pokraćenoga dugog cirkumfleksa * ⁀ u višesložnicama te kratkoga neoakuta * ̀; **dugosilazni naglasak (*â*)** podrijetlom je od navedenoga dugog cirkumfleksa * ⁀ ili dugoga neoakuta * ̏ (više o tome v. Kapović 2008: 11–15; 2014: 48–57). Polazni je sustav u rekonstrukciji novoštokavskih naglasnih sustava **dvonaglasni sustav**, nastao generalnom metatonijom akuta u dugosilazni koncem starojezičnoga razdoblja. Taj je sustav s kratkom (*ȁ*) i dugom (*â*) jedinicom u inventaru pretpostavljen u rekonstrukciji četveronaglasnoga sustava u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima. Usp. Lukežić 2012: 218–222. O podrijetlu uzlaznih naglasaka v. sljedeću bilješku u ovoj radnji.

bäk 'bik', *brät, säd* pril., *plëh, rëć, žëp, dï* 'gdje', *dïd, frïs* 'podsuknja', *döst* pril., *gröb, löš, krü, pün, pr̥ïst, vr̥ïj* (uz *vr̥ï*)

- na početnome slogu dvosložnih riječi:

  näprīd, väl̥e(n) 'odmah', *dëset, dëlo, rëkā* 'pr. r. m. r.', *brïza* 'breza', *ïlo* 'jelo', *mïsēc, döli, mögā* pr. r. jd. m., *kućа, üvīk, drügī, dr̥ïćē* 3. jd. prez.

- na početnome slogu višesložnih riječi:

  jäbuka, näpr̥vō pril., *kämena* G jd., *dëkica, mëtnili* pr. r. m. mn., *trëbalo* pr. r. s. jd., *ïzmeʒu, prïvraće* 'dvorište', *tïćica, pökopān* pr. trp. m. jd., *mörete* 2. mn. prez., *vr̥ïbovat.*

  Dugi je silazni naglasak (*â*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:

  nâć, prâh, štâp, ćêr 'kći', *pêt, rêst* 'rasti', *blîd, crîp, ôn, tvôj, stô* 'stol', *ńûh, sûv, zûb*

- na početnome slogu dvosložnih riječi:

  blâgo, pâlci, mêso, cvîće, krîvo pril., *nôvci* N mn., *vôjsku* A jd., *kûme* V jd., *žûtā* N jd. ž. odr., *cr̥îkva* (uz *crîkva*), *cr̥înā* N jd. ž. odr., *dr̥îvl̥e*

- na početnome slogu višesložnih riječi:

  mâlčina, zâlihe, rânīmo 'hranimo' 1. mn. prez., *svêtōga* G jd. m., *dîml̥aku* L jd., *dîlīmo* 1. mn. prez., *žîvōga* G jd. m.

Silazni se naglasci ne ostvaruju na vokalu središnjega i dočetnoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi.

b) Uzlazni naglasci (kratki i dugi)[175] mogu stajati na vokalu prvoga sloga dvosložnih riječi i na vokalu prvoga i središnjega sloga višesložnih riječi.

   Kratki je uzlazni naglasak (*à*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:

  dànas, màgla, nàjist, jèzik, mèćat, krèpat, dìca, fiškāl 'odvjetnik', *sìdēć* pr. sad., *nòga, čòvik, dònīt, pòjist, ùnuk, ùzēt, vr̥ìtāl̥/fr̥ìtāl̥* 'četvrtina'

- na prvome slogu višesložnih riječi:

[175] Uzlazni su se naglasci u novoštokavskim sustavima koncem starojezičnoga razdoblja pojavili pri generalnim retrakcijama unutar dvonaglasnoga sustava prema pravilu da se **dugouzlazni naglasak** javlja na mjestima nekadašnje prednaglasne duljine (*áa* < *āä*; *áā* < *āâ*), a **kratkouzlazni** na mjestima nekadašnje prednaglasne kračine (*àa* < *aä*; *àā* < *aâ*) (Lukežić 2012: 222).

nàpanēn 1. jd. prez., *pràbaba*, *zàselak, nèdiḷa, šènica, žèlizo, dìvānīn* 'govorim' 1. jd. prez., *sìkira*, *prìvarit*, *dòlazija* pr. r. m. jd., *gòvorīn* 1. jd. prez., *pòginija* pr. r. m. jd., *mùdrijī* komp., *sùbota, br̥žōlica* 'pržolica'

- u središnjemu slogu višesložnih riječi:

  ormàrić, malàna 'malena' N jd. ž. neodr., *uàpsilo* pr. r. s. jd., *kamènčić, odjènōn* pril., *ponèdiḷak, načìnit*, *materijāl*, *većìnōn* pril., *obòlit, odòvud* pril., *Pirovīšte, ispùštila* pr. r. ž. jd., *naùžija* 'nauživao', *podùrat* 'izdržati', *četr̥nājst.*

Dugi je uzlazni naglasak (*á*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:

  národ, plátit, pétak, *prédu* 3. mn. prez., *svírā* pr. r. m. jd., *slípac, svíća, kóca* G jd., *pódne*, *vójski* L jd., *prúgi* L jd., *júha, rúki* L jd., *umr̥la* pr. r. jd. ž.

- na prvome slogu višesložnih riječi:

  štápon I jd., *záseoki, krénule* pr. r. ž. mn., *živilo, míšalo* pr. r. s. jd., *dóčina* 'dolčina', *ódeka* 'ovdje' pril., *drúštvo*

- u središnjemu slogu višesložnih riječi:

  korbáčon I jd. 'bič', *naránit, privālija* pr. r. m. jd., *seḷáki* N mn., *počéla* pr. r. ž. jd., *prikobécija* 'prebacio' pr. r. m. jd., *problémā* G mn., *krumpíru* L jd., *napísat, napovídat*, *ocídit, fažóla* G jd., *gostióna, privr̥nit, navr̥zat* 'nanizati'.

Distribucija je uzlaznih naglasaka ograničena u dočetnome i jedinome slogu u riječi.

c) Nenaglašena duljina može stajati iza svake naglasne jedinice.

Zanaglasne se duljine u novoštokavskim četveronaglasnim sustavima pojavljuju na mjestu prethodnih dugih naglasaka u položajima (*áā* < *āâ*) i (*àā* < *aâ*). Primjerice, u govoru je Liča ovjereno: *kr̥pàtūr* 'pokrivač', *krùmpīr*, *fiškāl* 'odvjetnik', *materijāl*, *mìńāč/mjèńāč*, *ògńīšte, sàpūn* itd.

Osim toga, u govoru su Liča zanaglasne duljine ovjerene u uobičajenim kategorijama:

- u prezentu: *dìvānīn* 'govorim' 1. jd., *ïʒēn* 1. jd., *dodìjāvāš* 2. jd., *vïdīš* 2. jd., *donèsē* 3. jd., *ràznosī* 3. jd.
- u pr. r. m. jd.: *bäcā, döšā, ïšā, lèžā, mögā, pítā, pröšā, rëkā, znâ*
- u pr. sad.: *sìdēć, vïdēć*
- u G mn. m., ž. i s. r.: *br̥dā, sélā, pôḷā* (uz *kòlāc*, *krüšāk, növāc, gödīn*)

- u I jd. ž. r. *e*-vrste: *cëstōn, kȕćōn, mȁterōn, nògōn, svíćōn*
- u određenome liku pridjeva: *kràtkī, mâlī, mòždanī, cr̥̂nā, stârā*
- u komparativu: *frȉškijī, vesèlijī, mùdrijī, mlȁʒ́ī, slȁʒ́ī, tùʒ́ī*
- u brojeva: *trínājst, četr̥̀nājst, pètnājst*
- u priloga: *òzgā, òzdā.*

d) Nenaglašena kračina može stajati ispred i iza svake naglasne jedinice.

4.2.1.3.3. Pomicanje naglaska na proklitiku

Novoštokavskim je naglasnim sustavima svojstvena retrakcija naglaska s početka riječi na nenaglašenu prednaglasnicu (prijedlog/veznik/česticu).[176] Takvo se pomicanje naglaska koje rezultira uzlaznim naglaskom naziva *prenošenje* naglaska ili oslabljeno pomicanje naglaska.[177]

U ličkome je govoru to ovjereno u primjerima:

- *ì vrāgu, ù ńega, ù školu, nà vr̥, òd vās, kòd ńī, pò tebe, zà mene, zà rūku, prikò mene, isprìd tebe, međù ńima, nè znān, nè moren, nè vidīš, nè rābī, zá ńu, zá te, pó me.*

Naglasak na prvome slogu fonetske riječi nastao *preskakanjem* naglaska, tzv. neoslabljenim pomicanjem naglaska na prednaglasnicu redovito je kratkosilazni:

- *nȁ cūg, ȕ svīt, prȉko poļa, ȕ goru, krȍz zīd, nȁ rōg, ȕ grād.*

Preskakanje naglaska karakteristično je i drugim (ne)štokavskim sustavima, većinom čakavskim obalnim govorima, a zasvjedočeno je i u istarskim govorima oko Premanture te u nekim drugim slavenskim jezicima.[178]

U govoru su Liča zasvjedočeni i primjeri u kojima ne dolazi do retrakcije naglaska na prednaglasnicu (rjeđe):

- *i jâ, na trî, na štrȉku, na brȉgu* A jd. ž.

[176] Usp. Kapović 2014: 22.
[177] Usp. Kapović 2014: 25.
[178] Usp. Kapović 2014: 25, 42.

4.2.1.3.4. Duljenje pred sonantom

Kratki se naglašeni slog u govoru Liča produljio u otvorenome slogu pred sonantom, redovito na tzv. visokim vokalima (*i, u*) u nekih primjera:

- u imenica ž. r. jd.: *ûra*, *búja* 'buha', *múja* 'muha', *díja* 'dio'
- u pridjeva m. r. jd. nakon *-l* > *-a*: *bíja, cíja, zríja.*

Sudeći prema rezultatima dobivenim u ovome istraživanju, neupitno je naglasni sustav govora Liča novoštokavski, s četiri naglasne jedinice i zadržanom zanaglasnom duljinom. Naspram ostalih štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru, taj govor odlikuju samo štokavske naglasne posebnosti.

4.2.2. Fonološki opis govora Mrkoplja (FO_2)

4.2.2.1. Vokalski sustav

4.2.2.1.1. Inventar

U vokalskome sustavu govora Mrkoplja pet je temeljnih vokalskih jedinica u dugim i kratkim slogovima:

ī i ū u

ē e ō o

ā a

i silabem *r̥̄*; *r̥*.

Svaki vokal može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome položaju u riječi, ispred i iza konsonanata. Vokali se ne javljaju uz silabem *r̥*.

Silabem *r̥* javlja se u jedinome, početnome i središnjemu slogu riječi.

Ovjeren je:

- u jedinome slogu: *cr̥̈n, cr̥̈v, gr̥̈d, pr̥̈st, tvr̥̈d*
- u početnome slogu pred konsonantom nakon ispadanja *h*: *r̥̈vali* pr. r. m. mn.
- pred sonantom, iza sonanta ili između dvaju sonanata: *dr̥̈vo, näpr̥vō/näpr̥vo, ogŕ̥nija*; *Mr̥̀kopalj, vr̥̈tal*; *ümr̥la*
- između dvaju konsonanata: *br̥̈kat, br̥̂ki* 'brkovi', *ìzdr̥žā* pr. r. m. jd., *četr̥dèset, kr̥pàtūr* 'pokrivač'.

Silabem *r̥* u dočetnome slogu u riječi nije zabilježen.

Vokalske se jedinice razlikuju kvantitativnim opozicijama pa svaka jedinica ima svoju dugu i kratku inačicu. Sve jedinice mogu biti naglašene i nenaglašene.

Naglašene varijante svih jedinica mogu se ostvarivati pod dugim i kratkim naglaskom, uzlazne i silazne intonacije. Pritom se silazni naglasci ostvaruju u prvome i jedinome slogu,

kao u ostalim štokavskim ikavskim sustavima, uz ovjerene primjere sa silaznim naglaskom izvan prvoga sloga u dvosložnim i višesložnim riječima.[179]

Duge nenaglašene varijante svih vokala podliježu distribucijskom ograničenju pa se ostvaruju samo iza naglašenoga sloga.

Primjeri s nenaglašenim dugim silabemom *r̥* nisu zabilježeni.

Kratke nenaglašene varijante ostvaruju se kao nenaglašene kračine ispred i iza svih četiriju naglasaka.

Naglašeni vokali u govoru Mrkoplja

Vokal *a*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *jâńci* N mn., *mâjka*[180], *mâla* N jd. ž. neodr., *vlâsi* 'kosa' N mn., *zâstavica*
- pod uzlaznim naglaskom: *čmárki* 'čvarci' N mn., *ćáće* 'djed', *gláva*, *siromáhi* N mn., *ugásija* pr. r. m. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *bräća*, *čäʒa*, *mäša* 'misa', *spät, vräćat*
- pod uzlaznim naglaskom: *nȁ(j)ila* pr. r. ž. jd., *pȁlēnta*, *prȁsica*, *sȁgnit, Vȁzam* 'Uskrs'.

Vokal *e*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *grên* 1. jd. prez. 'idem', *lêvo*, *sêno, têdan*, *zêca* G jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *okrénit*, *pétak, prikobécija* 'prebacio' pr. r. m. jd., *prirédila* pr. r. ž . jd., *svézat*

[179] Više o tome v. u poglavlju 4.2.2.3.3. u ovoj radnji.
[180] U govoru se Mrkoplja leksem *majka* rabi u značenju 'baka'.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *dëčko*, *dëlo*, *mëtār* G mn., *mëtnila* pr. r. ž. jd., *zëḷe*
- pod uzlaznim naglaskom: *čèlo*, *hr̥tènica* 'kralježnica', *kulènica* 'krvavica', *mèšńače* 'domaće kobasice' N mn., *ponèdiḷak.*

Vokal *i*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *lîšća* G jd., *pîšēn* 1. jd. prez., *sîn*, *slîpī* N jd. m. odr., *zîdu* D jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *díte*, *klíšća*, *nísan* 1. jd. prez., *pripovídala* pr. r. ž. jd., *žívit*

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *bïja* pr. r. m. jd., *kïša*, *mïš*, *srïće* G jd., *tïja* pr. r. m. jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *dìtešce*, *ìgrališću* L jd., *ìzašā* pr. r. m. jd., *sìkira*, *zrìla* N jd. ž. neodr.

Vokal *o*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *prôć*, *rôžicu* A jd., *stô* br., *stôlńaka* G jd., *vôl*
- pod uzlaznim naglaskom: *dvójki* 'blizanci', *fažóla* G jd., *jednóga/jèdnōga* G jd., *ódeka/óde* 'ovdje', *óvcu* D jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *döbrog* A jd., *döma* pril., *kökoš*, *möremo* 1. mn. prez., *mözga* G jd.

- pod uzlaznim naglaskom: *dònila* pr. r. ž. jd., *kònobi* L jd., *lòpata*, *òte* 'idite' 2. mn. imper., *òžegon* 'žaračem' I jd.

Vokal *u*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *klûb*, *pût*, *sûncu* L jd., *Sûngera* G jd., *škûro* N jd. s. neodr.
- pod uzlaznim naglaskom: *kantúnu* L jd., *kúpit*, *minúte* N mn., *nastúpit*, *slúžija* pr. r. m. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *cürice* N mn., *čüja* pr. r. m. jd., *küćicu* A jd., *püno* pril., *ümrā* pr. r. m. jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *mùha*, *račùnali* pr. r. m. mn., *sùbotu* L jd., *ùspjehe* A mn., *ùvatilo* pr. r. s. jd.

Silabem *ŗ*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *bŗ̂ki* ('brkovi') N mn., *cŗ̂kve* G jd. (uz *crîkve*)
- pod uzlaznim naglaskom: *ogŗ́nija* pr. r. m. jd., *prigŗ́nit, zavŗ́šija* pr. r. m. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *dŗ̈vo, Hŗ̈voje*, *kŗ̈vi* G jd., *pŗ̈sti* N mn., *vŗ̈h*
- pod uzlaznim naglaskom: *četŗ̀najst, Hŗ̀vat/Hŗ̀vāt, Mŗ̀kopaḷ, tŗ̀buha* G jd.

Nenaglašeni vokali u govoru Mrkoplja

U govoru Mrkoplja nenaglašeni su vokali kratki u najvećem broju ovjerenih primjera. Razlozi su tomu gotovo utrnuće nenaglašenih duljina, nesustavnost onih koje su ovjerene i slaba izraženost u realizaciji. Većina ovjerenih primjera sa zadržanom duljinom potvrđena je uz primjere s kratkim zanaglasnim vokalom ili silabemom *r̥*.[181] Stoga se u većini primjera paralelno navode oba oblika (odvojena kosom crtom).

Vokal *a*: a) dug:

- zanaglasni: *dêkā* G mn., *ïšā* pr. r. m. jd., *kömāć/kömać* 'tek' pril., *mèjāš*[182], *mläźā* N jd. ž. odr.

b) kratak:

- prednaglasni: *baràkē* G jd., *blagòslovḷen*, *kategòrije* G jd., *namòčit*, *osandèset*
- zanaglasni: *dôba*, *tüda* pril., *žèna, nàpadalo* pr. r. s. jd., *ìzvadit.*

Vokal *e*: a) dug:

- zanaglasni: *cïpēl* G mn., *ïdē/ïde* 3. jd. prez., *mïsēc/mïsec*, *rábḷenē/rábḷene* N jd. ž. odr., *šòfēr*

b) kratak:

- prednaglasni: *Makedônija*, *pedèset*, *pretpòstavit*, *rezultátā* G mn., *zemḷáki* N mn.
- zanaglasni: *cìpelan* L mn., *ïme*, *ìnteresa* G jd., *mëne* G jd., *pösle/pötle.*

Vokal *ṛ*: a) dug:

[181] Više o pokrati zanaglasne duljine v. u poglavlju 4.2.2.3.3. u ovoj radnji.
[182] U ranijim je istraživanjima zabilježeno: *mëjaš* (*Upitnik*, koji je početkom 70-ih godina 20. st. ispunio prof. Milenko Popović; Vranić, Crnić 2008: 125), *mèjāš* (Finka 1977: 181) te *mëjaš/mèjāš* (Lukežić 2008: 301).

- zanaglasni: *döbrī* G mn., *gödīn* G mn., *mòždanī*, *ïspovīd/spövīd*, *üvīk/üvik* pril.

b) kratak:

- prednaglasni: *izgòrila* pr. r. ž. jd., *kilomëtra* G jd., *minúta*, *potkrovitéḷstvon* I jd., *skijáši* N mn.
- zanaglasni: *Jòsip*, *kòndiciji* L jd., *madràci* N mn., *nïgdi*, *vèlik.*

Vokal *o*: a) dug:

- zanaglasni: *màjōr*, *vàkō* pril., *ôsmō*, *zîmskō* N jd. s. odr.

b) kratak:

- prednaglasni: *demokrácija*, *konkurënt*, *oglòźi* 2. jd. imper., *organizírā* pr. r. m. jd., *Slovénac*
- zanaglasni: *dòbro* pril., *ïmalo* pr. r. s. jd., *jâko* pril., *jävora* G jd., *vlâkon* I jd.

Vokal *u*: a) dug:

- zanaglasni: *àdūt, kàpūt, kr̥pàtūr* 'pokrivač', *mìhūr, ràčūn*

b) kratak:

- prednaglasni: *rezultátā* G mn., *rukáva* G jd., *ubìjen*, *udòvica*, *u(j)ída* 3. jd. prez.
- zanaglasni: *dòvud*, *jedìnicu* L jd., *küću* A jd., *ùjutro* pril., *Zàputil* (prezime).

Silabem *r̥*: kratak:

- prednaglasni: *četr̥dèset, dr̥vèrnaru* A jd., *Mr̥kopáḷāc* G mn., *odr̥žávalo* pr. r. s. jd., *tr̥gòvini* L jd.

- zanaglasni: *pedesčètvr̥te*, *nȁpr̥vo* pril., *svèkr̥va.*

4.2.2.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema

U govoru je Mrkoplja, uz neutralan izgovor ostalih vokala, zabilježeno otvaranje artikulacije vokala *e*.

Ovjereno je:

- u naglašenome slogu pod kratkim silaznim naglaskom: *mę̑ni, rę̑kā* pr. r. m. jd., *sę̑bi*, uz zabilježene primjere s neutralnom artikulacijom vokala *e*: *dëlo, rëć, vëć* pril.
- u naglašenome slogu pod kratkim uzlaznim naglaskom: *dolę̀tija* pr. r. m. jd., *hr̥tę̀nica* 'kralježnica', *kapę̀tān, mę̀dvid, namę̀ćat, Pę̀tar, nę̀ znān* 1. jd. prez; uz primjere s neutralnim *e*: *čèla* 'pčela', *jèčam, komèsār/komèsar, vësel*
- u nenaglašenome slogu, uvijek zanaglasno: *kȁpę* N mn., *jȁbukę* N mn., *žȉcę* N mn., *nȍgę* N mn.; *blúzę* N mn., *šćâpę* N mn.

Pod dugim se naglaskom artikulacija *e* ne mijenja, npr. *nêću* 3. jd. prez., *pêt, sêno*; *okrénili* pr. r. m. mn., *pésak, prošéćat.* Artikulacija je vokala *e* nepromijenjena i u dugome nenaglašenom slogu: *cȉpēl* G mn., *mȉsēc/mȉsec*, *šòfēr.*

Otvoreno kratko *e* ne može se smatrati fonemom u vokalskome inventaru govora Mrkoplja.[183]

4.2.2.1.3. Distribucija

4.2.2.1.3.1. Vokalske redukcije

Vokalske redukcije tipične za novoštokavski ikavski dijalekt u govoru su Mrkoplja ovjerene u manjem broju primjera. Zabilježeni primjeri redukcije nisu zahvatili sve vokale i položaje.

Vokal je *a* reduciran:

- potpuno u početnome položaju u riječi: *Mèrika*
- potpuno na dočetku riječi: *küd*, *odòvud, odòzgor, svükud.*

[183] Otvaranje artikulacije vokala *e* nije tipična štokavska pojava. To je jezična značajka razvijena u podsustavima čakavskoga i kajkavskoga narječja. U kajkavskome narječju *ə > *ę* u najzapadnijim međimurskim govorima, u žumberačkim, plješivičkim, prigorskim i goranskim kajkavskim govorima (Lončarić 1996: 68–73, 142). U nekim se govorima čakavskoga narječja (na otoku Cresu, na otocima zadarskoga arhipelaga, u Buzetu) kratki vokali *e* i *o* mogu izgovarati otvorenije: [ę], [ǫ] (Moguš 1977: 24). Otvoreno je *e* ovjereno i u govoru Hreljina (prema usmenoj napomeni dr. sc. Sanje Zubčić), jednim od ikavsko-ekavskih govora na kopnenome dijelu Sjevernoga hrvatskog primorja (Lukežić 1990: 22, 106).

Vokal je *i* reduciran:

- potpuno na početku glagola: *zvȁdit* (uz *ìzvadit*)
- potpuno na dočetku infinitivne osnove glagola: *kühat, òkrićat, rëć, zâć*
- potpuno na dočetku pril. sad.: *pjëvajuć*
- potpuno u središnjemu slogu u broju: *čètri.*

Vokal je *o* reduciran:

- potpuno u početnome slogu u prilogu: *âmo*
- potpuno u početnome slogu u pridjevu: *vàkī* 'ovakav'
- na dočetku riječi: *nëg, räd, üprav*[184].

4.2.2.1.3.2. Vokalski skupovi

U govoru su Mrkoplja ovjereni sljedeći vokalski skupovi:

Slijed *ai* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *nàist/nà(j)ist* 'najesti', *zàiskrilo* pr. r. s. jd.

Slijed *ao* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *zaòstali* pr. r. m. mn.

Slijed *au* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *nàučin* 1. jd. prez., *zàuzela* pr. r. ž. jd.
- na granici prefiksa i osnove u priloga: *zaüvīk/zaüvik*
- na granici prefiksa i osnove u imenica: *praùnučād, praùnuk, praùnuka*
- u posuđenica: *àuto, pàuk.*

Slijed *eo* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u pridjeva: *neòžeńena* N jd. ž.

Slijed *ia* ovjeren je:

- u posuđenica: *bïatlon.*

Slijed *io* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *priokrénit*

[184] U najstarijega govornika (rođ. 1922. g.), s kojim je dijalog snimljen 2006. godine, ovjerena je otvrdla *j*-proteza u istome primjeru: *jüprav*. U ostalih se protetsko *j*- u ovome i ostalim primjerima ne pojavljuje.

- u posuđenica: *kamiôn.*

Slijed *iu* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *prìuzeja* pr. r. m. jd.

4.2.2.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata

U govoru se Mrkoplja slijed dvaju vokala uklanja:

a) stezanjem:

a1) u brojeva od 11 do 19 (s naknadnim umetanjem fonema *j*): *dvánajst, pètnajst, devètnajst*

a2) u imenica, pridjeva i u pr. r. m. jd. nakon *-l > -a*:[185] *kòtā, pòsā* (uz češće: *kòtal, pòsal*); *nágā, svítā, tȍpā* (uz češće: *nágal, svítal, tȍpal/tȅpal*); *bȉžā, dònesā, dȑžā, grákā, ùkrā*

b) umetanjem fonema *j*:

b1) u pr. r. m. jd. u glagola osnova kojih završava na vokal nakon *-l > -a*:[186] *čȕja, ožènija, tȉja, vȉdija, zalètija.*

4.2.2.1.3.4. Zamjene vokala

U štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara zabilježeni su rijetki primjeri u kojima je došlo do preinake vokala. Tako je i u govoru Mrkoplja:

a > e u glagola *prikobécija* pr. r. m. jd.

o > e u pridjevu *tȅplo* (uz *tȍplo*), ali: *grȍb*, *grôbḷe*[187]

e > o u imenici *pȍpel*

o > a u *barȍvica* 'borovnica'.

[185] Više o tome v. u poglavlju 4.2.2.2.3.5. u ovoj radnji.
[186] Više o tome v. u poglavlju 4.2.2.2.3.5. u ovoj radnji.
[187] Stariji leksički oblici *greb*, *greblje* nisu ovjereni u mrkopaljskome govoru kako u ovome istraživanju tako i u prethodnim istraživanjima (*Upitnik*; Lukežić 2008: 313).

4.2.2.1.4. Promjena *ra* > *re*

Prijevojni likovi s vokalom *e* zabilježeni su u govoru Mrkoplja u svim oblicima glagola: *rêst, nàrest*, *zàrest*. U ranijoj literaturi zabilježeno preklapanje likova *rêst*/*râst* te lik s prijevojem *vrébac* (Lukežić 2008: 313) u ovome istraživanju nisu ovjereni.[188]

4.2.2.1.5. Pregled podrijetla vokala

Pri pregledu se podrijetla vokala polazi od ishodišnoga sustava hrvatskih narječja.[189]

Duge i kratke vokalske jedinice u govoru Mrkoplja kontinuante su odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. Osim toga:

Odraz općeslavenskih poluglasa *ъ, *ь (> *ə) u govoru Mrkoplja u svim je položajima i primjerima vokal *a*:

- dugo: *dân, tâj*
- kratko: *dànas, dàska, päs*, *vän* pril.
- zanaglasno: *ïšā* pr. r. m. jd., *lòvac*, *mȍzak*, *òtac*, *pétak*, *pràsac*, *ȍsan*
- prednaglasno: *sedandèset.*

Vokal *a* odraz je općeslavenskih poluglasa i u primjerima koji se u čakavološkoj literaturi navode za ovjeravanje *tendencije jake vokalnosti* (Moguš 1977: 23) ili *nepreventivne supstitucije protojezičnoga i starojezičnoga poluglasa* *ə vokalom *a*[190]. Ista je pojava zamijećena i u ostalim ispitanim govorima za ovoga istraživanja.[191]

U govoru Mrkoplja ovjereni su primjeri: *mäša* 'misa', (s) *mänōn/mänon* I jd. te primjeri u kojima je *və- > *va-*: *sväs* 'sav', *välje(n)*, *Vàzam* 'Uskrs', *vàzmenī/vàzmeni, Vàzmica* (osobno ime).

U ostalim je primjerima ishodišna jezična sekvencija *və-* u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prešla u vokal *u*: *u* (prij.), *ùnuk, ùtorak, udòvac, udòvica*, *Ùskrs*[192], *üvīk/üvik.*

---

[188] U *Upitniku* su navedeni primjeri s prijevojem u oblicima glagola *rasti*: *rêsti* inf., *rêsta/rêstal* pr. r. m. jd., u imenice *vrabac*: *vrébac* N jd., *vrêbac* G mn.

[189] Vidi poglavlje 4.2.1.1.5. u ovoj radnji.

[190] U svome članku *Mrkopaljski govor* I. Lukežić (2008: 303) navodi: „Samo čakavskim sustavima, uključujući SČIE, pripadaju primjeri punih vokalizacija starojezičnoga poluglasa u slabim položajima, koje nisu izazvane preventivnim razlozima.“ Iako je riječ o nepreventivnim supstitucijama tipičnim za čakavštinu, neke se od njih ovjeravaju i u kajkavskim govorima *meša*/*maša*, *melin*/*malin*, a i u štokavskim govorima koji su u blizini čakavskih govora (Lisac 2003a: 51).

[191] Vidi poglavlje 4.2.1.1.5. za primjere iz govora Liča i poglavlje 4.2.2.1.5. za primjere iz sungerskoga govora.

[192] Uporaba leksema *Vazam* i *Uskrs* u vezi je s generacijskom raslojenosti u ovome govoru. Leksem *Vazam* ograničen je na pripadnike starije generacije.

Odraz općeslavenskih jedinica *ǫ̥ i *ǫ u govoru je Mrkoplja jednoznačan i ujednačen na vokal *u*.

Ovjereni su primjeri:

a) *ǫ̥ > *u*: *bùha*, *dûg*, *pûž*, *sûnce, sûz* G mn.; *püno* pril., *vüna*; *jäbukan* I mn.

b) *ǫ > *u*: *mûž*, *púta* G jd., *rúka*, *sùsid*, *zûbi*.

Odraz općeslavenskoga prednjeg nazala *ę u govoru Mrkoplja dosljedno vokal *e*.

Ovjereni su primjeri: *dëset, jèzik*; *mêso, pêt, pétak.*

Odraz općeslavenskoga jata *ě dosljedan je ikavski u svim položajima i kategorijama, s većim brojem ekavizama negoli je to zabilježeno u govoru Liča i s manjim brojem od onoga ovjerena u Sungeru. Većinom se ekavski odrazi jata pojavljuju u mrkopaljskome govoru naporedno uz primjere s ikavskim odrazom.

U govoru je Mrkoplja zamjena jata ikavskim odrazom provedena:

- u korijenskim morfemima:

  a) u naglašenim dugim slogovima: *bîl, brîg, crîp, lîk, lîn, mîh, rîč, žlîb*; *napovídat, procídit*, *srída*, *stíne* N mn., *vrídilo* pr. r. s. jd.

  b) u naglašenim kratkim slogovima: *črïšnja*, *jästrīb*[193], *lïtnjā* N jd. ž. odr., *mïsto*, *tïja* pr. r. m. jd., *tïrat*, *vïdit, zïnica/zjënica*[194]; *bìžat, dìca, kòlino, mìhūr, sìdit, sìkira, svìdok, zrìla* N jd. ž. neodr.

  c) u nenaglašenim slogovima:
  - dugim: *üvīk/üvik, zäpovīd*
  - kratkim: *Biloläsica*, *nèsritan*, *òrihi* N mn., *ponèdiḷak*, *sùsid/sùsida*, *zàpivat*

- u prezentu glagola 'smjeti' koji ima stegnute oblike: *smîm, smîš, smî; smímo, smíte, smïjū*[195]

---

[193] Polazni je oblik mogao imati *ę (*às(ъ)trę̄bъ) ili *ě (*às(ъ)trē̆bъ). Usp. Derksen 2008: 29. Isti je primjer ovjeren i ranije (Lukežić 2008: 308; *Upitnik*). U ostalim je štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru zabilježen u ekavskoj varijanti: *jästrēb* (Lič)/*jästreb* (Sunger).

[194] U govorima Liča i Sungera, kao i u većini govora koji pripadaju novoštokavskome ikavskom dijalektu, nije zabilježen ikavski odraz jata u ovome primjeru. Štoviše, *zenica* se uzima za primjer stalnoga ekavizma u ikavskim sustavima. Primjer *zïnica* u mrkopaljskome govoru zabilježen je u ranijim istraživanjima (Lukežić 2008: 308; *Upitnik*), no za ovoga je istraživanja ovjereno *zjënica.*

[195] Isto je zabilježio i Finka 1977: 176.

- u glagolu 'jesti' i u glagola tvorenih od 'jesti': *ïst* (*ïjēn, ïjēš*)[196]; *nàist, pòist*
- u imenici *ïlo* 'jelo'

- u tvorbenim morfemima:

a) u glagola na dočetku infinitivne osnove i pr. r. svih triju rodova: *dònit*, *gòrit*, *nadòlit*, *razùmit*, *žívit*; *vòlila* pr. r. ž. jd., *razùmila* pr. r. ž. jd., *ùmrīt*
b) u komparativu: *ozbìḷnijī, pogòdnijī, vrìdnijī*
c) u zamjenicama u kojima **ně- > ni-*: *nïko* 1. 'nitko', 2. 'netko'; *nïki* 'neki', *nïkakvī* 1. 'nekakav', 2. 'nikakav'; *nïšto* 1. 'ništa', 2. 'nešto'; *nïčesa/nïčega* 1. 'nečega', 2. 'ničega'
d) u predmetcima složenica *pri-* (< *prě-): *prìvarila* pr. r. ž. jd., *prìdelat*, *prìlomimo* 1. mn. prez.; *prid* (< *prěd): *prïd.*
e) na dočetku priloga: *dï, döli, göri, nïgdi, svägdi*
f) u reliktu duala: *dvî*

- u gramatičkim morfemima:

a) u D i L jd. imenica ž. r. i ličnih zamjenica: *glávi, vòdi, mâjki*; *mëni, tëbi, sëbi*
b) u I jd. m. i s. r. te u DLI mn. svih triju rodova zamjenica i pridjeva: *mòjīn, ńîn, tîn, svìmin, škòlskīn, vëselīn*
c) u G mn. pridjeva i zamjenica: *bîlī* 'bijelih', *cêlih/cîlih*, *mòjī* 'mojih', *näšī/näših, svî* 'svih', *tî/tïh* 'tih'.

Ekavski su odrazi jata:

a) u korijenskim morfemima: *brëskva, cësta, dëlat, dëlo, lêvo, nävrest, pésak, pösteḷa, sêno*; te na dočetcima priloga: *pötle/pösle*, i broja: *öbedvi/öbedvī.*[197]

b) alternacije su ikavskoga i ekavskoga odraza u istome primjeru: *bêl – bîl*, *cêl – cîl, óvde – óvdi*, *tîlo – têlo*[198]

---

[196] U ranijoj literaturi zabilježeni su isti primjeri u prezentu glagola *ïsti* bez provedene zamjene dočetnoga *-m* > *-n* u 1. jd. prez.: *ïjēm* te infinitivni oblici s protetskim *j-* ispred vokala *ï*: *(j)ïlo, nà(j)ist, pò(j)ist* (Lukežić 2008: 307; Finka 1977: 176) i imenica *(j)ïlo*, što u ovome istraživanju nije ovjereno. U *Upitniku* je zabilježeno: *ïsti* (*ídete* 2. mn. prez., *ídū* 3. mn. prez., *ïja/îl* pr. r. m. jd., *î/jî* 2. jd. imper., *poídete* 2. mn. prez.).

[197] U Lukežić (2008: 308) potvrđeni su: *brëskva, dëlat, dëlaš, dëlo, òbed, òbedvat, lêvo, nävrest, pésak, sêno, sënokoša, pösteḷa*; *óndeka, pötlen/pötler*; u *Upitniku* je zabilježeno: *brëskva*, *dëla* 3. jd. prez., *pésak*, *pósteḷa*, *sêno*, *trëbat*, *zvêrí*; *pötlen*; *kören*. Finka (1977: 176–177) bilježi ove ekavizme: *dëlat, òbed, òbedvat(i), bèlīna.*

c) jekavski je odraz jata ovjeren u primjeru: *svjedòdžba* pored ikavskoga *svidòžba*[199] i u riječi *zjënica*.[200]

Ako se ovjereni primjeri s potvrđenim ekavskim odrazom jata u ovome istraživanju usporede s onima u ranijoj literaturi, uočava se manja zastupljenost ekavizama u mrkopaljskome govoru danas u odnosu na nekadašnje zabilježeno stanje. Ekavski je odraz smanjen u korist ikavskoga odraza, dominantnoga kako u mrkopaljskome tako i u susjednome sungerskom govoru.

Prema primjerima zabilježenim u Popovićevu *Upitniku* i članku B. Finke 70-ih godina 20. st. valja zaključiti da su nekada zastupljeni ekavizmi u govoru Mrkoplja bili u određenome postotku isti kao oni u govoru Sungera. Isti su primjeri: *dëlo, dëlat, pésak, sêno, pösteḷa, pötle(n), trëbat*. Ostali su primjeri u mrkopaljskome govoru zabilježeni uvijek uz naporedne ikavske potvrde: *cîl – cêl/céla/célo* (Sunger: *cêl*), *bîl – bêl* (Sunger: *bêl*), *lîn/lên* (Sunger: *lên*), *rídak/rédak* (Sunger: *rédak*). Primjeri sa zabilježenim alternacijama podudarni u oba sustava: *tîlo/têlo*, *zvízde/zvézde*.

Slogotvorno je *r̥* u govoru Mrkoplja ovjereno u dugim i kratkim slogovima. Kratko je *r̥* često podrijetlom od dugoga *r̥̄*, npr. *cr̥̈v*, *kr̥̈v, vr̥̈h*, ali: *cr̥̂nī* N jd. m. odr.

---

[198] U ranijoj je literaturi zabilježeno: *bïja – bêl*, *cîl/cija – cêl*, *dïd – dëd, tîlo – têlo, trîba – trêba* (Lukežić 2008: 308); *ónde – óndi, óde/ódek/ódeka/óder/óvdeka* i *óvdi*; *dïd – dëd*, *cïja – céla/célo*, *bïja – bêl*, *tîlo – têlo, trïba – trëba*; *óder/ódeka/óvdeka/óndeka* (Finka 1977: 176); *bîl, cîl/cêl, dïdi/prädid* (češće: 1. *ćáće*, 2. *stâri òtac/stâri ćáća*), *lîn/lên, rídak/rédak, tîlo*, *trëbati/trëbaju* 3. jd. prez./*trëbal* pr. r. m. jd., *zvízde/zvézde*; *òdeka/óde, ónde* (*Upitnik*).

[199] Isti je primjer potvrđen u svim štokavskim ikavskim gorskokotarskim govorima. V. i Finka 1977: 176.

[200] Jekavski je odraz također ovjeren u kulturološkome primjeru *Rjéki/Ríki* L jd.

4.2.2.2. Konsonantski sustav

4.2.2.2.1. Inventar

Konsonantski sustav govora Mrkoplja čine 24 fonema.

Afrikata *ʒ́* (dž), kao ni u drugim dvama štokavskim ikavskim sustavima u Gorskome kotaru, „nema mjesta određenoga u sustavu“ (Finka 1977: 302). Ono što ovaj sustav čini različitim u odnosu na konsonantski sustav govora Liča jest zastupljenost fonema *h* u inventaru. U ranijim je istraživanjima zabilježeno: „u štokavskome ikavskome dijalektu uključujući DŠI, *f* i *h* nisu stabilne jedinice, pa ili posve izostaju, ili se umjesto njih javljaju zamjenski suglasnici, ili se kao rubni fonemi sporadično pojavljuju u ponekoj primljenici“, za razliku od čakavskih sustava u kojima su „suglasnički fonemi *f* i *h* stabilni fonemi (...), uključujući SČIE“ (Lukežić 2008: 311).[201]

Šumnici

p	b	f	
t	d		
c		s	z
ć	ʒ́		
č		š	ž
k	g	h	

Sonanti

	v		m
	l	r	n
j	ḷ		ń

Svaki konsonant može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome slogu.

[201] Fonem *h* stabilna je jedinica i u govoru Sungera. V. o tome vidi u 4.2.3.2.2.2.

4.2.2.2.2. Fonetska obilježja *ć* i *ʒ́*

Tijekom ovoga je istraživanja, kao i u istraživanjima koja su mu prethodila, u govoru Mrkoplja opserviran drugačiji izgovor fonema *ć*, koji se fonetski razlikuje „od štokavskoga izgovora toga glasa“ (Lukežić 2008: 302), a bliži je izgovoru *ć* u čakavskim sustavima[202]. Uobičajeno se takvo čakavsko *ć* obilježuje posebnim fonetskim znakom [ť] pri transkripciji.

Fonem *ʒ́* također je fonetski različit od onoga u štokavskim sustavima[203], a sličan onome u čakavskim sustavima te se pri transkripciji markira kao [ď].

Dakle, obje se afrikate u ovome govoru fonetski izgovaraju mekše od njihova izgovora u štokavskome narječju.[204]

4.2.2.2.3. Distribucija

4.2.2.2.3.1. Konsonant *ǯ*

U govoru se Mrkoplja bezvučna afrikata *ǯ* ovjerava kao alofon fonema *č* u primjerima: *náruǯba, naruǯbènicu* A jd., *svjedòǯba*, uz češći ostvaraj *ž* u istim primjerima: *náružba, svidòžba.*

Kao jedinica *ž* na mjestu se bezvučne afrikate *ǯ* ostvaruje i u primjerima: *žëp* i *žïgerica.*[205]

4.2.2.2.3.2. Konsonant *h*

U govoru je Mrkoplja fonem *h* stabilna jedinica konsonantskoga sustava. Sporadično je izostavljen, uglavnom u početnome i dočetnome položaju u riječi.[206] Govoreći o stabilnosti

---

[202] Poseban su izgovor fonema *ć* čakavolozi dosad tumačili kao „vrlo meko, slično ruskom ili češkom *ť* jer je i kod jednoga i drugoga *palatalni element nešto jači* te se upravo po tome *čakavci i čakavci razlikuju od štokavaca i kajkavaca*“ (Moguš 1977: 65). No obično se pri opisu izgovora te čakavske posebnosti navodi tumačenje M. Moguša (prema opisu Damira Horge): „Kod čakavskoga *ć* vrh se jezika opire u donje alveole ne dodirujući donje zube. Mjesto dodira s nepcem je gotovo palatalno. U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opće artikulacija“ (1977: 65).

[203] Izgovor *ʒ́* u čakavskome se narječju, u rijetkim sustavima u kojima se ta zvučna afrikata razvila, obično smatra štokavskim utjecajem, no M. Hraste tumači da je taj „suglasnik đ svakako nešto mekši od štokavskoga đ“ (prema Moguš 1977: 64). Razlika je, prema opisu I. Lukežić, u izgovoru čakavskoga i štokavskoga *ʒ́* „jedino u stisnutim glasiljkama pri prolazu zračne struje, a prepreke u ustima su istovjetne kao u artikulaciji ć“ (2008: 302).

[204] U ovoj se radnji izgovor fonema *ć* i *ʒ́* bilježi fonetskom transkripcijom uobičajenom za štokavske, ne čakavske sustave.

[205] Usp. Finka 1977: 180; Lukežić 2008: 302; Vranić, Crnić 2008: 123; Crnić 2010: 608.

[206] Usp. Finka 1977: 180; Lukežić 2008: 311–312; Vranić, Crnić 2008: 123.

h u govoru Mrkoplja, I. Lukežić navodi da je „djelomična nestabilnost *h* u svim položajima u riječi štokavska (Š) pojava“, dok stabilan fonem *h* u mrkopaljskome govoru predstavlja jedinicu čakavskoga sustava (2008: 312).

Iako u većini štokavskih ikavskih govora fonem *h* ne ulazi u konsonantski inventar, njegova je stabilnost unutar sustava zabilježena u pojedinih novoštokavaca ikavaca.[207] Prema tumačenju A. Pece (2007b: 339), u zapadnobosanskome ikavskošćakavskom govoru fonem *h* „čini sastavni dio njegovog konsonantizma“.[208]

Uz Mrkopalj, fonem *h* sačuvan je i u konsonantskome sustavu ikavskošćakavskoga govora Sungera.

U govoru je Mrkoplja fonem *h* ovjeren:

- u početnome položaju: *Hr̥̈voje, hr̥tènica* 'kralježnica'*, hránit, hlâd, hrána, hâjka, hä̦lica* 'kratka muška jakna'
- u središnjemu položaju: *kȕhat*, *kȕhińa*, *líha*, *mìhūr, mùha, orìhńača*
- u dočetnome položaju: *grîh*, *krȕh, òrih, pàzduh* 'pazuho', *siròmah, vr̥̈h.*

U početnomu položaju *h* se gubi bez supstitucije drugim fonemom u oblicima glagola *htjeti*:

- u pr. r. svih triju rodova i obaju brojeva: *tȉja, tȉla, tȉlo*; *tȉli, tȉle, tȉla*
- u svim prezentskim oblicima: *òću, òćeš, òće*; *òćemo, òćete, òće.*

Fonem *h* izgubljen je u početnome položaju i:

- u imperativu glagola 'hoditi': *òdi* 2. jd.; *òte* 2. mn.
- u imenici: *àrambaša*
- u riječi: *àjde.*

U dočetnome položaju u G mn. zamjenica i pridjeva fonem je *h* sporadično izostavljen: *òd njī* 'njih' (*Dȍbili smo bä̏tīn òd ńī.*); *î/jî* 'ih' (*Ja san î kúpija.*), *svä̏kakī* 'svakakvih' (*Bílo nas je svä̏kakī.*); *bîlī* 'bijelih' (*Pȕno bîlī čȍrāp in trȅba.*), *dȍbrī* (*Nî bílo dȍbrī cȉpēl.*), *lîpī* 'lijepih' (*Ali je bílo lîpī cûrā!*).

[207] Usp. (Lisac 2003c: 175).

[208] S obzirom na to da je postojanost fonema *h* u zapadnobosanskim šćakavskim ikavskim govorima u uskoj vezi s nacionalnom i vjerskom pripadnošću samih govornika, ovo se tumačenje ne uzima u obzir. Naime, to je „najvećim dijelom muslimansko stanovništvo, a skoro po pravilu, ovaj glas je u govoru bosansko-hercegovačkih Muslimana još uvijek i postojan i dosta stabilan“. Stoga se stabilna pozicija fonema *h* u konsonantskome inventaru mrkopaljskoga govora ovdje tumači utjecajem najbližega čakavskog sustava (zadržanoga u Brestovoj Dragi, na zapadnoj strani i u Starome Lazu, na istočnoj strani).

U središnjem položaju *h* u skupu *hv* prelazi u *v* u svim oblicima glagola *ùvatit* i *svätit*: *ùvatila* pr. r. ž. jd., *svätija* pr. r. m. jd. te *vätat* i *nàvatat*: *vätā* pr. r. m. jd., *nàvatamo* 1. mn. prez.

U prethodnim istraživanjima zabilježeni primjeri supstitucije fonema *h* fonemom *v* u primjerima: *krüv, küvar, küvat*[209] u ovome istraživanju nisu potvrđeni.

4.2.2.2.3.3. Konsonant *f*

Fonem *f* stabilan je u konsonantskome inventaru mrkopaljskoga govora.[210] Redovito se pojavljuje u riječima stranoga podrijetla.

Fonem je *f* u govoru Mrkoplja ovjeren u svim položajima u riječi:

- u početnome: *féder* 'opruga', *fèlga* 'dio kotača na kojem je guma', *fẽn* 'sušilo za kosu', *fîrme* G jd. 'poduzeća', *famîlija* 'obitelj', *fäń* 'mnogo', *fäžōl* 'grah', *fört* 'skroz', *fūdra* 'postava', *fúrman* 'prijevoznik tereta zaprežnim kolima', *fìnila* pr. r. ž. jd. 'završila', *frtáḷa* G jd. 'četvrtine'
- u središnjemu: *kàfu* A jd., *ofèndḷiv* 'uvrjedljiv', *ofírā* pr. r. m. jd. 'koketirao'
- u dočetnome: *šêf*

ili u primjerima u kojima je *f* < *hv*: *fála, fäḷen, zafàḷivat.*

4.2.2.2.3.4. Delabijalizacija *-m* > *-n*

Fonetska neutralizacija ili delabijalizacija dočetnoga *-m* u *-n*, pojava svojstvena štokavskim i čakavskim govorima uz jadransku obalu i u zaleđu, zastupljena je u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru. No, u ranijim su istraživanjima uz primjere s provedenom delabijalizacijom u ovim govorima ovjereni i naporedni primjeri s nepromijenjenim nastavačnim *-m*[211]. O tome govori i B. Finka navodeći: „Osobina da krajnji suglasnik *-m* prelazi u *-n* dosta je raširena na našem jezičnom području, ali je više karakteristična za govore uz obalu (mediteranski pojas) nego za one u unutrašnjosti. Ta je osobina poznata i ikavskim štokavskim govorima u Gorskom kotaru, iako ni u njima nije dosljedno provedena“ (1977: 183).

---

[209] Usp. Lukežić 2008: 312.
[210] O statusu fonema *f* u ikavskošćakavskim govorima A. Peco bilježi: „U našem govoru fonema *f* je stabilan glas. Čuva se u svim pozicijama“ (2007b: 376). Usp. i Finka 1977: 184; Lukežić 2008: 311.
[211] *Upitnik*, Finka 1977: 183, Lukežić 2008: 314.

Prema tumačenju prethodnih istraživača, dosljedna je promjena *-m* > *-n* na dočetku relacijskih i leksičkih morfema zabilježena u govoru Liča, manje u govoru Mrkoplja, najmanje u govoru Sungera. Razloge nedovoljno jasnom zaključku pridonose „kolebanja u izgovoru između glasa /m/ ili glasa /n/ u istih riječi ili oblika, a često nije ni moguće utvrditi koji je glas kada izgovoren“ (Finka 1977: 183).

O nedovoljno izraženoj pojavi govori i I. Lukežić (2008: 314) navodeći primjere: *dôʒem/dôjdem, grêm/grên, ïšćem, jèsam/jèsan.*

U ovome je istraživanju također opserviran nedovoljno konkretan izgovor dočetnoga *-m/-n*, no sa sigurnošću se izostanak ove promjene ne može potvrditi.

U ostalih je primjera zabilježeno *-m* > *-n*:

1. u 1. jd. prezenta glagola: *gòvorin, grên* 'idem', *mören, vïdin, žmírin*
2. u I jd. imenica m., ž. i s. r.:[212]
   a) *kukùruzon*, *mišáčen, pr̥̈ston, zêcon*
   b) *čäʒōn*, *lòpatōn, kökošōn, jäbukōn, nògōn*
   c) *dïteton, dr̥̈von, mlíkon, ökon, sênon*
3. u DLI mn. imenica m., ž. i s. r.:
   a) *kòńīn*, *krumpírīn, vòlīn*
   b) *kökošan*, *krävan*, *nògan*
   c) *br̥̈dīn*, *sèlīn, zvönīn*
4. u I jd. pridjeva: *döbrīn, stârīn, škûrīn*
5. u I jd. zamjenica: *ńôn, tôn, söbon*
6. u DL mn. zamjenica: *näšīn, ńïhovīn, òvīn*
7. u brojeva: *sëdan, ösan*
8. u priloga: *meʒùtin, ösin, sàsvin.*

4.2.2.2.3.5. Preinaka dočetnoga *-l* > *-V*

B. Finka (1977: 182–183) u svim gorskokotarskim ikavskoštokavskim govorima bilježi dočetni *-l* u nekoj od kategorija iako navodi da je „najčešća zamjena na kraju riječi i oblika glas /a/“. Pritom zaključuje „najdosljednije se glas /l/ čuva na kraju riječi i sloga u

[212] O ostvaraju zanaglasne duljine u govoru Mrkoplja v. u poglavlju 4.2.2.3. u ovoj radnji.

Sungeru, dosta veliku frekvenciju ima u Mrkoplju, dok je u Liču znatno rjeđi“. Novija istraživanja spomenutih govora potvrđuju tu tezu.[213]

S obzirom na zadržan ili nezadržan dočetni *-l* u trima kategorijama: na dočetku pr. r. m. jd.; na dočetku N jd. imenica i pridjeva; na dočetku unutrašnjega sloga, u govoru Mrkoplja zabilježeno je „supostojanje dvaju sustava: štokavskoga i čakavskoga“ (Lukežić 2008: 313).

Preinaka dočetnoga *-l* u *-a* s naknadnom eliminacijom vokalskih sljedova kontrakcijom *-aa* (< *-al*) > *-ā* tipična je značajka štokavskih ikavskih govora i ikavskih čakavskih govora s kopnenoga područja.[214]

Ta je promjena u govoru Mrkoplja dosljedno provedena:

- na dočetku pr. r. m. jd.: *bïžā, čëšḷā, dònesā, dr̥žā, grákā, ïmā, ïšā, ìzašā, kûpā, pâ, pítā, rëkā, svézā, trëbā, tûkā, ükrā.*

Sporadično je ista promjena zahvatila dočetni slog:

- u imenica: *kòtā, pòsā*
- u pridjeva: *nágā, svítā, töpā.*[215]

Ovi se primjeri pojavljuju uz naporedne primjere u kojima je dočetni *-l* zadržan: *kòtal*, *pòsal*; *nágal*, *svítal*, *töpal* (uz *tëpal*).

Osim toga, dočetni je *-l* u govoru Mrkoplja vokaliziran s naknadnim umetanjem hijatskoga *j* u vokalske sljedove *-ua, -ia, -ea* (< *-ul,-il,-el*): *-uja, -ija, -eja*:

- na dočetku pr. r. m. jd.: *bïja, čüja, dolètija, govòrija, mëtnija, načìnija, ožènija, smòčija, tïja, trëfija* 'pogodio', *ùdrija, ugásija, vïdija, zabòravija, zalètija; klëja, pöčeja, üzeja.*

Dočetni je *-l* zadržan u svim čakavskim sustavima (izuzev ranije spomenutih kopnenih ikavskih) te u ponekim štokavskim mjestima u zapadnoj Posavini[216].

U govoru Mrkoplja slogovni *-l* ostaje sustavno neizmijenjen:

a) na dočetku:

- imenica: *čäval*, *dîl, fàžōl, kàbal, kànal, pòsal/pòsā, pöpel, sôl, stôl, ügal, vôl, vr̥tal*
- pridjeva: *bîl/bêl, cîl/cêl,*[217] *dèbel, kïsel, vësel, zrîl*

[213] V. Lukežić 2008: 312–313; Vranić, Crnić 2008: 124 i Crnić 2010: 608.
[214] Takav je razvoj svojstven čakavcima srednje kopnene Dalmacije, doseljeničkim ikavskim govorima u Istri, štokavskim ličkim i dalmatinskim govorima te jugozapadnim hercegovačkim govorima. Usp. Lukežić 1995: 12, 2012: 202–204.
[215] Isti su primjeri zabilježeni i ranije. Usp. Finka 1977: 182, Lukežić 2008: 312.
[216] Više o tome vidi u poglavlju 4.2.3.2.2.5.

- priloga: *nàpol*, *pôl*

b) na dočetku središnjega sloga:

- u imenica: *pôlnoć, kôlci, pâlci, popélnica, télci*
- u umanjenica i uvećanica: *dòlčić*[218], *kòtlić; dólčina, kólčina, stólčina*
- u pridjeva: *dôlńi, stêlna.*

4.2.2.2.3.6. Rotacizam

U govoru je Mrkoplja rotacizam proveden:

- u prezentskim oblicima glagola *moć*: *mȍren, mȍreš, mȍre, mȍremo, mȍrete, mȍru/mȍgu*
- u prilogu *mȍrda*
- u vezniku: *jȅrbo.*

Ranije zabilježeni primjeri s provedenom promjenom *ž* > *r* u prezentskoj osnovi glagola složenih od *gnat*: *dòrenem, òdrenem* (Finka 1977: 184; Lukežić 2008: 317) u ovome istraživanju nisu ovjereni.

4.2.2.2.3.7. Alternacije konsonanata

Asimilacija

U govoru su Mrkoplja ovjereni primjeri kontaktne asimilacije:

a) *s* > *š* ispred *ń*: *š čîn, š ńîn, š ńôn*

b) *z* > *ž* ispred *ń*: *ìž ńe/ìž ńē.*

Disimilacija

U mrkopaljskome su govoru potvrđene sljedeće disimilacije:

- razjednačenje sonanta *r* u kontaktnim slogovima u primjeru *lȅbra*
- razjednačenje kontaktnih nosnih sonanata: *dîmḷak*, *dȉmḷačar, sûmḷa* 3. jd. prez., *sùmḷiv.*

---

[217] U ranijim je istraživanjima ovjereno *bȉja/bîl* te *cîl/cêl/cija* (Finka 1977: 175; Lukežić 2008: 308).

[218] U prethodnim istraživanjima zabilježeno je *dóčić* (Finka 1977: 182) ili primjer alternacije: *dólčić/dóčić* (Lukežić 2008: 312).

Redukcije konsonanata

U govoru su Mrkoplja ovjerene sljedeće redukcije:

a) redukcije zatvornih šumnika:

kć > *ć ćêr*

pč > *č čèla*

pš > *š šènica*

pt > *t tïca*

pt > *t hrtènica*

tk > *k nïko* 'nitko', *svä̈ko* 'svatko'

b) redukcija sonanta *v* u primjeru *sr̥̀bī* 'svrbi' 3. jd. prez.

c) redukcija sonanta *v* u slijedu *kv*: *nïkakī* 'nekakvi', *svä̈kakī* 'svakakvi', *kàkī* 'kakvi', *tàkī* 'takvi'

d) redukcija dentala *d* u slijedu *žd* u svim oblicima glagola: *žèrat* 'žderati'

e) preinaka na dočetku zatvorenoga sloga: *pä̈nē* 3. jd. prez.

Izostanak sibilarizacije

U govoru Mrkoplja izostaje sibilarizacija velara na dočetku osnove u N mn. imenica m. r. te DL jd. imenica ž. r.[219]

Ovjereni su primjeri:

- u N mn. m. r.: *bȓ̥ki, dûhi, grîhi, lïšńaki, òrihi, pòlazniki, siromáhi, vlä̈hi, vrâgi*
- u DL jd. ž. r.: *dàski, lúki, mä̈čki, nògi, rúki, Ríki, vö̈ćki, vójski.*

4.2.2.2.4. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova

4.2.2.2.4.1. Konsonanti *ć* i *ʒ́*

U štokavskim su sustavima *ć* i *ʒ́* fonemski parnjaci po zvučnosti.

Fonemi *ć* i *ʒ́* nastali su primarnom i sekundarnom jotacijom dentala *d* i *t.*

Fonem *ć* ovjeren je:

- u infinitivnim osnovama glagola prefigiranih od glagola *iti: *dôć, îć, pôć, prôć, nâć, zâć.*

[219] Usp. Finka 1977: 184; Lukežić 2008: 314; Vranić, Crnić 2008: 124.

Fonem *ʒ́* ovjeren je:

- u prezentskim osnovama od *id-: *dôʒ́en* 1. jd. prez., *nâʒ́ete* 2. mn. prez., *prôʒ́emo*, uz ovjerene primjere s neprovedenom jotacijom: *dójdi* 2. jd. imper., *nè dojdeš* 2. jd. prez., *nâjdete* 2. mn. prez., *òbajdē* 3. jd. prez., *prôjde* 3. jd. prez.

U ranijoj su literaturi ovjerene supostojeće infinitivne osnove: *dóć(i)* i *dójt(i)*, *náć(i)* i *nájt(i)*, *izáć(i)* i *izájt(i)* (Finka 1977: 181–182) te *dôjt/dôć*, *ìzajt/ìzać* (Lukežić 2008: 317); i prezentske osnove: *dôʒ́em* i *dôjdem*, *nâʒ́em* i *nâjdem*, *pôʒ́em* i *pôjdem* (Finka 1977: 182); *dôjde*, *prôjde*, *izájdi*, *nâjde*; *dôʒ́em/dôjdem*, *nâʒ́em/nâjdem*, *pôʒ́em/pôjdem* (Lukežić 2008: 317).

Osim toga:

a) Fonem je *ć* u govoru Mrkoplja ovjeren u sljedećim primjerima:

- na dočetku svih infinitiva koji završavaju na *-ć*: *îć, dôć, pôć, rëć, sâć* 'sići', *tûć*
- u ostalih glagolskih oblika u početnome i u središnjemu položaju: *ćeš* 2. jd. prez., *ćemo* 1. mn. prez., *namèćat*, *nêćeš* 2. jd. prez., *nòćit*, *prizićat*, *vräćat*, *prošéćat*
- na dočetku pril. sad. nakon ispadanja dočetnoga vokala *i*: *pjëvajuć, rëkuć*
- na dočetku priloga: *kömāć/kömać* 'tek', *takorèkuć, vëć*
- na dočetku imenica: *Bòžić*, *nôć*
- na dočetku svih deminutiva m. r.: *Jòsipić, kamènčić, nòžić, stòlić*
- u početnome položaju imenica: *ćáće* 'djed', *ćêr* 'kći', *ćûk*
- u središnjemu položaju imenica: *dùćan, küću* L jd., *plèća, srïća, svíću* A jd., *vrïća*
- u središnjemu položaju pridjeva: *nösēća* 'trudna', *kräćī* N jd. m. komp., *vrúća* N jd. ž. neodr.
- na dočetku prezimena: *Cr̥nić, Tadèjević, Pètrović, Stàrčević, Tömić*
- u svim riječima koje u sastavu imaju konsonantski skup *šć*: *kr̥̈šćen, lîšće, nàmišćen* 'namješten', *ošćípnija* 'uštipnuo', *pròšćēńe/pròšćeńe*.

b) Fonem *ʒ́*[220] kao zvučni parnjak fonemu *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije dentala *d* < *d' < *dj, a u govoru Mrkoplja zasvjedočen je:

- u imenica: *čäʒ́ōn* I jd., *prëʒ́a*, *i̥ʒ́a*, *röʒ́aki* N mn.
- u pridjeva: *röʒ́en*; i komparativu pridjeva: *mläʒ́ā* N jd. ž., *rïʒ́ī* (*rîʒ́ī* Lukežić 2008: 301), *slä̈ʒ́ī*
- u glagola: *glöʒ́ē* 3. jd. prez., *oglòʒ́i* 2. jd. imper., *râʒ́aju* 3. mn. prez., *svíʒ́at* (rijetko u uporabi)
- u prijedloga: *mëʒ́u/ïzmeʒ́u*
- u komparativu priloga: *räʒ́e* 'radije'
- u posuđenica: *ânʒ́el.*

U govoru je Mrkoplja fonem *j* kao rezultat jotacije dentala *d* ovjeren u primjeru *mȅjāš*.[221] Osim toga, u svim je oblicima imperativa glagola *ïst* ('jesti') ovjereno *j* <*d' < *dj: *îj* 2. jd., *îjte* 2. mn. uz *jëdi* u istoj gramatičkoj kategoriji. Ostali primjeri odraza *j* kao rezultata jotacije dentala *d* < *d' < *dj (*dohájat, göspoja, zahájat*), zabilježeni u ranijim istraživanjima[222], u ovome istraživanju nisu potvrđeni.

Iz navedenih je primjera razvidno da su govoru Mrkoplja *ć* i *ʒ́* dva fonema uparena po zvučnosti, kao i u ostalim štokavskim sustavima.

4.2.2.2.4.2. Konsonantski skupovi *šć* i *žʒ́/žd/žj*

Primarna i sekundarna jotacija skupova *st' i *sk' rezultirala je skupom *šć* u govoru Mrkoplja. Time se ovaj govor (uz govor Sungera) pribraja šćakavskome[223] poddijalektu novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Šćakavcima ikavcima pripadaju i govori „u Dalmaciji između Cetine i Neretve te na otocima, u Bosni od Livna i Duvna do gornjeg Vrbasa i

[220] Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), fonem *ʒ́* „ima sustavom određeno mjesto“ u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru.
[221] Ovaj je primjer u štokavskome narječju zabilježen u ikavskim sustavima, osobito šćakavskim (v. bilješku 22 u ovoj radnji), no odraz *j* (< *d' < *dj) svojstveniji je čakavskim, a pojavljuje se i u kajkavskim sustavima te u drugim jezicima, npr. u slovenskome. Usp. Lukežić 2008: 301.
[222] Usp. Finka 1977: 181 i Lukežić 2008: 301.
[223] „Termin „šćakavski“ predložio je M. Rešetar krajem prošloga vijeka za one govore koji imaju sekvencu *šć* prema opšteštokavskom *št*. Istina, po Rešetaru šća-govori bi obuhvatali i čakavske govore koji znaju za tu glasovnu skupinu.“ (Peco 2007b: 30). U ostalim je istraživanjima također tumačeno da je odraz *šć* „svojstven svim dijalektima čakavskoga narječja“, izuzev jugozapadnoga istarskoga štakavsko-čakavskoga dijalekta, te „većini hrvatskih (zapadno)štokavskih dijalekata“ (Lukežić 2008: 310).

srednjega toka Bosne, oko Dervente, u Bosanskoj krajini, u Slavoniji“ te „Sv. Juraj kod Senja“ (Lisac 2003c: 175).

U govoru su Mrkoplja ovjereni primjeri: *dvòrišće*, *güšćer*, *klíšća*, *köšćōn* I jd. ž., *kȩ̏šćen*, *mášćōn* I jd. ž., *šćâp*, *ògńišće*, *pròšćēńe*, *ïšćemo* 1. mn. prez., *ïšću* 3. mn. prez., *lîšće*, *nàmišćen* 'namješten', *ošćípnija* pr. r. m. jd., *pràšćar*, *püšćen* N jd., *ìgrališću* L jd.

Odrazi primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova *zd' i *zg' (< *zdj, *zgj) u širemu smislu pripadaju *šćakavizmu/štakavizmu* i ubrajaju se u dodatne kriterije pri njihovu razlučivanju te se određuju bitnim kriterijem „pri razlučivanju štokavskoga šćakavizma od čakavskoga šćakavizma“.[224]

U govoru su Mrkoplja ovjereni sljedeći trojaki odrazi:

- skup *žʒ* u primjerima: *gröžʒana* N jd. ž. odr., *žʒäpili* pr. r. m. mn.[225]
- skup *žd* u primjerima: *mòždanī, zvížditi*
- skup *zj*[226] u primjeru *grôzje.*

Navedeni primjeri određuju mrkopaljski govor sustavnim šćakavskim govorom s trima supostojećim odrazima primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova *zd' i *zg': *šćakavski* odraz štokavskoga tipa *žʒ, štakavski* odraz (alijetetna štokavska značajka) *žd* te *šćakavski* odraz čakavskoga tipa *zj.*[227]

[224] Usp. Lukežić 2008: 310.

[225] „Pojava 'šćakavskih' odraza: ***šć*** kao sekundarnog odraza općesl. ***st'** (*ognjišće*, *šćap*, *išćete*), ***žđ*** kao sekundarnog odraza općesl. ***zd'** (*možđani*, *možđina*, *zvižđati*, *gložđati*), vlastita je samosvojna zapadnoštokavska inovacija iz vremena konstituiranja Šp. unutar ZJsl. Njome se zapadnoštokavski potvrđuje kao zaseban identitet unutar Šp. i ujedno kao nositelj inovacija u toj protojedinici već u ZJsl. Drugotne skupine ***šć*** i ***žđ*** (< stj, zdj) nastale stapanjem sljedova ***stj*** ili ***zdj*** pri mlađim jotacijama (*lišće, hrašće, oprošćenje*; *grožđe, gvožđe*/*gožđe*) mlađa su zapadnoštokavska inovacija, proširena i u zapadnoštokavskim 'štakavskim' govorima s refleksima št, žd (< *st', *zd'). Njome se zapadnoštokavski potvrđuje kao zaseban identitet i ujedno kao nositelj inovacija u štokavskom i nakon ZJsl. u mlađemu starojezičnom razdoblju“ (Lukežić 2012: 265).

[226] Riječ je o šćakavizmu čakavskoga tipa s odrazom *zd', *zg' > *j* (usp. Lukežić 2008: 311). No, isti je odraz – konsonant *j* u općeslavenskim skupinama *zd' i *zg' „najstarija inovacija proširena u svim kasnije nastalim ČAK. dijalektima, te dijelu KAJK. i dijelu zapadnoŠTOK. dijalekata.“ (Lukežić 2012: 226).

[227] V. o tome v. i Lukežić 2008: 310–311.

4.2.2.3. Naglasni sustav

4.2.2.3.1. Inventar

Naglasni je sustav u govoru Mrkoplja novoštokavski četveronaglasni sustav.

Inventar čine četiri jedinice s međusobnim kvantitativnim i tonskim oprekama:

- kratki silazni naglasak (*ȁ*)
- dugi silazni naglasak (*â*)
- kratki uzlazni naglasak (*à*)
- dugi uzlazni naglasak (*á*)

te prozodijska jedinica bez siline i intonacije: nenaglašena kračina (*ă*).

Nenaglašena duljina (*ā*) nestabilna je jedinica naglasnoga sustava.

Inventar je naglasnih jedinica u govoru Mrkoplja štokavski.

4.2.2.3.2. Fonetska obilježja kratkih naglasnih jedinica

O kratkouzlaznome naglasku (*à*) u naglasnome sustavu govora Mrkoplja „opći je dojam svih istraživača da je nedovoljno intonacijski razlikovan prema kratkom silaznom naglasku (*ȁ*), što dovodi do neutralizacije tih dvaju naglasaka ili do njihova zamjenjivanja“[228] (Lukežić 2008: 300). Za kratkosilazni je naglasak utvrđeno da je „nedovoljno kvantitativno diskretan“ te da je „manje oštar od onoga u književnom“[229], tj. da je izgovor ovoga naglaska onakav „kakav je u sjevernočakavskim govorima“ (Lukežić 2008: 300). Osim napomena o izgovoru kratkih naglasaka u mrkopaljskome govoru, prethodni su istraživači zabilježili i nešto slabiju silaznost dugoga silaznog naglaska, izgovor tipičniji „u sjevernočakavskim govorima“, tj. prema ispitivaču *Upitnika* „vrlo sličan onom u književnom“, ali „neizraziti ⌢“ ili „nije pravi ⌢“.

Opći dojam o slaboj izraženosti dviju kratkih i jedne duge naglasne jedinice u govoru Mrkoplja potvrđen je i u ovome istraživanju. No, s obzirom na to da je realizacija navedenih naglasaka u svim istraživanjima opisana na temelju slušne opservacije istraživača, ne uzima se u potpunosti u obzir. Bez temeljite fonetske obradbe alatima dostupnima u za to

[228] „Oboje se svodi na to da je slušni utisak kao pri ostvarivanju (ne izrazito punktualne, nego gdjekada čak i trome) naglasne kvalitete koja se bilježi znakom /ᵛ/ nego one koja se bilježi znakom /ˇ/. Rjeđi je slučaj da se događa obrnuto“. Navedeni su primjeri: *müha, pogödnije, Kütāni, zäpivali smo, Pödi, töbolica* (Finka 1977: 188).

[229] Tako je kratkosilazni naglasak opisao ispitivač *Upitnika*, dodajući da je „prilično trom, na momenat djeluje gotovo kao dugouzlazni.“

prilagođenim odjelima, nije moguće utvrditi koliko su fonetska obilježja naglasnih jedinica u govoru Mrkoplja bliska sjevernočakavskoj, a koliko štokavskoj fiziologiji.

4.2.2.3.3. Distribucija

Naglasne jedinice podliježu distribucijskim pravilima koja vrijede u novim štokavskim sustavima, uz zabilježena odstupanja od novoštokavske retrakcije naglaska, tj. ostvaraj silaznih naglasaka izvan početnoga ili jedinoga sloga.

Svaki od temeljnih pet vokala može biti nositeljem bilo kojega od četiriju naglasaka te zanaglasne duljine.[230]

Silabem *r̥* nositelj je svih naglasaka, a u dugoj nenaglašenoj varijanti nije zabilježen.

1. **Distribucijska pravila:**

a) Silazni naglasci (kratki i dugi) mogu stajati na vokalu jednosložnih riječi te na vokalu prvoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi.

Kratki je silazni naglasak (*ȁ*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:
  spät, stär, vän pril., *plëst, rëć, žëp, dï* 'gdje', *ïst, sïć, gröb, pöp, zglöb, krüh, žük, kȑ̥v, vȑ̥h*

- na početnome slogu dvosložnih riječi:

  bräća, mäčka, vätat, brëskva, dëlat, jëlva, črïšńa 'trešnja', *mïra, zdïla, döbar, döma* pril., *göri* pril., *čüla* pr. r. ž. jd., *küća, ümr̥la* pr. r. ž. jd., *dȑ̥vo, pȑ̥sti* N mn.

- na početnome slogu višesložnih riječi:

  vräćate 2. mn. prez., *rämena* G jd., *zäpovīd, dèbelīn* I mn., *dëlamo* 1. mn. prez., *dïtelina, nïkakī* 'nekakav', *vïrovat, döbroga* G jd., *öprana* pr. trp. ž. jd., *pöpela* G jd., *küćicu* A jd., *ümr̥li* pr. r. m. mn., *Hȑ̥voje*

Dugi je silazni naglasak (*â*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:

  grâd, lâž, mâst, grên 1. jd. prez., *pêt, brîg, slîp, snîg, dôć, rôd, sôl, kût, vûk, žûč*

- na početnome slogu dvosložnih riječi:

[230] Usp. poglavlje 4.2.2.1. u ovoj radnji.

dâna G jd., *hâjku* A jd., *mâle* N mn. ž. neodr., *dêkā* G mn., *lêvo*, *pêdaḷ, lîšće*, *lîpo* pril., *žlîb, grôzje*, *môm*u L jd. (zamj.), *prôjdeš* 2. jd. prez., *čûvā* pr. r. m. jd., *mûža* G jd., *sûnce, br̥ki* N mn., *cr̥kva* (uz *crîkva*), *cr̥nī* N jd. m. odr.

- na početnome slogu višesložnih riječi:

kâžemo 1. mn. prez., *mlâdoga* G jd., *zâstavica, nêmate* 2. mn. prez., *dîlila* pr. r. ž. jd., *stôlńakon* I jd., *dôjdemo* 1. jd. prez., *Sûngera* G jd.

Silazni se naglasci ne ostvaruju na vokalu središnjega i dočetnoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi, osim onih navedenih pod **2. Odstupanja od distribucijskih pravila** u nastavku ovoga poglavlja.

b) Uzlazni naglasci (kratki i dugi) mogu stajati na vokalu prvoga sloga dvosložnih riječi i na vokalu prvoga i središnjega sloga višesložnih riječi.

Kratki je uzlazni naglasak (*à*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:

kànal, tàrvēz 'pregača', *Vàzam*, *jèčam, mèdvid*, *sèstra*, *bìžat, mìhūr*, *svìdok*, *čòvik, gòrit, pòsal/pòsā, kùšīn* 'jastuk', *ùfat /se/* 'uzdati /se/', *tr̥buh*

- na prvome slogu višesložnih riječi:

kàmara 'soba', *nàvrēst* 'udjenuti, nanizati', *mèdvidica*, *mèšńača* 'mesna kobasica', *dr̥vèrnara, ìnteresa* G jd., *ìzašā* pr. r. m. jd., *sìkira, òdelat, pròliće, òstarit*, *bùbrig*, *ùspjehe* A mn., *ùvatit*, *Mr̥kopaḷ*

- u središnjemu slogu višesložnih riječi:

račùnali pr. r. m. mn., *jedànajst, pilàna, genèrāl*, *kulènica* 'krvavica', *ožènila* pr. r. ž. jd., *blagòslovḷen*, *kategòrijē* G jd., *siròmāh*, *Čelìmbaša, jedìnica, načìnile* pr. r. ž. mn., *kr̥patùrić* 'umanj. pokrivač', *pùstilo* pr. r. s. jd., *sapùnalo* pr. r. s. jd., *natr̥pat.*

Dugi je uzlazni naglasak (*á*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:

ćáće 'djed', *dvánajst, Plátak, béle* N mn. ž. odr., *krénit, pésak*, *mínjat*, *nísan* 1. jd. prez., *vríme, lóvci, próbaj* 2. jd. imper., *vójska, rúku* A jd., *spúšćat, tŕpit*

- na prvome slogu višesložnih riječi:

náružba/náružba, Rázdoḷe, Zágrepčani, prédsjednik, línčina, pítale pr. r. ž. mn., *živili* pr. r. m. mn., *fúrmanon* I jd., *slúžija* pr. r. m. jd.

- u središnjemu slogu višesložnih riječi:

Mrkopáḷac, rezultátā G mn., *skijáši* N mn., *pokrovitéḷstvon* I jd., *porédila* pr. r. ž. jd., *krumpíri* N mn., *okvíre* N mn., *pokažívalo* pr. r. s. jd., *bikarbóna* N jd. ž. neodr., *gostiónu* A jd., *bocúne* A mn., *minúte* N mn., *prigŕnit, zavŕšija* pr. r. m. jd.

Distribucija je uzlaznih naglasaka ograničena u dočetnome i jedinome slogu u riječi.

2. Odstupanja od distribucijskih pravila:

U govoru se Mrkoplja pojavljuju sporadični primjeri u kojima se naglasak silazne intonacije ostvaruje izvan prvoga sloga u dvosložnim ili višesložnim riječima.[231] Takva pojava nije nepoznata ni nekim drugim štokavskim govorima.[232]

Ovjereni su primjeri:

- s kratkosilaznim naglaskom (*ȁ*): *konkurënt, komandänt, škartöc*; *Biloläsica, kilomëtar, karöca, meʒuvrëmenu*
- s dugosilaznim naglaskom (*â*): *fakultêt, kostîm, maštêl* 'kabao, vjedro', *memorijâl*; *Kalvârija, Karolînska, Mṛkopâḷka, mṛkopâḷski, prekontrolîramo, sanitêtski*.[233]

Osim toga, u prethodnim je istraživanjima zabilježeno da se u govoru Mrkoplja „štokavski dugi uzlazni naglasak ostvaruje na starome kategorijalnome mjestu starojezičnoga/čakavskoga akuta“. Navedeni su primjeri: *dójt – dóć*, G mn. *pér, dṛv*; *súša*; *fṛču, fúrman*; *zapìšīvā/zapišívā*.[234] Ocjenjujući takve ostvaraje „naoko novoštokavskim“ koji

[231] Ista je pojava zamijećena i u ranijim istraživanjima: „occasionally one finds falling syllables in the middle of the word (*mrkopâḷski, sestrȉčna/sȅstrična*)“ Kapović (2011: 161).

[232] Usp. Kapović 2014: 24–25. Odstupanja od novoštokavskoga distribucijskog pravila prema kojemu silazni naglasci uvijek dolaze u prvome ili jedinome slogu u riječi zabilježio je i A. Peco (2007a: 254) u zapadnohercegovačkim ikavskoštakavskim govorima: *komandänt, televîzija*; *nazlobṛz, ranorȁnijoc*; *ahȁ, tamân*; te u ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne: *vodê, primîšćā, Bosânācā* te *intendänt, dokumënta, garâncija, betunîrāte*. Pritom navodi da je „i u ovom govoru, kao, uostalom, i u mnogim drugim novoštokavskim govorima“ pojava očuvanoga silaznog naglaska izvan početnoga sloga češća u posuđenica (2007c: 37).

[233] Prema tumačenju J. Lisca (2003a: 55) neprenošenje siline s dočetnih i središnjih slogova prema početku riječi te s tim u vezi ostvaraj silaznih naglasaka izvan prvoga sloga nije nepoznat svim novoštokavskim ikavskim govorima. Zabilježeno je: *koperȁnt, poḷoprȉvreda* (derventsko područje), *devdëst* (oko Subotice).

[234] Usp. Lukežić 2008: 298. O takvim ostvarajima govori i A. Peco navodeći u zapadnim ikavskoštakavskim hercegovačkim govorima ove primjere: *dṛž se, dóđ vamo* (2007a: 254), a u ikavskošćakavskim govorima

se „ne podvrgavaju distribucijskim pravilima novoštokavske akcentuacije“, B. Finka o toj pojavi zaključuje: „Na konkretnom je terenu mogao imati utjecaja na akcenatski lik navedenih i sličnih primjera i čakavski adstrat... Čakavci na obližnjem terenu doista mogu ostvarivati akcenatski tip...*prõjt* (s čakavskim akutom)“ (1977: 187–188).

U ovome je istraživanju zabilježeno: *fr̥ču* 3. mn. prez., *fúrman*; *zapìšīvā/zapišívā*.

3. Nenaglašena duljina

Posebno mjesto u opisu prozodijskoga sustava govora Mrkoplja zauzima nenaglašena duljina, u novoštokavskim sustavima stabilna jedinica naglasnoga inventara, koja može stajati iza svake naglasne jedinice.[235] U prethodnim je radovima o govoru Mrkoplja opservirana slaba izraženost (tj. kraći fonetski ostvaraj) ili neutralizacija zanaglasne duljine u tome sustavu. B. Finka (1977: 185–186) govoreći o posebnostima akcentuacije u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara navodi: „veoma je čest gubitak nenaglašene duge kvantitete, ali opet tako da je ta pojava najjače zahvatila Sunger, nešto manje Mrkopalj, a najmanje Lič“, a „kvantitativna sustavnost i nesustavnost“ se „stalno izmjenjuju“. Tu je pojavu moguće zabilježiti na „posve identičnoj građi (iste riječi, isti oblici, isti fonetski položaji i sl.)“, a razlozi su tomu u „ne samo dijalekatskom prožimanju s govorima koji imaju drukčije kvantitativne odnose nego su i posljedica unutarnjih pobuda u samoj novoštokavskoj akcentuaciji“. Autor zaključuje: „Većina se pokraćivanja sustavno dugih nenaglašenih samoglasnika može svesti na stilematske razloge: kračina se odnosi prema dužini kao stilem isticanja“. O slaboj izrazitosti duljina u govoru Mrkoplja svjedoče i opaske koje je u *Upitniku* zapisivao M. Popović: „kratka dužina“, „vrlo kratka dužina“ ili „nema dužine“. I. Lukežić (2008: 300) ovu pojavu u mrkopaljskome govoru tumači čakavskom značajkom zbog fonetskih obilježja koja su „bliža sjevernočakavskoj nego štokavskoj fiziologiji“.

Opservacije ranijih istraživača o slaboj izrazitosti zanaglasne duljine i njezinu skraćivanju podudarne su s opažajima istraživača u ovome istraživanju. Naime, nenaglašena je duljina u govoru Mrkoplja vrlo diskretna, fonetski kraća i nerijetko izostaje na mjestima gdje se u novoštokavskim sustavima očekuje.[236]

---

zapadne Bosne potvrđuje pojavu dugouzlaznoga naglaska u okrnjenoj formi infinitiva: *dóć, sáć, náć, istúć, ótić* navodeći da je to sačuvani „klasični akcenat u infinitivu glagola tipa *doći*, *naći*“ koji „čini jednu od bitnih odlika ovih govora“ (2007c: 15).

[235] Govori s pokraćenim zanaglasnim duljinama izuzetak su u novoštokavskome ikavskom dijalektu: u govoru Trnovca u Lici, u Opuzenu, u bačkih Bunjevaca te u govorima na Hvaru (Sućuraj) i Braču (Sumartin). Usp. Lisac 2003a: 55; Lukežić 2012: 223.

[236] Potpuno utrnuće zanaglasnih duljina u govoru Mrkoplja (uz govor Sungera) utvrđuje M. Kapović (2011: 161)

Zanaglasna duljina u govoru se Mrkoplja ostvaruje redovito u pr. r. m. jd. nakon preinake dočetnoga *-l* > *-a* s naknadnom kontrakcijom *-aa* (> *-al*) > *ā*: *bïžā, dȍšā, ïšā, lȅžā, pítā, rȅkā, šívā, trȅbā, tûkā, ȕmrā.*

Sustavno je ostvarivanje zanaglasne duljine ovjereno i u gramatičkoj kategoriji G mn. imenica: *misécī, vòlī, zídī, bôrāc, mȅtār, trûpāc; kîlā, šļîvā, múhā, gȍdīn, hïļād, udòvīc.*

Zanaglasna je duljina potvrđena i u dočetnome položaju u G mn. zamjenica i pridjeva, u kojima je fonem *h* sporadično izostavljen: *dȍbrī, mâlī, sïtnī.*

Osim toga, u ovome je istraživanju zanaglasna duljina najčešće ovjerena u položajima koji obilježuju „staro naglasno mjesto i vrstu naglaska“[237] nakon generalne retrakcije siline „s kraja starojezičnoga razdoblja“[238]: *àdūt, fàžōl, genèrāl, Dàlmāciji, hòtēl, jäsēn, kàfīć, kapètān, krùmpīr, màjōr, mìšāč, palèntār, siròmāh, šòfēr, tàrvēz, vòjnīk.*

U ostalim su kategorijama zanaglasne duljine u govoru Mrkoplja nesustavne te se sporadično ovjeravaju, pritom se svaki ostvaraj pojavljuje (i u istoga govornika) naporedno uz alternativni primjer bez duljine.

Zanaglasne su duljine ovjerene:

- u infinitivu: *ùmrīt*
- u prezentu: 1. jd.: *ìmān, kâžēn,* 3. jd.: *ïdē, kâžē, rȅčē, žîvī,* 3. mn.: *gòvorū, nàpravē, rȕšē,* ali: *nè spavan* 1. jd., *ìzmolin* 1. jd., *dôjdeš* 2. jd., *prôjdeš* 2. jd., *ìzgleda* 3. jd., *žívi* 3. jd.
- u G jd. imenica ž. r.: *črïšńē, dàskē, nàrančē*
- u I jd. imenica ž. r.: *brïgōn, cȕrōn*
- u DLI mn. imenica m. i s. r.: *bȁnkīn, gròbīn*
- u pridjeva: *tàkī, vàkī, cr̥̂nī, pîrnī, čïstā* N jd. ž., *šârā* N mn. ž. 'šarena'
- u komparativu pridjeva: *stàrijī, mläʒ́ī, släʒ́ī, tvr̥̈dī*
- u poimeničenih pridjeva: *mlâdā* 'mladenka', *mȕškī* 'muškarci', *žènskē* 'žene'

---

navodeći: „The dialects have usual Neo-Štokavian four accent systems but no posttonic length (cf. G.sg. *nòge*, G.sg. *sèstre*, *gȍlub*, *kȍrak*)“.

[237] Usp. Lukežić 2008: 298; 2012: 222–223.V. bilješke 174 i 175 u ovoj radnji.

[238] Prema tumačenju I. Lukežić (2012: 223), „u ŠTOK. su narječju zanaglasne duljine starijega i mlađega postanja uglavnom dobro ovjerene u dijalektološkome materijalu iz 20. st., te se ta činjenica može uzeti kao općeštokavski arhaizam“. O zanaglasnim duljinama u čakavskome narječju ista autorica navodi da su „u dijalektološkome materijalu iz 20. st. ovjerene zanaglasne duljine starijega i mlađega postanja uglavnom u obalnom i zaobalnome dijelu svih triju velikih čakavskih kompleksa (sjevernoga, središnjega i južnoga), te u govorima u dijasporama s kontinentalnih prostira, dok u zapadnom otočnome pojasu od sjevera do juga zanaglasne duljine nisu ovjerene. Po tome je ČAK. narječje u pogledu zanaglasnih duljina podijeljeno na kompleks s arhaizmima i kompleks s inovacijama, s tim da ni jedno od toga nije čakavska nego podijeljena (čakavsko-kajkavska ili čakavsko-štokavska) vlastitost“ (2012: 223).

- u priloga: *näzād, pïšicē, tȁkō, ȕvīk.*

Nenaglašena kračina može stajati ispred i iza svake naglasne jedinice.

4.2.2.3.4. Pomicanje naglaska na proklitiku

U govoru je Mrkoplja, kao i u ostalim novoštokavskim sustavima, zabilježeno pomicanje naglaska na prednaglasnicu, oslabljeno (prenošenje naglaska) ili neoslabljeno (preskakanje naglaska)[239].

Pri oslabljenome su pomicanju ovjereni uzlazni novoštokavski naglasci:

ȍ ńemu, ȍ tomu, nȁ tin, nȁ ńimin, kȍd ńī, kȍd ńe, nȅ čujen, nȅ mislin, nȅ vidin, isprȉd vas, prikȍ nas; *zá ńe, ú ńe, pó te.*

Pri neoslabljenome se pomicanju na prednaglasnici ostvaruje kratkosilazni naglasak:

nä glāvu, nä vlak, nä vr̥h, ü grad/ü grād, ü svit, pö vodu.

U govoru Mrkoplja ovjereni su i primjeri bez pomicanja naglaska:

u zîd, u grâd, na glâvu, kod mäme, na bȩ̈do, u škôlu, u rätu, kod ńîh, u tôn, u šümi, zad škôle, iz küće.

Interpretacijom naglasnoga sustava potvrđene su sljedeće naglasne posebnosti mrkopaljskoga govora:

- po inventaru ovaj je sustav štokavski: četiri naglasne jedinice (dvije silazne intonacije i dvije nove uzlazne intonacije)
- po distribucijskim pravilima ovaj sustav pripada štokavskim naglasnim sustavima s distribucijskim ograničenjima tipičnim za novoštokavske sustave, no i sa zabilježenim ostvarajem silaznih naglasaka izvan prvoga ili jedinoga sloga
- ostvaraj dugouzlaznoga naglaska na kategorijalnome mjestu čakavskoga akuta približava ovaj sustav čakavskim sustavima
- po (ne)zadržanoj zanaglasnoj duljini i njezinim fonetskim obilježjima ovaj je sustav bliži čakavskim naglasnim sustavima.

Usporedbom mrkopaljskoga naglasnog sustava s ostalim novoštokavskim ikavskim sustavima, osobito onima u Gorskome kotaru, uočena je bitna razlika u distribuciji i fonetskim obilježjima, kako naglasnih tako i nenaglasnih jedinica koje ulaze u inventar govora Mrkoplja. Prema tome je mrkopaljski govor određen novoštokavskim sustavom[240] s manjim

[239] Usp. pogl. 4.2.1.3. u ovoj radnji.
[240] „Mrkopalj is genetically a Western Ikavian Neo-Štokavian dialect“ (Kapović 2011: 161).

udjelom čakavskih posebnosti. Arhaičnost svojstvena čakavskim sustavima zadržana u njegovu naglasnome sustavu, zabilježena u ranijim radovima, ovjerena je i u ovome istraživanju.

4.2.3. Fonološki opis govora Sungera (FO_3)

4.2.3.1. Vokalski sustav

4.2.3.1.1. Inventar

U vokalskome sustavu govora Sungera pet je temeljnih vokalskih jedinica u dugim i kratkim slogovima:

ī i ū u

ē e ō o

ā a

i silabem *r̥̄*; *r̥*:

Svaki vokal može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome položaju u riječi, ispred i iza konsonanata. Vokali se ne javljaju uz silabem *r̥*:

Silabem *r̥* pojavljuje se u početnome, središnjemu i dočetnome slogu riječi.

Ovjeren je:

- u jedinome slogu: *bṛ̈z, cṛ̈n, gṛ̈d, zvṛ̈k*
- u početnome slogu pred konsonantom nakon ispadanja *h*: *r̥̈ʒa* 'hrđa', *r̥̀pa* ' hrpa'
- pred sonantom, iza sonanta ili između dvaju sonanata: *cṛ̈vi, dṛ̈vo, kr̥mèl̥av, zagŕ̥nilo*; *Mr̥̀kopal̥*, *smr̥̀dil*, *gṛ̈do*; *ümr̥li*
- između dvaju konsonanata: *br̥̂ke* 'brkove' A mn., *cṛ̈knit, četr̥dèseto, gṛ̈čit/gṛ̈čile, pr̥̀kosili, tr̥̀pin* 1. jd. prez.
- u dočetnome slogu u riječi: *ümr̥l.*

Vokalske se jedinice razlikuju kvantitativnim opozicijama pa svaka jedinica ima svoju dugu i kratku inačicu. Sve jedinice mogu biti naglašene i nenaglašene.

Naglašene varijante svih jedinica mogu se ostvarivati pod dugim i kratkim naglaskom, uzlazne i silazne intonacije. Pritom se silazni naglasci ostvaruju u prvome i jedinome slogu kao u ostalim novoštokavskim ikavskim sustavima, uz ovjerene primjere s drugačijom distribucijom.[241]

[241] Usp. poglavlje 4.2.3.3. u ovoj radnji.

Duge nenaglašene varijante svih vokala podliježu distribucijskom ograničenju pa se ostvaruju samo iza naglašenoga sloga.

Silabem *r̥* u nenaglašenoj je varijanti uvijek kratak.

Kratke nenaglašene varijante ostvaruju se kao nenaglašene kračine ispred i iza svih četiriju naglasaka.

Naglašeni vokali u govoru Sungera:

Vokal *a*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *blâgo*, *hrâste* A mn., *pokvareńâk*, *snâć /se/*, *znâ* 3. jd. prez.
- pod uzlaznim naglaskom: *Partizáni*, *stránu* A jd., *prodávali* pr. r. m. mn., *sandále* N mn., *plátila* pr. r. ž. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *kräva*, *Kozäli* L jd., *näzad* pril., *rät*, *vätaju* 3. jd. prez.
- pod uzlaznim naglaskom: *baràke* G jd., *nàtuklo* pr. r. s. r., *provàliju* A jd., *roʒàkińa*, *zàvlačiš* 2. jd. prez.

Vokal *e*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *cêlog* G jd., *têško* pril., *lên*, *pêt*, *sêno*
- pod uzlaznim naglaskom: *léncina*, *pésak, réste* 3. jd. prez., *rešéńe*, *tétak*

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *dëlat*, *lëć*, *srëtan*, *svëga* G jd., *zëḷe*
- pod uzlaznim naglaskom: *cigarètīn* L mn. m., *čètri*, *sèstra*, *svećènik*, *žènila* pr. r. ž. jd.

Vokal *ŕ*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *crîkvi/cr̥̂kvi* L jd., *gńîl*, *snîg*, *zvîr*, *žîvce* A mn.
- pod uzlaznim naglaskom: *krumpíre* A mn., *nísan* 1. jd. prez., *pítali* pr. r. m. mn., *svíća*, *žívil* pr. r. m. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *brïge* G jd., *mïseca* G jd., *tïca* 'ptica', *vïdi* 2. jd. prez., *žïlav*
- pod uzlaznim naglaskom: *dìteta* G jd., *ïmā* pr. r. m. jd., *lìsica*, *množìnu* A jd., *prìvaren* pr. tr. m. jd.

Vokal *o*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *dôjde* 3. jd. prez., *lôrdi* N mn., *môj*, *svôga* G jd., *škôlu* A jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *bólnici* L jd., *diplóma*, *kolóni* L jd., *òkno* 'prozor', *pantalóni* 'hlače' N mn.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *döbit, dösadan, gödīn* G mn., *mökar, vöḷa*
- pod uzlaznim naglaskom: *nòga*, *opòravila* pr. r. ž. jd., *òtac*, *ražalòstil* pr. r. m. jd., *redòvito* pril.

Vokal *u*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *ḷûdi*, *pûnticu* A jd., *pûtniki* N mn., *tûklo* pr. r. s. jd., *tûp*
- pod uzlaznim naglaskom: *drúštvu* L jd., *Júre*, *lúki* L jd., *šúpa* 'šuplja' N jd. ž. neodr., *umútilo* pr. r. s. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *küća*, *rüšit*, *rüḷa*, *ujütro/ùjutro* pril., *(j)ùžina* 'međuobrok'
- pod uzlaznim naglaskom: *izdùrat*, *izgùbila* pr. r. ž. jd., *Šùšāk, ùbilo* pr. r. s. jd., *ùvatit.*

Silabem *r̥*: a) dug:

- pod silaznim naglaskom: *br̥̂ki* 'brkovi' N mn., *cr̥̂kvi* (uz *crîkvi*) L jd., *cr̥̂no* N jd. s. odr., *gr̥̂mi* 3. jd. prez.
- pod uzlaznim naglaskom: *privr̥̂nit, tr̥̂pe (se)* 3. mn. prez., *zagr̥̂nilo* pr. r. s. jd.

b) kratak:

- pod silaznim naglaskom: *kȑ̥v*, *škȑ̥t*, *vȑ̥tal*, *zȑ̥na* G jd.
- pod uzlaznim naglaskom: *cr̥̀kveno, četr̥̀najst*, *dr̥̀žat*, *sr̥̀čani/sr̥̀čanī* N jd. m. odr., *vr̥̀til* pr. r. m. jd.

Nenaglašeni vokali u govoru Sungera

U sungerskome su govoru nenaglašeni vokali većinom kratki. Ta je pojava, uzrokovana nesustavnim ostvarivanjem zanaglasne duljine, njezinim utrnućem i slabije izraženom kvantitetom, zabilježena i u govoru Mrkoplja. Kolebanja u ostvaraju zabilježena su u istih riječi i oblika, pa i u istoga govornika. Stoga se dugi nenaglašeni vokali navode uglavnom uz alternativni oblik bez duljine (ne svi), tj. onako kako su zabilježeni pri transkripciji snimljenoga materijala (odvojeni kosom crtom).

Vokal *a*: a) dug:

- zanaglasni: *advòkāt*, *dïnār, kömāć/kömać* 'tek' pril., *mlìkār*, *stärāc* G mn.

b) kratak:

- prednaglasni: *apotéka, gramàtika*, *zagr̥̂nit, zaokrúžit, zapísat*

- zanaglasni: *bísan* 'bijesan', *kàtran*, *pämetan*, *pívac* 'pijetao', *vrâga* G jd.

Vokal *e*: a) dug:

- zanaglasni: *dòmaćē/dòmaće* N jd. s. pridj., *gòblēn*, *Gòrskēn/Gòrsken* L jd., *pïšicē/pïšice* pril., *vàkē* N mn. pridj.

b) kratak:

- prednaglasni: *čeḷáde*, *Hermína*, *kancelàriju* A jd., *pedèset*, *prezíval* pr. r. m. jd.
- zanaglasni: *náredan* 'sposoban, prikladan', *näž(d)eral* pr. r. m. jd., *pämet/pämēt, Üstaše*, *vësel.*

Vokal *i*: a) dug:

- zanaglasni: *bènzīn, Čâvlīn* L mn. (toponim), *mläʒī/mläʒi*, *üvīk/üvik* pril., *vàzmenī/vàzmeni*

b) kratak:

- prednaglasni: *gostiónu* A jd., *podivánit*, *pripòvida* 3. jd. prez., *svidòčili* pr. r. m. mn., *špicnámet* 'nadimak'
- zanaglasni: *mëtnit*, *púšćali* pr. r. m. mn., *püšile* pr. r. ž. mn., *ràkijica*, *vèlika.*

Vokal *o*: a) dug:

- zanaglasni: *ònō* N jd. s., *stârō* N jd. s., *tàkō* pril

b) kratak:

- prednaglasni: *komorádu* A jd. 'korabu', *komádā* G mn., *obòlila* pr. r. ž. mn., *pravoslávac*, *pripovídali* pr. r. m. mn.
- zanaglasni: *dòbro* pril., *mlíko, nïšto, sêno.*

Vokal *u*: a) dug:

- zanaglasni: *bòcūn*, *kàpūt, köšūḷ* G mn., *trëćū* A jd. ž.

b) kratak:

- prednaglasni: *čuvára* G jd., *krumpíra* G jd., *rukàvice*, *Šušáku* L jd., *udòvac*
- zanaglasni: *ùnuka* N jd. ž., *pàklu* L jd., *pênziju* A jd., *pòmuzla* pr. r. ž. jd., *zâdruga.*

Silabem *ṛ*: kratak:

- prednaglasni: *cṛvènica, četṛdèseto*, *Mṛkopâḷku* A jd. ž., *pṛvobórac, tvṛdòglav*
- zanaglasni: *dvajsčètvṛto*, *nàcṛtan* pr. trp. m. jd., *näpṛvo* pril., *svèkṛva, ümṛl* pr. r. m. jd.

4.2.3.1.2. Ostvaraj vokalskih fonema

Ostvaraj je vokalskih fonema u govoru Sungera neutralan uz zamjetan manji pomak artikulacijske baze pri izgovoru vokala *e*, ovjeren i u govoru Mrkoplja. Kratki se vokal *e*, naglašen i nenaglašen, sporadično izgovara otvorenije. Takav je ostvaraj nesustavan i nije zabilježen kod svih ispitanika[242].

Otvoreno je *e* u govoru Sungera oprimjereno:

a) u naglašenome slogu pod kratkim silaznim naglaskom: *dę̈čki* N mn., *dę̈set*, *ję̈lva*, *lę̈tva*, *mę̈tar*, *plę̈ha* G jd., *tę̈nk*, *tę̈stu* L jd.
b) u naglašenome slogu pod kratkim uzlaznim naglaskom: *dalę̀ko*, *lę̀žat*, *mę̀dvid*, *sekrę̀tār*, *vę̀lik*, *zę̀mḷa*, *žę̀na*
c) u dočetnome otvorenome kratkom slogu: *cürę*, *krävę*, *stážę*, *šńïtę*, *tèlę*, *vę̀čerę*, *žäbę*.

Pod dugim se naglaskom i u dugome nenaglašenom slogu artikulacija *e* ne mijenja, npr. *cêl*, *lên*, *pêt*, *sêno, lénčina*, *pésak, tétak*; *gòblēn*, *Gòrskēn/Gòrsken* L jd., *pïšicē/pïšice* pril.

[242] Ispitanica Anđelka Matejčić (Mikelova), rođ. 1943. godine, kratko *e* neutralno izgovara. Ostali ispitanici, rođeni 30-ih godina 20. st., sporadično kratki vokal *e* izgovaraju otvorenije.

Otvoreno se kratko *e* ne može smatrati fonemom u vokalskome inventaru sungerskoga govora.[243]

[243] V. pogl. 4.2.2.1.2. u ovoj radnji.

4.2.3.1.3. Distribucija

4.2.3.1.3.1. Vokalske redukcije

U sungerskome je govoru ovjeren manji broj primjera s potpunom redukcijom vokala u početnome i dočetnome slogu.

Vokal je *a* reduciran:

- potpuno u početnome položaju u riječi: *Mèrika*
- potpuno na dočetku riječi: *küd*, *òtkud*, *òtud, küp*.

Vokal je *e* reduciran:

- potpuno u početnome položaju u riječi: *lètričar* 'električar'.

Vokal *i* je reduciran:

- potpuno na dočetku infinitivne osnove glagola: *kúpat, ocídit, prôć, tïrat*[244]
- potpuno na dočetku pril. sad.: *sìdeć, màšuć*
- potpuno u središnjemu slogu u broju: *čètri.*

Vokal je *o* reduciran:

- potpuno u početnome slogu u prilogu: *âmo*
- potpuno u početnome slogu u pridjevu: *vàkē* 'ovakve'
- na dočetku riječi: *üprav, nëg, räd.*

Vokal *u* je u reduciran:

- potpuno u početnome slogu u prilogu: *nûtra* (uz *ùnutra*).

4.2.3.1.3.2. Vokalski skupovi

U sungerskome su govoru očuvani sljedeći vokalski skupovi:

Slijed *ai* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *nàist /se/* 'najesti /se/'.

Slijed *ao* ovjeren je:

[244] Neke su forme potvrđene s neokrnjenim infinitivom: ***rëć(i)***: *Znâš što ću ti rëći? /Jâ ću ńôn rëći prïje neg se òna ožènila.*, ***îć(i)***: *Nêćemo prïje îći nûtra neg Vëra dôjde!*, ***dät(i)***: *Jòsípu ćete mi däti òvō vínce, a evo vàmin sväkoj jèdna čokoládica da se sjëtite mëne.*, ***bït(i)***: *I štö će ti bïti?* u značenju 'i što će se dogoditi?'.

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *zaokrúžit.*

Slijed *au* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u priloga: *zaüvik/ïk*
  - na granici prefiksa i osnove u glagola: *zàuzel, nàužila* pr. r. ž. jd.
  - u posuđenica: *àuto, pàuza.*

Slijed *eo* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u pridjeva: *nèiskren*, *neòdgojen, nèoprezan.*

Slijed *io* ovjeren je:

- na granici prefiksa i osnove u glagola: *priokrénija*
- u posuđenica: *kamiôn.*

Slijed *iu* ovjeren je:

- u glagola: *priupítat*, *prìuzel/prìuzeja.*

4.2.3.1.3.3. Uklanjanje zijeva ili hijata

U govoru se Sungera slijed dvaju vokala uklanja:

a) stezanjem:

a1) u brojeva od 11 do 19 (s naknadnim umetanjem fonema *j*): *trínajst*, *četȩ̀najst, pètnajst*

a2) u pr. r. m. jd. u glagola osnova kojih završava na *-a* nakon *-l* > *-a*: *dëlā, dȍšā, ïšā, òstā, písā*

b) umetanjem fonema *j*:

b1) u pr. r. m. jd. u glagola osnova kojih završava vokalom nakon *-l* > *-a*: *blënija, čüdija, izgùbija, vòzija.*

U navedenim je primjerima riječ o rijetkim primjerima vokaliziranoga *-l* > *-a* u pr. r. m. jd. u govoru Sungera, koji se uvijek pojavljuju uz supostojeći oblik sa zadržanim *-l* u istim riječima i kod istih govornika: *blënija/blënil, dïgā/dïgal*, *ïmā/ïmal, lȁgā/lȁgal*, *nàjā/nàjal*.[245]

[245] Više o tome v. u poglavljima 4.2.1.2.2.6. i 4.2.2.2.3.5. u ovoj radnji.

4.2.3.1.3.4. Zamjene vokala

U novoštokavskim su ikavskim govorima česte zamjene vokala, no u govoru su Sungera, kao i u ostalim dvama štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru, zabilježene malobrojne preinake vokala:

a > *e* u pridjeva: *ljȕbezan* i glagola *prikobécija* pr. r. m. jd.

o > *e* u pridjevu *tëpla*, ali: *gröb*, *grôbḷe*

e > *o* u imenici *pöpel*

o > *a* u *baròvica* 'borovnica'.

4.2.3.1.4. Promjena *ra* > *re*

Prijevojni likovi s vokalom *e* u sungerskome su govoru zabilježeni u primjerima: *rêst, nàrest*, uz supostojeće *râst, nàrast.* U susjednome čakavskom govoru Brestove Drage zabilježeni su primjeri bez prijevoja: *râst, narâst.*

4.2.3.1.5. Pregled podrijetla vokala

Pri pregledu se podrijetla vokala polazi od ishodišnoga sustava hrvatskih narječja.[246]

Duge i kratke vokalske jedinice u govoru Sungera kontinuante su odgovarajućih vokala u ishodišnome sustavu. Osim toga:

Odraz općeslavenskih poluglasa ***ъ**, ***ь** (> *ə) u govoru je Sungera u svim položajima i primjerima vokal *a*: dugo: *dân, lâž, tâj*; kratko: *dànas, dàska, màgla*, *päs, sän, vän* pril.; zanaglasno: *döbar*, *jèdan*, *lòvac*, *mözak*, *òtac*, *pòsal*, *sëdan*; prednaglasno: *osandèset.*

Ovjereni su i primjeri *nepreventivne supstitucije poluglasa* *ə vokalom *a*, svojstveni čakavskim govorima. Takvih potvrda ima i u ostalim ikavskim štokavskim govorima u Gorskome kotaru.[247]

U sungerskome su govoru ovjereni primjeri: *kädi* 'gdje', *mäša*, *s mänon* te primjeri u kojima je *və- > *va-*: *svȁs* 'sav', *vȁvik/vȁvīk* (češće *ȕvik/ȕvīk*, *zaȕvik/zaȕvīk*[248]), *välje(n)*, *Vàzam* 'Uskrs', *vàzmenī/vàzmeni.*[249]

[246] Vidi poglavlje 4.2.1.1.5.
[247] Vidi poglavlje 4.2.1.1.5. za primjere iz govora Liča i poglavlje 4.2.2.1.5. za primjere iz mrkopaljskoga govora.

U ostalim je primjerima sungerskoga govora ishodišna jezična sekvencija *və- u funkciji samostalnih riječi i prefiksa prešla u vokal *u*: *u* (prij.), *ùnuka, ùnučicu* A jd., *ùnučad*, *ùtorak, udóvac*, *Ùskrs*[250], *üvīk, zaüvīk.*

Odraz općeslavenskih jedinica *l̥ i *ǫ u govoru je Sungera jednoznačan i ujednačen na vokal *u*.

Ovjereni su primjeri:

a) *l̥ > *u*: *sûnce, tûć, vûk, žût*; *müzla* pr. r. ž. jd., *pünica, püno* pril., *vüna*; *jäbuka*
b) *ǫ > *u*: *klùpica*, *kúpat*, *mûž*, *pût*, *rûke* N mn.; *sùsid*.

Odraz općeslavenskoga prednjeg nazala *ę u svih je štokavaca ikavaca vokal *e* pa tako i u govoru Sungera.

Ovjereni su primjeri jednaki onima u ostalim štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru: *dëset, jèzik, mêso, pêt, pétak.*

Odraz općeslavenskoga jata *ě ikavski je u svim položajima i kategorijama, no u ovome govoru često nedosljedan.

Po zastupljenosti ekavizama sungerski se sustav razlikuje od ostalih dvaju ispitanih govora u ovome istraživanju, uz česte alternacije ekavskih i ikavskih zamjena u istoj riječi.

Potvrđeni primjeri s ekavskim odrazom jata govore o blizini susjednoga čakavskoga ikavsko-ekavskoga govora Brestove Drage, ali i o primorskome podrijetlu nekadašnjih autohtonih govornika. Ipak, dominantnost ikavskoga odraza i ostvaraj ekavskoga odraza izvan pravila svojstvena ikavsko-ekavskim govorima čakavskoga narječja[251], određuju pripadnost sungerskoga govora novoštokavskome ikavskom dijalektu.

Svi primjeri ovjereni u govoru Sungera uspoređeni su s istim primjerima u govoru Brestove Drage, a potom s primjerima u rječniku grobničkoga govora[252], arhaičnoga ikavsko-ekavskoga čakavskog govora. Većina ekavskih primjera (ne svi) podudara se s ekavskom

---

[248] Isto je zabilježeno i u susjednome čakavskome brestovskom govoru.
[249] Isti su primjeri nepreventivne supstitucije protojezičnoga i starojezičnoga *šva* ovjereni u susjednome ikavsko-ekavskome čakavskom govoru Brestove Drage. Vidi i u Crnić Novosel 2013: 21–27.
[250] U današnjoj je uporabi češći oblik *Uskrs* no ranije spomenuti *Vazam*, osobito se to primjećuje u mlađih govornika.
[251] Riječ je o dvojakoj sustavnoj ikavsko-ekavskoj zamjeni jata po jezičnoj zakonitosti u literaturi prihvaćenoj pod nazivom *Jakubinskij i Meyerovo pravilo*, koja je autohtona značajka čakavskoga narječja. Više o tome v. Lukežić 1990: 11–18; Lukežić, Zubčić 2007: 14–17.
[252] Lukežić, Zubčić 2007.

zamjenom jata i u Brestovoj Dragi i u grobničkim govorima. Ikavski primjeri glavninom odstupaju od zadanoga čakavskog pravila.

U govoru je Sungera zamjena jata ikavskim odrazom provedena:

- u korijenskim morfemima:

a) u naglašenim dugim slogovima: *lȋk*, *lȋp*, *mȋh*, *prȋć* 'prijeći', *rȋč*, *slȋp*, *smȋt* 'smjeti', *snȋgi* N mn., *svȋt*, *zvȋr*, *črívo*, *dílit*, *líha*, *míšat*, *mlíko*, *pívac*, *pripovídali*, *stína*, *svíća*

b) u naglašenim kratkim slogovima: *čr̈išńa*, *d̈itelina*, *dv̈isto*, *l̈išńak*, *l̈ito*, *m̈ira*, *m̈isto*, *r̈ipa*, *vr̈ića*; *cìdilo, čòvik*, *dìca*, *mìšāč*, *mlìkār*, *prìkrit*, *sìkira*, *smìjat* (*se*), *stìnica*

c) u nenaglašenim slogovima:
c1) dugim: *ùmrīt/ùmrit*, *ȕvīk/ȕvik*
c2) kratkim: *čòvik*, *lipòta*, *nèvista*, *òrih*, *pòtribno*, *zàmirit*

- u prezentu glagola 'smjeti' koji ima stegnute oblike: *smȋm, smȋš, smȋ*; *smímo, smíte, smïju*[253]
- u glagolu 'jesti' i u glagola tvorenih od 'jesti': *ïst* (*ïjēn/ïjen*, *ïjēš/ïješ*); *nàjist*, *pòjist*
- u imenici *ïlo* 'jelo'

- u tvorbenim morfemima:

a) u glagola na dočetku infinitivne osnove i pr. r. svih triju rodova: *dozòrit*, *gòrit*, *razùmit*, *žívit; dònila, òstarilo, razùmil, žívila, ùmrit/ùmrīt*
b) u komparativu: *mùdriji/-ī*, *stàriji, vesèliji*
c) na dočetku priloga: *döli, kädi/dï, göri, nïgdi, svägdi*
d) u zamjenicama u kojima *ně- > *ni-*: *nïko* 1. 'nitko', 2. 'netko'; *nïki* 'neki', *nïkakvi* 1. 'nekakav', 2. 'nikakav'; *nïšto* 1. 'ništa', 2. 'nešto'; *nïčega/nïčesa* 1. 'nečega', 2. 'ničega'
e) u predmetcima složenica *pri-* (< *prě-): *prìkriži* 3. jd. prez., *prìkinit*, *prìstrašit*, *prïválil* pr. r. m. jd., *prìvaren* pr. trp. m. jd.; *prid* (< *prěd): *prïd.*

[253] Isto je zabilježio i Finka 1977: 176.

- u gramatičkim morfemima:

  a) u D i L jd. imenica ž. r. i ličnih zamjenica: *kńïgi, šümi, vójski, mëni, tëbi, sëbi*
  b) u I jd. m. i s. r. te u DLI mn. svih triju rodova zamjenica i pridjeva: *ïstīn*, *ńîn, òvin*, *tîn*; *dèbelin*, *vàgonskin*
  c) u G mn. pridjeva i zamjenica: *mòjī*'mojih', *tî*'tih', *svȁkakvī*'svakakvih'.

Stalni su ekavizmi ovjereni u svih ili većine ispitanika:

a) ekavski[254] je odraz stalan u korijenskim morfemima (potvrđen u istim primjerima i u čakavskome govoru Brestove Drage[255]): *bêl//bêl*, *blêd//blêd*, *brêst//brêst*[256], *brëza//brëza*, *cêl//cêl*, *cësta//cësta, crêp//crêp*, *cvêt/cvêće//cvêt/cvêće*, *dëlo//dëlo, dléto//dlêtvo, lên//lên, lénčina//lênčina, lénost//lênost, lêvo//lêvo, pésak//pêsak, pogréšit//pogrêšila* [257] , *pösteļa//pösteļa, prévoz//prêvoz*, *rédak/rétka//rêtka, réšit//rēšït, rešéńe//rešêńe, sêno//sêno, srëtan/nèsretan//srëtan*, *sréda//srêda*, *tët* (*têl*, *tëla*)//*tët (têl), vrédan/vrédna//vrêdan*; te na dočetcima priloga: *pötle/pösle//pösle*

b) ekavski je odraz stalan u korijenskome morfemu (različit od ikavskoga odraza u istim primjerima u govoru Brestove Drage): *smrëka//šmrïka*, *trëbat//trîbat*

c) ekavski je odraz stalan u sljedećim tvorbenim morfemima: *jästreb//jästreb*[258], *kòleno//kolëno*, *kòren//kören*; *vïdet//vïdet*

d) alternacije su ikavskoga i ekavskoga odraza u istome primjeru (ovjereni među različitim govornicima, ali i u istoga govornika)[259]: *Brïstova – Brëstova Dräga* (toponim)//*Brëstova Dräga*, *dêl – dîl//dêl*[260], *dvî – dvê//dvî*, *pòtriba/pòtribno – pòtreba/pòtrebno//potrëba*, *pròliće* i *pròleće//prolïće*, *sïdet* (*sïdel, sïdela*) – *sïdit*

[254] Stalnih ekavizama tipičnih za novoštokavske ikavske govore, ranije spomenutih u fonološkome opisu govora Liča (poglavlje 4.2.1.1.5.), u sungerskome govoru ima tek nekoliko: *cësta, jästreb, kòren, ozlédit, òbe*. Neki su navedeni ekavizmi podudarni s onima zabilježenim u mrkopaljskome govoru: *dëlo, dëlat, pésak, sêno, pösteļa, pötle* (v. poglavlje 4.2.2.1.5. u ovoj radnji).
[255] Ovdje se usporedo navode primjeri iz sungerskoga i brestovskoga govora odvojeni dvjema kosim crtama (//).
[256] U jednoga govornika (Bruna Tomića, koji stanuje u dijelu Sungera neposredno do susjednoga ikavskog Mrkoplja) zabilježen je isključivo ikavski odraz u primjerima: *brîst, brïza, cvît, cvîće, dîl, kòlino.*
[257] U govoru je Sungera uz primjer *pogréšil* potvrđeno i: *grîh*, *grîšan*, *gríšit*. U govoru Brestove Drage potvrđeno je: *pogrêšil*, *grîh*, *grïšan*, ali *grêšit*, dok je u grobničkome govoru zabilježeno: *pogrēšīl*, *grîh*, *grīšân*, *grīšït*.
[258] Imenica *jästreb* može biti podrijetlom i od prednjega nazala. V. ranije u tekstu.
[259] Primjeri se navode po čestotnosti uporabe tako da je prvi navedeni primjer onaj koji je češći od drugoga odvojenog crticom.
[260]U Sungeru je zabilježeno: *Dílit nïšto, ali na dvâ dêla.*

(*sïdili*)//*sïdet, sïst – sëst//sëst, stríla – stréla//strēlä, tîlo – têlo//têlo, vëtar – vïtar//vëtar, vríme/vréme//vrîme – vrëmena/vrïmena//vrïmena, zdïla – zdëla//zdëla, zvízda* i *zvézda//zvēzdä*[261]

e) jekavski je odraz jata ovjeren u primjerima: *güsjenica/güsenica//gusëna*[262], *osjêćā* pr. r. m. jd.//*osjêćan*, *sjëtin//sjëtil*, *zjënica//zjënica* te u riječi *svjedòdžba* pored ikavskoga *svidòžba//svjedöžba*[263]

f) *ě je iza fonema *j* zamijenjen vokalom *a* u izoliranome primjeru: *nàjal/nàjā,* uz *nàjel.*[264]

Pojedini su primjeri s ekavskim odrazom jata, koje je zabilježio i B. Finka (1977: 176), ovjereni u pojedinih ispitanika (ne istih), dok je u ostalih taj primjer u isključivo ikavskome liku. Riječ je o sljedećim primjerima: *crévo* (u ostalih: *črívo*)[265], *vréme* (u ostalih: *vríme*) te *čòvek* (uz *čòvik* kao u ostalih ispitanika).[266]

U sungerskome je govoru uporaba ikavskoga ili ekavskoga odraza jata u pojedinim riječima uvjetovana i položajem samoga mjesta. Naime, samo je selo prema tumačenju njegovih stanovnika podijeljeno na nekoliko dijelova. Dio kojim se ulazi u Sunger naziva se Banovina, lijevi krak koji ide prema susjednome mjestu Brestovoj Dragi poznat je pod imenom Stara cesta i Donje selo, a dio prema Mrkoplju Sungerčani nazivaju Sljeme ili prema prezimenu nekadašnjega tamo nastanjenoga plemena – Tomići. Stanovnici Stare ceste i Donjega sela bliži su susjednim čakavcima, a oni nastanjeni prema Mrkoplju – Tomići susjednim štokavcima ikavcima. Ta se razlika očituje u njihovu izričaju, ponajviše u neujednačenu odrazu jata.

Usporedbom ekavizama u govoru Sungera s istim primjerima u govoru Brestove Drage dobila se podudarnost ne samo u onim primjerima koji su po Jakubinskij i Meyerovu

---

[261] Svi su ekavski primjeri u govoru Sungera uspoređeni s istim primjerima navedenima u rječniku grobničkoga govora (Lukežić, Zubčić 2007). Podudarni su primjeri: *bêl, blêd, brêst* (uz *brîst*), *cêl, cësta, dëlo, lên* (ali *līnčïna*), *lēnôst, srēdä, ozlēdït /se/, pēsäk, pogrēšït, pöstēj, rēšït /se/, sêno, tët, jästrēb, kolëno, kören, vïdet, dêl, dvê, prōlëći, sidët, strēlä, têlo, vëtār, zdëla, zvēzdä, črîvo, potrïbān, vrîme – vrïmena.*

[262] U grobničkome govoru: *gūsënica.*

[263] Isti je primjer potvrđen u svim štokavskim ikavskim gorskokotarskim govorima. V. Finka 1977: 176; Crnić 2010: 607. Osim toga, jekavski je odraz jata potvrđen i u kulturološkome primjeru: *Rjéki//Ríki* L jd.

[264] U susjednome je govoru Brestove Drage potvrđen ikavski odraz jata u tom primjeru: *najîl.*

[265] Ista je alternacija potvrđena u susjednome ikavsko-ekavskome čakavskom govoru Brestove Drage u istoga govornika sa značenjskom razlikom u uporabi određena leksema: *crêvo* 'dug rastezljiv dio probavnoga sustava u čovjeka i u životinja' – *črîvo* 'gibak, savitljiv šupalj predmet kroz koji se provodi tekućina ili plin'.

[266] Ostali su Finkini primjeri: *dëlat, Bêlčev, srëtan/nèsretan, Présika, sêno, vïdet, mèdved* (uz *mèdvid*), *ökret, zvézda* (uz *zvízda*), *tërat, bêli, svëtlo, vréme* (uz *vríme*), *crévo, čòvek* (1977: 175–176).

pravilu nego i u onima koji od njega odstupaju. Zabilježeno stanje pokazuje da je sungerski govor prema kriteriju odraza jata štokavski ikavski, no s obzirom na iste ekavske primjere potvrđene u obama sustavima, razvidno je da su Sungerčani u višestoljetnome suživotu s čakavcima Brestovcima prihvatili njihov ikavsko-ekavski izričaj. Osim toga, u njihovu je govoru jamačno ostao izričaj primorskih stanovnika pridošlih u vrijeme izgradnje Karolinske ceste[267]. O tome svjedoče i ostale neštokavske značajke potvrđene u ovome govoru.

Slogotvorno je *r̥* u govoru Sungera ovjereno u dugim i kratkim slogovima. Kratko je *r̥* često podrijetlom od dugoga *r̥̄*, primjerice *cr̥̈v*, *kr̥̈v, vr̥̈h*, ali: *cr̥̂nā* N jd. ž. odr., *cr̥̂kva* (uz *crîkva*).

[267] Prema tumačenju nekih stanovnika toga kraja, s područja su Bakra, Hreljina, Zlobina i ost. okolnih čakavskih mjesta na područje Mrkoplja i Sungera dolazile obitelji članovi kojih su pomagali u izgradnji Karolinske ceste, tzv. škarpari 'oni koji su obrađivali potporne zidove za izgradnju ceste – škarpu'. O povijesti toga kraja v. u pogl. 2.4.2. u ovoj radnji.

4.2.3.2. Konsonantski sustav

4.2.3.2.1. Inventar

Konsonantski sustav govora Sungera čine 24 fonema.

Afrikata *ǯ* (dž) nije dio njegova fonološkoga inventara, kao ni u ostalim dvama štokavskim ikavskim sustavima u Gorskome kotaru. Fonem *h* stabilna je jedinica ovoga sustava.

Šumnici

p	b	f	
t	d		
c		s	z
ć	ǵ		
č		š	ž
k	g	h	

Sonanti

	v		m
	l	r	n
j	ḷ		ń

Svaki konsonant može stajati u početnome, središnjemu i dočetnome slogu.

4.2.3.2.2. Distribucija

4.2.3.2.2.1. Konsonant *ǯ*

U ovome je istraživanju bezvučna afrikata *ǯ* ovjerena u posuđenica: *deterǯȅnt, ǯȉp* i primjeru *govòrǯija* te kao alofon fonema *č* u primjerima: *nárǯba, svjedòǯba*, uz češći ostvaraj *ž* u istim primjerima: *náružba, svidòžba.* Kao jedinica *ž* ostvaruje se i u primjerima: *žȅpu* L jd., *žȉgerica.*

4.2.3.2.2.2. Konsonant *h*

U sungerskome je govoru fonem *h* stabilna jedinica konsonantskoga inventara, sačuvana u svim pozicijama u riječi. Stabilnost ove jedinice u govoru Sungera (i Mrkoplja) opservirao je i B. Finka (1977: 180): „Postojanje, makar ograničeno, suglasnika /h/ u Mrkoplju i Sungeru, a potpuna odsutnost u Liču opet svjedoči o tome da je Mrkopalj s okolicom zadržao ili primio neke osobine koje se na tom području vežu za govore čakavskoga narječja."

Fonem je *h* u govoru Sungera ovjeren:

- u početnome položaju: *harmòniku* (A jd.), *Hermína*, *hránili* pr. r. m. mn., *hotéla* (G jd.), *hránu* A jd., *häḷān* (L mn.)

- u središnjemu položaju: *kühar*, *líha*, *plëha* G jd., *pohárala* pr. r. ž. jd., *strâha* G jd., *strïhe* A mn., *žïvahan*

- u dočetnome položaju: *glûh, krüh, mîh, òrih, strâh, vr̥̈h.*

U početnome položaju *h* se gubi bez supstitucije drugim fonemom u oblicima glagola *htjeti*:

- u pr. r. svih triju rodova i obaju brojeva: *têl/tïja, tëla, tëlo*; *tëli, tële, tëla*
- u svim prezentskim oblicima: *òću, òćeš, òće*; *òćemo, òćete, òće.*

Fonem *h* izgubljen je u početnome položaju u riječi: *àjde.*

U dočetnome je položaju u G mn. zamjenica i pridjeva fonem *h* sporadično izgubljen (uz alternativnu varijantu sa zadržanim *h*): *kòd ńī* 'njih' (uz *kòd ńīh/kod ńîh*: *Tô ti je tàko bílo kòd ńih./Bïl san sväki dân kod ńîh.*), *òd ńī* 'njih' (*Tämo kad se grê òd ńī prema Mr̥̈kopḷu.*), *î* 'ih' (uz češće *ih*: *Nêma ih püno.*), *mòjī* 'mojih' (*Mòjī je släbo slîkā.), sväkakī* 'svakakvih' (*Bílo je püno sväkakī kńîgā.*); *müškī* (*Tâ je vrïća püna müškī stvâri.*); *Bözjī* (*Dëset Bözjī zäpovidi).*

U središnjemu položaju *h* u skupu *hv* prelazi u *v* u svim oblicima glagola *ùvatit* i *svätit*, primjerice *ùvatil* pr. r. m. jd., *svätimo* 1. mn. prez.

Broj leksema sa zadržanim *h* u svim pozicijama u riječi potvrđuje taj fonem stabilnom jedinicom konsonantskoga sustava sungerskoga govora. Fonem *h* sporadično izostaje najviše na početku i na dočetku riječi, ali uglavnom uz paralelni alternativni oblik sa zadržanim *h.* Stoga supstitucija fonema *h* fonemima *v*, *j* ili *k* u ovom sustavu nije zabilježena.

4.2.3.2.2.3. Konsonant *f*

Fonem *f* stabilan je u konsonantskome inventaru sungerskoga govora.[268] Kao što je u fonološkim opisima Liča i Mrkoplja spomenuto, taj se fonem redovito pojavljuje u riječima stranoga podrijetla.

U govoru Sungera *f* je ovjereno u svim položajima u riječi:

- u početnome: *fakultêt*, *fälit* 'promašiti', *fäli* (3. prez. jd.) 'nedostaje', *famîlija* 'obitelj', *fäń* 'mnogo', *fàžōl* 'grah', *fiškāl* 'odvjetnik', *flìzerka* 'frizerka', *fört* 'skroz', *frâtar*, *friška* N jd. ž. neodr. 'svježa', *Fužína* G jd.

- u središnjem: *àsfalt*, *asfaltíralo* pr. r. s. jd., *káfu* A jd., *ofèndḷiv* 'uvrjedljiv', *oficīr*, *šofêr* 'vozač'

- u dočetnome: *šêf*

ili u primjerima u kojima je *f* < *hv*: *fála, fäḷen*, *zafàḷivat.*

4.2.3.2.2.4. Delabijalizacija *-m* > *-n*

Fonetska neutralizacija ili delabijalizacija dočetnoga *-m* u *-n* u govoru je Sungera ovjerena u nastavcima i nepromjenjivim riječima:

1. u 1. jd. prezenta glagola: *dòjden*, *grên*, *ïšćen*, *kâžen*, *nísan*
2. u I jd. imenica m., ž. i s. r.:[269]
   a) *àuton*, *crépon, lïšńakon, národon*
   b) *cìpelon*, *strïhon*, *zèmḷon*, *zgrädon*
   c) *dìteton, kòlenon, mlíkon, òknon* 'prozorom'
3. u DLI mn. imenica m., ž. i s. r.:
   a) *gröbīn*, *ḷúdīn*,*vagónīn*
   b) *cüran, häḷan, stepènican*
   c) *črívīn*, *mïstīn*, *sèlīn*
4. u I jd. pridjeva: *dr̥̈venin, pòkojnin, zädńin*
5. u I jd. zamjenica: *ńîn, ònīn*, *töbon*
6. u DL mn. zamjenica: *nämin, svïmin*
7. u brojeva: *sëdan, ösan.*

---

[268] Usp. Lukežić 2008: 311, Vranić, Crnić 2008: 123, Crnić 2010: 608.
[269] O nesustavnosti zanaglasne duljine u svim navedenim kategorijama v. u poglavlju 4.2.3.3. u ovoj radnji.

Ranije spomenuta nedosljedna zamjena dočetnoga *-m* > *-n*, najviše zastupljena u govoru Sungera[270], u ovome istraživanju nije potvrđena. Nedovoljno izražen izgovor ovih fonema, zabilježen u ranijoj literaturi i u govoru Mrkoplja, opserviran je u nekih govornika sporadično.

4.2.3.2.2.5. Preinaka dočetnoga *-l* > *-V*

Preinaka dočetnoga *-l* u *-V* na dočetku riječi ili sloga u svim trima kategorijama (na dočetku pr. r. m. jd., na dočetku N jd. imenica i pridjeva, na dočetku unutrašnjega sloga) u govoru Sungera nije provedena. Ovjereni su pojedini primjeri vokalizacije dočetnoga *-l* u pr. r. m. r., uvijek s alternativnim oblikom u istoj kategoriji u kojemu se dočetni *-l* čuva.

Neizmijenjeni dočetni *-l* jezična je vlastitost čakavskoga narječja, no „u 20. st. potvrđen je i u KN, i zap. ŠTOK." (Lukežić 2012: 227). U štokavskome je narječju zadržano u istoj kategoriji još jedino u štokavskim mjestima Siče i Magića Mala u zapadnoj Posavini, govorima slavonskoga dijalekta te sasvim iznimno u Marincima u Mađarskoj, sjeverno od Virovitice.[271]

Dočetni je slogovni *-l* u govoru Sungera sustavno neizmijenjen:

a) na dočetku:

- imenica: *čäval*, *dêl/dîl*, *fàžōl*, *pòsal*, *sôl*, *vôl*, *vr̥̈tal*

- pridjeva: *bêl, cêl, dèbel, gńîl, gôl, vësel, zrîl*

- pr. r. m. jd.: *bïl*, *čúval*, *dëlal*, *füćkal*, *nòsil*, *òbisil*, *pòginil*, *priválil*, *têl* 'htio', *ümrl uznemirával*, *vïdel*, *vûkal*, *zaḷúbil*, *znâl*, *žívil*

- priloga: *pôl*

b) na dočetku središnjega sloga:

- u imenica: *pôlnoćka, ranoràniIac, sêlce, stôlńak*

- u umanjenica i uvećanica: *stòlčić*; *kólčina*

- u pridjeva: *dôlńe.*

[270] Više o tome v. u poglavlju 4.2.2.2.3.4. u ovoj radnji.
[271] Usp. Lukežić 2012: 203.

Dočetni je *-l* nesustavno vokaliziran (uvijek uz dubletne oblike s neizmijenjenim dočetnim *-l* u svim kategorijama) po formuli:

a) *-l* > *-a* s naknadnom eliminacijom vokalskih sljedova kontrakcijom *-aa* (< *-al*) > *-ā*:

- na dočetku pr. r. m. jd.: *dïgā/dïgal, ïmā/ïmal, ïšā/ïšal, lägā/lägal, mögā/mögal, nàjā/nàjal/nàjel, pâ/pâl, pòtukā/pòtukal*

b) umetanjem hijatskoga konsonanta *j* u vokalske sljedove *-ia, -ea* (< *-il,-el*): *-ija, -eja*:

- na dočetku pr. r. m. jd.: *dòbija/dòbil, lètija/lètil, izgùbija/izgùbil; sïdeja/sïdel, üzeja/üzel.*

4.2.3.2.2.6. Rotacizam

U govoru je Sungera zabilježen prijelaz *ž* > *r*:

- u prezentskim oblicima glagola *moć*: *mören, möreš, möre, möremo, mörete, möru/mögu*
- u prilogu *mörda*
- u vezniku *jërbo*[272].

4.2.3.2.2.7. Alternacije konsonanata

Asimilacija

U govoru su Sungera ovjereni primjeri kontaktne asimilacije:

a) *s* > *š* ispred *ń*: *š ńîn, š ńôn*

b) *z* > *ž* ispred *ń*: *ìž ńega.*

Disimilacija

U sungerskome su govoru potvrđene sljedeće disimilacije:

a) razjednačenje sonanta *r* u kontaktnim slogovima u primjeru *flìzerka*

b) razjednačenje kontaknih nosnih sonanata: *dîmḷak*, *sûmḷat.*

[272] Uporaba veznika *jerbo* generacijski je ograničena. U mlađih je govornika u svakodnevnoj uporabi veznik *jer*.

Redukcija

U sungerskome su govoru ovjerene sljedeće redukcije:

a) redukcije zatvornih šumnika:
   kć > *ć ćêr*
   pč > *č čèla*
   pš > *š šènica*
   pt > *t tïca*
   tk > *k nïko* 'nitko, netko', *svȁko* 'svatko'
b) redukcija sonanta *v* u primjeru *sr̥̀bī* 'svrbi' 3. jd. prez.
c) preinaka na dočetku zatvorenoga sloga: *pȁnē* 3. jd. prez., *odjènon* pril.

Izostanak sibilarizacije

U sungerskome se govoru ne provodi sibilarizacija u kategorijama: N mn. imenica m. r. te DL jd. imenica ž. r.

Ovjereni su primjeri:

- u N mn. m. r.: *bòžićńaki, ʒáki, jadníki, lïšńaki, rúčki*
- u DL jd. ž. r.: *apotéki, brïgi* (N jd. *brïga*), *gramàtiki, javòriki, kńïgi, lúki, Mèriki/Amèriki, rúki, vójski.*

4.2.3.2.3. Podrijetlo pojedinih konsonanata i konsonantskih skupova

4.2.3.2.3.1. Konsonanti *ć* i *ʒ*

U štokavskim su sustavima *ć* i *ʒ* fonemski parnjaci po zvučnosti.

Fonem *ć* u govoru je Sungera, kao i u ostalim štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru, redovito rezultat primarne i sekundarne jotacije dentala *d* i *t* u infinitivnim osnovama glagola prefigiranih od glagola *iti: *dôć, îć, pôć, prôć, nâć, zâć.*

U prezentskim je osnovama u ranijoj literaturi potvrđena dvojaka promjena: *dôʒem* i *dôjdem*, *nâʒem* i *nâjdem*, *pôʒem* i *pôjdem* (Finka 1977: 181). U ovome su istraživanju ovjereni primjeri: *dôjdemo* 1. mn. prez., *nè dojde* 2. jd. prez., *nâjdeš* 2. jd. prez., *òbajde*[273] 3. jd. prez., *zâjden* 1. jd. prez.

[273] *Da se rîč òbajde.*

Osim toga:

a) Fonem *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije protojezičnoga i starojezičnoga dentala *t*: *ć* < *t' < *tj, a u govoru je Sungera ovjeren u sljedećim primjerima:

- na dočetku glagolskih oblika: *lëć*, *òbuć, pëć, ràsić, rëć, snâć*
- u ostalih glagolskih oblika u središnjemu i u početnome položaju: *ću* 1. jd. prez., *ćemo* 1. mn. prez.; *òkrićā* pr. r. m. jd., *mèćat*, *sjëćan* 1. jd. prez.
- na dočetku pril. sad. nakon ispadanja dočetnoga vokala *i*: *sìdeć, màšuć*
- na dočetku priloga: *nòćas, sïnoć/sïnōć*, *takorèkuć*, *vëć*
- na dočetku imenica: *Bòžić*, *nôć*; i svih deminutiva: *kìpić, läzić* (dem. od *laz*), *kostìmić*, *štàkorić*
- u središnjemu položaju imenica: *kücći* L jd., *pomoćníke* A mn., *pròleće/pròliće*, *smëće, sväću* A jd. 'svatove', *svića*, *vrića*
- u središnjemu položaju pridjeva: *dòmaćē/dòmaće*, *nösēća/nöseća* 'trudna', *òkićena*
- u početnome položaju imenica: *ćäća* 'otac', *ćêr* 'kći'.

b) Fonem *ʒ́*[274] kao zvučni parnjak fonemu *ć* rezultat je primarne i sekundarne jotacije dentala *d* < *d' < *dj, a u govoru Sungera zasvjedočen je:

- u imenica: *čäʒ́a, gräʒ́a, göspoʒ́a, lâʒ́e, röʒ́ak, roʒ́àkinja, röʒ́endān, sûʒ́e – pòsuʒ́e*
- u pridjeva: *röʒ́en, rasporêʒ́eni*; i komparativu pridjeva: *g̊ʒ́i/ī, mläʒ́i/ī, tùʒ́i/ī*
- u glagola: *preraʒ́ívali* pr. r. m. mn., *sreʒ́ívati*
- u prijedloga: *mëʒ́u/ïzmeʒ́u*
- u posuđenica: *ânʒ́el/änʒ́el*[275].

U govoru je Sungera zabilježen izolirani primjer: *mèjāš*, kao i u ostalim dvama štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru. U ovome istraživanju nisu zabilježeni drugi primjeri odraza *j* kao rezultata primarne i sekundarne jotacije dentala *d* < *d' < *dj.

[274] Prema tumačenju B. Finke (1977: 180), fonem *ʒ́* „ima sustavom određeno mjesto“ u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru.

[275] U jedne je govornice zabilježen i primjer *ângeli* (potvrđen kao stariji nekadašnji oblik koji je danas uglavnom izvan uporabe). U osobnome imenu redovito je *ʒ́*: *Ànʒ́elka.*

4.2.3.2.3.2. Konsonantski skupovi *šć* i *žʒ/žd/žj*

Ovaj govor obilježuje 'šćakavski' odraz primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova *st' i *sk' (< *stj, *skj) te *zd' i *zg' (< *zdj, *zgj), čime se on zajedno s govorom Mrkoplja ubraja u šćakavsku skupinu govora unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta.

Jotacija skupova *st' i *sk' rezultirala je u govoru Sungera skupom *šć* u primjerima: *dvòrišću* L jd., *ïšćen* 1. jd. prez., *ïšćete* 2. mn. prez., *klíšća* (uz *klíšta*)[276], *ògńišće, púšćali* pr. r. m. mn., *spúšćat*, *šćâp*, *lîšće*, *pròšćeńe*.

Odraz skupova *zd' i *zg' u govoru je Sungera skup *žd*, zabilježen jedino u primjeru u ustaljenoj sintagmi *mòždanī/i üdar*, i skup *žʒ* u primjeru *grôžʒe* uz češće *grôzje* te u pridjevu *gröžʒana.*

Rezultati jotacije ovih skupova pokazuju isto stanje kao i u mrkopaljskome govoru: supostojeće trojake odraze koji govor Sungera dijele na *šćakavske* štokavskoga tipa s odrazom *žʒ* i *štakavske* s odrazom *žd* te *šćakavske* čakavskoga tipa s odrazom *zj*.[277]

Prema tomu je u sungerskome govoru potvrđen sustavan *šćakavizam* štokavskoga tipa, uz postojanje paralelnoga *šćakavizma* čakavskoga tipa.

[276] Moguć je ostvaraj obaju odraza, s time da se *št* smatra novijim odrazom, a *šć* nekadašnjim, o čemu svjedoči komentar jedne govornice: *Prïje se klíšća govòrilo*. Paralelne likove u Sungeru navodi i B. Finka (1977: 183): *stṛnišće* i *stṛnište*.
[277] Usp. poglavlje 4.2.2.2.4.2. u ovoj radnji.

4.2.3.3. Naglasni sustav

4.2.3.3.1. Inventar

Naglasni je sustav u govoru Sungera novoštokavski četveronaglasni sustav.

Inventar čine četiri jedinice s međusobnim kvantitativnim i tonskim oprekama:

- kratki silazni naglasak (*ȁ*)
- dugi silazni naglasak (*â*)
- kratki uzlazni naglasak (*à*)
- dugi uzlazni naglasak (*á*)

te prozodijska jedinica bez siline i intonacije: nenaglašena kračina (*ā*).

Nenaglašena duljina (*ā*) nestabilna je jedinica naglasnoga sustava.

Inventar je naglasnih jedinica u govoru Sungera štokavski.

4.2.3.3.2. Fonetska obilježja kratkih naglasnih jedinica

Izgovor kratkih naglasnih jedinica (*ȁ* i *à*) jednak onome u susjednome govoru Mrkoplja zabilježen je i u sungerskome govoru. Riječ je o nedovoljnoj intonacijskoj razlikovnosti kratko naglašenih vokala, što je u ranijoj literaturi zabilježeno u primjerima: *öna, röval, sëstra, östat, në bin, sëlo* (Finka 1977: 188). Ova je pojava prema podatcima u prethodnim istraživanjima zabilježena u svim trima štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru.

Prema slušnome dojmu istraživača u ovome istraživanju ta pojava nije zahvatila sve govore istom mjerom: kratki su naglasci nedovoljno razlikovni u govorima Sungera i Mrkoplja, no ipak raspoznatljive kvalitete, dok je u govoru Liča zadržana intonacijska razlikovnost tih dviju naglasnih jedinica.

Štokavski izgovor dugosilaznoga naglaska (*â*) zabilježen je u govoru Liča, dok se u govoru Sungera, kao i Mrkoplja, izgovor te naglasne jedinice približuje izgovoru kakav je u čakavskim sustavima, no ostaje dovoljno razlikovan u odnosu na dugouzlazni štokavski naglasak (*á*).[278]

[278] Usp. poglavlje 4.2.2.3.2. u ovoj radnji.

4.2.3.3.3. Distribucija

Distribucijska su pravila u sungerskome govoru većinom jednaka onima u govoru Mrkoplja.[279]Naglasne jedinice podliježu paralelnim distribucijskim pravilima: štokavskim i čakavskim, odnosno, zabilježena su neka odstupanja od novoštokavskih distribucijskih pravila.

Svaki od temeljnih pet vokala može biti nositeljem bilo kojega od četiriju naglasaka te zanaglasne duljine.[280]

Silabem *r̥* ne ostvaruje se u dugoj nenaglašenoj varijanti.

1. **Distribucijska pravila:**

a) Silazni naglasci (kratki i dugi) mogu stajati na vokalu jednosložnih riječi te na vokalu prvoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi.

Kratki je silazni naglasak (*ȁ*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:
  päs, rät, sän, sväs 'sav', *lëć, pëć, tënk, ïst*, *pït, sïst/sëst*, *gröb, krüh, kr̥ïv*, *škr̥ït*

- na početnome slogu dvosložnih riječi:
  ćäća, mëʒu, plëha G jd., *tëla* pr. r. ž. jd., *pöpel, üdar, püno, pr̥ïvo*

- na početnome slogu višesložnih riječi:
  brätići, *läzići* (umanj. od *läz*), *blënija* pr. r. m. jd., *vrëmena/vrïmena* G jd., *ïšćemo* 1. mn. prez., *lïšńakon* I jd., *slïmena* G jd., *kömać/kömāć* pril., *mörete* 2. mn. prez., *röʒendan, güsenica, dr̥ïvenin.*

Dugi je silazni naglasak (*â*) ovjeren:

- u jednosložnim riječima:
  dân, nâć, srân, ćêr, grên 1. jd. prez., *zêl, blîd, îć, mîh, gńôj, nôć, prôć, glûh, mûž, pût*

- na početnome slogu dvosložnih riječi:

[279] V. o tome v. u poglavlju 4.2.2.3.3. u ovoj radnji.
[280] Usp. poglavlje 4.2.3.1.3. u ovoj radnji.

kâžen 1. jd. prez., *zdrâvļe*, *cvêće*, *mêso*, *grôžźe/grôzje*, *nûtra*, *rûke* N mn., *vûču* 3. mn. prez., *bf̥ke* A mn., *cf̥kvi/crîkvi*, *gf̥mi* 3. jd. prez.

- na početnome slogu višesložnih riječi:
  kâžemo 1. mn. prez., *mlâdoga* G jd., *zâstavica, nêmate* 2. mn. prez., *dîlila* pr. r. ž. jd., *stôlńakon* I jd., *dôjdemo* 1. jd. prez., *Sûngera* G jd.

Silazni se naglasci ne ostvaruju na vokalu središnjega i dočetnoga sloga dvosložnih i višesložnih riječi, osim onih navedenih pod **2. Odstupanja od distribucijskih pravila** u ovome poglavlju.

b) Uzlazni naglasci (kratki i dugi) mogu stajati na vokalu prvoga sloga dvosložnih riječi i na vokalu prvoga i središnjega sloga višesložnih riječi.

Kratki je uzlazni naglasak (*à*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:
  àsfalt, *kàpūt*, *nàjlon*, *bènzīn*, *sèstra*, *žèna*, *ìzbil* pr. r. m. jd., *mlìkār*, *dòzril* pr. r. m. jd., *dònit, pòist, krùmpīr*, *ùmrit/ùmrīt, dr̥žin* 1. jd. prez.

- na prvome slogu višesložnih riječi:
  Ànźelka, *nàreźen*, *pàlēnta/palênta*, *mèdvidica*, *Pètrović*, *zèlena* N jd. ž. neodr., *ònoga* G jd., *pòkojnī/pòkojni, pòginil* pr. r. m. jd., *zrùšija* pr. r. m. jd., *mr̥cina*, *Mr̥kopaļ*

- na središnjemu slogu višesložnih riječi:
  gramàtiki N mn., *roźàkinja, zafàļivat, odjènon* pril., *ofèndļiv* 'uvrjedljiv', *oficīr*, *množìna, dozòrit, neòdgojen, izgùbija* pr. r. m. jd., *razùmil* pr. r. m. jd., *četr̥najst.*

Dugi je uzlazni naglasak (*á*) ovjeren:

- na prvome slogu dvosložnih riječi:
  plátit, stránu A jd., *pésak, prévoz, bísan* 'bijesan', *nísan* 1. jd. prez., *svíća*, *bólnica, púšćat, tf̥pe (se)* 3. mn. prez.

- na prvome slogu višesložnih riječi:

náruʒba/náružba, léńčina, prímija pr. r. m. jd., *pítali* pr. r. m. mn., *žívilo* pr. r. s. jd., *púšćali* pr. r. m. mn.

- na središnjemu slogu višesložnih riječi:
  apotéki L jd., *prodávali* pr. r. m. mn., *pohárala* pr. r. ž. jd., *jadníki* N mn., *zapísal* pr. r. m. jd., *krumpíre* A mn., *rešéńe*, *diplóma*, *kolóni* L jd., *umútilo* pr. r. s. jd., *zagǵnilo* pr. r. s. jd.

Distribucija je uzlaznih naglasaka ograničena u dočetnome i jedinome slogu u riječi.

2. Odstupanja od distribucijska pravila:

U pojedinim primjerima sungerskoga govora zabilježena su odstupanja od štokavske retrakcije silaznih naglasaka pa je ostvaraj *ä* i *â* ovjeren izvan prvoga sloga u dvosložnim ili višesložnim riječima.

Odstupanja od novoštokavske akcentuacije zabilježena su i u govoru Mrkoplja, a o toj pojavi u govoru Liča u ranijoj literaturi, kao i u ovome istraživanju, nema spomena. Ako je suditi po tumačenju B. Finke (1977: 188), u mrkopaljskome i sungerskome govoru nije riječ „samo o drukčijoj distribuciji nekih novoštokavskih akcenatskih kvaliteta koja se u ponečemu razlikuje od distribucije u nekim drugim novoštokavskim govorima (...) nego o osobinama koje u većoj ili manjoj mjeri (različito u svakom mjestu) pokazuju da u gorskokotarskim ikavskim štokavskim govorima ima i takvih akcenatskih crta koje su prežici ili utjecaji drukčije dijalekatske osnovice“. Prema toj se značajci ovaj govor približuje onim govorima u kojima se silazni naglasak (kratki i dugi) ostvaruje izvan početnoga sloga u riječi.[281]

Ovjereni su primjeri:

- s kratkosilaznim naglaskom (*ä*): *dijalëkt, domovïni, dokumënat, deterʒënt, Kozäli*, *temperamënat, zaüvik/zaüvīk*
- s dugosilaznim naglaskom (*â*): *aprîl*, *bakalâr/bakàlār/stökviž*, *betôn*, *dvajspêt*, *fakultêt*, *famîlija*, *Fužîna* G jd., *kamiôn, konduktêr, Melnîc* G jd., *Mr̥kopâl̥ka, mr̥kopâl̥ski, pokvareńâk*, *palênte/pàlēnte*, *šofêr*.

U prethodnim su istraživanjima zabilježeni primjeri „koji upućuju na izrazitije akcenatske čakavizme“ u sungerskome govoru. Primjerice, *žīva vodä*, *dõjt – dõć*, *nemõj*, *srēdä*, *Bēlčëv*, *ovä*, *smijû se*, *jedân*, uz napomenu da se svi navedeni primjeri mogu ostvarivati „i naglasnim kvalitetima koje su više u skladu s novoštokavskom akcentuacijom ili barem s

[281] Usp. Kapović 2014: 24–25.

onom koja je prilagođenija sungerskom tipu akcenatskih ostvaraja koji nisu (strogo) novoštokavski“ (Finka 1977: 189).

U ovome istraživanju takvi primjeri nisu zabilježeni.

3. Nenaglašena duljina

U poglavlju o naglasnome sustavu mrkopaljskoga govora bilo je spomena o nestabilnosti zanaglasne duljine u tome sustavu i u drugim novoštokavskim sustavima[282]. Pojava utrnuća nenaglašene duljine u štokavskim je ikavskim govorima Gorskoga kotara ponajviše zabilježena u govoru Sungera, što se u ovome istraživanju pokazalo značajnim pri cjelokupnome fonološkom opisu sungerskoga govora.

Takva se nesustavnost pojavljuje, kao i u govoru Mrkoplja, u istim riječima i oblicima, pa čak i kod istih govornika. Slaba izrazitost zanaglasne dužine i njezino skraćivanje pri izgovoru umnogome otežavaju obradbu podataka potrebnih za sustavnu analizu sungerskoga govora. Stoga su ovjereni primjeri zabilježeni onako kako su dobiveni transkripcijom snimljenoga materijala, no bez profesionalnih alata za fonetsku analizu, unatoč nekim ranijim konstatacijama o potpunome utrnuću ove naglasne jedinice[283], nije moguće prikazati stvarno stanje.

Ovjerena zanaglasna duljina u sungerskome govoru nije tipične štokavske kvantitete, fonetski je kraća i neizrazita. Zbog blizine čakavskoga govora Brestove Drage i u literaturi tumačenoga čakavskog podrijetla stanovništva, ove se naglasne posebnosti smatraju ostatcima prežitaka.[284]

U govoru je Sungera dugi zanaglasni slog ovjeren u rijetkim primjerima pr. r. m. jd. u kojima je došlo do preinake dočetnoga *-l* > *-a* s naknadnom kontrakcijom *-aa* (> *-al*) > *ā*: *cr̥̈kā, dïzā, glëdā, ìzvukā, kârtā, küglā, mögā, òdnesā, òzebā.*

Zanaglasna je duljina ovjerena i u gramatičkoj kategoriji G mn.:

- imenica: *mëtār, stärāc*; *cïpēl, gödīn, köšūḷ, lïvād, Lökāv*; *dr̥̈vā, gûmā, kîlā, kńîgā*

- zamjenica i pridjeva, u kojima je fonem *h* sporadično izostavljen: *ńī*, *sväkakī*, *Böžjī*, *müškī.*

U određenome liku pridjeva svih triju rodova zanaglasna je duljina vrlo slabo izražena i sporadično se ovjerava u sljedećim primjerima:

---

[282] Više o tome v. u poglavlju 4.2.2.3.3. u ovoj radnji.
[283] Usp. Kapović 2011: 161.
[284] Usp. Finka 1977: 188–189.

- *pòkojnī/pòkojni, lòvačkēn/lòvačken, tèretnī/tèretni*
- *lëdenē/lëdene, prìmorskā/prìmorska*
- *dòmaćē/dòmaće, stârō/stâro.*

Isto tako, u komparativu je u svega nekoliko pridjeva zabilježen sporadični ostvaraj: *gr̥̈ʒ́ī/ gr̥̈ʒ́i, mlä̈ʒ́ī/mlä̈ʒ́i, tùʒ́ī/tü̈ʒ́i.*

Osim toga, u ovome je istraživanju zanaglasna duljina najčešće ovjerena na mjestima starih naglasnih dugih jedinica s kojih je silina povučena prema početku riječi: *advòkāt, bènzīn, bòcūn, gòblēn, kapètān, kàpūt, krùmpīr, mìšāč, òrmār, pàlēnte/palênte, Šùšāk.*

U priloga se također može ostvariti duljina, no uvijek kao stilem isticanja: *kö̈māć/kö̈mać, nä̈zād/nä̈zad, pï̈šicē/pï̈šice, ü̈vīk/ü̈vik, zaü̈vīk/zaü̈vik.*

Nenaglašena kračina može stajati ispred i iza svake naglasne jedinice.

4.2.3.3.4. Pomicanje naglaska na proklitiku

U sungerskome su govoru zabilježeni primjeri s oslabljenim ili neoslabljenim pomicanjem naglaska na prednaglasnicu.

Ovjereni su primjeri oslabljenoga pomicanja kojega su rezultat uzlazni naglasci na prednaglasnici:

- *ò(d) toga, dò tog, ìž ńega, nà to, ù ton, zà vas, nè daj, nè moren, okò sebe, ná me, zá me.*

Pri neoslabljenome se pomicanju na prednaglasnici ostvaruje kratkosilazni naglasak:

- *nä̈ drvo, nä̈ rēd, dö̈ domi, ï̈z neba, pö̈d vodu, ü̈ križ.*

U govoru Sungera ovjereni su i primjeri bez pomicanja naglaska:

- *da štö̈, kod ńîh, na dë̈lu, na mï̈stu, na môre, na pä̈šu, u kü̈ći, u škôli, u tên, za svë̈, za vâs, i jâ.*

Prema navedenim podatcima o naglasnome sustavu govora Sungera, razvidna su odstupanja od novoštokavskih naglasnih distribucijskih ograničenja, kao što je to zabilježeno i u govoru Mrkoplja. Osim toga, ovjerene su naglasne posebnosti, poznate i ranijim istraživačima, prema kojima je u ovome govoru (uz govor Mrkoplja) utvrđena koegzistencija dvaju sustava: štokavskoga i čakavskoga. S obzirom na to, a i na pojedine fonološke netipične štokavske značajke, Sunger je dosad različito tumačen u prethodnoj literaturi: u nekim

radovima klasificiran je srednjočakavskim govorom (Moguš 1977: 104), u nekima štokaviziranim čakavskim[285], a u nekima je (uz govor Mrkoplja) klasificiran novoštokavskim ikavskim govorom (Lisac 2003a: 51). Navedene naglasne značajke, poput sporadičnih primjera sa silaznim naglaskom izvan prvoga ili jedinoga sloga te nesustavne zanaglasne duljine, utvrđene u sungerskome govoru, svojstvene su i drugim novoštokavskim sustavima, no fonetskim obilježjima naglasnih jedinica ovaj je sustav pak bliži čakavskim naglasnim sustavima.

[285] Prema tumačenju M. Kapovića: „Sunger is genetically a Central Čakavian dialect“. No danas su govori Mrkoplja i Sungera, unatoč nekadašnjoj većoj diferenciranosti, vrlo slični te dijele mnoge karakteristike nekadašnjega izvornoga čakavskog Sungera, koji je pretrpio jak proces štokavizacije (Kapović 2011: 110, 161).

4.3. Morfologija štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru

U ovome se poglavlju donosi opis morfoloških značajki štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru. Opis obuhvaća prikaz fleksije promjenjivih vrsta riječi: imenica, zamjenica, pridjeva, brojeva, priloga i glagola te prikaz morfonoloških i akcenatskih mijena koje se pritom pojavljuju u pojedinim oblicima. Štokavski su ikavski govori u Gorskome kotaru ukupnošću svojih morfoloških značajki pretežito ujednačeni pa se njihov opis prikazuje kao jedan morfološki sustav karakterističan za sve govore. Pojedina se odstupanja i specifičnosti svojstvene svakomu od njih posebno izdvajaju.

4.3.1. Imenice

4.3.1.1. Uvodne napomene

Imenice u hrvatskome jeziku imaju četiri gramatičke kategorije: rod (muški, ženski i srednji), broj (jedninu i množinu), padež (N, G, D, A, V, L, I) i kategoriju 'živo'/'neživo'. Mogu se klasificirati s obzirom na sklonidbenu vrstu ili s obzirom na rod.[286] U dosadašnjoj je gramatičkoj praksi kategorija roda različito tumačena.

Pri definiciji se roda kombiniraju kriteriji: semantički (rod se određuje prema izvanjezičnoj kategoriji spola), morfološki (rod imenice određuje se ovisno o dočetku osnove, izuzev imenica ž. r. koje završavaju konsonantom) i sintaktički (pridjevi i zamjenice koji stoje uz imenicu i pobliže je određuju, rodno se slažu s imenicom) kriterij[287]. U novijim je radovima zastupljeno tumačenje da broj rodova i sklonidbenih vrsta ne mora nužno biti podudaran (Tafra 2005: 89–90) te da se u „istoj vrsti mogu naći imenice različitih rodova“ (Pišković 2011: 24).

Prema koncepciji I. Markovića (2012: 237), rod je kategorija „koju prepoznajemo prema slaganju pridjevske, modifikatorske riječi s imenicom, odnosno promjeni njezinih gramatičkih afikasa ovisno o rodu imenice“. S obzirom na to da su imenice u pravilu rodno nepromjenjive, rod im je „inherentna kategorija“ (Pišković 2011: 21). Prema nekim se tumačenjima rod prepoznaje prema gramatičkome morfu same imenice, tj. morfološki se određuje[288] pa dolazi do poistovjećivanja roda i sklonidbene vrste, „što su dvije posve različite imeničke kategorije“ (Pišković 2011: 23). Poistovjećivanjem gramatičkoga roda i sklonidbene

[286] Usp. Brabec – Hraste – Živković 1952; Težak – Babić 1973; Barić et al. 1997. te Silić – Pranjković 2005.
[287] Usp. Barić et al. 1997: 101; Tafra 2005: 88.
[288] „Imenice se uvrštavaju u kategoriju roda po gramatičkoj ustrojstvenoj jedinici, tj. po gramatičkome morfemu“ (Silić 2004: 482).

vrste otežava se određenje imenica koje označavaju osobu muškoga spola, a gramatički su ženskoga roda, što ih uključuje u vrstu po kojoj se sklanjaju imenice ženskoga roda[289]. Razjedinjenju izvanjezične kategorije spola i jezične kategorije roda pomaže postupak određivanja roda sročnošću, na osnovi slaganja imenice s kojom pridjevskom riječi.[290] Iz svega proizlazi da su i rod i sklonidbena vrsta gramatičke kategorije imenica. No, samo je sklonidbena vrsta morfološka kategorija, dok je rod kongruencijska kategorija (proizlazi iz sročnosti modifikatorske riječi s imenicom, a ne iz gramatičkoga morfa imenice). Takvo rodno dodjeljivanje primjenjuje se u razvrstavanju imenica po sklonidbenim vrstama i u ovoj radnji.

Tradicionalno su kanonizirane tri sklonidbene vrste: vrsta *a*, vrsta *e* i vrsta *i* prema gramatemu u G jd.

Polazni je sustav u analizi deklinacijskih paradigmi općeslavenski sustav.[291]

4.3.1.2. Imenske sklonidbene vrste

U štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru potvrđene su tri sklonidbene vrste imenica.

Prema ***a*-vrsti** sklanjaju se imenice m. r. osnova kojih završava konsonantom i nastavkom *-o* i *-e* u N jd. (uglavnom osobna imena: *Slávko, Brüno, Jóso, Ánte, Tóne*[292]).

U govoru Liča ova sklonidbena vrsta obuhvaća imenice m. r. s nastavkom *-ø* koje nakon gubitka dočetnih *-l* i *-h* u N jd. završavaju vokalom: *fàžō, krü, pòsā, strâ, vr̥̈, tr̥̈bū*. U kosim padežima ti se konsonanti pojavljuju pred nastavkom pa se ne gube, primjerice G jd. *fažóla*, *pòsla*.

---

[289] To su tzv. imenice zadanoga roda. Termin dolazi iz engleske literature (Corbett – Fraser 2000): *default gender*, a ovdje se navodi prema Pišković 2011: 24.

[290] Rod bi imenica „valjalo odrediti pomoću slaganja s pridjevnim riječima jer pridjevi dobivaju rod, broj i padež od imenica“ (Tafra 2007: 220).

[291] U obzir se uzima općeslavenski sustav prikazan u monografiji R. Matasovića (2008), odnosno staroslavenski sustav prikazan u navedenoj monografiji i u udžbeniku *Staroslavenski jezik* S. Damjanovića (2005) te u knjizi I. Lukežić *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija* (2015). Pritom valja napomenuti da R. Matasović u periodizaciji razlikuje praslavensko i općeslavensko razdoblje te razvoj polaznih jedinica **u fonologiji** prikazuje u slijedu psl. > opsl. > ZJsl. Međutim, **u morfologiji** polazne oblike donosi iz praslavenskoga (i staroslavenskoga) jezika. Prema tumačenju I. Lukežić (2015: 19), „sustav imeničke sklonidbe opisan u staroslavenskim gramatikama predstavlja sustav kakav je vrijedio u slavenskome u prvoj polovici 9. st., kad već postoji ZJsl. dijalekt sa zametcima novih slavenskih jezika, među kojima su i zametci hrvatskih narječja. Taj je sustav neposredni ishodišni sustav svim novim slavenskim jezicima među kojima su i tri hrvatska narječja“. Oblici potvrđeni u staroslavenskome jeziku uzimaju se i u ovoj analizi, uz metodološku zadršku, kao pomoćni instrument pri određivanju polazišnih oblika.

[292] U govoru su Mrkoplja rijetko potvrđeni primjeri s dočetnim *-e* u muških hipokoristika. Češći su ostvaraji: *Ïva, Jüra, Bräna, Tïna.*

Imenicama s. r., koje se također sklanjaju prema ovoj sklonidbenoj vrsti, svojstveni su nastavci -*o/-e*, određeni prema dočetku osnove. Tako imenice s palatalnim dočetkom osnove imaju nastavak -*e*, a one s nepalatalnim nastavak -*o*. Osim toga, imenice s. r. mogu imati nastavak -*ø* ako im je osnova, izuzev u NAV jd., u svim ili samo jedninskim padežima proširena konsonantom -*n*-, -*t*- ili -*s*-: *ïme – ïmena, díte – dìteta, nëbo – nebèsa*[293].

U imenice s. r. uključene su i zbirne imenice (*kämēńe, rëmēńe*), imenice *singularia tantum* (*píće, sûʒe, smèće, vòće*), *pluralia tantum* (*köla, vráta, pr̥̈sa, plëća, klíšta, plúća*), glagolske imenice (*vësēḷe, pâmćēńe, meráčēńe*) te oblici imenica *öko* i *üvo* (L)/*üho* (M, S))[294]. Imenica *dôba* 'vrijeme, razdoblje, dio dana, godine' jedina je imenica srednjega roda koja ima nastavak -*a*. Upotrebljava se najčešće u NA(V): *gödišńē* (L, M)/ *gödišńe* (S) *dôba*, a rijetko u kosim padežima.

Imenice m. i s. r. u genitivu jednine imaju nastavak -*a*.

Prema ***e*-vrsti** sklanjaju se imenice ž. r. koje u N jd. završavaju na -*a* (i one imenice m. r. kojima gramatička kategorija roda nije podudarna s izvanjezičnom kategorijom spola (*pápa, ćäća*), zbirne imenice (*bräća, dìca, gospòda*), imenice *singularia tantum* (*rödbina*) ili *pluralia tantum* (*fẽrije, škäre, nòvine*) te imenica *döba* u značenju 'trenutak, vrijeme': *U kòjū si döbu jùčē döšā döma?* (L).

Imenica je *mätēr* prema nastavku u G jd. također uključena u *e*-vrstu. U NAV jd. zadržava kontinuantu starijega stanja – ništični nastavak, od *ø (NV jd.) i *ь (A jd.). U svim je jedninskim i množinskim padežima zadržan nerelacijski morfem -*er*- iz ishodišne *r*-promjene.[295]

Genitiv jednine u ovoj sklonidbenoj vrsti ima nastavak -*e*.

Prema ***i*-vrsti** sklanjaju se imenice ž. r. osnova kojih završava na konsonant[296]. Ovoj sklonidbenoj vrsti pripadaju tri skupine imenica (prema Marković 2007: 18): 1) imenice tvorene sufiksom -*ōst*: *mlädōst, stärōst*; 2) imenice tvorene sufiksom -*ād* koje označavaju 'mlado biće': *jäńād, tëlād* te 3) imenice bez osobita tvorbenoga uzorka: *kôst, körov, pämēt, pónoć*.

---

[293] Rijetko potvrđen primjer, uglavnom u ustaljenoj formi: *nebèsa Bož(i)jā/Bož(i)ja*.

[294] Zabilježene se kratice L za Lič, M za Mrkopalj i S za Sunger rabe kada se usporedo navode primjeri iz svih triju govora, razjedinjeni po kojoj fonološkoj ili naglasnoj specifičnosti.

[295] Toj je promjeni pripadala i imenica *dъkti (Derksen 2008: 129), koja je u ovim govorima uključena u paradigmu imenica *i*-vrste.

[296] „Po rodnoj determiniranosti, po brojnosti imenica koje se prema njoj sklanjaju (...) te po nemogućnosti da usvoji neizvedene posuđenice *i*-sklonidba obilježena je (markirana) u odnosu na sklonidbe *a* i *e*“ (Marković 2007: 16).

U ovu su sklonidbenu vrstu uključene i imenice *pluralia tantum*, poput *grûdi* te imenice *öči* i *üšī*[297].

Imenice koje u govoru Liča gube dočetno *-l*, poput imenice *sô* 'sol', također su uključene u ovu sklonidbenu vrstu.

U svim štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru u sklonidbenu su *i*-vrstu uključene imenice *vr̥̈st* 'vrsta' i *ćêr*. U govoru Liča ovoj je vrsti pripojena i imenica *kökoš*, dok se u govorima Mrkoplja i Sungera imenica *kökoš* sklanja prema izdvojenim pravilima te je stoga neuključiva u određenu sklonidbenu vrstu[298].

Genitivni je nastavak ovih imenica *-i*.

[297] Imenice *oko* i *uho* bile su uključene u *s*-deklinaciju, često s nastavcima nekadašnje *o*-deklinacije imenica m. i s. r.: *oko – oka, uho – uha*. No, u dvojini su imale nastavke *i*-osnova: NAV *oči*, *uši*, GL *očiju*, *ušiju*, DI *očima*, *ušima*. Usp. Damjanović 2005: 90.
[298] Više o tome v. u poglavlju 4.3.1.3. u ovoj radnji.

4.3.1.2.1. Distribucija nastavaka

U ovome se poglavlju donosi distribucija nastavaka prema vrstama i rodovima u tabličnome prikazu te opis i popis imenica prikupljenih terenskim istraživanjem, bilo da je riječ o primjerima ekscerpiranim iz ogleda govora ili prikupljenim ciljanim upitnikom za morfološka istraživanja.

jednina				
	a-vrsta		e-vrsta	i-vrsta
	m. r.	s. r.	ž. .r.	ž. .r.
N	*-ø/-o*[299]	*-o/-e/-ø/(-a)*	*-a /(-ø) /(-e)*	*-ø*
G	*-a*	*-a*	*-ē*[300]	*-i*
D	*-u*	*-u*	*-i*	*-i*
A	= N jd. za 'neživo' ili G jd. za 'živo'	= N jd.	*-u*	= N jd.
V	*-u* / *-e*	= N jd.	= N jd. ili *-o*	*-i*
L	*-u*	*-u*	*-i*	*-i*
I	*-on*	*-on*	*-ōn*	*-i/-jōn/-ju*

množina				
	a-vrsta		e-vrsta	i-vrsta
	m. r.	s. r.	ž. .r.	ž. .r.
N	*-i*	*-a*	*-e*	*-i*
G	*-ā/-ī/-ø/-ijū*	*-ā/-ø*	*-ā/-ø/-ū(j)*	*-ī/-ijū*
D	*-īn*	*-īn*	*-an*	*-īn/-iman/-imin*
A	*-e*	= N mn.	= N mn.	= N mn.
V	= N mn.	= N mn.	= N mn.	= N mn.
L	*-īn*	*-īn*	*-an*	*-īn/-iman/-imin*
I	*-īn*	*-īn*	*-an*	*-īn/-iman/-imin*

[299] Kosim se crtama odvajaju alternacije nastavaka. U zagradama su navedeni nastavci koji se odnose na pojedinačne imenice, primjerice u imenica srednjega roda nastavak *-a* ima imenica *dôba*, u imenica ženskoga roda nastavak *-ø* ima imenica *mätēr*.

[300] U tablici se donose nastavci u kojima se u govoru Liča sustavno ostvaruje zanaglasna duljina. U drugim dvama sustavima zanaglasna je duljina sporadična (Mrkopalj) ili gotovo utrnuta (Sunger). Više o tome v. u pogl. 4.2.2.3.3. i 4.2.3.3.3.

4.3.1.2.1.1. Imenice m. r. *a*-vrste

Govor Liča

	jednina	množina	jednina	množina
N	*stô* 'stol'	*stòli*	*mèdvid*	*mèdvidi*
G	*stòla*	*stólā*	*mèdvida*	*mèdvīdā*
D	*stòlu*	*stòlīn*	*mèdvidu*	*mèdvidīn*
A	*stô*	*stòle*	*mèdvida*	*mèdvide*
V	*stȍlu*	*stòli*	*mèdvide*	*mèdvidi*
L	*stòlu*	*stòlīn*	*mèdvidu*	*mèdvidīn*
I	*stòlon*	*stòlīn*	*mèdvidon*	*mèdvidīn*

Govor Mrkoplja

	jednina	množina	jednina	množina
N	*grâd*	*grȁdovi*	*čòban*	*čòbani*
G	*grâda*	*grȁdōvā*	*čòbana*	*čȍbānī*
D	*grâdu*	*grȁdovīn*	*čòbanu*	*čòbanīn*
A	*grâd*	*grȁdove*	*čòbana*	*čòbane*
V	*grâde*	*grȁdovi*	*čòbane*	*čòbani*
L	*grádu*	*grȁdovīn*	*čòbanu*	*čòbanīn*
I	*grâdon*	*grȁdovīn*	*čòbanon*	*čòbanīn*

Govor Sungera

	jednina	množina	jednina	množina
N	*vûk*	*vûci*	*nȍkat*	*nȍkti*
G	*vûka*	*vúcī*	*nȍkta*	*nȍkāt*
D	*vûku*	*vúcīn*	*nȍktu*	*nȍktīn*
A	*vûka*	*vûke*	*nȍkat*	*nȍkti*
V	*vûče*	*vûci*	*nȍktu*	*nȍkti*
L	*vúku*	*vúcīn*	*nȍktu*	*nȍktīn*
I	*vûkon*	*vúcīn*	*nȍkton*	*nȍktīn*

U **N jd.** imenica m. r. nastavak je *-ø*.

U govoru su Liča za ovoga istraživanja ovjereni primjeri: *àjdūk* 'hajduk', *àrmār* 'ormar', *bakàlāj* 'bakalar', *bänak* 'drvena klupa, najčešće u crkvi'[301], *bètōn, Bôg, brät, brîg, bùbrig, bùmbāk* 'vata', *bùmbōn* 'bombon', *cìment, cirkùlār* 'kružna pila', *cûg/vlâk, cükar* 'šećer', *cvît, čòban* (*Čòban grê ù pašu.*)[302], *čòvik, dân, dïd, dïm, dòlac, dôm, fiškāl* 'odvjetnik', *flìzēr* 'frizer', *fr̥tāḷ/vr̥tāḷ* 'četvrtina', *grâd, gröb, dïd, hòtēl, invàlīd, jèčam, jèzik, jùnāk, kämēn, kànāl, kapètān, kòlac, köń, kören, krîž, krpàtūr* 'pokrivač', *krûg, krùmpīr*[303], *kukùruz, kùšīn* 'jastuk', *kvâr, lávež, läz, lêd, lïšńāk, lûg/pëpel, lùgār, mäslac, mèjāš* 'međa', *Merikánac, mëtar/mïtar* (*Mïtar, pr̥vo se govòrilo, säd je mëtar.*), *mïsēc, mözak, mûž, náramak, národ, nòvac, ògńīšte, òltār, òraj* 'orah', *òtac, òžeg/pòpičak, palàmūd/palamûd* 'žuti mrav', *päs, pêdaḷ, pétak, pètḷār* 'prosjak', *písak, plês, ponèdiḷak, pràdid, pròblēm, pr̥ïst, prût, pût, pûž, rät, rëmen, rêp, rôg, ròmān, röʒāk, rûb, rúčak, sàpūn, sîn, škàrpūn* 'cipela', *slípac, smîh, snîg, sôk, sùsid, stòlac, stràžār, svît, špòret* 'kuhinjska peć', *štâp, töp, trpútac, tùnēl, udòvac, upàḷāč, Ùskrs, ùtorak, vàgōn, vïtar, vêl, vîk, vínac, vrâg, vûk, záručnīk, zàselak, zêc, zîd, žëp* 'džep', *žìvot.*

U istome je govoru u N jd. potvrđen *-ø* i u imenica bez dočetnoga konsonanta nakon ispadanja *-l*: *čävā* 'čavao', *fàžō* 'fažol', *kàbā* 'kabal', *stô* 'stol', *vô* 'vol', *vr̥ïtā* 'vrt(al)' ili *-h*: *grî* 'grijeh', *krü* 'kruh', *strâ* 'strah', *tr̥bū* 'trbuh', *vr̥ï* 'vrh' te u deminutiva: *dëčkić, komàdić, kráḷević, läzić, pàsić, pùtić, stóčić* 'stolčić', *štäpić.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *àuto, bänak* 'drvena klupa, najčešće u crkvi', *bôg, brâk, brät, brâv, brîg, brôd, bùbrig, čäval, čòban, čòvik*[304], *dân, dotepénac* 'došljak', *dôm, düh, grâd, gröb, grîh, jáńac, járak, járam, kämēn, kamiôn, kànāl, kàntūn* 'ugao ulice; kut sobe', *kapètān, kàpūt, kilomëtar, kr̥ûč, köń, kòtal, körāk, kören, krâj, krîž, kr̥pàtūr* 'pokrivač', *krüh, kùbīk, kûm, kùrīr, kùšīn* 'jastuk', *krùmpīr* (*Pòbralo mi sväs krùmpīr.*), *lêd, lèvāk* 'ljevak', *lïšńāk, materìjāl, mèjāš* 'međa', *mêrlin, mëtar, ministränt, mïsēc, mûž, národ, nökat, òltār, òtac* (*Òtac se zvâ täta. Stârī òtac se je zvâ ćáće.*), *pésak, pétak, pïńūr* 'vilica', *pöp, pòsal, prásac, pr̥ïst, spróvod, stôl, strâh, strîc, sùsid, škrìḷāk* 'šešir', *štòkr̥l* 'stolica bez naslonjača', *šümār, tàrvēz* 'pregača', *télac, udóvac, ùtorak, Vàzam, vïtar, vôl, vôz, vrâg, vr̥ïh, vûk, zêc, zîd, žlîb*; demin. *brätić, brïščić, dòlčić.*

[301] Uz one lekseme značenje kojih nije transparentno, ono će biti navedeno kada se primjer navodi prvi put. U daljnjem će se tekstu takvo objašnjenje izostaviti.
[302] Uz pojedine se imenice navode oprimjerenja (ne sva) zabilježena tijekom usmjerenoga ispitivanja.
[303] Ova se imenica češće rabi u jednini, nego u množini: *Pokòpalo mi krùmpīr. Pòbralo mi krùmpīr.*, tj. *Nísi mögā rëć: Mètnila sam küvat krumpíre, nego: Mètnila san küvat krùmpīr./Mètnila san küvat pêt krumpírā.*
[304] *I žène su nëkad zvâle svôg mûža, ako je s kîn govòrila, önda bi bíla rëkla: môj čòvik tvr̥ïdi ovàkō.*

Primjeri su iz Sungera sljedeći: *advòkāt*, *ânʒel/änʒel, àuto, bakalâr/bakàlār/stökviž*, *bènzīn, bòcūn*, *brät*, *čäval*, *čòvik*, *dêl/dîl*, *dïm*, *dîmḷak*, *fàžōl*, *gòblēn*, *gospòdār*, *grîh*, *gröb, jäsēn*, *jèčam*, *jëlen*, *jèzik, kamiôn, kàpūt, käs* 'grudnjak', *kàtran*, *kirìjāš/fûrman* 'onaj koji upravlja zaprežnim kolima', *krîž*, *krüh, kûm*, *kùšīn*, *kr̥pàtūr* 'krevetni pokrivač', *lètričar* 'električar', *lîst*, *lïšńak*, *lòvac*, *mèdvid*, *mêrlin*, *mëtar*, *mîh, mìšāč, mlìkār*, *mözak*, *Mȓ̥kopaḷ*, *mûž, nàjlon*, *národ*, *nökat*, *nùler* 'bijelo brašno', *òpanak, òpančar, òrih, òtac*, *päs, pašínac*, *pésak, pétak, pívac* 'pijetao', *pokvareńâk*, *pöpel, pòsal*, *pravoslávac*, *pròsac*[305], *pȓ̥st*, *pr̥vobórac, pût, ranoràniilac, râd*, *rät*, *rêd*, *rôd*, *rôg*, *sän, sekrètār*, *sîn, snîg*, *sökol*, *stôlńak*, *strâh, sùsid*, *tënk*, *tétak, trúpac*, *udóvac, ùnuk*, *ùtorak, Vàzam/Ùskrs*, *vénac*, *vrâg*, *vôl*, *vôz*, *vȓ̥h, vȓ̥tal*, *vûk*, *žëp*; demin. *stòlčić, kìpić, läzić*, *kostìmić*, *štàkorić, vénčić*, *zìdić*.

Osim u osobnih imena: *Mârko, Slávko*, u svim je govorima zastupljen nastavak *-o* i u imenica *àuto* i *dëčko*.

G jd. imenica m. r. ima nastavak *-a* prema nekadašnjemu nastavku *-a u G jd. glavne promjene imenica m. i s. r.

Podatci su iz Liča: *ajdúka, àuta* (*Isprìd kuće su mu öbadvā àuta.*), *bänka, böga, bräta, betóna*, *bùbriga* (*Čòvik ìmā dvâ bùbriga.*), *bulína* 'najmanja i glavna boća', *bumbóna, cìmenta, cükra*, *čòbana, čòvika*, *dóca* 'dolca', *fažóla, flízera*, *gösta*, *grâda, gríja*, *gröba*, *junáka*, *kàbla*, *kämena*, *kòca* 'kotca' (*Ìzvadili su pràsca iz kòca.*), *kóca* 'kolca' (*Bïja je zàvēzan zà dvā kóca.*), *kòńa*, *kräja*, *kr̥patúra*, *krûga*, *krumpíra*, *krüva*, *kukùruza*, *kûma*, *kušína*, *lánca*, *mëtra*, *mïsēca, mûža*, *nösa*, *òca*, *päsa*, *píska* (*Tämo su bíle ȓ̥pe píska.*), *probléma, púta*, *räta*, *röga*, *rogáča*, *sîna*, *snä*, *snîga*, *spomeníka*, *stòla*, *stóca* (*Pâ je sa stóca.*), *strâja*, *špòreta*, *štápa*, *tr̥púca, udóvca*, *upaḷáča, vagóna, vȓ̥ja, vïtra, vòla*, *vrâga, vûka*, *zîda*; *komàdića*.

U Mrkoplju je ovjereno: *àuta, bänka, böga, brâka, brâva, brîga, čâvla, čòbana, čòvika, dâna, döma, gövora, grâda, gròba, jáńca, kämena, kapúta, kilomëtra, kòńa, kòtla, krumpíra, kubíka, lïšńāka, mêrlina, òca, pòpa, púta, räta, sîna* (*Ïmān trî sîna.*), *snîga, télca, udóvca*; *kòńića*.

U Sungeru je ovjereno: *bräta, čuvára, dïma, gospodára, kàbla*, *komádā, kòńa, kòtla*, *kríža, kḷúča, krumpíra, kukùruza, mïsēca, mëtra, národa*, *nökta, òca, pàkla, päsa, plëha, vȓ̥ha, pròsca, snîga*, *stòla*, *strâha, vòla, vrâga*; *pùtića, zìdića*.

[305] *Dõšā jèdan pròsac da: Bïš li se tî žènila? Nè bin. Iza mòjī kösti više nïkad nïko púhat nêće.*

U **D i L jd.** nastavak je *-u*, no različita podrijetla. Dok je u D jd. nastavak *-u* naslijeđe istoga nastavka u ishodišnoj glavnoj promjeni imenica m. i s. r., u L jd. analoški je preuzet iz istoga padeža nekadašnjih *u*-osnova.

U govoru su Liča ovjereni primjeri:

D jd. *àutu, bänku, bögu, brätu, bùbrigu, čòbanu, čòviku, dócu, glâsu, grâdu, gríju, gröbu, junáku, kämenu, krížu, krüvu, krumpíru, mûžu, sùsidu, òcu, písku, rätu, rögu, snîgu, strâju, stócu, štâpu, udóvcu, vr̥ju, vïtru, vòlu, vrâgu, vûku, zîdu.*

L jd. *àutu, bráku, brätu, brígu, čòbanu, čòviku, dócu, gröbu, gríju, kämenu, korbáču, krumpíru, krüvu, òcu, písku, pútu, ü ratu/rätu, rògu, snígu, stócu, stòlu, štápu, udóvcu, vr̥tlu, vïtru, vòlu, vrátu, tunèlu, zídu.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno:

D jd. *àutu, bänku, bögu, brîgu, čòbanu, čòviku, grâdu, gròbu, kapútu, krumpíru, kòńu, pòpu, pútu, stòlu, šoféru, vïtru, vòlu, živòtu.*

L jd. *àutu, bänku, bögu, brígu, čòbanu, dòmu, grádu, gríhu, gròbu, kantúnu, kapetánu, krížu, krumpíru, Mr̥kopl̥u, pòpu, pútu, rätu, snígu, stòlu, vòlu, vr̥hu, vr̥tlu, zídu.*

U sungerskome su govoru ovjereni primjeri:

D jd. *brätu, čòviku, dïmu, krühu, fažólu, gńöju, komádu, krûgu, mèdvidu, mrâku, pésku, pòpu, rätu, rögu, snígu, šëfu, tétku, trúpcu, vïtru, zídu.*

L jd. *brätu, čòviku, grádu, gríhu, jèčmu, krížu, kušínu, kútu, krumpíru, mráku, múžu, òpanku, òrihu, pàklu, snígu, stòlu, vòlu, zídu, živòtu, žëpu.*

U **A jd.** imenica m. r. razjedinjeni su oblici u kategoriji 'živo'/'neživo'. Sinkretizam N=G jd. *-a* potvrđen je u imenica za 'živo', a N=A jd. *-ø, -o* potvrđen je u imenica za 'neživo': *Vïdija* (L, M)*/Vïdel* (S) *san vûka ù šumi* (L, M)*/u šümi* (S). ≠ *Posádili smo krùmpīr.* Razdioba akuzativnih oblika na one za 'živo' i one za 'neživo' ovjerava se u primjerima iz svih triju govora.

U govoru je Liča zabilježeno: *àuto, bänak, brîg/nä brīg, bùbrig, cûg/vlâk* (*Ïšli smo nä cūg.*), *dòlac, grâd/ü grād, grî, gröb, kämēn, kröv, krùmpīr, krü, mèjāš* (*Üvīk bi stâ na mèjāš.*), *mïsēc, písak, rät, rêp, rôg/nä rōg, snîg, strâ, stòlac, špòret* (*Štö mu je? – Na špòret se òpekā.*), *štâp, vr̥/nä vr̥, vïtar, zîd, bräta, böga, čòbana, čòvika, junáka, mûža, òca, udóvca, vòla, vrâga, vûka.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *àuto, bänak, brîg, gröb, krùmpīr, böga, grâd/ü grād* (*Mórā je îć ü grād.*), *rät/ü rat* (*Ïšā je ü rat.*), *rêd/nä rēd, rôg/nä rōg* (*Stävija san mu vínac nä rōg.*), *stôl, vr̥̈h/nä vr̥h* (*Tô ti je bílo nä vr̥h Gmâjnē.*), *vïtar*; *čòbana, čòvika, kòńa, pòpa, vòla, vûka* (*Dï si bïja, si vûka vïdija*?).

U Sungeru su ovjereni primjeri: *bènzīn, bòcūn, dïnār, gòblēn, grâd/u grâd, kämēn, kòtār, krîž, mèjāš, mêrlin, òrmār, rôg*; *advokáta, bräta, bolesníka, čòvika, kapetána, lóvca, òca, sîna.*

U **V jd.** imenica m. r. prema palatalnome/nepalatalnome dočetku osnove pretpostavljena su dva nastavka: *-u* za imenice s nepalatalnim dočetkom te *-e* u imenica osnova kojih završava palatalom. U štokavskim su ikavskim govorima ovjereni i primjeri koji odstupaju od navedene distribucije.

U Liču su ovjereni primjeri: *bräte, čòbane, grâde, kûme* (*Kûme, probúdi se!*), *vïtre, völe*; *Böže, čöviče, jünāče/junáku, mïsēče, öče/ćäća*[306], *udóvče, vrâže, vûče*; *kämenu, krumpíru*; *mûžu.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *čòbane, grâde, sîne, vïtre*; *böže, čöviče, mïseče, öče, strîče, üdovče, vrâže, vûče*; *krumpíru, pöpu*; *köńu, mûžu, nôžu.*

U Sungeru su potvrđeni primjeri: *bräte, grâde, sîne*; *böže, čöviče, öče*; *jëlenu, nöktu, pr̥̈stu*; *köńu.*[307]

U **I jd.** imenica *a*-vrste m. r. nije sačuvana nekadašnja razlika između palatalne i nepalatalne sklonidbe[308] pa prijeglas *o* > *e* iza palatala izostaje. Takvo je poopćavanje nastavaka svojstveno većini novoštokavskih ikavskih govora. O tome govori i J. Lisac navodeći da su „česti primjeri tipa *prijateḷon*, *mužon*, *nožon*“ (2003a: 56)[309].

---

[306] Navedeni oblik *öče* poznat je svim govornicima ličkoga govora, no ne rabe ga u V jd. U svih je ispitanika u tome padežu ovjeren leksem *ćäća*: *Ćäća, dôjdi na üžinu*! Isto je zabilježeno u drugim dvama govorima.

[307] Za terenskoga su ispitivanja u svim govorima u imenica za 'neživo' ovjereni i vokativni oblici jednaki nominativnima: *àuto, bänak, brîg, bùbrig, dòlac, grî* (L)*/grîh* (M, S), *písak* (L)*/pésak* (M, S), *rôg, snîg, stòlac, štâp* (L)*/šćâp* (M, S). No, s obzirom na to da se pri odgovoru primijetila zbunjenost ispitanika, koji su i sami izražavali sumnju u točnost podatka navodeći: *ako bi ga zväli, önda bi rëkli*..., odnosno *tô mi ne gòvorimo*, oni se ne smatraju relevantnim podatcima.

[308] „Mlađe (općeslavensko) razdoblje praslavenskoga jezika (od 9. do konca 11. stoljeća) obilježava usustavljeno morfonološko razlikovanje dočetaka osnova po obilježju palatalnosti ~ nepalatalnosti“ (Lukežić 2015: 11).

[309] Isto je potvrđeno u govorima Imotske (Šimundić 1971: 37; Lukežić 2003: 20) i Cetinske krajine (Menac 2005: 49); u većini govora Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 79); u unutrašnjosti Dalmacije (Lisac 2008: 110); u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 99) te u govoru Bunjevaca zavelebitskoga dijela senjskoga zaleđa (Dragičević 1989: 113). U ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine nastavak je *-om/-on* zabilježen u većini primjera neovisno o palatalnome/nepalatalnome dočetku osnove, uz manji broj primjera sa zadržanim palatalnim nastavkom *-em/-en* (Peco 2007a: 261–262). Isto je ovjereno i u susjednim ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007c: 53–56).

U govoru su Liča ovjereni sljedeći instrumentalni oblici: a) imenice s nepalatalnim dočetkom osnove: *bänkon, bögon, bräton, bròdon, čòbanon, čòvikon, dïdon, dócon, fažólon, gâson, gröbon, kämenon, krumpíron, krüvon, mîron, oltáron, pískon, pràdidon, prûton, räton, rögon, snîgon, stòlon, škarpúnon* (*Àjme mëni, mâjko mïla, pogòdija me škarpúnon ü glāvu*!), *štâpon, vïtron, vòlon, vrâgon, vrâton/pöd vrāton, vûkon, zîdon*; b) imenice s palatalnim dočetkom osnove: *gríjon, strâjon, kḷúčon, krížon, mûžon, nóžon*; c) imenice s dočetkom osnove na *c*: *kócon, mïsecon, òcon, stócon, stráncon, udóvcon.*

Isto je zabilježeno i u govoru Mrkoplja, primjerice a) imenice s nepalatalnim dočetkom osnove: *bänkon, bögon, brîgon, čòbanon, čòvikon, grâdon, gríhon, gròbon, oltáron, pòpon*; b) imenice s palatalnim dočetkom osnove: *kḷúčon, kòńon, kräjon, krížon, nóžon, mûžon*; c) imenice s dočetkom osnove na *c*: *mïsēcon, òcon, udóvcon, zêcon.*

Tako je i u sungerskome govoru, što potvrđuju primjeri: a) imenice s nepalatalnim dočetkom osnove: *àuton*, *crépon*, *krumpíron, lïšńakon, mëtron*, *národon, röon*, *stòlon, ùnukon, vòlon*; b) imenice s palatalnim dočetkom osnove: *kḷúčon, kòńon, krížon*; c) imenice s dočetkom osnove na *c*: *òcon, strîcon.*

4.3.1.2.1.1.1. Nerelacijski morfem u osnovi množinskih oblika imenica m. r.

Nekadašnje imenice *u*-deklinacije u D jd. te u svih oblika dvojine i množine imale su osnovu proširenu nerelacijskim morfemom *-ov-*.[310] Taj je segment, kao relikt navedene deklinacije, uz uvedenu inačicu *-ev-* u imenica kojih osnova završava palatalom, umetnut u osnovu svih množinskih oblika jednosložnih i dijela dvosložnih imenica m. r. u hrvatskome jeziku, osobito u govorima štokavskoga narječja.[311] No, valja napomenuti da su u novoštokavskome ikavskom dijalektu „vrlo obični primjeri kraćih množina“ (Lisac 2003a: 56).[312]

[310] „U ie. prajeziku u-osnove mogle su biti sva tri roda. U praslavenskome su u-osnove u pravilu muškoga roda.“ (Matasović 2008: 200). U staroslavenskome je jeziku ta sklonidba obuhvaćala imenice: *synъ, volъ, vrьhъ, medъ* i *polъ*. Usp. Damjanović 2005: 83. V. i Lukežić 2015: 16.

[311] U svim dijalektima kajkavskoga narječja te u govorima južnoga i dijela središnjega dijalekta čakavskoga narječja nerelacijski se morfem *-ov-*/*-ev-* u osnovi imenica m. r. dodaje samo u G mn. (Lukežić 1998: 129).

[312] U ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne zabilježeni su kraći množinski oblici, no „običniji su oblici s proširenjem osnove“ (Peco 2007c: 58–59). U zapadnohercegovačkim govorima pretežu duži množinski oblici, no kraći oblici u N mn. „nisu nepoznati ovom govoru, ali nisu tako česti“ (Peco 2007a: 273). U govorima je Imotske krajine i Bekije M. Šimundić zabilježio postojanje osnove proširene morfemom *-ov-* u manjem broju primjera te o čuvanju kraćih oblika u množini zaključio da je to „jedna od najvažnijih morfoloških osobina toga govora po kojoj je istovjetan sa štok. sinjskim govorom, štokavsko-čakavskim poljičkim i čak. govorima srednjodalmatinskih otoka“ (1971: 87). Usp. i Lukežić 2003: 20. Ta je izoglosa (češća neproširena osnova imenica m. r. u mn.) ovjerena i sjevernije, primjerice u govoru Krivoga Puta kod Senja što je prema tumačenju

U novoštokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru ovjerene su neproširene množinske forme u svih jednosložnih imenica te u većini dvosložnih imenica. Duga je množinska forma u ovim govorima inovacija u govoru napose starijih govornika, uvezena iz standardnoga jezika, a često uporabljena usporedo s kraćom formom.

U govoru su Liča potvrđene: a) imenice s neproširenom osnovom: *brîgi, kḷúči, mûži, rögi, snîgi, stòli, strâji/strâhi, vïtri* (*Púvali su jâki vïtri.*), *vòli, vrâzi/vrâgi, zîdi*; b) imenice s proširenom osnovom: *svätovi* i c) paralelni oblici imenica: *dûhi/dühovi, grâdi/grädovi, strâhi/strähovi, vûci/vükovi.*

U govoru su Mrkoplja ovjerene: a) imenice s neproširenom osnovom: *grîhi, gròbi, kḷúči, kòtli, kríži, krühi, pòpi, rögi, sîni, snîgi, stòli, strâhi, vòli, vrâzi, vûci*; b) imenice s proširenom osnovom: *bögovi, grädovî*[313]*, vr̥̈hovi*; c) paralelni oblici imenica: *dûhi/dühovi.*

Isto je potvrđeno i u govoru Sungera: a) imenice s neproširenom osnovom: *rögi, vïtri, vòli, vrâzi, vûci*; b) imenice s proširenom osnovom: *bögovi, dühovi, grädovi.*

U **A mn.** nastavak je *-e* u svih imenica m. r. preuzet prema nastavku u ishodišnoj palatalnoj promjeni *-ę.

U govoru su Liča ovjereni primjeri: *àute, bänke, böre* 'borove', *bùbrige, čòbane, dâne, dóce, grâde, junáke, kämene, kḷûče, kòńe, kòrake, krumpíre, lišńáke/lïšńāke, mïsece, mûže, nôvce, òraje* (*Dönija je òraje.*), *röge, stóce, snîge, štápe, vr̥táḷe, vïtre, vòle, vrâge, tânce.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bänke, bögove, čòbane, kämene, kòńe, krumpíre, pràsce, vòle.*

U Sungeru su ovjereni primjeri: *br̥̂ke* 'brkove', *hrâste, kòńe, krumpíre, nôvce, pomoćníke, trúpce, žîvce.*

V mn. imenica m. r. ima nastavak *-i* (< *-i) ovjeren u primjerima iz svih triju govora: *bänki, čòbani, grâdi, gròbi, junáki, kämeni, kḷúči, krumpíri, mûži, rögi, vïtri, vûci.*

4.3.1.2.1.1.2. Nastavak u G mn. imenica svih triju rodova

Specifikum je morfoloških sustava štokavskih govora nastavak *-a* u G mn. imenica svih triju rodova[314]. Taj gramatem stavlja u opoziciju štokavske govore i govore drugih dvaju

autorice „karakteristika bunjevačkoga govora širega područja, a ne samo senjskoga zaleđa“ (Čilaš Šimpraga 2007: 67).

[313] *Štö ja znân? Üvīk se rëklo òvī* grâdovi*, ali bílo je kod ònī stârī, stârī i* grâdi*. Za mòga vijéka je ovàkō. Kâžēn Van, pösle räta se püno töga izmínilo od ònī ríčī kòje su se upotrebḷávale trídesetī gödīn kad san se jâ ròdija.*

narječja. Dijakronijski gledano, geneza nastavka *-a* u G mn. u vezi je s općeslavenskim *ъ* i *ь*, tj. starohrvatskim *ə*[315] kao prevladavajućim nastavkom u G mn. većine ishodišnojezičnih imenica (Lukežić 1998: 128).

Prema tumačenju B. Finke, u gorskokotarskim je štokavskim ikavskim govorima zabilježeno trojako stanje kada je riječ o G mn. Uz noviji nastavak *-a*, ostvaruju se i nastavci *-i* („izvorno ili analoško“) te *-ø* („ujedno i najizvornije“). To je potvrđeno i za ovoga istraživanja, uključujući i činjenicu da su u uporabi navedenih triju nastavaka „kolebanja znatna tako da se ne samo u istoj kategoriji, nego i u istoj riječi mogu ostvarivati po dvije, pa i sve tri mogućnosti“ (Finka 1977: 191).

Nastavak *-a* u **G mn. m. r.**[316] ovjeren je u govoru Liča u primjerima: *bùbrīgā, čöbānā, dinárā, gríjā, junákā, kóńā, krumpírā, lišńákā/lïšńākā, òrājā, pásā, stólā, štápā* (*Nêma tî štápā, nêma tôg štápa*; *ïzmeʒu dvâ štápa*), *vagónā*, *vólā* (*Ïmā je, kâžē, dëset pâri vólā ü šumi.*), *vr̥jā.*

U govoru je Mrkoplja nastavak *-a* ovjeren u svega dvama primjerima: *bögōvā/bögova, grädōvā/grädova.*

U govoru Sungera nije ovjeren primjer s nastavkom *-a* u G mn. m. r.

Genitivni je nastavak *-ī*[317] potvrđen:

- u govoru Liča u primjerima: *grádī, kämēnī, kl̥účī, korákī, misécī, múžī, rögī, snígī, vrázī/vrágī*
- u govoru Mrkoplja: *čöbānī, gríhī, gròbī, kapetánī, kl̥účī, krížī, krumpírī, kùbīkī, lïšńākī, misécī, pòpī*[318], *pr̥̈stī, snígī* (*Níje tako vèlikī snígī kaj su bíli nëkada.*), *stòlī, vrázī, vúcī*
- u govoru Sungera: *kòńī, nòktī, pr̥̈stī, vòlī, vrázī, vúcī.*

Zabilježene su i alternacije: *bögī/bögōvā*, *čävāl/čâvlī*, *kötāl/kòtlī*, *vúcī/vükōvā* (Lič); *bänāk/bänkī, vòlī/völov/völōv* (Mrkopalj).

---

[314] Ova značajka „pripada razlikovnostima najvišega ranga koje štokavštinu obilježavaju kao narječje“ (Lukežić 1998: 128).
[315] V. pogl. 4.2.1.1.5. u ovoj radnji.
[316] Uvodno se u ovome poglavlju tumači G mn. imenica svih triju rodova, no primjeri koji se donose muškoga su roda. Oblici u G mn. ž. i s. r. navedeni su u prikazu distribucije nastavaka svake sklonidbene vrste posebno.
[317] Uvođenje nastavka iz paradigme koja već postoji u sustavu mehanizam je koji uspostavlja ponovnu razlikovnost oblika u N jd. i u G mn. U čakavskome i štokavskome narječju uvedeni su: stari nastavak *-i* u G mn. iz *i*-deklinacije te stari nastavak *-ih* u G mn. složene zamjeničke i pridjevske deklinacije, koji se u štokavskome narječju ostvaruje bez *h*: *-ih* > *-i* (Lukežić 1998: 133).
[318] *Jùčer je bílo pêt strânī pòpī na ïspovīdi. Al nísu bíli òni na ïspovīdi neg mî, al kâžē: Òni su bíli na ïspovīdi.*

U današnjim se govorima Liča, Mrkoplja i Sungera čuva nastavak *-ø* u G mn. imenica m. r.[319], osobito uz brojeve: *pêt dïnār, pöla kïle čmärāk/čvärāk.*[320] B. Finka (1977: 191) zabilježio je u jednosložnih imenica m. r. moguć proširak osnove sufiksom *-ov-*[321]: *püno sinôv//sinóvā/sinóva*, *püno töpōv/töpov, pêt völōv/völov* (Mrkopalj). Za ovoga je istraživanja potvrđen primjer *völōv/völov* (*Nêma völōv.*), uz češći ostvaraj *vòlī*, samo u govoru Mrkoplja.

U svim je gorskokotarskim štokavskim govorima zabilježen veći broj primjera s nastavkom *-ø,* koji nisu uvijek određeni brojevnom jedinicom: *bänāk, čävāl, čmärāk* (L)*/čvärāk* (M, S)*, dölāc, jäńāc, jünāc, käbāl, kölāc, kötāl, mëtār/mïtār, nökāt* (uz *nòktijū* u govoru Liča)*, növāc, präsāc, stärāc, stölāc, tëlāc, vïtār* (*Nêma vïše tàkī vïtār*; *Ali su púhali vïtri na Ȍkretīn.*).

Genitivni nastavak *-iju* iz nekadašnje dvojine imenica *i*-promjena muškoga i ženskoga roda morfološki je relikt zabilježen ponajviše u imenica *i*-vrste, ali i u primjerima: *nòktijū/nökāt*, *pr̥̀stijū*[322], samo u govoru Liča.

4.3.1.2.1.1.3. Ujednačenost nastavaka u DLI mn.

Ujednačenost nastavaka u DLI mn. (sinkretizam), koja teži uvođenju novoga nastavka, posebnost je štokavskoga narječja u cjelini, no nije u svim govorima zastupljena istim nastavcima, *-ima* u m. i s. r. te *-ama* u ž. r.[323] Novi je nastavak u štokavskome narječju nastao

---

[319] Nastavak u G mn. glavnih deklinacija i većega dijela sporednih deklinacija imao je likove *ь* i *ъ*, koji su u starohrvatskome razdoblju prešli u *ə*, nakon čega se uspostavio ništični nastavak u oblicima svih triju rodova: *bez zid, iz sel, od žen.* Takvim je razvojem došlo do morfološke homonimije između N jd. i G mn., koja se djelomice neutralizirala akcenatskim sredstvima – produljenjem vokala u dočetnome slogu osnove u G mn. Time je ponovno uspostavljena razlikovnost oblika u dvama padežima: N jd. *brät* : G mn. (*pêt*) *brât* (Lukežić 1998: 132). U novoštokavskome ikavskom govoru Jurjeva, kojemu su u mnogome svojstvene čakavsko-štokavske osobitosti, nastavak *-ø* u G mn. zabilježen je dosljedno u imenica ž. r. *a*-vrste (*žen, ruk, nog, kuć*; *jasal, divojak, dasak* itd.) te isključivo u onih imenica m. r. osnova kojih završava na konsonantski skup: *lakta, nokta, lonca, oca* i sl. (Moguš 1978: 231).

[320] Takvo je stanje najduže i najbolje zadržano u čakavskome narječju za određene kategorije imenica m. r., ali i u ponekim štokavskim govorima u sintaktičkim vezama G mn. imenica m. r. i brojeva ili količinskih priloga: *dvadeset prasac, puno kolac, iz Vinkovac* (Lukežić 1998: 132). O tome svjedoče rezultati obrađenih novoštokavskih ikavskih punktova, primjerice *pê gödīn, ösan stötīn* u govoru Krivoga Puta kod Senja (Čilaš Šimpraga 2007: 67); *milijârdu kübīkā trûpāc* u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 100); *deve nediḷ* u govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 110); *šez godin, dvajes litar* u govoru Imotske krajine (Lukežić 2003: 20) itd. U ikavskim štakavskim govorima zapadne Hercegovine i šćakavskim govorima zapadne Bosne A. Peco ne bilježi oblike G mn. s *-ø* (2007a: 275; 2007c: 66).

[321] U kajkavskome narječju, u velikome dijelu središnjega i južnoga dijela čakavskoga narječja te u slavonskim i otočkim štokavskim govorima osnova se imenica m. r. proširuje nerelacijskim morfemom *-ov-* ili *-ev-*: *grozdov, konjev* (Lukežić 1998: 133).

[322] Ovaj je nastavak protumačen štokavskom posebnošću. Usp. Lukežić 1998: 128.

[323] U ovome se poglavlju promatraju nastavci DLI mn. imenica svih triju rodova zbog sveobuhvatnoga tumačenja sinkretizma u štokavskim sustavima, no navedeni su samo primjeri m. r. Oblici DLI mn. ostalih dvaju rodova navedeni su u dijelu o svakoj sklonidbenoj vrsti zasebno.

„kontaminacijom nekolicine starih gramatičkih morfema ili dijela tih morfema“ (Lukežić 1998: 128): obično I mn. m. i s. r. *-i* ili dijela nastavka D mn. ž. r. *-am* i nastavka *-ma* iz duala: *końima, selima, ženama.*[324]

U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima nije zastupljen opisani vid ujednačavanja. Provedena je ujednačenost oblika D, L i I mn. uvođenjem jednoga od postojećih množinskih nastavaka tih triju padeža, tj. nastavkom nastalim preklapanjem različitih množinskih nastavaka ujedno svojstvena i drugim dvama narječjima hrvatskoga jezika[325]. U m. i s. r. ujednačen je novi nastavak *-in* (*kòńīn, sèlīn*), koji je nastao preklapanjem množinskih nastavaka I mn. *-i*, L mn. *-ih* (koji u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima ima oblik *-ī*) te nastavka I mn. *-mi* iz „starojezičnih posebnih a utrnutih deklinacija“ (Lukežić 1998: 133), bez preklapanja nastavaka dvojine. U imenica ž. r. *a*-vrste uveden je nastavak D mn. *-an* (*žènan, sèstran*).[326]

U govoru su Liča ovjereni primjeri DLI mn. m. r.: *bȁnkīn, bùbrigīn, čòbanīn, dócīn, grádīn, gríjīn, junákīn/junácīn, kȁmenīn, kļúčīn, kòńīn, krumpírīn, láncīn, lišńákīn/lȉšńākīn, mȅtrīn, misécīn, mûžīn, rȍgīn, snígīn, stócīn, štápīn, vȉtrīn, vòlīn, vrázīn/vrágīn, vúcīn.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bȁnkīn, čòbanīn, gròbīn, gríhīn, kļúčīn, krížīn, krumpírīn, lȉšńākīn, misécīn, vòlīn, vúcīn, žlíbīn; bȍgovīn, grȁdovīn.*

U Sungeru su potvrđeni primjeri: *cigarètīn, fûrmanīn, grȍbīn, kòńīn, malínīn, kilomȅtrīn, vagónīn, vòlīn, vrázīn, vúcīn.*

---

[324] „Genezu je ove pojave moglo izazvati pretapanje dvojine u množinu, što je moglo pokrenuti ujednačavanje DI pl. imenica, a kasnije analoški i L pl.“ (Lukežić 1998: 129).

[325] Tako nastali sinkretizirani nastavci u DLI mn. imenica svih triju rodova zabilježeni su u brojnim novoštokavskim ikavskim govorima: u jurjevačkome govoru podvelebitskoga primorja (Moguš 1978: 232), u govoru Bunjevaca zavelebitskoga dijela senjskoga zaleđa (Dragičević 1989: 114), u govoru Krivoga Puta kod Senja (Čilaš Šimpraga 2007: 67), u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 100), u ličkim govorima te govorima Imotske i Cetinske krajine gdje su uz nastavke *-ima/-ama* (Menac-Mihalić 2005: 49–59) u govoru Imotske krajine ovjereni i nastavcima *-imon/-ma/-on* (Lukežić 2003: 21).

[326] Prema tumačenju I. Lukežić riječ je o čakavsko-štokavskome ujednačavanju na način da su se najprije uzajamno izjednačili oblici D i I mn., a potom se to prenijelo i u L mn. (Lukežić 1998: 133).

4.3.1.2.1.2. Imenice s. r. *a*-vrste

Govor Liča

	jednina	množina	jednina	množina
N	*br̥̈do*	*br̥̈da*	*pȍḷe*	*pȍḷa*
G	*br̥̈da/ȍd br̥da*	*br̥̂dā*	*pȍḷa/ïz poḷa*	*pôḷā*
D	*br̥̈du*	*br̥̈dīn*	*pȍḷu*	*pȍḷīn*
A	*br̥̈do*	*br̥̈da*	*pȍḷe*	*pȍḷa*
V	*br̥̈do*	*br̥̈da*	*pȍḷe*	*pȍḷa*
L	*br̥̈du*	*br̥̈dīn*	*pȍḷu/pȍ poḷu*	*pȍḷīn*
I	*br̥̈don*	*br̥̈dīn*	*pȍḷon*	*pȍḷīn*

Govor Mrkoplja

	jednina	množina	jednina	množina
N	*dr̥̈vo*	*dr̥̈va*	*kòlino*	*kòlina*
G	*dr̥̈veta*	*dr̥̂vā*	*kòlina*	*kȍlīnā*
D	*dr̥̈vetu*	*dr̥̈vīn*	*kòlinu*	*kòlinīn*
A	*dr̥̈vo*	*dr̥̈va*	*kòlino*	*kòlina*
V	*dr̥̈vo*	*dr̥̈va*	*kòlino*	*kòlina*
L	*dr̥̈vetu*	*dr̥̈vīn*	*kòlinu*	*kòlinīn*
I	*dr̥̈veton*	*dr̥̈vīn*	*kòlinon*	*kòlinīn*

Govor Sungera

	jednina	množina	jednina	množina
N	*kȍlo*	*kȍla*	*stáblo*	*stábla*
G	*kȍla*	*kôlā*	*stábla*	*stȁbāl*
D	*kȍlu*	*kȍlīn*	*stáblu*	*stáblīn*
A	*kȍlo*	*kȍla*	*stáblo*	*stábla*
V	*kȍlo*	*kȍla*	*stáblo*	*stábla*
L	*kȍlu*	*kȍlīn*	*stáblu*	*stáblīn*
I	*kȍlo*	*kȍlīn*	*stáblon*	*stáblīn*

Imenice s. r. u **N jd.** završavaju na *-o/-e/-ø*. U svih je imenica u jednini i množini ovjeren sinkretizam **N, A** i **V.**

Nastavak *-o* u NAV jd. imaju imenice osnova kojih završava na nepalatal:

Podatci iz Liča: *bȑdo, bräšno, blâgo, cìdilo, crívo, dȑvo* (*Stävija san dȑvo u pêć.*), *dëlo, drúštvo, ïdro, ïlo, jápno, jèzero, kíno, kölino, kölo, kòrito, krâļēstvo, krílo, lëbro, mïsto, mäslo, mêso, mlíko, nëbo, öko, písmo, sêno (Òkrićali smo sêno.*), *stâblo, tîlo, zadovòļstvo, zlö, žïto.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bogàctvo, bȑdo, blâgo, crívo/črívo, dȑvo, gńîzdo, ïdro, kòlino, köpno, krílo, mlíko, ókno* 'prozor', *öko, rèbro, sèlo, sêno, srèbro, stáblo, stàklo.*

U Sungeru je ovjereno: *blâgo*, *bräšno*, *cìdilo, črívo, dȑvo, kòleno, kölo*, *kòrito, lëbro, mêso, mïsto*, *mlíko, ókno*, *sèlo, sêno, stáblo, stàklo, zȑno.*

Nastavak *-e* u NAV jd. imaju imenice osnova kojih završava na palatal ili palatalni skup (s jednim ili oba palatala) uključujući i one osnova kojih završava na *c*.

Podatci iz Liča: *dvòrīšte, jáje, ògńīšte, òrūžje, pöļe, sȑce, stȑnīšte, sûnce, zëļe, zgärīšte*; *bàcāńe, ìspadāńe, kämēńe, meráčēńe*[327], *olakšáńe, pâmćēńe, rëmēńe, samoodržáńe*; *cvîće, dȑvļe, grôbļe* (*S tôg vȑja vìdīš grôbļe.*), *klâsje, smèće, sûde/sûʒe, vòće*; *sélce*, *krílce.*

Podatci iz Mrkoplja: *dvòrīšće/dvòrišće, gòdīšće/gòdišće, jáje, ògńīšće/ògńišće, pöļe, sȑce, zëļe*; *dȑvļe, grôbļe, grôzje, sûʒe*; *kämēńe, meráčēńe, pròšćēńe*; *dìtešce.*

Podatci iz Sungera: *dvòrišće/dvoríšće, ògńišće, sûnce, zëļe*; *cvêće*, *grôbļe, grôžʒe/grôzje, lîšće, pêrje*, *smëće, sûʒe, zdrâvļe*; *kämēńe, pròšćeńe, rešéńe*; *sêlce, vínce.*

Nastavak *-ø* u govorima Liča, Mrkoplja i Sungera imaju imenice koje su pripadale konsonantskim općeslavenskim deklinacijama (primjerice, *n*-deklinaciji pripadale su imenice *imę, *vrěmę, *slěmę; *t*-deklinaciji imenice *agnę, *telę; *s*-deklinaciji imenice *drěvo, *čudo, *nebo). Riječ je o imenicama koje u NAV jd. imaju nastavak *-ø*: *brïme, ïme, slïme, vríme; díte, jäńe, tèle*; *nëbo* s proširenom osnovom konsonantima *-n-*, *-t-* ili *-s-* u kosim padežima: G jd. *brïmena, ïmena, slïmena, vrïmena*; *dȑveta, dìteta, jäńeta, tèleta* (uz češće (*dvâ*) *jáńca,* (*dvâ*) *télca*); DL jd. *ïmenu, slïmenu, vrïmenu*; *jäńetu, tèletu, dȑvetu, dìtetu*; I jd. *dìteton, ïmenon* (*Tû ìmā püno ļúdī s ïstīn ïmenon.* (L)), *tèleton, vrïmenon.* Toj su skupini pripojene i imenice *čeļáde* (G jd. *čeļádeta*) i *siròče* (G jd. *siròčeta*).

U štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru imenice su se *s*-deklinacije većinom izjednačile s glavnom deklinacijom (*a*-vrsta): *nëbo – nëba*, *čüdo – čüda*, *tîlo – tîla.*

[327] *Ïmāš vïše meráčēńā. Ïmāš da si se tî nameráčija na nïkoga òd jada, a ïmāš da si se od ļúbavi nameráčija.*

Kao relikt nekadašnje *s*-deklinacije ostvaruje se N mn. *nebèsa*, semantički obilježen u sintagmi: *nebèsa Bȍž(i)ja.*

U *a*-vrsti imenica srednjega roda jedino imenica *dôba* ima nastavak *-a* u N jd. Najčešće je ovjeren oblik za N(AV) jd.[328], a u kosim se padežima rijetko rabi: G *dôba*, DL *dôbu*, I *dôbon.*

Ostali su nastavci u imenica s. r. podudarni onima u m. r. pa su im i polazni oblici jednaki.

Genitivni je nastavak u **jd**. imenica s. r. *-a.*

U Liču su ovjereni primjeri: *blâga, bȑ̥da/ȍd bȑ̥da, čèla, grôbļa, ȉdra* 'jedra', *jája, jápna* 'vapna', *mlíka, pȍļa/ȉz poļa, pròlića, sèla, sêna,* (*dvâ*) *ȕva, zlȁ, žȉta.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *blâga, bogàctva, dvòrīšća/dvoríšća, gńîzda, grôzja, ȉdra, kȁmēńa, kòlina, kȍpna, kríla, mlíka, ȍka, sêna, zȅļa.*

Podatci iz Sungera: *dvòrišća/dvoríšća, grôbļa, jája, kȍla, mlíka, ókna, pȍļa, sèla, sêna, zȑ̥na, zȅļa* (*Kúpil san dvî kȉle zȅļa.*).

U **D** i **L jd.** imenice s. r. imaju nastavak *-u.*

U govoru su Liča potvrđeni primjeri: D jd. *blȁtu, cvîću, dȅlu, drúštvu, dȑ̥vu, grôbļu, jáju, krîlu, nȅbu, pȍļu, sênu*; L jd. *bȑ̥du, drúštvu, nȁ nebu/nȅbu, pȍ poļu/pȍļu, pròliću, sèlu.*

U govoru je Mrkoplja ovjereno: D jd. *bogàctvu, dvòrīšću, ȉdru, jáju, óknu, ȍku, pȍļu, sèlu, sênu*; *gńîzdu, grôbļu, grôzju*; L jd. *blâgu, bȑ̥du, jáju, ȍku, nȅbu/nȁ nebu, óknu, pȍļu/pȍ poļu, sèlu*; *gńîzdu, grôbļu, grôzju.*

U Sungeru su zabilježeni primjeri: D jd. *blâgu, drúštvu, dvòrišću, óknu, sèlu, sûncu*; L jd. *cìdilu, črívu, kòlenu, mêsu, mlíku, sȑ̥cu.*

U **I jd.** imenica s. r. nije zadržana polarizacija nastavaka palatalne i nepalatalne sklonidbe. Nastavak je *-on* potvrđen u svim primjerima neovisno o dočetku osnove[329].

To potvrđuju primjeri iz Liča: *dȑ̥von, grôbļon, jájon, mȁslon, pȍļon* (*Òni su ȉšli pȍļon i pȉvali stȁrinskē pȉsme.*), *sênon* (*Pòkrit ću čȅšań s tîn sênon.*).

Podatci iz Mrkoplja: *blâgon, bogàctvon, čeļádeton, dìteton, dvòrīšćon, grôbļon, grôzjon, jájon, ȍkon, pȍļon, sèlon.*

---

[328] *U òvō dôba gȍdinē* (Lič).

[329] Prema podatcima iz literature, u većini je novoštokavskih ikavskih govora zabilježeno takvo stanje. V. ranije u ovome pogl.

Podatci iz Sungera: *dìteton, kòlenon, mlíkon, óknon, pöḷon, zëḷon, zr̥̈non.*

NAV mn. u imenica s. r. ujednačeni su na nastavak *-a* (*< -a).

Podatci iz Liča: *br̥̈da, críva* (*Ïźēn kúpit críva za pràsca.*), *drúštva, dr̥̈va, imèna, jája, köla, kòlina, kríla, lëbra, pöḷa, prezimèna, sèla, vína*, *vrimèna*; *klíšta, ńïdra/nïdra.*

U Mrkoplju su ovjereni primjeri: *críva/críva, dr̥̈va, dvòrišća, gńízda, grôbḷa, imèna, jája, köla, kríla, ókna, sèla*; *klíšća, ïdra* (*Pr̥̈vo se rëklo: Ïšli su na ïdra u Mèriku.*)/*nïdra.*

U Sungeru je zabilježeno: *dr̥̈va, jája, köla, kòrita, lëbra, ókna, pöḷa*, *séla*; *ïmena, rämena*; *vráta*; *klíšća, ńëdra* (*U ńëdra si je zàtrpā nôvce.*).

U gorskokotarskim su štokavskim ikavskim govorima zabilježena dva nastavka u **G mn.** imenica s. r.[330]

Većina imenica ima nastavak *-a,* što potvrđuju ovjereni primjeri:

- u Liču: *br̥̂dā, crívā, dr̥̂vā, gńízdā, iménā, jájā, krílā, preziménā, vínā.*
- u Mrkoplju: *briménā, dr̥̂vā, gńízdā, grôbḷā, iménā, jájā, krílā, sélā, vriménā.*
- u Sungeru: *dr̥̂vā, jájā, kôlā, krílā, sr̥̂cā, sélā, vínā.*

Dio imenica osnova kojih završava konsonantskim skupom ima nastavak *-ø.*

U Liču su ovjereni primjeri: *lëbār*; *ńïdār/nïdār* (*Nêma stäre bäbe, nêma ni ńïdār döbri*).

U Mrkoplju je ovjereno: *ïdār, kölīn, lëbār, stäbāl, stäkāl*; *nïdār.*

U Sungeru je zabilježeno: *lëbār*; *stäkāl, stäbāl*; *ńëdār.*

DLI mn. ujednačeni su na nastavak *-in* kao i u imenica m. r.[331]

Podatci su iz Liča: *dr̥̈vīn, imènīn, jájīn, kölīn, lëbrīn, sèlīn, ramènīn, vrimènīn.*

U Mrkoplju je ovjereno: *gńízdīn, grôbḷīn, ïdrīn, jájīn, óknīn, ramènīn*; *klíšćīn.*

U Sungeru je zabilježeno: *črívīn*, *ïmenīn*, *kölīn, lëbrīn, mïstīn*, *sèlīn*; *vrátīn.*

Uz brojeve *dvâ, trî, čètri* te *öbadvā* u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima stoji imenica u G jd. m. i s. r.: *dvâ vûka*, *trî vòla, čètri sèla*; *öbadvā bùbriga.* Uz broj *pêt* i više stoji imenica u G mn. u oblicima obaju rodova: *sëdan kóńā, dëvet sélā.*

[330] Više o tome v. tumačenje u pogl. 4.3.1.2.1.1.2. u ovoj radnji.
[331] Više o tome v. tumačenje u pogl. 4.3.1.2.1.1.3. u ovoj radnji.

4.3.1.2.1.3. Imenice ž. r. *e*-vrste

Govor Liča

	jednina	množina	jednina	množina
N	*jäbuka*	*jäbuke*	*rúka*	*rûke*
G	*jäbukē*	*jäbūk*	*rúkē*	*rȕkū*
D	*jäbuki*	*jäbukan*	*rúki*	*rúkan*
A	*jäbuku*	*jäbuke*	*rûku*	*rûke*
V	*jäbuko*	*jäbuke*	*rûko*	*rûke*
L	*jäbuki*	*jäbukan*	*rúki*	*rúkan*
I	*jäbukōn*	*jäbukan*	*rúkōn*	*rúkan*

Govor Mrkoplja

N	*mäša*	*mäše*	*nòga*	*nȍge*
G	*mäšē*	*mâšā*	*nògē*	*nȍgūj*
D	*mäši*	*mäšan*	*nògi*	*nògan*
A	*mäšu*	*mäše*	*nȍgu*	*nȍge*
V	*mäšo*	*mäše*	*nȍgo*	*nȍge*
L	*mäši*	*mäšan*	*nògi*	*nògan*
I	*mäšōn*	*mäšan*	*nògōn*	*nògan*

Govor Sungera

N	*crîkva*[332]	*crîkve*	*kräva*	*kräve*
G	*crîkve/-ē*	*crȉkāv*	*kräve/-ē*	*krâvā*
D	*crîkvi*	*crîkvan*	*krävi*	*krävan*
A	*crîkvu*	*crîkve*	*krävu*	*kräve*
V	*crîkvo*	*crîkve*	*krävo*	*kräve*
L	*crîkvi*	*crîkvan*	*krävi*	*krävan*
I	*crîkvon/-ōn*	*crîkvan*	*krävon/-ōn*	*krävan*

U ovu su sklonidbenu vrstu ušle imenice ishodišne glavne promjene imenica ž. r., imenice koje su bile dijelom nekadašnje *v*-promjene te imenica *mätēr* iz *r*-promjene. U istu su vrstu uključene i imenice m. r. koje u N jd. ne završavaju konsonantnom, poput ovjerenih

[332] Ista se imenica u svim trima govorima ostvaruje paralelno uz imenicu *cr̥îkva.*

ćäća 'otac' (*Ćäća mi je rëkā* (L)*/rëkal* (S).)/*ćáće* 'djed' (*Stârī ćáće me zvâ po ïmenu* (M).), *pápa* (*Pápa je govòrija* (L, M)*/govòril* (S).).

U tu sklonidbenu vrstu ulaze i hipokoristici s nastavkom *-e* koji imenuju osobu muškoga spola, a sklanjaju se kao imenice ženskoga roda. Primjerice, u govoru Liča: *Ánte, Íve, Júre, Páve, Tóne* i sl. U govoru je Mrkoplja u ovih hipokoristika ovjeren nastavak *-a*: *Änta, Ärba, Ïva, Jösa* (uz *Jóso*), *Jüra, Bräna, Tïna*, gotovo iznimno *-e*: *Ánte, Máte.* U govoru Sungera, uz imenice s nastavkom *-e*: *Míle, Júre,* ovjereni su i alternirajući oblici: *Íve/Ïva, Júre/Jüra.*

Hipokoristici s nastavkom *-e* (ili *-o*) redovito imaju dugouzlazni naglasak na prvome slogu osnove, a oni s nastavkom *-a* kratkosilazni na istome slogu.

U **N jd.** imenice ž. r. ove sklonidbene vrste imaju nastavak *-a*, izuzev navedenih hipokoristika s nastavkom *-e* i imenice *mater* s nastavkom *-ø*.

U govoru su Liča potvrđeni sljedeći primjeri: *bäba, báka, bàlota* 'boća', *bârka, blúza, bräća, brëskva, brïga, brïza, bröskva*[333], *búja* 'buha', *cësta, cígla, crîkva/cr̥kva, čäʒa, čèla* 'pčela', *dàska, dëka, dïtelina, fànela* 'kišna kabanica', *gostióna, gmâjna* 'općinski zajednički pašnjak', *gláva, gréda, ïḷada* 'hiljada, tisuća', *jäbuka, jäma, jéla, jéza, jója* 'stablo iz porodice breza', *júha, kàfa, kïkḷa* suknja', *köčka* 'kvočka', *kòltrīna* 'zavjesa', *komòrāda/korába, kònoba, kòšuta, kòža, kräva, kredénca, krüška, küća, kùpērta* 'krevetni pokrivač', *kušïnēlnica* 'jastučnica', *lâmpa, läštra* 'jedno krilo prozora' (*Ràzbija san mu läštre dvî.*), *líska, lökva, löpta, mäčka, mäma, mäša* 'misa', *Mèrika, mòtika, múja* 'muha', *nèdiḷa, nèvista, nòga, óvca, pàlēnta, pïńata* 'bakreni lonac', *pòneštra* 'prozor', *pòsteḷa* 'krevet', *pòtriba/pòtrebe* (*Mëni je pòtriba; nêma pòtrebe.*), *povìtica* 'orehnjača', *pràbaba, pàdela, pràsica, püca* 'puce', *ríža, rúka, sèstra, sìkira, stríla, sùbota, süra* 'tavica', *sùsida, svíća, šènica, šïba, ûra, üžina, vïra, vòda, vójska, zèmḷa, zjënica* (*Vòlīn te ko zjënicu öka svôg.*), *zvízda, žïgerica, žèna, žènidba*; pejor. *dìčina*, augm. *dičùrlija, dóčina, stóčina*; dem. *bäbica, dàščica, kântica, rôžica, vrïćica*; *ćäća, gospòda.*

U govoru Mrkoplja zabilježeni su ovi primjeri: *bèrtija* 'birtija, gostionica', *blúza, bräća, brëskva, brïga, bùha, bükva, celulóza, cësta, cr̥kva/crîkva, cüra, čèla* 'pčela', *črïšńa, dàska dìca, fàlīnga* 'greška', *gláva, Gmâjna* 'nekadašnji općinski pašnjak; danas šumski predio Mrkoplja', *gostióna, gréda, häḷica* 'kratki muški kaput; *jàketa* (Lič)', *hôrma* 'oprema za konja'[334], *jäbuka, jëlva, kämara* 'soba'[335], *kàntrēga* 'stolica s naslonjačem', *kräva, kïša, klúpa,*

[333] Uglavnom se koristi samo u jednini, primjerice *Ùkralo mi bröskvu. Na vr̥tlu vïše nî bílo bröskve.*
[334] *Kúpit će kòńa. Te läko će ga kúpit kad ïmā svu hôrmu. Znâči, ïmā döma hâm za vòzit, ïmā köla, ïmā svë. Önda će läko kúpit kòńa. Kâžē: Štö ćeš ti kúpit, kö će ti dät hôrmu? Nêmaš hôrmē.*

köčka 'kvočka', *koltrîna* 'zavjesa', *kopêrta* 'ukrasni krevetni pokrivač', *krüška*, *kulènica* 'krvavica', *kušinêlnica* 'jastučnica', *líha, lìsica*, *lïtra*, *lòpata*, *mâjka* 'baka', *mäša* 'misa', *mùha*, *nàranča*, *nèdiļa*, *nòga, óvca*, *päša*, *pläca* 'centralni dio sela', *pilàna, pòsteļa* 'krevet', *povìtica* 'orehnjača', *prâvda* 'svađa', *rúda*, *ṛ̥pa*, *sèstra, smökva*, *šènica* 'pšenica' (*Bílo je püno šènicē.*), *šküļa* 'rupa', *udòvica*, *ùnuka, ûra, tïca* 'ptica', *tìsuća/hïļada, vòda, vójska, Zàgmājna* 'šumski predio Mrkoplja', *zèmlja, zíma, zvízda*; *ćáće//(stârī) ćäća, pápa, koléga*; pejor. *dìčina, kumèšina*; dem. *jùnica, šküļica* 'rupica'; *snïžina, vüčina, grïšina*[336].

U Sungeru je ovjereno: *apotéka, báka*, *barò̀vica* 'borovnica', *bräća*, *brëskva*, *bükva*, *c̥rvènica, čòrapa* 'čarapa', *cüra, čèla* 'pčela', *črïšńa* 'trešnja', *čikobérnica* 'pepeljara', *dàska, dìca*, *diplóma*, *dïtelina*, *famîlija* 'obitelj', *gláva*, *gostióna, gramàtika*, *gréda, ìgla*, *jäbuka, jëlva*, *kämara* 'soba', *kïkļa* '(duga) suknja', *kopêrta* 'ukrasni krevetni pokrivač', *kòšuta*, *kräva*, *krüška*, *küća*, *küja*, *kušinêlnica* 'jastučnica', *lénčina*, *lëtva*, *líha, lìsica*, *lökva, lòpata*, *màgla*, *mâjka*, *mäma*[337], *mļäka* 'mlaka', *múka* 'kukuruzno brašno', *nèvista*, *pàlēnta/palênta*, *pòsteļa, pôlnoćka, pünica, ṛ̥ʒa* 'hrđa', *rïpa*, *ṛ̥pa* ' hrpa', *rúka*, *rüļa*, *sèstra*, *sìkira*, *slämļica* 'slamnica', *spavàćica*, *svèk̦rva, svíća*, *šènica* 'pšenica', *škôla*, *šküļa* 'rupa', *špicnámet* 'nadimak', *štérńa* 'bunar' (*U Sûngeru su bíle trî pûčke štérńe.*), *téta*, *tïca, ùnuka, (j)üžina* 'međuobrok', *vrïća, vüna, zâdruga, žèna.* pejor. *kumèšina*; *ćäća/ćáće*; dem. *cürica*, *čokoládica, kämarica* 'sobica', *kàpelica*, *klùpica*, *ļübičica*, *mèdvidica*, *ràkijica.*

U svim istraživanim govorima, prema padežnim oblicima, izuzev nastavka *-ø* u NA(V) jd., imenica *mätēr* pripada sklonidbenoj *e*-vrsti ženskoga roda: G *mäterē*, D *mäteri*, A *mätēr*, L *mäteri*, I *mäterōn*; NAV mn. *mätere*, DLI mn. *mäteran*, G mn. *mätēr.* Osim toga, u V jd. ovjerava se oblik druge imenice: *mäma* u Liču i Sungeru; *mâ* u Mrkoplju.

E-vrsti ženskoga roda pridružena je i imenica *döba* u značenju 'vrijeme, trenutak': N *döba*, G *döbē/-e*, D *döbi*, A *döbu* (*Níje ga ù tū döbu*! (L); *U kòju si döbu jütros döšā döma?* (M)), V -, L *döbi*, I *döbōn/-on.* Ta je imenica ovjerena bez gramatičke i semantičke množine.

Imenica se *ćäća* 'otac' sklanja prema ovoj sklonidbenoj vrsti: N *ćäća*, G *ćäćē/-e,* DL *ćäći*, A *ćäću*, V *ćäća*, I *ćäćōn/-on.* Imenica *ćáće* u značenju 'djed', također uključena u

---

[335] *Kämara je bíla u sväkōj küći jèdna vëća prostòrija. Tâ je bíla za smṛ̥t, za žènidbu i tû su, ù tōj söbi su spâvali ròditeļi. Tô je ìmala sväka küća. A säd òve sàvremene küće nêmaju tàko vèlikē. Nït se ko u küći žënī, nït ko u küći lèžī kad ümrē. Önda dvâ dâna, ako je lèžā, dvî nöći, zàmislite Vî koliko se tû samo cigarèti pòpušilo, pòpilo ràkijē; prâvdali se za mejáše, kärtali se... Tô je bílo jèdna vṛ̥st bèrtijē.*

[336] *Grïšína su pṛ̥vo rëkli čòviku kòji je bïja zlòčest, kâžē: Vïdi òne grïšine!*

[337] *Jèdni su govòrili stârā mäma báki, jèdni su govòrili báka, a jèdni su govòrili mäter za stârū mäter. A mämi mäma.*

sklonidbenu *e*-vrstu, ovjerena je govorima Mrkoplja i Sungera: N *ćáće*, G *ćáćē/-e*, DL *ćáći*, A *ćáću*, V *ćáće*, I *ćáćōn/-on*.

Genitivni je nastavak **jednine** u ovih imenica *-e*. Taj je nastavak naslijeđen iz stare palatalne sklonidbe (< *-ę).

U Liču su potvrđeni primjeri: *grüpē, brëskvē, bröskvē, bújē, cëstē, crîkvē, dàskē, dìcē, dóčinē, glávē/bez glávē, gmâjnē, göđinē, gospòdē, grédē, jäbukē, jélē, jójē, kabànicē, kòžē, krävē, küćē/okò kućē* (*Cîlī se dân mòtā okò kućē.*), *Mèrikē, mötkē, mújē, nògē, óvcē, pàlēntē, pápē, pücē, ránē, röbē, rúkē, sèstrē, ùnukē, ûrē, vòdē, vòdē, zèmljē, žènē.*

U Mrkoplju je ovjereno: *cëstē, crîkvē, črïšńē, dàskē, dìcē, Gmâjnē, göđinē, kàfē* (*Ćëš li malo kàfē da skühan?*), *krävē, lòpatē, mäšē* (*Su li bíli kòd mašē/kod mäšē?*), *nàrančē, pilànē, smökvē, vòdē, žènē.*

U Sungeru su zabilježeni primjeri: *báke* (*Ja nîs ïmala báke nijèdne.*), *bräće, brïge, bükve* (*Nè moreš stävit rûke oko tê bükve.*), *cëste* (*Tû je priko cëste prošla.*), *gláve, gréde, kàpelice, kökoše, kòšute, küće, lìsice, Mèrike, radióne, sèstre*[338].

U **D jd.** nastavak je *-i* iz ishodišnoga nastavka *-i stare palatalne sklonidbe.

U Liču su ovjereni primjeri: *bröskvi, búji, crîkvi, dàski, glávi, gospòdi, grédi, jäbuki, kńïgi, krävi, küći, mâjki, mämi, mäši, múji, nògi, óvci, sèstri, vrïći, vójski, žèni.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *brïgi, črïšńi, dìci, dr̥žavi, grédi, jäbuki, líhi, lòpati, mâjki, mäši, Mèriki, mòtiki, óvci, päši, šümi, vòdi.*

U sungerskome su govoru ovjereni primjeri: *apotéki, bólnici, brïgi, bükvi, gramàtiki, javòriki, kńïgi, kolóni, küći, lúki, mäši, Mèriki, rúki, sùsidi, vójski, zími.*

Isti je nastavak *-i* potvrđen i u **L jd.**

U Liču su ovjereni primjeri: *brïgi, bröskvi, cësti, crîkvi, dàski, glávi, gospòdi, gostióni, grédi, jäbuki, küći, nògi, óvci, pàdeli, pápi, pìnjati, prúgi, sèstri, šïnji* 'šina', *stráni, štäli, vòdi, zâsjedi, žèni.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *cësti, cr̥kvi/crîkvi, dìci, glávi, krävi, küći, líhi, lökvi, pápi, rúki, vòdi, vrïći, zími.*

U Sungeru su ovjereni primjeri: *crîkvi/cr̥kvi, grédi, karijôli, küći, kupaóni, lúki, nògi, šümi, trávi* (Sunger).

[338] O nesustavnome ostvaraju zanaglasne duljine u govoru Sungera v. u pogl. 4.2.3.3.3.

A jd. u imenica ž. r. *e*-vrste ima nastavak *-u* (< *-ǫ).

U govoru Liča ovjereni su primjeri: *bându* 'stranu', *blúzu, brzìnu, búju, cëstu/nä cestu, cr̥̂kvu/crîkvu* (*Žène ïʒū ù crīkvu.*), *fànelu, glâvu/nä glāvu, gospòdu, grêdu, ïļadu, kàfu, kòltrīnu, komòrādu, kònobu, kȕću/ȕ kuću, lísku, múju, nȍgu/nä nogu, óvcu, pápu, pïsmu, rûku/pȍd rūku, sȍbu, stránu, škôlu/ù škōlu, štälu/ù štalu, šȕmu/ù šumu, zëmļu/nä zemļu, žènidbu, žlïcu.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *blúzu, celulózu, cëstu, cr̥̂kvu/crîkvu, dìcu, grêdu, hïļadu, kȍžu, krävu, kr̥̈pu, nàranču, nèvistu, prîču, pùšku, radiónu, škôlu/ù škōlu, vȍdu/pȍ vodu, r̥̀pu* (*Vïdi r̥̀pu kämēńa*!), *škȕļu, ûru, žènu; jȕnicu, kr̥̈picu.*

U Sungeru su ovjereni primjeri: *crîkvu, dàsku, gostiónu, jäbuku, kòšutu, kräʒu, krävu, kȕću, Mèriku, prúgu, rȍbu, sèstru, škôlu, ûru, žènu; kàpelicu* (*U šȕmi smo načìnili kàpelicu.*).

V jd. ujednačen je na nastavak *-o* (< *o) neovisno o dočetku osnove[339].

U svim trima govorima potvrđeni su primjeri: *crîkvo, krävo, kȕćo, nȍgo, ôvco, rûko, sëstro, vȍdo, zëmljo, žëno*; pejor. *dïčino*; augm. *kȍmoštrino, grïšino* (Lič).

V jd. jednak je N jd. u primjeru *ćäća* i *ćáće* te u hipokoristika.

U **I jd.** imenica ž. r. nastavak je *-ōn/-on* (< *-ojǫ).[340]

U govoru Liča ovjereni su primjeri: *brïzōn, brȍskvōn, cèstōn, cr̥̈tōn, crîkvōn, ćäćōn, dàskōn, glávōn, grânōn, grédōn, käpōn, krävōn, kȕćōn/prìd kućōn, nèdiļōn, nògōn, óvcōn, pàlēntōn, pápōn, rúkōn, sèstrōn, šïbōn, zèmļōn, zvízdōn, žènōn.*

Primjeri su iz Mrkoplja sljedeći: *brïgōn, cȕrōn, dìcōn, glávōn, gospòdōn, jäbukōn, mäterōn, pápōn, šènicōn, vòdōn, žènōn.*

U Sungeru je zabilježeno: *cíglon, cìpelon, glávon, grédon, kȍkošon, kòšaron, slämon* (*Slämļicu nàtrpaš slämon i lîpo se spâva.*), *strïhon, tïcon, zèmļon, zgrädon.*

NAV mn. imenica ž. r. imaju nastavak *-e* (<*-ę) prema nastavku iz palatalne paradigme nekadašnjih *ja*-osnova.

---

[339] Ranije je postojala razjedinjenost nepalatalnih i palatalnih nastavaka u V jd. glavne promjene imenica ž. r.: *-o za imenice koje su pripadale sklonidbi *a*-osnova, *-e za imenice *ja*-osnova (Damjanović 2005: 80).

[340] U I jd. glavne promjene imenica ž. r. postojala su dva nastavka: jedan za nepalatalne osnove *-ojǫ i drugi za palatalne osnove *-ejǫ (Damjanović 2005: 80).

U govoru su Liča ovjereni primjeri: *bàlote, brëskve, bröskve, búje, cìpele, glâve, grâne, grêde, kräve, krüške, lâmpe, lökve, múje, nöge, ôvce, pápe, rûke/zä rūke, sökne* 'čarape'*, šmrïke, žène*; *cürice.*

U Mrkoplju je zabilježeno: *barò vice* 'borovnice'*, bätine, grêde, knégle* 'valjušci', *köčke* 'kvočke', *košènice, lòpate, mätere, nëstve* 'cipele', *nèžeńe, nöge, ôvce, sèstre, stíne, šïńe* 'šine', *vöde, žène*; *növine, gräbḷe, jäsle.*

U Sungeru su zabilježeni podatci: *crîkve, cüre, dàske, glâve, grêde, ìgle, jäbuke, jëlve, kökoše, kräve, lëtve, lökve, lòpate, mùhe, nöge, ôvce, pòdsukńe, rûke, rukàvice, sandále, sèstre, šńïte* 'šnite', *žäbe, žène*; *kòkice*; *gräbḷe, jäsle.*

U **G mn.** nastavak je inovativan štokavski: *-a* ili arhaičan svojstven i drugim dvama narječjima hrvatskoga jezika: *-ø*. Treći je nastavak *-u(j).*

U govoru Liča ovjereni su primjeri: a) nastavak *-a* u primjerima: *bújā, dêkā, glávā, grédā, jäbūkā/jäbūk, kîlā, krâvā, lopátā, mújā, škülīcā, vrîćā, žénā*; b) *-ø* s umetnutim nepostojanim *a* ako osnova u N jd. završava konsonantskim skupom: *brësāk, crïkāv, däsāk, krüšāk, lökāv, smökāv, sëstār, trïšāń*;[341] c) nastavak *-u* u G mn. imaju imenice *nòga* i *rúka*: *nögū, rükū.*

U govoru je Mrkoplja ovjeren: a) nastavak *-a* u primjerima: *búhā, kńîgā, krâvā, kf̨pā, kûćā, lòpātā, múhā, tônā, žûpā*; b) nastavak *-ø* u primjerima osnova kojih završava konsonantskim skupom, no i u nekim drugim imenicama: *bätīn, brëskāv, crïkāv, črïšāń, däsāk, gräbāḷ, hïḷād, jäbūk, jäsāl, krüšāk, lïsīc, lïtār, löpāt, smökāv, škülīc*. Imenice *nòga* i *rúka* u G mn. imaju nastavak *-u* na koji je prionuo navezak *-j*: *nögūj, rükūj.*

Isti su nastavci ovjereni i u sungerskome govoru. Ovjereno je: a) genitivno *-a* u primjerima: *gûmā, kîlā, kńîgā, mâmā*; b) nastavak *-ø* u primjerima: *brësāk, cïpēl, crïkāv, däsāk, gödīn, gräbāḷ, hïḷād* (*Nêma tîh hïḷād s kòjin biš me kúpil.*), *ïgāl, jäbūk, jäsāl, kïkāḷ, köšūḷ, krüšāk, lëtāv, lïsīc, lïvād, lökāv, löpāt, ḷübičīc, pöstēḷ, strânāc, sëstār, vïkendīc*; te nastavak *-uj* u primjerima: *nögūj, rükūj.*

Nastavci **DLI mn.** ujednačeni su na nastavak D mn. *-an* (< *-amъ)[342].

[341] Više o distribuciji genitivnih nastavaka u ostalim štokavskim ikavskim govorima v. u poglavlju 4.3.1.2.1.1.2. u ovoj radnji.
[342] V. poglavlje 4.3.1.2.1.1.3. u ovoj radnji.

U govoru je Liča ovjeren nastavak *-an* u svih imenica ž. r.: *bàlotan*, *bújan, crîkvan, dàskan, glávan, grédan, grïvan, jäbukan, kńïgan, krävan, kücan, mâjkan, mújan, nògan, óvcan, pápan, rúkan, sèstran, vrïćan, žènan*; *ńïvan/ü ńivan.*

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bùhan, črïšńan, jäbukan, kòšuḷan, lòpatan, mùhan, nògan, rùkan, stínan.*

U govoru su Sungera ovjereni primjeri: *cüran, familijân, häḷan*, *nògan, óvcan, rùkan, stepènican.*

Uz brojeve *dvâ, trî, čètri* i *öbedvī* upotrebljava se imenica u N mn. ž. r.: *dvî žène*; *öbedvī sèstre*, ali *pêt žénā*.

4.3.1.2.1.4. Imenice ž. r. *i*-vrste

Govor Liča

	JEDNINA	MNOŽINA	JEDNINA	MNOŽINA
N	*rîč*	*rîči*	*zäpovīd*	*zäpovīdi*
G	*rîči*	*ríčī*	*zäpovīdi*	*zapovídī*
D	*rîči*	*ríčīn*	*zäpovīdi*	*zapovídīn*
A	*rîč*	*rîči*	*zäpovīd*	*zäpovīdi*
V	*rîči*	*rîči*	*zäpovīdi*	*zäpovīdi*
L	*ríči*	*ríčīn*	*zäpovīdi*	*zapovídīn*
I	*rîči*	*ríčīn*	*zäpovīdi*	*zapovídīn*

Govor Mrkoplja

	JEDNINA	MNOŽINA	JEDNINA	MNOŽINA
N	*kôst*	*kösti*	*ïspovīd*[343]	*ïspovīdi*
G	*kösti*	*kòstī*	*ïspovīdi*	*ïspovīdī*
D	*kösti*	*kòstīn*	*ïspovīdi*	*ïspovīdīn*
A	*kôst*	*kösti*	*ïspovīd*	*ïspovīdi*
V	*kösti*	*kösti*	*ïspovīdi*	*ïspovīdi*
L	*kòsti*	*kòstīn*	*ïspovīdi*	*ïspovīdīn*
I	*köšćōn*	*kòstīn*	*ïspovīdi*	*ïspovīdīn*

Govor Sungera

	JEDNINA	MNOŽINA	JEDNINA	MNOŽINA
N	*ćêr*	*ćëri*	*stärost*	*stärosti*
G	*ćëri*	*ćërī*	*stärosti*	*stärostī*
D	*ćëri*	*ćërīn*	*stärosti*	*stärostīn*
A	*ćêr*	*ćëri*	*stärost*	*stärosti*
V	*ćëri*	*ćëri*	*stärosti*	*stärosti*
L	*ćèri*	*ćërīn*	*stärosti*	*stärostīn*
I	*ćëri*	*ćërīn*	*stärosti*	*stärostīn*

[343] *Pïvō se govòrilo spövīd* . I danas se u nekih govornika ostvaruje stariji oblik: NA jd. *spövīd*, GDLVI jd. *spövīdi*, NAV mn. *spövīdi*, G mn. *spövīdī*, DLI mn. *spövīdīn*.

U imenice *i*-vrste uključene su imenice ženskoga roda koje u N jd. završavaju na konsonant, odnosno imenice s ništičnim nastavkom. Nekadašnje imenice muškoga roda koje su pripadale ishodišnoj *i*-sklonidbi „ako nisu promijenile sklonidbu, promijenile su rod“ (Marković 2007: 16). Razdioba se imenica na one m. r. *a*-vrste i one ž. r. *i*-vrste iskazuje sintaktičkim kriterijem određivanja roda.[344] Osim imenica iz polazne *i*-promjene, u ovu su vrstu uključene i one koje su bile dijelom *v*-promjene (*kr̥̈v, ḷúbav*) te imenica *ćêr* iz *r*-promjene s poopćenim akuzativnim oblikom i u N jd. (stariji se oblik *ćî* ne ostvaruje).

U NAV jd. imenice *sol, misal* i sl. u govoru Liča gube dočetno *-l* pa im osnova završava vokalom, odnosno ništičnim nastavkom: *sô* 'sol', *mîsā* 'misao' (*Trëba mälo gr̥̈lo spùštit na òvō ā: mîsā*).

N i **A jd.** imenica ženskoga roda koje pripadaju *i*-vrsti ujednačeni su u nastavku *-ø*, podrijetlom od slaboga poluglasa[345]. U govoru su Liča ovjereni primjeri: NA *bôl* (*Müči me òvā bôl.*), *ćêr, ćûd, glâd, ïspovīd, jèsen, kâp, kökōš, kôst, kr̥̈v, lâž, mâst, nápast, nëmōć, nôć, pämēt, pêć, pömōć, rîč, stvâr, vr̥̂st* 'vrsta', *zäpovīd, zôb* (*Svë je òvō näša zôb.*), *zvîr, žêʒ, bölēst, hrábrōst, línōst, lüdōst, mïlōst, mläd̄ōst, räd̄ōst, spòrōst, stärōst, žälōst*; *čëḷād, jäńād, präsād, praùnučād, zvïrād.*

U govoru Mrkoplja zabilježeno je: *ćêr, ïspovīd/spövīd, körov, kôst, lâž, mâst, mîsal, nôć, pämēt, pömōć/pömoć, príčest, rîč, sôl, vr̥̂st, zvîr, zäpovīd, zôb*; *línōst, mïlōst, släbōst, stärōst, žälōst, mläd̄ōst, räd̄ōst*; *čëḷād, jäńād, järād, tëlād, zvïrād.*

U govoru Sungera ovjereni su primjeri: *ćêr, jësen, kôst, kr̥̈v, nôć, ïspovid, mîsal, pämet, rîč, sôl, zäpovid, zvîr, zôb*; *stärost, räd̄ost, mläd̄ost, žälost*; *ùnučad.*

U **V jd.** zadržan je nastavak iz ishodišne paradigme *-i* (< *-i).

U svim su trima govorima potvrđeni primjeri: *ćëri, kökoši, kr̥̈vi, läži, mâsti, nöći, pämēti* (L, M)/*pämeti* (S), *söli, vr̥̂sti, zäpovīdi* (L, M)/*zäpovidi* (S); *bölesti, mïlosti, mläd̄osti, räd̄osti, stärosti, žälosti*; *čëḷādi* (L, M)/*čëḷadi* (S), *jäńādi* (L, M)/*jäńadi* (S), *zvïrādi*/*zvïradi* (S).

Genitivni je nastavak **jednine** *-i* iz nekadašnje *i*-promjene m. i ž. r. (*-i).

U Liču su ovjereni primjeri: *bôli, ćëri, kâpi, kökoši, kr̥̈vi, läži, mâsti, mîsli, nöći, pämeti, pëći, pömoći, rîči, söli, vr̥̂sti, zäpovidi, zöbi, zvîri*; *bölesti, hrábrosti, línosti, räd̄osti, spòrosti, žälosti*; *čëḷādi, praùnučādi, ùnučādi, zvïrādi.*

[344] O određivanju roda imenica v. ranije u tekstu.
[345] Usp. Lukežić 2012: 63.

U Mrkoplju je zabilježeno: *ćëri, lâži, körovi, kösti, nöći, ïspovīdi/spövīdi, pämēti, vr̥sti, zäpovīdi, zöbi, zvîri; línosti, mïlosti, rädosti; čȩ̈lādi, jäńādi, järādi.*

U Sungeru su ovjereni primjeri: *ćëri, jëseni, rîči, söli, zöbi*; *hrábrosti, stärosti, mlädosti, žälosti.*

Nastavak je *-i* ovjeren i u **DL jd**.

U govoru su Liča zabilježeni primjeri: D jd. *ćëri, kâpi, kökoši, kr̥ïvi, läži, mâsti, mîsli, nöći, pëći, söli, vr̥sti, zäpovidi*; *hrábrosti, línosti, rädosti, žälosti; zvïrādi*; L jd.: *bóli, ćèri, jesèni, kápi, kökoši, kòsti, kr̥ïvi, másti, nòći, paméti/pämēti, pèći, sòli, stvári, vr̥sti, zäpovīdi, zöbi, zvîri*; *bölesti, hrábrosti, línosti, milòsti/mïlosti, mladòsti/mlädosti, radòsti/rädosti, spòrosti, staròsti/stärosti, žalòsti/žälosti*; *čȩ̈lādi, zvïrādi.*

U govoru su Mrkoplja ovjereni sljedeći primjeri: D jd. *ćëri, ïspovīdi/spövīdi, lâži, körovi, kösti, nöći, rîči, söli, vr̥sti, zäpovīdi, zöbi, zvîri*; *línosti, stärosti, žälosti*; *čȩ̈lādi, jäńādi, järādi*; L jd. *ćëri, ïspovīdi/spövīdi, láži, körovi, másti, ríči, söli, vr̥sti, zäpovīdi, zöbi, zvíri*; *čȩ̈lādi, jäńādi, järādi.*

U govoru su Sungera potvrđeni primjeri: D jd. *ćëri, ïspovidi, kösti, kr̥ïvi, mîsli, nöći, pämeti, rîči, söli, zöbi, zvîri, zäpovidi*; *stärosti, žälosti*; L jd. *jesèni, nòći, paméti, ríči, vr̥sti*; *hrábrosti, mlädosti, stärosti, žälosti*; I jd. *máščon, pämećon, rîči, sö̧lon, smr̥ïću*; *stärosti, žälosti*; *zvïradi.*

U **I jd.** u govoru je Liča ovjeren nastavak *-i*, što potvrđuju primjeri: *ćëri, glâdi, kökoši, läži, mâsti, nöći, pämēti, rîči, vr̥sti, zöbi, zvîri, žêʒi*; *bölesti, hrábrosti, línosti, mïlosti* (*Grêmo s mïlosti Božijōn.*), *mlädosti, stärosti, žälosti; čȩ̈lādi, ùnučādi, zvïrādi.*

U govoru Mrkoplja nastavak je *-i* ovjeren u dijelu imenica: *ćëri, körovi, ïspovīdi/spövīdi, zäpovīdi, zvîri*; *čȩ̈lādi, jäńādi, järādi.*

U imenica osnova kojih završava na *-l-, -v-, -t-* (*-st-*) nastavak je *-jon* prema *-ijǫ/-*ьjǫ *i*-osnova ž. r.[346]: *köšćōn, mâšćōn, paméćōn, slabòšćōn, sö̧lōn.*

U nekih je imenica ove sklonidbene vrste ovjeren nastavak *-ju*: *rîčju, smr̥ïću, vr̥šću*; *mïlošću, mlädošću, stärošću, žälošću.*[347]

[346] Usp. Lukežić 2015: 15.
[347] O provedenoj mijeni v. poglavlje 4.3.1.4.6. u ovoj radnji.

U govoru je Sungera u ovome padežu prevladao nastavak *-i* u primjerima: *kr̥̈vi*, *rîči*, *vr̥̂sti*; *mïlosti, žälosti*. Zabilježeni su i primjeri s nastavcima *-jon*: *köšćon/kösti, mášćon, pämećon/pämeti*, *söḷon* i *-ju*: *smr̥̈ću.*

Množinski su padeži većinom ujednačeni na nastavak *-i*.

U **NAV mn**. zabilježeni su primjeri:

- u Liču: *kösti, lüdosti, ḷúbavi, ïspovīdi, mîsli, nápasti, zäpovīdi*
- u Mrkoplju: *ćëri, ïspovīdi/spövīdi, kökoši, lâži, mïlosti, mîsli, rîči, vlâsi* 'kosa'
- u Sungeru: *kökoši, kösti, ïspovidi, mîsli, rîči, vr̥̂sti, zäpovidi.*

U **G mn.** nastavak je *-i* ili *-iju.*

U govoru je Liča zabilježeno: *ríčī, zapovídī, slàbostī, stàrostī, žàlostī*, ali: *kòstijū* (uz *kòstī*), *kokòšijū*, *òčijū* i *ùšijū.*

U govoru je Mrkoplja ovjeren nastavak *-i* u primjerima: *ćërī, ïspovīdī/spövīdī, lâžī, kòstī, mîslī, ríčī, zäpovīdī, mlädostī, rädostī*, te *-iju* u primjerima: *kokòšijū, òčijū, ùšijū.*

U sungerskome je govoru potvrđen nastavak *-i* u primjerima: *ïspovīdī, kokòšī, kòstī, mîslī, ríčī, zäpovīdī, òčī, ùšī.*

U sinkretiziranim množinskim padežima **DLI mn**. većinom prevladava nastavak *-in.*

Podatci iz Liča: *ispovídīn, kòstīn, pamétīn/pämētīn, nòćīn, ríčīn, stvárīn* (*Gòvorīmo o tîn stârīn ríčīn.*), *zapovídīn.*

U Mrkoplju je ovjereno: *ćërīn, lâžīn, mástīn, mîslīn, ïspovīdīn/spövīdīn.*

U Sungeru su zabilježeni primjeri: *ćërīn, kòstīn, ḷúbavīn, pr̥̈sīn, stärostīn.*

Usto, u nekih je imenica u govorima Liča i Mrkoplja potvrđen nastavak *-iman*: *kokòšiman* (*Ïźē s kokòšiman lëć.*), *làžiman, òčiman*, *ùšiman* (L); *kokòšiman/kokòšīn, òčiman, ùšiman* (M). U ostalih imenica ove i drugih sklonidbenih vrsta nema takvih potvrda.

U govoru je Sungera u DLI mn. imenica *öči* i *üši* ovjeren nastavak *-imin*: *òčimin, ùšimin.*

Imenica *zôb* nema semantičku množinu te se rabi uvijek u jednini: NA *zôb* (*Svë je òvō näša zôb.*), GDVI *zöbi*, L *zòbi.* Isto tako i ostale imenice koje znače što brojivo, poput imenice *sô* 'sol' (L)/*sôl* (M, S).

Imenica *kr̥̈v* nema gramatičku ni semantičku množinu: NA *kr̥̈v*, GDVI *kr̥̈vi*, L *kr̥̈vi.*

4.3.1.3. Imenice koje se sklanjaju po izdvojenim pravilima

Pojedine imenice u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima odstupaju od dosad spomenutih sklonidbenih vrsta. Riječ je ponajprije o imenicama sa supletivnom osnovom: *čòvik/ljûdi, díte/dìca, ȍko/ȍči, ȕho/ȕši.*

Imenica *čòvik* deklinira se po jedninskoj sklonidbi *a*-vrste: N *čòvik*; G *čòvika*, D *čòviku*, A *čòvika*, V *čȍviče*, L *čòviku*, I *čòvikon*. Supletivna joj je množinska osnova N mn. *ljûdi*. Ta se imenica sklanja dijelom po množinskoj sklonidbi *i*-vrste[348]: G *ljúdī*, DLI *ljúdīn,* V *ljûdi*, a u A ima nastavak *-e* analogijom prema A mn. imenica muškoga ili ženskoga roda: *ljûde*.

Imenica *díte* uključena je u jedninsku sklonidbu *a*-vrste po kojoj se sklanjaju imenice s. r.: NA *díte*, G *dìteta*, DL *dìtetu*, V *dîte*, I *dìteton*. Supletivna joj je množinska osnova N mn. *dìca*, koja se sklanja po jedninskoj sklonidbi *e*-vrste: N *dìca*, G *dìcē* (L, M)/*dìce* (S), DL *dìci*, A *dìcu*, V *dȉco*, I *dìcōn* (L, M)/*dìcon* (S).

Imenice *ȍko* i *ȕho*, koje se sklanjaju po jedninskoj *a*-vrsti srednjega roda, u množini imaju supletivnu osnovu N mn. *ȍči, ȕši* i pripojene su sklonidbenoj *i*-vrsti. Sklonidbeni su oblici: jd. NAV *ȍko*, G *ȍka*, DL *ȍku*, I *ȍkon*; NAV *ȕvo* (L)/*ȕho* (M, S), G *ȕva/ȕha*, DL *ȕvu/ȕhu*, I *ȕvon/ȕhon*; mn. NAV *ȍči*, G *ȍčijū* (L, M)/*ȍčī, ȕšī* (S), DLI *ȍčiman* (L, M)/*ȍčimin* (S); NAV *ȕši*, G *ȕšijū* (L, M)/*ȕšī* (S), DLI *ȕšiman* (L, M)/*ȕšimin* (S). Nastavak *-iju* u G mn. tih imenica, potvrđen u govorima Liča i Mrkoplja, relikt je nekadašnje dvojine.

Imenica *kȍkoš* u govoru je Liča uključena u sklonidbenu *i*-vrstu imenica ž. r.

U govorima se Mrkoplja i Sungera imenica *kȍkoš* sklanja prema izdvojenim pravilima. U obama govorima ima nastavke sklonidbene *e*-vrste u jednini, dok u množini alterniraju nastavci sklonidbene *e*- i *i*-vrste. Sklanja se po sljedećem sklonidbenom obrascu:

	jd.	mn.
N	*kȍkoš*	*kȍkoši/kȍkoše*
G	*kȍkošē/-e*	*kokȍšijū/kokȍšī*
D	*kȍkoši*	*kokȍšiman/kokȍšīn/kȍkošan*[349]
A	*kȍkoš*	*kȍkoši/kȍkoše*

[348] Ova je imenica *ljudьje i ishodišno bila uključena u množinsku paradigmu *i*-promjene imenica muškoga i ženskoga roda (Barić et al. 1997: 625; Derksen 2008: 282).
[349] U govoru su Mrkoplja za ovoga istraživanja potvrđeni oblici: *kokȍšiman/kokȍšīn*, uz oblik *kȍkošan* zabilježen u ranijoj literaturi (Lukežić 2008: 316).

V	*kökošo*	*kökoši/kökoše*
L	*kökoši*	*kokòšiman/kökošan*
I	*kökošōn/-on*	*kokòšiman/kökošan*

4.3.1.4. Morfonološke alternacije u imenica svih sklonidbenih vrsta

4.3.1.4.1. Osnove proširene sufiksom *-en-, -es-, -et-*

U dijelu imenica srednjega roda, koje su nekad pripadale konsonantskim promjenama, očuvana je proširena osnova sufiksima: *-en-*, *-et-* i *-es-* po kojima su nekadašnje deklinacije bile nazvane. Riječ je o *n-*, *t-* i *s-*deklinaciji[350]. U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima ovjerene su imenice s proširenom osnovom u svim padežima srednjega roda, osim u NAV jd.:

- osnova proširena sufiksom *-en-*: *ïme* – G jd. *ïmena, räme* – G jd. *rämena*, *slïme* – G jd. *slïmena, tïme* – G jd. *tïmena*, *vríme* – G jd. *vrïmena*, *brïme* – G jd. *brïmena*, *prëzime* – G jd. *prëzimena*, *plëme* – G jd. *plëmena*

- osnova proširena sufiksom *-et-*: *díte* – G jd. *dìteta*; *čeḷáde* – G jd. *čeḷádeta*, *siròče* – G jd. *siròčeta*[351], *tèle* – G jd. *tèleta*, *jäńe* – G jd. *jäńeta, ùnuče* – G jd. *ùnučeta*

- osnova proširena sufiksom *-es-* samo u množini u izoliranome primjeru: *nëbo – nebèsa.*

4.3.1.4.2. Nepostojano *-a-*

U imenica m. r. s nastavkom *-ø* u N(A) jd. ispred dočetka osnove i prethodnoga konsonanta umetnut je *-a-.*

U govoru Liča ovjereni su primjeri: *četvr̥tak* – G jd. *četvr̥tka*, *kòlac* – G jd. *kóca*, *mözak* – G jd. *mözga*, *náramak* – G jd. *náramka*, *nàzubak* – G jd. *nàzupka*; N mn. *nàzupki*, *òtac* – G jd. *òca*, *pétak* – G jd. *pétka*; N mn. *pétki*, *písak* – G jd. *píska*, *ponèdiḷak* – G jd. *ponèdiḷka*, *rúčak* – G jd. *rúčka*, *sän* – G jd. *snä*, *slípac* – G jd. *slípca*, *stòlac* – G jd. *stóca*, *šípak* – G jd. *šípka*, *trpútac* – G jd. *trpúca*, *udóvac* – G jd. *udóvca*, *vïtar* – G jd. *vïtra*, *žèludac* – G jd. *žèluca*; N mn. *žèluci.*

[350] Usp. Damjanović 2005: 87–90.
[351] *Nêma više ònōga siròčeta, prâznā je štäla* (L).

U govoru Mrkoplja zabilježeno je: *bänak* – G jd. *bänka*, *čäval* – G jd. *čâvla*, *járak* – G jd. *járka*, *kòtal* – G jd. *kòtla*, *mëtar* – G jd. *mëtra*, *nökat* – G jd. *nökta*, *télac* – G jd. *télca, vïtar* – G jd. *vïtra*.

U Sungeru su ovjereni sljedeći primjeri: *kàbal* – G jd. *kàbla*, *kòtal* – G jd. *kòtla*, *lòvac* – G jd. *lóvca*, *pàkal* – G jd. *pàkla, pésak* – G jd. *péska, pívac* – G jd. *pívca*, *pròsac* – G jd. *pròsca, tétak* – G jd. *tétka, vr̥ïtal* – G jd. *vr̥ïtla*.

U dijelu imenica s. r. i ž. r. *e*-vrste osnova kojih završava konsonantskim skupom umetnuto je *-a-* u G mn., primjerice **s. r.** *lëbār*, *ńïdār* (L)*/nïdār* (M)*/ńëdār* (S), *stäbāl, stäkāl*; **ž. r.**: *brësāk, crïkāv, däsāk, krüšāk, lökāv, sëstār, smökāv, trïšāń* (L)/*črïšāń* (M, S); *jäsāl*.

U imenica ž. r. *i*-vrste *-a-* je umetnuto u N jd. imenice *mîsā* (L)/*mîsal* (M, S); G jd. *mîsli*; N mn. *mîsli*.

4.3.1.4.3. Promjene uvjetovane nepostojanim *-a-*

U štokavskim su ikavskim govorima u Gorskome kotaru ovjerene sljedeće promjene uvjetovane nepostojanim *-a-*:

- ujednačavanje po zvučnosti u imenica m. r.: *nàzubak* – G jd. *nàzupka*; N mn. *nàzupki* (L)

- općejezično ispadanje *t* pred *c*: *òtac* – G jd. *òca*, *súdac* – N mn. *súci*, *svétac* – N mn. *svéci*, *trpútac* – G jd. *trpúca*.

4.3.1.4.4. Izostanak sibilarizacije na dočetku osnove

Velari u N mn. imenica m. r. te u DL jd. imenica ž. r. u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima ostaju neizmijenjeni.

Ovjereni su primjeri u govoru Liča: N mn. m. r. *bùbrigi, brîgi, lïšńāki/lišńáki, òtpatki, záručnīki, záseoki*; DL jd. ž. r. *dàski, nògi, prúgi, rúki, vójski*.

U Mrkoplju je zabilježeno: N mn. m. r. *b̥ŕki, dùhi, gríhi, lïšńaki, òrihi, pólazniki, siromáhi, vlähi, vrâgi*; DL jd. ž. r. *dàski, lùki, mäčki, nògi, rúki, Ríki, vöćki, vójski*.

U Sungeru je ovjereno: N mn. m. r. *bòžićńaki, ʒáki, jadníki, lïšńaki, rúčki*; DL jd. ž. r. *apotéki, brïgi*, *gramàtiki, javòriki, kńïgi, lúki, Mèriki/Amèriki, rúki, vójski*.

U svim trima govorima provedena je sibilarizacija dočetnih velara osnove u NG mn. m. r. imenice *vrâg* – N *vrâzi* (uz alternirajući oblik s nesibilariziranom osnovom: *vrâgi* u govoru Liča), G *vrázī* (*Stô ti vrázī!*) te u svim množinskim padežima, izuzev A *vûke*, imenice *vûk* – N *vûci*, G *vúcī* (*Óde vìše nêma tàkī vúcī.*(L)), DLI *vúcīn.*

Velar *h* ne podliježe sibilarizaciji na dočetku osnove ni u jednom zabilježenu primjeru: *dûh – dühi, strâ* (L)*/strâh* (M, S) – *strâhi, tȓ̥bū* (L)/*tȓ̥buh* (M, S) – *tȓ̥buhi.*

Izostanak je sibilarizacije velara na dočetku osnove posebnost ranije zabilježena ne samo kao čakavska značajka nego i kao zapadnoštokavska, o čemu svjedoči A. Peco pišući o ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine: „za ikavske govore, štokavskog dijalekta od ranije se zna da počesto imaju neizmijenjene zapadnonepčane suglasnike ispred nastavačnog morfema -i (rezultati druge palatalizacije)“ (2007a: 221). Tumačeći ovu pojavu kao svojstveniju govorima čakavskoga narječja navodi i „njeno se porijeklo ovdje ne mora dovoditi u vezu sa čakavskim uticajem“ (2007a: 223). U ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne također su potvrđeni neizmijenjeni velari u DL jd. imenica ž. r. (Peco 2007b: 383–384).

Sibilarizacija je u većini ikavskoštokavskih govora dosljedno provedena, primjerice u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 72–73) te u govorima Imotske i Cetinske krajine i u nekim ličkim, uz malobrojne primjere dokinute sibilarizacije (Menac Mihalić 2005: 39–40).

4.3.1.4.5. Palatalizacija na dočetku osnove

U svim gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima imenice m. r. osnova kojih završava velarom *k* ili *g* imaju u V jd. palataliziranu osnovu s alternacijama *k/č*, *g/ž*: *čòvik – čöviče*, *vûk – vûče*; *bôg – böže*, *rôg – röže*, *vrâg – vrâže*. Osim toga, u V jd. imenica m. r. zabilježena je promjena *-c* > *-č* ispred *-e*, primjerice *mìsēče/mìseče, strîče*, *udóvče.*[352]

4.3.1.4.6. Jotacija na dočetku osnove

U imenica ž. r. sklonidbene *i*-vrste koje u govoru Mrkoplja i Sungera u I jd. imaju nastavak *-jon* ili *-ju* provedena je jotacija dočetnoga konsonanta osnove, primjerice *mîsal* –

[352] O toj promjeni v. Barić et al. 1997: 108.

mîšḷōn (M)*/mîšḷon* (S), *sôl – söḷōn* (M)*/söḷon* (S), *pämēt – pämēćōn/paméćōn* (M)/*pämećon* (S); *smr̥̈t – smr̥̈ću.*

Jotacijom je zahvaćen i dočetni konsonantski skup *st.* Jotacija drugoga konsonanta skupa uvjetuje zamjenjivanje prvoga konsonanta skupa pa dolazi do jednačenja po mjestu tvorbe.

U Mrkoplju je skup *st* > *šć* u primjerima: *bölēst – bolèšćōn, kôst – köšćōn, mâst – mášćōn, släbōst – slabòšćōn, vr̥̂st – vr̥̂šću, mïlōst – mïlošću, stärōst – stärošću, mlädōst – mlädošću, žälōst – žälošću.*

U Sungeru je ovjereno *kôst – köšćon, mâst – mášćon,* ali: *vr̥̂sti, mïlosti, žälosti.*

4.3.1.5. Prozodijske napomene

4.3.1.5.1. U imenica m. r. koje u N(A) jd. imaju dugi (silazni) naglasak, ostvaruje se kratki (uzlazni) naglasak u kosim padežima, tipa *stô* (L)/*stôl* (M, S), *vô* (L)/ *vôl* (M, S) – G jd. *stòla, vòla* i kratki (silazni) naglasak u V jd. *stölu, völu.* U množini tih imenica predvladava kratkouzlazni naglasak, osim u G mn. gdje se dulji u dugouzlazni ispred nastavka *-ā*, kako je zabilježeno u govoru Liča: *stólā, vólā.* U govorima Mrkoplja i Sungera u tim je primjerima nastavak *-ī* ispred kojega se slog ne dulji pa je u cijeloj množinskoj paradigmi ovjeren kratki uzlazni naglasak: *stòlī, vòlī.*

4.3.1.5.2. Neke imenice m. r. koje u N jd. imaju dugosilazni naglasak, u kosim padežima mijenjaju naglasak u kratkosilazni, poput *bôg* – G jd. *böga*, *krâj* – G jd. *kräja*, *lêd* – G jd. *lëda*, *mêd* – G jd. *mëda*, *rôg* – G jd. *röga*, *rôd* – G jd. *röda.* U množinskoj je paradigmi tih imenica ovjeren kratkosilazni naglasak.

4.3.1.5.3. Neke imenice m. r. koje u N jd. imaju dugosilazni naglasak, u kosim padežima ostvaruju dugouzlazni naglasak: *kḷûč* – G jd. *kḷúča*, *krîž* – G jd. *kríža*, *kût* – G jd. *kúta*, *nôž* – G jd. *nóža*, *pût* – G jd. *púta*, *strîc* – G jd. *stríca.* Dugouzlazni naglasak ostaje u cijeloj množinskoj paradigmi.

4.3.1.5.4. U imenica m. r. jd. koje u N jd. imaju dugosilazni naglasak, koji ostaje kroz cijelu jedninsku paradigmu, zabilježena je alternacija s dugouzlaznim naglaskom u L jd.: N *brîg* – L (na) *brígu*, N *grâd* – L (o) *grádu*, N *snîg* – L (o) *snígu*, N *vûk* – L (o) *vúku*, N *zîd* – L (po) *zídu.* U množinskoj paradigmi tih imenica dugosilazni naglasak u N alternira s dugouzlaznim naglaskom u G i DLI mn. Primjerice, G mn. *brígī, grádī* (L), *snígī, vúcī, zídī*, DLI mn. *brígīn,*

grádīn (L), *snígīn, vúcīn, zídīn.* U imenica osnova kojih se u množinskoj paradigmi proširuje nerelacijskim morfemom *-ov-* (rijetko) dugosilazni je naglasak zamijenjen kratkosilaznim koji je zastupljen kroz cijelu paradigmu, primjerice *grȁdovi.*

4.3.1.5.5. U imenica m. r. koje imaju kratkosilazni naglasak u N jd., ostvaruje se kratkouzlazni naglasak u svim ostalim jedninskim padežima, izuzev V jd. Riječ je o imenicama tipa *kȍń* – G jd. *kòńa* – V jd. *kȍńu*, *pȍp* – G jd. *pòpa*, *vȑ̥* (L)/*vȑ̥h* (M, S) – G jd. *vr̥̀ja/vr̥̀ha.* U množinskoj paradigmi tih imenica prevladava kratkouzlazni naglasak u svim padežima, osim u govoru Liča u kojem se u G mn. naglasak pred duljinom u dočetnome slogu dulji u dugouzlazni naglasak, primjerice *kóńā, vŕ̥jā.*

4.3.1.5.6. Imenice m. r. koje u N jd. imaju kratkosilazni naglasak, u ostalim padežima dulje slog pred sonantom, poput N jd. *čȁval* – G jd. *čâvla*, N jd. *pȁlac* – G jd. *pâlca*, N jd. *stȁrac* – G jd. *stârca*, *tȁnac* – N jd. *tânci.*

4.3.1.5.7. Posebna je kategorija G mn. imenica svih triju rodova, izuzev imenica *i*-vrste. Osim očekivana duljenja posljednjega sloga, koje se očituje sustavnom duljinom, zabilježena su i duljenja sloga koji mu prethodi, što je u ovome poglavlju zabilježeno uz svaki tip imenice. Valja istaknuti imenice koje u G mn. imaju ništični nastavak. Neovisno o nominativnom nastavku, imenice svih triju rodova u G mn. imaju kratkosilazni naglasak na prvome slogu i zanaglasnu duljinu na drugome (dočetnome) slogu, tj. na umetnutome nepostojanom *-a-*: *čâvli – čȁvāl*, *mȅtri – mȅtār*, *jáńac – jȁńāc*; *stàkla – stȁkāl, stábla – stȁbāl, lèbra – lȅbār*; *crîkva – crȉkāv*, *sèstra – sȅstār.*

4.3.1.5.8. U nekih imenica s. r. koje imaju dugouzlazni naglasak u N(AV) jd., u kosim je padežima zastupljen kratkouzlazni, poput N jd. *díte* – G jd. *dìteta*; ili kratkosilazni: N jd. *vríme* – G jd. *vrȉmena.*

4.3.1.5.9. Imenice s. r. koje u N jd. imaju kratkouzlazni naglasak, u G mn. ostvaruju kratkosilazni naglasak, primjerice N jd. *kòlino* – G jd. *kȍlīnā.*

4.3.1.5.10. U množinskoj paradigmi imenica s. r. kratki se naglasci u pretposljednjem slogu dulje u G mn., primjerice *bȑ̥da* – G mn. *br̥̂dā, dȑ̥va* – G mn. *dr̥̂vā, kȍla* – G mn. *kôlā*, *sèla* – G mn. *sélā.* U govorima je Liča i Mrkoplja takvo duljenje provedeno i u imenica s proširenom osnovom, primjerice *brimèna* – G mn. *briménā, imèna* – G mn. *iménā, vrimèna* – G mn. *vriménā.*

4.3.1.5.11. Imenice *brȉme, ȉme, rȁme, slȉme, vȉme* u množinskoj paradigmi imaju kratkouzlazni naglasak na drugome slogu *brimèna, imèna, ramèna, slimèna.*

4.3.1.5.12. U imenica ž. r. *e*-vrste u G mn., osim posljednjega sloga na kojem se ostvaruje zanaglasna duljina, dulji se i prethodni slog, primjerice N(AV) mn. *krȁve* – G mn. *krâvā*, N(AV) mn. *kȉle* – G mn. *kȋlā,* N(AV) mn. *mȁma* – G mn. *mâmā,* N(AV) mn. *vrȉća* – G mn. *vrȉćā,* N(AV) mn. *žȅne* – G mn. *žénā.*

4.3.1.5.13. U imenica ž. r. *e*-vrste koje imaju kratkouzlazni naglasak na osnovi, u G mn. dolazi kratkosilazni naglasak na osnovi i dvije zanaglasne duljine: N(AV) mn. *bȁlote* – G mn. *bȁlōtā* (L)*,* N(AV) mn. *kȍšute* – G mn. *kȍšūtā,* N(AV) mn. *mȍtike* – G mn. *mȍtīkā.*

4.3.1.5.14. U imenica ž. r. *e*-vrste uzlazni naglasci u jedninskoj i množinskoj paradigmi alterniraju sa silaznim naglaskom u V jd., ovisno o kvantiteti osnove, primjerice N jd. *dúša* – V jd. *dûšo*, N jd. *kúma* – V jd. *kûmo*; N jd. *šȅnica* – V jd. *šȅnico*, N jd. *sȅstra* – V jd. *sȅstro*; N jd. *žȅna* – V jd. *žȅno.*

4.3.1.5.15. Neke imenice uključene u sklonidbenu *e*-vrstu uz posljednji imaju produljeni i pretposljednji slog u G mn., poput N jd. *vȍda* – N mn. *vȍde* – G mn. *vódā*; N jd. *gȍra* – N mn. *gȍre* – G mn. *górā*, N jd. *zȍra* – N mn. *zȍre* – G mn. *zórā.*

4.3.1.5.16. Imenice ž. r. *i*-vrste koje u N jd. imaju dugosilazni naglasak na osnovi, u kosim padežima imaju kratak naglasak, primjerice *ćêr* – G jd. *ćȅri*, *kôst* – G jd. *kȍsti*, *nôć* – G jd. *nȍći.*

4.3.1.5.17. U nekih imenica ž. r. *i*-vrste s kratkim ili dugim silaznim naglaskom u svim jedninskim padežima (izuzev L jd.) te u NAV mn., ovjerava se uzlaznost u L jd. i GDLI mn. Primjerice, *jȅsēn/jȅsen* – L jd. *jesȅni* – G mn. *jesȅnī, pȁmēt/pȁmet* – L jd. *paméti* – G mn. *pamétī*, *mâst* – L jd. *másti* – G mn. *mástī*, *rîč* – L jd. *ríči* – G mn. *ríčī.*

Prema rezultatima analize imeničkoga sustava, ispitivani su govori podudarni s većinom novoštokavskih ikavskih sustava. U I jd. imenica *a*-vrste nije sačuvana nekadašnja razlika između palatalne i nepalatalne sklonidbe, već je u svim primjerima bez obzira na dočetak osnove zabilježen nastavak *-on.* Ujednačenost nastavaka u DLI mn. (*-in* za m. i s. r.; *-an* za ž. r.) te genitivni nastavak *-a* u mn. upućuju na inovativnost ovoga sustava, dok je proširenje osnove nerelacijskim morfemom *-ov-/-ev-* u mn. imenica m. r. sporadično ovjerena pojava. Veći broj primjera s morfemom *-ø* u G mn.*,* koji nisu uvijek određeni brojevnom jedinicom, zabilježen u svim gorskokotarskim štokavskim govorima, potvrđuje zadržanu arhaičnost.

4.3.2. Zamjenice

4.3.2.1. Uvodne napomene

U ovoj se radnji, u nedostatku konkretnih morfoloških prikaza štokavske građe, primjenjuje podjela zamjenica prema trima sklonidbenim vrstama, zastupljena u radovima I. Lukežić o zamjenicama u čakavskome narječju[353]. Takva je metodologija zastupljena i u recentnijoj čakavološkoj literaturi[354], a primjenjiva je u analizi građe prikupljene za ovoga istraživanja.

4.3.2.2. Lične zamjenice za 1. i 2. l. i povratna zamjenica

Ličnim se zamjenicama u hrvatskome jeziku smatraju: zamjenice za 1. glagolsko lice jednine *ja* (*azъ) i množine *mi* (*my) te zamjenice za 2. glagolsko lice jednine *ti* (*ty) i množine *vi* (*vy). Tim je zamjenicama po sklonidbenoj vrsti i sintaktičkoj uporabi[355] pripojena povratna zamjenica. Navedene zamjenice ne iskazuju kategoriju roda. Lične zamjenice iskazuju samo jedninu ili samo množinu, a povratna zamjenica istim oblicima iskazuje samo jedninu ili samo množinu. Sve zamjenice označuje naslijeđen supletivizam osnova iz praslavenskoga i staroslavenskoga jezika[356], a mijenjaju se po zasebnoj, *prvoj zamjeničkoj sklonidbenoj vrsti*.[357] Zamjenica za 2. lice ima svih sedam padeža, dok zamjenica za 1. lice ne iskazuje vokativ, kao ni povratna zamjenica, koja je i bez nominativnoga oblika. U GDA jd. sve zamjenice imaju i enklitičke likove: GA *me*, *te*, *se*; D *mi, ti, si*.

U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima lične zamjenice, *jâ, tî, mî, vî* i povratna zamjenica imaju sljedeće oblike:

	za 1. l. jd.	za 2. l. jd.	povratna	za 1. l. mn.	za 2. l. mn.
N	*jâ*	*tî*	-	*mî*	*vî*
G	*mëne, me*	*tëbe, te*	*sëbe, se*	*nâs*	*vâs*

[353] Usp. Lukežić 2000: 99–128; Lukežić 2001: 21–36.
[354] Usp. Lukežić – Zubčić 2007: 39–48, Vranić 2011: 99–108.
[355] Riječ je o naslijeđenoj sintaktičkoj službi ovih zamjenica: zamjenice za 1. lice ispunjavaju službu subjekta, a zamjenice za 2. lice službu objekta u rečenici. V. Damjanović 2005: 97; Lukežić 2015: 207.
[356] V. Damjanović 2005: 95; Matasović 2008: 232–237; Lukežić 2015: 208.
[357] Prema tumačenju I. Lukežić (2000: 99), prva je zamjenička sklonidbena vrsta obilježena izostankom potpunih opreka unutar kategorija roda, broja i padeža te potpunim izostankom opreka po 'određenosti' i 'živosti'. U toj sklonidbenoj vrsti padežni su nastavci zamjenica „najvećim dijelom podudarni s padežnim nastavcima imenica“.

D	*mëni, mi*	*tëbi, ti*	*sëbi, si*	*nämi* (L)// *nämin* (M,S)[358]	*vämi* (L)// *vämin* (M, S)
A	*mëne, me*	*tëbe, te*	*sëbe, se*	*nâs*	*vâs*
L	*mëni*	*tëbi, ti*	*sëbi, si*	*nämi*// *nämin*	*vämi*// *vämin*
V	-	*tî*	-	*mî*	*vî*
I	*(sä) mḷōn* (L)// *mänōn/manon* (M, S)	*töbōn/töbon*[359]	*söbōn/söbon*[360]	*nämi*// *nämin*	*vämi*// *vämin*

Likovi se ličnih i povratne zamjenice u štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru razlikuju u I jd. zamjenice za 1. l. U govoru je Liča ovjeren oblik *mḷōn* prema obliku *mnom/mnon*[361] (< *mən- < *мъn-*), zabilježen u govorima štokavskoga narječja, dok je u govorima Mrkoplja i Sungera ovjeren oblik *mänōn/mänon* (< *mən- < *мъn-*), kao u sjevernočakavskim govorima.[362]

U svim trima govorima potvrđen je sinkretizam oblika u DLI mn. U navedenim je padežima poopćen stari oblik I mn. *nämi, vämi*[363], koji u govorima Mrkoplja i Sungera ima oblik s naveskom *-n* (< *-m*): *nämin, vämin.*[364]

Kada lične zamjenice i povratna zamjenica stoje uz prijedloge i priloge, silina se s naglašenoga vokala osnove prenosi oslabljeno na prednaglasnicu, u govoru Liča: *pò tebe, zà nās, prikò mene, isprìd tebe*; u govoru Mrkoplja: *pò meni, ì ti, zà vās, ù namin, okò mene*; u govoru Sungera: *nà tebe, pò mene, isprìd vas, prikò nas, okò sebe*. U svim trima govorima zabilježeni su i alternativni primjeri u kojima nije ostvareno prenošenje siline, primjerice *i jâ,*

[358] Jednom se kosom crtom u prikazu svih zamjenica odvajaju oblici koji alterniraju u svim trima ili u dvama govorima. Dvjema se kosim crtama odvajaju oblici koji su svojstveni samo jednome govoru pa ih valja posebno izdvojiti.

[359] Primjeri bez zanaglasne duljine ovjereni su u govoru Sungera. Primjeri sa zabilježenom zanaglasnom duljinom ponajprije se odnose na govor Liča. Više o zanaglasnoj duljini u Mrkoplju i Sungeru v. u poglavljima 4.2.2.3.3. i 4.2.3.3.3.

[360] *Bïja je s töbōn.*; *Ȍdveja je söbōn.* (L); *Bôg büdi s töbōn.*; *Govȍrija je sam sȁ sobōn.* (M); *Štö je s töbon?* (S)

[361] Uzimajući u obzir da se oblik *mlon* (*sä mlōn*) pojavljuje u zapadnohercegovačkim govorima (Peco 2007a: 311), valja pretpostaviti razvoj: *mnom* > *mlon* > *mḷon*.

[362] Više o razvoju ovih oblika v. u Lukežić 2015: 212.

[363] Tako je zabilježeno i: u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 120), u govoru Opuzena (Halilović 1996: 194), u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 101–102), u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 100), u govoru Krivoga Puta (uz *van/väma*) (Čilaš Šimpraga 2007: 68), u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine (Peco 2007a: 311), u nekim ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (2007c: 170–178).

[364] „U srednjojezičnom razdoblju je na starojezični nastavak analogijom prionuo dočetni suglasnik *-m* (iskonski u I jd. o-osnova). Isti je navezak *-m* prionuo i na I mn. (i sinkretične D L) *nämin, vämin*“ (Lukežić 2015: 215).

ni tî, za vâs. Kada prijedlozi stoje uz zamjeničke enklitike u A jd., dulji se prijedložni slog: *zá te, pó me, ná se.*

4.3.2.3. Lične zamjenice za 3. l. jd. i 3. l. mn.

Lične zamjenice za 3. l. jd. (*on, ona, ono*) i 3. l. mn. (*oni, one, ona*)[365], koje označuju lice m., ž. ili s. r. o kojem se govori, mijenjaju se po *drugoj zamjeničkoj vrsti.* Po istome se sklonidbenom obrascu mijenjaju i posvojne, pokazne, upitno-odnosne i neke neodređene zamjenice te zamjenički pridjevi.[366] Ovu sklonidbenu vrstu obilježuju padežni nastavci podudarni s onima u sklonidbi pridjeva i rednih brojeva. Zamjenice iskazuju opreke u rodu i broju te kategoriju 'živost'/'neživost' u A jd. m. r. Nepostojanjem alomorfa u nastavcima GDAL jd. m. i s. r. te postojanjem naglašenih i nenaglašenih oblika u GDA jd. i mn. lične se zamjenice za 3. lice razlikuju od ostalih zamjenica koje pripadaju istoj sklonidbi.

U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima zabilježene su zamjenice: *ôn* (*onъ), *òno* (*on-o), *òna* (*on-a); *òni* (*on-i), *òna* (*on-a), *òne*[367]. U kosim padežima naglašeni oblici zamjenica počinju fonemom *ń-*, podrijetlom od pokazno-odnosne zamjenice *jь.[368] Enklitički su oblici tih zamjenica sljedeći: m. i s. r. jd. G *ga*, A *ga, ń*, D *mu*; ž. r. jd. G *je*, D *joj//jon,* A *ju, je*; mn. G *ī*, (*ih*), A *ī*, (*ih*), *ńe*, D *in.* Te se zamjenice u množini rodno razlikuju samo u N.

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*ôn*	*òno*	*òna*	*òni*	*òna*	*òne*
G	*ńëga, ga*		*ńê, je*	*ńî* (*ńîh*)/*ī* (*ih*)		
D	*ńëmu, mu*		*ńôj, joj* (L, M)//*ńôn, jon* (S)	*ńïmi, in*[369] (L)// *ńïmin, in* (M, S)/(*ńïman*)[370]		
A	*ńëga, ga, ń*		*ńû, ju,* (*je*)	*ńî* (*ńîh*)/*ī* (*ih*)/*ńe*		

[365] Za izražavanje 3. glagolskoga lica u *psl.* i *stsl.* jeziku upotrebljavala se pokazna zamjenica *psl.* *anu/*stsl.* *onъ (> hrv. *on*). V. o tome vidi Damjanović (2005: 95), Matasović (2009: 87), Lukežić (2015: 207, 227).
[366] Usp. Lukežić 2000: 114; Lukežić 2001: 33–34.
[367] „U staroslavenskom su se u N oblici anaforičke zamjenice *i(že), *ja(že), *je(že) zamjenjivali oblicima jednostavne pokazne zamjenice *onъ* (*on-a, on-o, on-i, on-a, on-y*)“ (Lukežić 2015: 228). Iz polazne je zamjenice za 3. l. mn. *on-y nemoguće izvesti današnji oblik *one.* Stoga se u obzir uzima polazni oblik anaforičke zamjenice *ja, koja je u staroslavenskome jeziku u NA mn. ž. r. imala oblik *(ję).
[368] Na početno je *j-* zamjeničke osnove prianjao *-n* (s dočetka prijedloga *kən, *vən, *sən), koji je jotirao u *ń-*. Isti je fonem prenesen i u one padeže u kojima se nisu pojavljivali prijedlozi uz zamjenicu. Usp. Lukežić 2015: 228.
[369] *Tämo in je küća.* (L)
[370] Primjer *ńïman* sporadično je ovjeren u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima u DL mn.: *Üvik smo si pomágali, òni nämin, mî ńïman.*(M); *Meʒù ńiman je östā.* (L)

L	*ńëmu*	*ńôj* (L, M)//*ńôn* (S)	*ńïmi* //*ńïmin*/(*ńïman*)
I	*(š) ńîn*	*(š) ńôn*	*(š) ńïmi* (L)//*ńïmin*

Silina se u svih zamjenica s osnove najčešće prenosi na proklitiku, primjerice A jd. *ù ńū/ńu,* G jd. *zà ńega, ìž ńega*; G mn. *dò ńī,* L mn. *nà ńïmin.* Kada prijedlozi stoje uz zamjeničku enklitiku *ń* u A jd. i *ńe* u A mn., naglasak se pomiče na prijedložni slog, pri čemu se taj slog dulji: A jd. *zâ ń, pô ń*; A mn. *zá ńe* (*Što gòvorīš zá ńe?*), *pó ńe, ná ńe* (*Prìpazi ná ńe.*).[371]

U većini je pridjevskih zamjenica (i svih pridjeva te promjenjivih brojeva) u DL jd. u govoru Sungera ovjeren nastavak *-on*, primjerice *jâ bin jon rëkla, tô jon je mûž, bïl jon je, ńôn je bïl strîc*, *ńôn trëba, k ńôn ïšla, kâžen jon*; *ôn ti je k mòjon téti ïšal*; *u mòjon cr̥kvi*, *u näšon kàtoličkon cr̥kvi*, *na näšon pilàni.* Riječ je o specifikumu potvrđenu u „jugoistočnim zapadnoŠTOK. govorima“ (Lukežić 2015: 231), ali i u susjednim južnočakavskim govorima.[372]

4.3.2.4. Posvojne zamjenice i posvojno-povratna zamjenica

Posvojne zamjenice za 1. l. *môj* (*mojь/moi) – *mòje* (*moje) – *mòja* (*mojě) i za 2. l. *tvôj* (*tvojь/tvoi) – *tvòje* (*tvoje) – *tvòja* (*tvojě) te posvojno-povratna *svôj* (*svojь/svoi) – *svòje* (*svoje) – *svòja* (*svojě), ovjerene u govorima Liča, Mrkoplja i Sungera, sklanjaju se prema istome sklonidbenom obrascu, a uključene su u pridjevsku, drugu zamjeničku sklonidbenu vrstu:

[371] Ovaj oblik A mn. lične zamjenice za 3. l. mn. s prijedlozima tumačen je u ranijim istraživanjima mrkopaljskoga govora čakavskom značajkom (Lukežić 2008: 316). No, ovjeren je i u nečakavskim sustavima, primjerice u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine (Peco 2007a: 311); u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 120) te u Cetinskoj krajini (Menac-Mihalić 2005: 73).

[372] Ova je jezična osobitost ovjerena i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima iako se u dijalektološkoj literaturi dugo držala specifikumom govora u Makarskome primorju (usp. Ivić 2001: 243; Kurtović Budja 2009: 112–113). No, nastavak *-on* u DL jd. ž. r. zamjeničko-pridjevske sklonidbe izoglosa je rasprostranjena u mnogim, ne samo štokavskim, govorima (usp. Menac-Mihalić 2005: 88–89). Ista je pojava zasvjedočena u govorima Sumartina na Braču i Sućurja na Hvaru (Hraste 1951: 392), u Opuzenu, Dubrovniku i Konavlima te u dolinama Neretve, Rame i Drežnice, uključujući i susjednu čakavštinu (Halilović 1996: 175). J. Lisac (2003a: 56–57) osim u navedenih, navodi ovjerenost ove pojave u nekih srednjodalmatinskih te južnih čakavaca (usp. Lisac 2009: 152).

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*môj*	*mòje*	*mòja*	*mòjī*[373]	*mòja*	*mòje*
G	*môg(a)/mòjēg(a)*[374]		*mòjē*	*mòjī//(mòjih)*		
D	*môm(u)/mòjen/mòjemu*		*mòjōj//mòjon*[375]	*mòjīn* (L)*/mòjin//mòjimin* (M, S)[376]		
A	= N/G	= N	*mòju*	*mòje*	= N	*mòje*
V	= N		= N	= N		
L	*môm(u)/ mòjen/mòjemu*		*mòjōj//mòjon*	*mòjīn/mòjin*		
I	*mòjīn*		*mòjōn*	*mòjīn/mòjin*		

Oblik A jd. m. r. zamjenice za značenje 'živo' jednak je obliku G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

Posvojna zamjenica za 1. l. mn.: *näš* (*našь), *näše* (*naše), *näša* (*naša) i za 2. l. mn. *väš* (*vašь), *väše* (*vaše), *väša* (*vaša) sklanjaju se po istome sklonidbenom obrascu:

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*näš*	*näše*	*näša*	*näši*	*näša*	*näše*
G	*näšeg(a)*		*näšē*	*näšī/(näših)*		
D	*näšen*		*näšōj//näšon*	*näšīn*		
A	= N/G	= N	*näšu*	*näše*	= N	= N
V	*näš*		= N	= N		
L	*näšen*		*näšōj//näšon*[377]	*näšīn*		
I	*näšīn*		*näšōn*	*näšīn*		

[373] *Mëne mòji ùnuki zòvū dïda.* (M)

[374] U ovoj se tablici zbog jednostavnosti prikaza navode primjeri s ostvarenom zanaglasnom duljinom zabilježenom u govoru Liča. U mrkopaljskome govoru, alterniraju oblici sa zanaglasnom duljinom i bez zanaglasne duljine, dok je u govoru Sungera zanaglasna duljina najčešće utrnuta ili sporadično ovjerena. U prikazu se ostalih zamjenica, ako se oblici u ispitivanim govorima ne razlikuju oblički ili samim naglaskom (izuzev zanaglasne duljine), slijedi isti postupak navođenja. Iako su u svim trima ispitivanim govorima u GDLI jd. ovjereni alternativni kraći i dulji oblici (*mog(a)/mojeg(a), mom(u)/mojemu*), s navescima i bez njih (*mojeg* i *mojega*), kraći se oblici općenito odnose na lički govor, a dulji, osobito oni s ovjerenim naveskom, na druga dva govora. Tako je u svim vrstama riječi koje se sklanjaju po zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi. To je potvrđeno i općim dojmom istraživača te samih ispitanika u Liču koji često navode da Mrkopaljci i Sungerčani „malo više natežu“, govoreći o duljim formama, a u Mrkoplju i Sungeru da Ličani „nekako više zatežu“, misleći pritom na izraženiju zanaglasnu duljinu.

[375] Drugi je navedeni primjer u DL jd. ž. r., s nastavkom *-on*, svojstven samo sungerskome govoru te se posebno izdvaja dvjema kosim crtama. Takvo se navođenje primjenjuje i u ostalim tablicama.

[376] U mrkopaljskome i sungerskome govoru usporedo se rabe oblici: *mòjīn/mòjin* i *mòjimin, tvòjīn/tvòjin* i *tvòjimin, svòjīn/svòjin i svòjimin.* Pritom se češće rabe oblici *mòjīn/mòjin, tvòjīn/tvojin*, ali *svòjimin.*

[377] *Bïl je na näšon livadi.*; *Tû u näšon crîkvi.* (S)

Oblik A jd. m. r. zamjenice za značenje 'živo' jednak je obliku G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

Posvojne su zamjenice ovjerene i u funkciji poimeničenih zamjenica, primjerice *grêš k svòjimin, nàvratija san se k tvòjimin* (M); *mïslija san îć k tvòjīn* (L); *pä smo si i svòji* (S). S prijedlogom *po* te su zamjenice ovjerene u značenju 'poput mene, nas...', primjerice *säd ću Van rëć po mòju* (S); *tô ti je po näšu* (M).

Posvojne zamjenice za 3. l. jd. m., s. i ž. r. *ńègov, ńègovo, ńegova* i za 3. l. jd. ž. r. *ńézin, ńézino, ńézina* te za 3. l. mn. m., s. i ž. r.: *ńïov* (L)*/ńïhov* (M, S), *ńïovo* (L)*/ńïhovo* (M, S), *ńïova* (L)*/ńïhova*[378] (M, S) sklanjaju se po istome sklonidbenom obrascu:

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*ńègov*	*ńègovo*	*ńègova*	*ńègovi*	*ńègova*	*ńègove*
G	*ńègovōg(a)*		*ńègovē*	*ńègovī/(ńègovih)*		
D	*ńègovōn*		*ńègovōj//ńègovon*	*ńègovīn*		
A	= N/G[379]	= N	*ńègovū*	*ńègove*	= N	= N
V	= N		= N	= N		
L	*ńègovōn*		*ńègovōj//ńègovon*	*ńègovīn*		
I	*(š) ńègovīn*		*(š) ńègovōn*	*(š) ńègovīn*		

Oblik A jd. m. r. zamjenice za značenje 'živo' jednak je obliku G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

4.3.2.5. Pokazne zamjenice

U gorskokotarskim se štokavskim ikavskim govorima ovjerene pokazne zamjenice *òvāj/òvaj//òvī* (*ov-ъ- + *jь), *tâj/tâ* (*t-ъ- + *jь), *ònāj/ònaj//ònī* (*on-ъ- + *jь)[380] sklanjaju po istome sklonidbenom obrascu, drugoj zamjeničkoj sklonidbi:

[378] „U ishodišnom se jeziku posvojnost vezana za 3. glagolsko lice nije iskazivala zasebnom zamjenicom nego konstrukcijom od genitiva (rjeđe dativa) zamjenice za 3. glagolsko lice dodanog imenici na koju se posvojnost odnosi (...).“ Posebni oblici posvojne zamjenice za 3. l. u svim su narječjima tvoreni na isti način: „osnovicu im čini jedan od oblika G osobne zamjenice za 3. glagolsko lice s izvornim pokaznim značenjem (*on, ona, ono*). Oblici G te zamjenice imali su u osnovi zamjenički korijen *i-/j- kojemu je dodan zamjenički korijen ili pridjevni sufiks“ (Lukežić 2015: 231).

[379] U akuzativu se uvijek ostvaruje kraći genitivni oblik, bez naveska.

[380] Pokazne su zamjenice u štokavskome narječju tvorene od više zamjeničkih osnova: *ov-; *t-; *on-; *i-/j-; *k- (usp. Lukežić 2015: 218–219). Oblici su pokaznih zamjenica: *ovaj, taj, onaj* „potvrđeni u 20. st. u ŠTOK.“, *ovi, oni* „u zapŠTOK. i južnoČAK. govorima“, a oblik *ta* „u sjevernoČAK. i KAJK. govorima“ (Lukežić 2015: 218). Oblik *tâ* u N jd. m. r. zabilježen je i u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 122; Lukežić 2003: 21) te u govoru Opuzena (Halilović 1996: 194).

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*tâ* (L)/ *tâj* (M, S)	*tô*	*tâ*	*tî*[381]	*tâ*	*tê*
G	*töga*		*tê*	*tî/(tïh)*		
D	*tömu*		*tôj//tôn*	*tîn//tïmin* (M, S)		
A	= N/G	= N	*tû*	*tê*	= N	= N
L	*tôn/tömu*		*tôj//tôn*	*tîn//tïmin*		
I	*tîn*		*tôn*	*tîn//tïmin* (M, S)		

Pokazne zamjenice *tàkvī/tàkvi//tàkī/tàki*, *ovàkvī/ovàkvi//(o)vàkī/vàki*, *onàkvī/onàkvi//(o)nàkī/nàki*[382] sklanjaju se po istome sklonidbenom obrascu kao i upitna zamjenica *kàkvī/kàkvi//kàkī/kàki – kàkvā/kàkva//kàkā/kàka – kàkvō/kàkvo//kàkō/kàko.*[383]

4.3.2.6. Upitno-odnosne zamjenice i njima tvorene neodređene zamjenice

Upitne i odnosne zamjenice za 'živo' (tko) i 'neživo' (što) te njima tvorene neodređene zamjenice uključene su u treću sklonidbenu vrstu[384].

Prema izostanku kategorije roda, broja i (ne)određenosti, ova je sklonidbena vrsta djelomično podudarna s prvom zamjeničkom sklonidbenom vrstom, a prema podudarnosti obličnih nastavaka s onima u jednini m. i s. r., djelomično podudarna s drugom sklonidbenom vrstom.

U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima ovjerene su zamjenice za 'živo': *kö* (L) i *kï/(kö)* (M, S) te zamjenica za 'neživo': *štö.* Upitna i odnosna zamjenica *kö*[385] podrijetlom je od općesl. *kъto[386], a zamjenica *kï*[387] prati razvoj: *k-* + *i-/j- (općesl. *kъ, *jь)[388]. Zamjenica

[381] Najstariji govornici u Mrkoplju, rođeni 20-ih godina prošloga stoljeća u m. r. mn. usporedo rabe oblike s naveskom *-zi*: *tïzi* (*Tïzi je pün klìnac.*), *vïzi, ònizi, ovàkvizi* (*Ovàkvizi je pünа käpa.*); G mn. *tïzī*, DLI mn. *tïzīn.* Prema tumačenju jednoga govornika: *Bílo je* tïzi, *ali nêma töga sad. Rétko ćeš* tïzi *čüt. Tô je stârā rîč.* Oblik zamjenice sa sufiksalnim naveskom *-zi-* prema tumačenju I. Lukežić (2015: 231) „nastao (je) u jugozap. ŠTOK. govorima, koji se manje ili više širio i na osnovu u ostalim množinskim padežima pokaznih zamjenica: D L I mn. *tizin, ovizin, onizin.*“ Takvi su oblici potvrđeni u: govoru Krasnoga Polja*: ònizī, ònizīn, k òvizīn, tïzīn* (Dragičević 1990: 100), u govoru Imotske krajine osim u pokaznih, i u posvojnih zamjenica: *onizi, ovizi, svojizi, tizi, vašizi* (Šimundić 1971: 121; Lukežić 2003: 21); u govorima Dalmatinske zagore: *onizi, svojizi* (Lisac 2008: 110); u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine: *tîzi, tîzīn* (Peco 2007a: 314).
[382] Oblici *ovakav, takav, onakav* te *ovaki, taki, onaki* potvrđeni su „u 20. st. u zapŠTOK. i južnoČAK. govorima“ (Lukežić 2015: 219).
[383] V. poglavlje 4.3.2.6. u ovoj radnji.
[384] V. Lukežić 2001: 21.
[385] Zamjenica je *(t)ko* potvrđena u govorima štokavskoga narječja. Usp. Lukežić 2015: 219.
[386] Usp. Matasović 2008: 240–241.
[387] Zamjenica je *ki* potvrđena u govorima čakavskoga, kajkavskoga i štokavskoga narječja. Usp. Lukežić 2015: 219, 233.
[388] Usp. Lukežić 2001: 25 i Lukežić 2015: 216.

štö, ovjerena u svim trima govorima, nastala je promjenom općesl. *čьto (< *čь + *to) > *čto* > *što.*[389]

jd.	zamj. za 'živo'	zamj. za 'neživo'
N	*kö//kï/(kö)*	*štö*
G	*kòga*	*čèsa*[390]*/(čèga)*
D	*kòmu*	*čèmu*
A	= G	= N
L	*kòmu*	*čèmu*
I	*(s) kîn*	*(š) čîn*

A jd. zamjenice za 'živo' jednak je G jd., a A jd. zamjenice za 'neživo' jednak je N jd.

Neodređene su zamjenice složene od upitno-odnosnih zamjenica za 'živo' *kö/kï* i za 'neživo' *štö* sljedeće:

a) zamjenicom *kö/kï* složene su neodređene zamjenice za značenje 'živo': N *nïki* 'nitko' i 'netko'/*nïko* 'netko'[391], GA *nïkog(a)*, DL *nïkomu*, I *nïkīn/nïkin*; N *sväki*, GA *sväkog(a)*, DL *sväkomu*, I *sväkin*; N *kogöd/kògod*, GA *kogagöd/kògagod*, DL *komugöd/kòmugod*, I *kingöd/kìngod*; *mälo ko*; *bïlo ko*.

b) zamjenicom *štö* složene su neodređene zamjenice za značenje 'neživo': NA *nïš*[392] 'ništa', G *nïčesa/nïčega*, DL *nïčemu*, I *nïčīn/nïčin*; NA *nïšto* 'nešto'[393], G *nëčesa/nëčega*, DL *nëčemu*, I *nëčīn/nëčin*; NA *svä̈što*, G *svä̈česa/svä̈čega*, DL *svä̈čemu*, I *svä̈čīn/svä̈čin*.

Upitne pridjevske zamjenice *koji, čiji, kakav, kolik* uključene su u drugu zamjeničku sklonidbenu vrstu.

U govorima Liča, Mrkoplja i Sungera ovjerene su sljedeće: *kòjī/kòji – kòjē/kòje – kòjā/kòja* (< *kъjь/*kyji – *koje – *kaja)*, čìjī/čìji – čìjē/čìje – čìjā/čìja* (< *čьjь/*čijь – *čije –

[389] Zamjenica je *što* za 'neživo' potvrđena u govorima štokavskoga narječja. Usp. Matasović 2008: 241; Lukežić 2015: 217.
[390] Oblik *česa* (< *česo,*česogo, *čьsogo) u G jd. potvrđen je u čakavskim govorima. V. Lukežić 2001: 31, Lukežić 2008: 304, Lukežić 2015: 217.
[391] *Nïki mi je bïja prid vrátīn.* (L); *Bïja je nïki čòvik. Nïko je mìrisā, nïko je žvákā.* (M).
[392] Oblik zamjenice *niš* nastao je „nakon gubljenja krajnjega starojezičnoga poluglasa u obliku nominativa i akuzativa“, a potom je „čakavskom zamjenom složenoga šumnika trljanim šumnikom na dočetku zatvorena sloga nastao oblik *niš*“ (Lukežić 2001: 32). Razvoj je sljedeći: *ni-č-ь > * ni-č-ə > *nič* > *niš*.
[393] Primjer *ništo* ovjeren u čakavskom narječju, nastao je zamjenom afrikata frikativom: (*ni + čь + to > *ni + čə + to) > *ničto* > *ništo*. Riječ je o čakavskome slabljenju napetosti šumnih konsonanata u zatvorenu slogu. Usp. Lukežić 2001: 32.

*čija), *kàkvī/kàkvi|/kàkī/kàki – kàkō/kàko – kàkā/kàka* (< *kakъ – *kako – *kaka), *kolìkī/kolìki – kolìkō/kolìko – kolìkā/kolìko* (< *kolikъ – *kolika – *koliko).

a) Zamjenica *kòjī/kòji – kòjē/kòje – kòjā/kòja*

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*kòjī*	*kòjē*	*kòjā*	*kòjī*	*kòjā*	*kòjē*
G	*kòjēg(a)*		*kòjē*	*kòjī*		
D	*kòjēn*		*kòjōj*	*kòjīn*		
A	= N/G	= N	*kòjū*	= N	= N	= N
L	*kòjēn*		*kòjōj*	*kòjīn*		
I	*kòjīn*		*kòjōn*	*kòjīn*		

b) Zamjenica *čìjī/čìji – čìjē/čìje –čìjā/čìja*

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*čìjī/čìji*	*čìjē*	*čìjā*	*čìjī*	*čìjā*	*čìjē*
G	*čìjēg(a)*		*čìjē*	*čìjī*		
D	*čìjēn/*		*čìjōj*	*čìjīn*		
A	= N/G	= N	*čìjū*	*čìjē*	= N	= N
L	*čìjēn*		*čìjōj*	*čìjīn*		
I	*(š) čìjīn*		*(š) čìjōn*	*(š) čìjīn*		

c) Zamjenica *kàkvī/kàkī – kàkvā/kàkā – kàkvō/kàkō*

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*kàkvī//kàkī*	*kàkvō/kàkō*	*kàkvā/kàkā*	*kàkvī/kàkī*	*kàkvā/kàkā*	*kàkvē/kàkē*
G	*kàkvōg(a)//kàkōg(a)*		*kàkvē/kàkē*	*kàkvī/kàkī*		
D	*kàkvōn/kàkōn*		*kàkvōj/kàkōj*	*kàkvīn/kàkīn*		
A	= N/G	= N	*kàkvū/kàkū*	*kàkvē/kàkē*	= N	= N
L	*kàkvōn/kàkōn*		*kàkvōj/kàkōj*	*kàkvīn/kàkīn*		
I	*kàkvīn/kàkīn*		*kàkvōn/kàkōn*	*kàkvīn/kàkīn*		

d) Zamjenica *kolìkī – kolìkō – kolìkā*

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*kolìkī*[394]	*kolìkō*	*kolìkā*	*kolìkī*	*kolìkā*	*kolìkē*
G	*kolìkōg(a)*		*kolìkē*	*kolìkī*		
D	*kolìkōn*		*kolìkōj*	*kolìkīn*		
A	= N/G	= N	*kolìkū*	*kolìkē*	= N	= N
L	*kolìkōn*		*kolìkōj*	*kolìkīn*		
I	*kolìkīn/-in*		*kolìkōn*	*kolìkīn*		

A jd. zamjenice m. r. za 'živo' jednak je G jd., a A jd. zamjenice za 'neživo' jednak je N jd.

Po istome se sklonidbenom obrascu sklanjaju i neodređene zamjenice složene od navedenih upitnih zamjenica. U govorima Liča, Mrkoplja i Sungera ovjerene su zamjenice s negacijom u prefiksu: *nïkojī/nïkoji, nïčijī/nïčiji, nëkojī/nëkoji, nïčijī/nïčiji, nïkakvī/nïkakvi//nïkakī/nïkaki* 'nikakav' i 'nekakav' te zamjenice *svȁčijī/svȁčiji, svȁkakvī/svȁkakvi//svȁkakī/svȁkaki.*[395]

4.3.2.7. Zamjenica *vȁs/svȁs* 'sav' i samostalan lik *svë*

U gorskokotarskim su ikavskim govorima ovjereni oblici zamjenice *vȁs* (L) i *svȁs* (M, S) (*vьsь)[396] u značenju 'sav'. Oba oblika karakteriziraju čakavske govore[397], no potvrđeni su i u štokavskim sustavima.[398]

Zamjenica *vȁs//svȁs* i samostalan lik *svë* sklanjaju se po sljedećem sklonidbenom obrascu:

[394] Sporadično se u govoru Liča ovjeravaju i primjeri: *kȍlkī, kȍlkō, kȍlkā*, koji se sklanjaju po istome sklonidbenom obrascu.
[395] Zamjenice navedene u ovome poglavlju svojstvene su štokavskim morfološkim sustavima. V. Lukežić 2015: 219–221.
[396] „Prasl. zamjenica *wixu- »sav« (lit. *vìsas*, rus. *ves'*) u štokavskom metatezom postaje *sȁv* (*svȁ*, *svȍ*). Metateza izostaje u mnogim čak. i većini kajk. govora“ (Matasović 2008: 242).
[397] „Oblik *svas* karakterizira govore središnjega ikavsko-ekavskoga dijalekta, među njima i gorskokotarske govore vrbovskoga tipa“ (Lukežić 2008: 304).
[398] Oblik *vas* potvrđen je „u 20. st. u ŠTOK. i ČAK.“, a oblik *svas* „u središnjem ČAK. i zapŠTOK.“ (Lukežić 2015: 220). Oblik *vȁs* ovjeren je u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine (Peco 2007a: 314), u govorima Imotske i Cetinske krajine (Šimundić 1971: 124; Menac-Mihalić 2005: 79).

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r.mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.	samostalan
N	*väs//sväs*[399]	*svö*[400]*/svë*	*svä*	*svï*	*svä*	*svë*	*svë*
G	*svèga*		*svë*	*svî/svîh/svìjū*			*svèga*[401]
D	*svèmu*		*svôj//svôn* (S)	*svîn* (L)*//svìmin*[402] (M, S)			*svèmu*
A	= N/G	= N	*svü*	= N	= N	= N	= N
L	*svèmu*		*svôj//svôn*	*svîn//svìmin*			*svèmu*
I	*(sa) svîn*		*svôn*	*svîn//svìmin*			*svîn*

Oblik A jd. m. r. zamjenice za značenje 'živo' jednak je obliku G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

4.3.2.8. Zamjenički pridjev *sâm*

U gorskokotarskim je štokavskim ikavskim govorima ovjeren zamjenički pridjev *sâm* – *sâmo* – *sâma*, koji se sklanja po drugoj zamjeničkoj sklonidbenoj vrsti.

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*sâm*	*sâmo*	*sâma*	*sâmi*	*sâma*	*sâme*
G	*sâmōg(a)*		*sâme*	*sâmī/(sâmih)*		
D	*sâmōn/sâmomu*		*sâmōj//sâmon*	*sâmīn*		
A	= N / G	= N	*sâmu*	= N	= N	= N
L	*sâmōn*		*sâmōj//sâmon*	*sâmīn*		
I	*sâmīn*		*sâmōn*	*sâmīn*		

Oblik A jd. m. r. zamjenice za značenje 'živo' jednak je obliku G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

Posebnosti su zamjeničko-pridjevske sklonidbe gorskokotarskih štokavskih ikavskih govora pokazale podudarnost tih sustava s drugim novoštokavskim ikavskim sustavima, no ujedno ih povezale i s nekim čakavskima. S tim u vezi izdvajaju se sljedeće specifičnosti: instrumentalni oblik lične zamjenice za 1. l. jd. *mänōn/manon*, zabilježen u govorima Mrkoplja i Sungera te oblik *mḷōn* u govoru Liča; upitna i odnosna zamjenica za 'živo' *kö*, uz češći oblik *kï* u mrkopaljskome i sungerskome govoru; oblik *čèsa* u G jd. u svim trima

[399] *Sväs je blàtan.*(S)
[400] Riječ je o poopćenome nastavku N jd. s. r. nastavkom *-o*. Usp. Lukežić 2015: 227.
[401] *Pripovídali smo se od svèga.* (M)
[402] *Svìmin pomälo dâj!* (S)

govorima te oba oblika zamjenice *väs/sväs* u značenju 'sav'. Posebno valja istaknuti jezičnu osobitost ovjerenu u govoru Sungera: nastavak *-on* u DL jd. u većini pridjevskih zamjenica te u svih pridjeva i promjenjivih brojeva. Navedena specifičnost razdvaja govor Sungera od ostalih dvaju ispitivanih govora.

4.3.3. Brojevi

Glavni broj *jedan* te svi redni brojevi promjenjive su vrste riječi i sklanjaju se po *drugoj zamjeničkoj sklonidbenoj vrsti*[403]. Brojevi *dva*, *tri* i *četiri* sklanjaju se po zasebnome sklonidbenom obrascu.

Leksemi *ïḷada* (L)/*hïḷada* (M, S) (rijetko *tïsuća*) i *milijun*, ovjereni u istraživanim govorima, brojevne su imenice koje se sklanjaju po imeničkoj sklonidbi. Njima pripadaju i zbirne imenice za određivanje broja osoba m. r.[404]: *dvòjica, tròjica, četvòrica.* Navedene su imenice uključene u sklonidbenu *e*-vrstu, izuzev imenice *milijun*, koja se sklanja po sklonidbenoj *a*-vrsti.

Brojevni su pridjevi, ovjereni u istraživanim govorima samo u N(A) jd., sljedeći: *dvöje, tröje*; *čëtvero, pëtero, šëstero*[405] itd.

4.3.3.1. Glavni brojevi

Glavni broj *jèdan* (*jedinъ) sklanja se kao određeni pridjev; brojevi *dvâ* (*dъva), *trî* (*trьje) i *čètri* (*četyre) te *öbadvā/öbadva* (*oba; *dъva) sklanjaju se po zasebnome sklonidbenom obrascu. Opreku po rodu iskazuju brojevi *jedan* i *dva*. Broj *dva* ima jedne oblike za m. i s. r., a druge za ž. r. Brojevi *tri* i *četiri* imaju iste oblike za sva tri roda.[406] Ostali glavni brojevi imaju isti oblik za sva tri roda: *pêt, šêst, sëdan, ösan, dëvet, dëset* i nisu sklonjivi.

a) Broj *jedan*

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*jèdan*	*jèdno*	*jèdna*	*jèdni*	*jèdna*	*jèdne*
G	*jèdnōg(a)/jednóga*		*jèdnē*	*jèdnī/(jèdnih)*		
D	*jèdnōn/jèdnomu*		*jèdnōj//jèdnon*	*jèdnīn*		
A	= N/G	= N	*jèdnu*	*jèdne*	= N	= N

[403] Više o tome v. u pogl. 4.3.2.3. u ovoj radnji.
[404] Usp. Barić et al. 1997: 221. Te su zbirne imenice potvrđene u štokavskim sustavima. Usp. Lukežić 2015: 253.
[405] Morf *-er-* u brojevnim imenicama ovjeren je i u ostalim novoštokavskim ikavskim govorima, primjerice u govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 110); u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 115); u govoru Krivoga Puta kod Senja (Čilaš Šimpraga 2007: 68); u zapadnohercegovačkim ikavskoštakavskim govorima (Peco 2007a: 321); u zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima (Peco 2007c: 212).
[406] Usp. Marković 2012: 484–485; Barić et al. 1997: 216–217.

L	*jèdnōn/jèdnomu*	*jèdnōj//jèdnon*	*jèdnīn*
I	*jèdnīn*	*jèdnīn*	*jèdnīn*

U jednini m. i s. r. broja *jedan* ujednačeni su oblici NA. Pritom je oblik A jd. m. r. za značenje 'živo' jednak G, a za značenje 'neživo' jednak je N.

U DL jd. ž. r. broja *jedan* u govoru je Sungera ovjeren nastavak *-on*.[407]

Kao broj *jedan* sklanjaju se svi glavni brojevi njime tvoreni, primjerice *dvajs(t)jèdan – dvajs(t)jèdnōga – dvajs(t)jèdnōn* itd.

b) Brojevi *dva, obadva, tri* i *četiri*

Brojevi *dvâ/dvî, öbadvā/öbadva//öbedvī/öbedvi*[408] te *trî* i *čètri*[409] u štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru sklanjaju se po zasebnome sklonidbenom obrascu. U G imaju oblike ovjerene u čakavskim i kajkavskim sustavima: *dvî(h), trî(h)* ili u štokavskim sustavima: *dvàjū//dvìjū, trìjū, četirìjū*.[410] U DLI ovjereni su oblici: *dvàmin//dvìman/dvìmi(n), obadvàmi(n)//obedvìmi(n)* (uz *obadvìmin*), *trìman//trìmi(n), četirìman//četrìmi(n)*.[411]

U svim se govorima navedeni oblici sporadično ostvaruju, osobito oni u G mn. Naime, kao što je i u ranijoj literaturi spomenuto, deklinacija brojeva najčešće izostaje „u kontekstu gdje su padežni odnosi vidljivi iz drugih pokazatelja (npr. iz atribucije ili prijedložne sveze)“ (Finka 1977: 193), primjerice *òd ńī trî* (L).

Uz broj *dvâ*, *trî* i *čètri* stoji imenica m. i s. r. u G jd.: *dvâ vòla, dvâ kòńa*. Uz broj *dvî, trî i čètri* stoji imenica ž. r. u N mn.: *dvî cüre, dvî göding.*

Prenošenje siline na proklitiku ovjereno je u govoru Liča: *ì dvā, ì trī.*

c) Izvedeni brojevi

Izvedeni su brojevi: *jèdanājst, dvánājst, trínājst, četr̥nājst, pètnājst, šèsnājst, sedàmnājst, osàmnājst, devètnājst*; desetice: *dëset, dvádesēt/dvàjs(t), trídesēt/tràs(t), četr̥dèsēt, pedèsēt, šezdèsēt, sedandèsēt, osandèsēt, devedèsēt* i stotice: *stô, dvìsto, trìsto, čètristo, pêsto, šêsto, sëdansto, ösansto, dëvesto*. Navedeni primjeri sa zanaglasnom duljinom ovjereni su u govoru Liča. U ostalim dvama govorima zanaglasna duljina izostaje.

[407] Više o tome v. u pogl. 4.3.2.3.
[408] U ovjerenim primjerima sklanja se samo druga sastavnica, primjerice *obadvàmin*.
[409] „Nestankom dvojine kao gramatičke kategorije u hrvatskome nije posve potrto značenje brojeva 2, 3 i 4 u semantičkom sadržaju koji su nosile odgovarajuće brojevne imenice, no njihova je prvotna dvojinska sklonidba narušena“ (Lukežić 2015: 253).
[410] Usp. Lukežić 2015: 253.
[411] Isto je ovjereno u ranijoj literaturi. Usp. Finka 1977: 193; Lukežić 2008: 317.

4.3.3.2. Redni brojevi

Redni se brojevi sklanjaju kao određeni pridjevi[412].

Iskazuju oba broja i sva tri roda: *pr̥vī snîg òvē gȍdine*; *tô in je pr̥vō díte*; *òna je sȉdila pr̥vā u bȁnku*; *vî ćete pr̥vī dȏć*. U složenim se rednim brojevima s prijedlogom *i* sklanja samo posljednji broj: *bȉja je dvádesēt i pr̥vī nà tōj lȉsti*; *jâ san trídesēt i čètvr̥tō gȍdīšte*; *tô ti je bílo dvádesēt i ôsmōga mȁja* (L). Jednako je u složenih brojeva: *dvajs(t)ósme gȍdine*, *dvajs(t)dèveti jedánajsti* (S), *triščètvrtō gȍdīšte* (L).

a) Broj *pr̥vī* (< *prъvъ)

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*pr̥vī*[413]	*pr̥vō*	*pr̥vā*	*pr̥vī*	*pr̥vā*	*pr̥vē*
G	*pr̥vōg(a)*		*pr̥vē*	*pr̥vī/(pr̥vih)*		
D	*pr̥vōn/pr̥vōmu*		*pr̥vōj//pr̥von*	*pr̥vīn*		
A	= N/G	= N	*pr̥vū*	*pr̥vē*	= N	= N
V	*pr̥vī*		*pr̥vā*	*pr̥vī*	*pr̥vā*	*pr̥vē*
L	*pr̥vōn/pr̥vōmu*		*pr̥vōj//pr̥von*	*pr̥vīn*		
I	*pr̥vīn*		*pr̥vōn*	*pr̥vīn*		

U štokavskim je ikavskim govorima u Gorskome kotaru redni broj *pr̥vō* (s. r.) ovjeren i u funkciji priloga u značenju 'prije': *nâjpr̥vō smo ȉšli kroz šikáre*; *tô ti je bílo pr̥vō neg su òni dȍšli*. U značenju 'naprijed' redni se broj *pr̥vō* pojavljuje s prijedlogom *na*: *òte nȁpr̥vō/nȁpr̥vo*; *jâ i òvī nȁpr̥vō*, *a Bräna zâda*; *sȉdili smo nȁpr̥vō na kȍlīn*.

b) Broj *drügī* (* drugъ)

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*drügī*	*drügō*	*drügā*	*drügī*	*drügā*	*drügē*
G	*drügōg(a)*		*drügē*	*drügī/(drügih)*		
D	*drügōn/drügōmu*		*drügōj//drügon*	*drügīn//drügimin*		
A	= N/G	= N	*drügū*	*drügē*	= N	= N
V	*drügī*		*drügā*	*drügī*	*drügā*	*drügē*

[412] Usp. Barić et al. 1997: 218, Marković 2012: 487.

[413] U tablici su navedeni samo primjeri sa zanaglasnom duljinom, sustavno ovjerenom u govoru Liča. Jednom kosom crtom odvojeni su alternativni oblici ovjereni u svima trima govorima, dvjema su pak kosim crtama odvojeni oblici u DL jd. ž. r. zbog specifičnosti nastavka *-on* ovjerena u sungerskome govoru.

L	*drügōn/drügōmu*	*drügōj//drügon*	*drügīn//drügimin*
I	*drügīn*	*drügōn*	*drügīn//drügimin*

U DLI mn. broja *drügī* u govorima Mrkoplja i Sungera sporadično se ostvaruje i alternativni oblik *drügimin*: *te smo rôd jèdni z drügimin* (S).

4.3.4. Pridjevi

4.3.4.1. Uvodne napomene

Pridjevi se tradicionalno po značenju dijele na opisne (kvalitativne), gradivne (materijalne) i posvojne (posesivne)[414]. Pridjevi se po značenju mogu podijeliti i na dvije skupine: opisne i odnosne (relativne). Pritom odnosni obuhvaćaju posvojne i gradivne pridjeve te neke opisne.[415]

Relevantne su im kategorije roda, broja i padeža; u jd. m. r. kategorija 'živo'/'neživo'; u opisnih i gradivnih pridjeva kategorija određenosti u N jd. svih triju rodova.

Posvojni pridjevi imaju samo neodređeni ili samo određeni vid, ovisno o tvorbenome sufiksu. Neodređeni je lik pridjeva tvorenih sufiksima *-ov*, *-ev* i *-in* u govorima Mrkoplja i Sungera izražen u N jd. pridjeva; u ostalih padeža jednine i množine prevladali su nastavci sklonidbe određenoga lika pridjeva. U govoru se Liča neodređen lik posvojnih pridjeva u jednini sklanja po imeničkoj sklonidbi[416], uz ovjerena kolebanja između oblika s nastavcima imeničke i oblika zamjeničko-pridjevske sklonidbe (po kojoj se sklanja određeni lik). Samo određeni vid imaju posvojni pridjevi izvedeni sufiksima *-sk-i, -čk-i, -ń-i, -ašń-i* i *-ji*.

Opisni se pridjevi mogu stupnjevati/komparirati. Tri su stupnja komparacije: pozitiv, komparativ i superlativ. Pozitiv sadržava razliku po određenosti[417] u N jd. svih triju rodova, dok su komparativ i superlativ uvijek određeni.

Prema tumačenju J. Lisca (2003a: 56), sustav pridjevskih riječi u novoštokavskome ikavskom dijalektu „karakterizira čuvanje razlike određenog i neodređenog vida“. No, prema podatcima dostupnim u literaturi o štokavskim ikavskim sustavima, razvidno je da je razlika između određenoga i neodređenoga lika najbolje očuvana u N jd. m. r. oblično, odnosno naglasno u N jd. ž. i s. r. te u određenim ustaljenim (frekventnim) sintagmama[418].

---

[414] Usp. Težak, Babić 1996: 99; Barić et al. 1997: 173–174; Silić, Pranjković 2007: 133–134.

[415] Usp. Barić et al. 1997: 174.

[416] Prema tumačenju I. Lukežić (2015: 238), sklonidba je pridjeva općeslavenskoga razdoblja (9. i. 10. st.), potvrđena i u staroslavenskome jeziku, bila dvojaka. „Neodređeni su se pridjevi sklanjali po imeničkom obrascu: kao o-osnove ili jo-osnove muškoga i srednjega roda, odnosno a-osnove ili ja-osnove ženskog roda; u stsl.: N jd. m. r. *novъ rabъ*, sr. r. *malo selo*, ž. r. *blaga žena*, G jd. m. r. *nova raba*, sr. r. *mala sela*, ž. r. *blagy ženy*, D jd. m. r. *novu rabu*, sr. r. *malu selu*, ž. r. *blazě ženě* itd.“ Određeni su se pridjevi sklanjali prema „pridjevnoj sklonidbi“. V. sljedeću bilješku.

[417] „Određeni su se pridjevi u 9. i 10. stoljeću sklanjali tako da se nekom padežnom obliku neodređena lika dodavao odgovarajući padežni oblik odnosne (anaforičke) zamjenice *i/*j“ (Lukežić 2015: 238–239).

[418] U govoru Krivoga Puta kod Senja ovjereno je: odr. *zdräv – zdrävā – zdrävō*/neodr. *zdräv – zdràva – zdràvo* (Čilaš Šimpraga 2007: 66); u govorima Makarskoga primorja I. Kurtović Budja (2009: 110) bilježi razliku između određenoga i neodređenoga vida u N jd. svih triju rodova, uz napomenu: „Premda se na terenu još može naći primjera sklonidbe neodređenih pridjeva uglavnom je u kosim padežima došlo do ujednačivanja paradigme u korist određenoga pridjeva odnosno i određeni i neodređeni se pridjevi sklanjaju prema paradigmi određenih

B. Finka (1977: 186) u štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru ovjerava kategoriju određenosti, koja se najviše izražava naglasnim opozicijama u N jd. svih triju rodova, što je potvrđeno i za ovoga istraživanja. U pridjeva m. r. ta je razlika izražena i nastavcima: *-ø//-i*. No, kategorija je pridjevskoga lika u mjesnim govorima Liča, Mrkoplja i Sungera oslabljena preuzimanjem gotovo u cijelosti nastavaka određenih likova u jd. i mn. Izuzev oblične i/ili naglasne opozicije u N jd., razdiobu na dva pridjevska lika nemoguće je prepoznati.

Uporaba određenoga i neodređenoga pridjeva vezana je uz sintaktičku službu[419].

U predikatnoj funkciji pridjev češće dolazi u neodređenome obliku: *bôr je vìsok*; *ćäća mi je stär, väs* (L)*/sväs* (S, M) *je blàtan, ôn je čäʒav döšā väs* (L), *vûk je bíja* (L)/*bîl* (M)/*bêl* (S).

U službi atributa pridjev najčešće dolazi u određenome obliku: *u vr̥̈tlu mu je bïja vèlikī mèdvid, na cësti je bîsnī päs* (M, S), uz *bísan päs* (L). Uz pokaznu se zamjenicu, očekivano, javlja određeni lik pridjeva: *Míle, ònī cr̥̂nī; si li vïdija ònāj vèlikī dólac*? (M), *òvī smëʒī päs, tâ žûtī àuto*, *ònī növī pöp*. Jednako je i u dvočlanih toponima, također u službi atributa, primjerice *Râvnā Gòra, Lïčkō pöḷe* (L), *Stârī krâj, Mužèvskī krâj, Növī vâroš, Gòrskī kötār* (M)*, Stârā cësta* (S).

---

pridjeva"; u govoru Imotske krajine i Bekije Šimundić (1977: 124–125) bilježi dvije sklonidbe pridjeva, s napomenom o mogućoj obrnutoj uporabi neodređenoga i određenoga lika. Gotovo trideset godina kasnije, navedena je zadržanost kategorije određenosti ovjerena u potonjemu govoru, uz govore Cetinske krajine te pojedine ličke govore (Menac-Mihalić 2005: 84–89), no s obzirom na to da je riječ o frazeološkome materijalu (ustaljenim formama) u ovome se istraživanju spomenuto tumačenje ne uzima u obzir. Naime, frazem je „ustaljena veza riječi koja se ne stvara u govornom procesu, nego se reproducira u gotovu obliku" (Menac, 2007: 9-10). Jednako tako, primjeri *lański snig; moreš ga žedna privest priko vode* koje, uz tumačenje da se u govorima Dalmatinske zagore zadržava pridjevska razlika, navodi J. Lisac (2008: 110), ne mogu biti relevantni podatci u donošenju zaključka o kategoriji određenosti. Zadržanost razlike po vidu u pridjeva ovjerena je u svim oblicima u ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007c: 208) te u zapadnohercegovačkim govorima (Peco 2007a: 315). O stanju u ostalim novoštokavskim ikavskim sustavima nema dostupnih podataka.

[419] „Po mišljenju nekih autora prvotna je razlika između pridjeva i imenica bila isključivo sintaktička: imenice su u rečenici bile isključivo u službi subjekta i objekta, a pridjevi su služili kao dio imenskoga predikata i kao atributi. Morfološko razlikovanje posljedica je različite sintaktičke uporabe" (Damjanović 2005: 106).

4.3.4.2. Pozitiv

Pridjevi su tvoreni od osnove, tj. korijena i sufiksa te nastavka.[420]

Neki pridjevi između posljednjih dvaju konsonanata osnove neodređenoga lika N jd. m. r. za 'neživo' imaju umetnuto nepostojano *-a-*: *blàtan: blatn-*, *bísan: bisn-*, *döbar: dobr-*, *dúžan: dužn-*, *mökar: mokr-*, *múdar: mudr-*, *pämetan: pametn-*, *smíšan: smišn-*, *trízan: trizn-* itd.[421]

4.3.4.2.1. Neodređeni lik pridjeva

Neodređeni se pridjevski lik u štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru čuva u N jd. m. r. te u određenim ustaljenim sintagmama[422]. U N jd. s. i ž. r. naglasna je razlika između neodređenoga i određenoga lika pridjeva ponajviše sačuvana u govoru Liča, dok u drugim dvama govorima takva razlikovnost može izostati.

Sklonidba neodređenih pridjeva, izuzev posvojnih u govoru Liča, nije sačuvana te se sklanjaju prema sklonidbenom obrascu određenih pridjeva[423]. Jednako je i u glagolskih pridjeva trpnih[424].

Nastavci su u N jd.:

N jd. m. r.	N jd. s. r.	N jd. ž. r.	N mn. m. r.	N mn. s. r.	N mn. ž. r.
-ø	*-o/-e*	*-a*	*-i*	*-a*	*-e*

U N jd. m. r. pridjevi neodređenoga lika imaju nastavak *-ø*.

U govoru su Liča ovjereni sljedeći primjeri: *bälav*, *blàtan, blîd, bísan, bògat*, *bölestan, cötav* 'hrom', *cr̥n, cr̥venòkos, čäʒav, čvr̥st, ćörav, döbar, dùbok, gládan, jâk, kòrāžan* 'hrabar, odvažan', *lëden, lîp, lükav, màlan, mîran, mlâd, mütav, nàmr̥ʒen/nàkmušen* 'naduren', *plìšiv*

[420] „Osnova se dobije odbacivanjem nastavka bilo kojega oblika (uključujući *-ø* nastavak u N jd. m. r. neodređenoga lika)“ (Vranić 2011: 125).
[421] Više o tome v. u pogl. 4.3.4.2.3.1. u ovoj radnji.
[422] Ponajviše se to odnosi na frazeološku građu, primjerice *još mu je mäterina mlíka za zùbīn/zùbin, dr̥žat se mäterina kríla, mäńī/-i od màkova zr̥na, priko vòde ga žédna pripèḷalo.*
[423] „Proces postupnoga zamiranja imeničke sklonidbe u pridjeva neodređena lika i njezina izjednačavanja sa zamjeničko-pridjevnom sklonidbom pridjeva određena lika započet u sva tri narječja u srednjojezičnom razdoblju i traje do danas. Dijalektološki materijal iz 20. st. potvrđuje postojanje dviju inačica nove paradigme nastale u procesu izjednačavanja imeničke i zamjeničko-pridjevne sklonidbe“ (Lukežić 2015: 241).
[424] Prikaz glagolskih pridjeva trpnih v. u pogl. 4.3.5.3.2.2. u ovoj radnji.

'ćelav', *pösran, pravedan, prištav, rávan, sït, släb, sprëtan, stär, smíšan, srïtan, sûv, škr̥ban* 'štedljiv', *tänak, töpā* 'topao', *tûst* 'mastan', *vïtak, vrídan, zädovoḷan, zèlen, žût.*

Ako pridjev u N jd. m. r. završava dočetnim *-l*, u govoru se Liča ono vokalizira u *-a* s umetnutim intervokalnim *-j-*[425]: *bíja* 'bijel', *cíja* 'cijel', *dèbeja* 'debeo', *gója* 'gol', *kïseja* 'kiseo', *vëseja* 'veseo', *zríja* 'zreo'.

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bënast* 'bedast', *bîl/bêl, blîd, br̥ïz, cîl/cêl, cr̥ïn, dèbel, gològlav, jëtikav, kïsel, kr̥mèḷav, kr̥ïšćen, küštrav* 'nepočešljan', *lîn/lên, lîp, nágā/nágal, nàmišćen* 'namješten', *nenávidan* 'zavidan', *nèsritan, ofèndḷiv* 'uvrjedljiv', *sùmḷiv, svítā/svítal, töpā/töpal/tëpal, vèlik, vësel, slîp, tvr̥ïd, zèlen, zdräv, zlòčest, zrîl.*

U govoru su Sungera ovjereni primjeri: *bêl, bísan, blêd, bògat, br̥ïz, cêl, čvr̥ïst, döbar, dösadan, dúžan, gïzdav, gládan, glûh, gńîl, gôbast* 'pogrbljen', *gôl, grïšan, jâdan* 'ljut', *jâk, lëden, lên, lîp, mîran, mḷöhav* 'mlitav', *nàpuhan, nèsmotren, pëckav* 'cmizdrav', *pìjan, silòvit, str̥ïpḷiv, svïtal, škr̥ït, tûp, žédan, žïvahan, žïvčan.*

U N jd. s. r. nastavak se *-o* dodaje osnovama s nepalatalnim dočetnim konsonantom, a nastavak *-e* osnovama s palatalnim dočetnim konsonantom.

U govoru je Liča zabilježeno: *bílo, blàtno, blído, bḷütavo, bölesno, cílo, ćöravo, debèlo, dòbro, dr̥ïveno, dùboko, lípo, malàno, mâsno, mïlo, nòvo, òtvoreno, plávo, poštèno, sláno, smíšno, súvo, šúpḷe, tèplo, zelèno, žúto.*

U govoru je Mrkoplja ovjereno: *bílo/bélo, blído, br̥ïzo, cílo/célo, cr̥vèno, debèlo, dr̥ïveno, gńílo, léno, lípo, màleno/malèno, mlâdo, nòvo, pämetno, slàbo, stàro, škúro, vèliko, vëselo, vìsoko, zèleno/zelèno, živo, žúto.*

U Sungeru su ovjereni sljedeći primjeri: *bélo, bísno, blédo, célo, cr̥ïveno, glúpo, gòlo, kràtko, lägano, lípo, màleno, näpeto, náredno* 'prikladno', *plávo, prösto, rétko, slàbo, srëtno, stàro, svêto, tvrdòglavo, žúto.*

U N jd. ž. r. neodređeni lik pridjeva ima nastavak *-a.*

U govoru su Liča zabilježeni primjeri: *bíla, bísna, blàtna, bölesna, cíla, debèla, dòbra, dr̥ïvena, dubòka, grïšna, kràtka, lîpa, malàna, múdra, prištava, prösta, rítka, sïgura* 'sigurna', *slípa, smíšna, stàra, tèpla, tústa, trízna.*

[425] V. u pogl. 4.2.1.2.2.6. u ovoj radnji.

U govoru je Mrkoplja zabilježeno: *bíla/béla, dèbela/debèla, gr̥̈da, jáka, krëbļava* 'hroma', *lípa, mëkana, mòkra, nàmr̥šćena* 'namrgođena', *náredna* 'prikladna', *nòva, rávna, spòsobna, srïtna, ùmišļena, vèlika, vësela, zèlena.*

U govoru je Sungera ovjereno: *bȍlesna, dèbela, dîvna, dòbra, gládna, kràtka, lípa, màlena, mëkana, mr̥̀zla, múdra, pȁmetna, rétka, slàba, stràšļiva, vèlika, vësela, vrédna, zdràva, žíva, žïvčana.*

U govoru su Liča sporadično ovjereni primjeri koji potvrđuju imeničku sklonidbu neodređenih pridjeva: *ïmān jâ slȍbodna vrïmena, vïdi grïšna čòvika*; te nekih zamjenica: *nè vidīn nïkakva zlȁ, nïkakva lȍša*; *nïkakva sávjeta dála*; *tàkva junáka nísan vïdija.*

Izuzev u N jd. svih triju rodova, pridjevi se pojavljuju u određenome liku, tj. sklanjaju se po zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi. Potiranju naglasne opreke koja odražava razliku među dvjema paradigmama u N jd. pogoduje nesustavnost zanaglasnih duljina u govorima Mrkoplja i Sungera.[426]

Samo neodređeni vid u N jd. imaju posvojni pridjevi izvedeni sufiksima *-ov, -ev, -in.* Nominativni im je nastavak m. r. *-ø.* U govoru Liča ti se pridjevi najčešće sklanjaju po imeničkome obrascu: N jd. *ćȁćin vô*, G *ćȁćina vòla*, D *ćȁćinu vòlu*, A *ćȁćina vòla*, L *ćȁćinu vòlu*, I *ćȁćinin vòlon*, dok je u govorima Mrkoplja i Sungera ovjerena pridjevska sklonidba: G jd. *sèstrinoga mûža*, *Mïleninoga sîna, Vládićevoga brȁta.*

U tvorbi posvojnih pridjeva od imenica m. r. najplodniji je sufiks *-ov*, što potvrđuju ovjereni primjeri: u Liču: *brȁtov àuto, sùsidov vr̥̈tā, Vínkov bicìkaļ*; u Mrkoplju: *sùsidovo sêno, Kârlova mȁtēr*; u Sungeru: *brȁtov dêl.*

U svim su govorima ovjereni pridjevi tvoreni sufiksima *-ov* i *-ev* kojima se iskazuje pripadnost porodičnoj lozi: u Liču: *Màrija Mírkova, Mátić Vïktorov*, *Ëma Fîrlićeva;* u Mrkoplju i Sungeru: *Vínko Rȍkov, Náda Bîrkova, Séka Lïpovčeva*, *Dára Jȕrićeva, Ȁna Mïckićeva*, ili toponimi: *Pètrovo sèlo* 'predio u Sungeru', *Brïstova Drȁga, Lïpovčeva skakaónica, Màtkovićev járak, Krùļčev lȁz, Bêlčev brîg.*

[426] Prema tumačenju B. Finke (1977: 186), „iako je često učestalo pokraćivanje nenaglašenih dužina pa je tako često i u određenih oblika pridjeva, razlika je između određenoga i neodređenoga pridjeva ipak sačuvana i onda kad se oni ne razlikuju oblički; ta se razlika očituje naglaskom: *žûta* (odr. *dï mi je òna žûta kr̥̈pa*?) prema *žúta* (neodr. *kr̥̈pa je žúta*).“

Sufiksom *-in* tvoreni su posvojni pridjevi od imenica ž. r.: u Liču: *ćäćin vô, mäterin tràvēz* 'pregača', *žènin àuto*; u Mrkoplju: *Ántina famîlija, Ívkina küća, mäterino mlíko, Mátina mätēr*; u Sungeru: *Mïlenin òtac*, *tétina ùnuka, sèstrin mûž*.

Istim su sufiksom tvoreni i pridjevi kojima se iskazuje pripadnost porodičnoj lozi: u Liču: *Ánte Cícin*, *Stípe Fràncin*; u Mrkoplju: *Jòsip Mîlkin, Míca Pávina*; u Sungeru: *Káta Cvétina*.

Posvojnost se u gorskokotarskim ikavskim govorima češće izražava sintagmom *od* + imenica u G: u Liču: *od môga bräta ćêr, mäma od Dràžena, nèvista od sùsida*; u Mrkoplju: *od mûža zèmḷa, mäma od Dàvida, od Jäkova dïda, od òvōga Kârla brät, od njézine sèstre mûž*; u Sungeru: *àuto od bràtića, brät od Ànʒelke*, *od Äne ćêr*; uz ovjerene primjere bez prijedloga *od*: *Äne Jèličine brät, môga täte mäma, mòje sèstre mûž, mòje mäme sèstra*.

Jednako je i u posvojnih pridjeva u širem smislu, tj. odnosnih (relativnih) i gradivnih pridjeva.

U Liču je ovjereno: *brïzov prût, bükovo stáblo, brïzova grána*; *križánčevi kòńi*.

U Mrkoplju i Sungeru je zabilježeno: *jävorov lîst*, ali i: *jävora lîst, od zlâta, od dr̥ïva*.

4.3.4.2.2. Određeni lik pridjeva

Određeni lik pridjeva sklanja se po zamjeničkoj paradigmi neličnih zamjenica u odgovarajućem rodu, tj. po posebnoj zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi.[427]

Prema ovoj se promjeni sklanjaju komparativni i superlativni oblici. Po istome se sklonidbenome obrascu sklanjaju i redni brojevi te neke zamjenice.[428]

Neki su pridjevi potvrđeni u imeničkoj funkciji: *mâlī/mâli* 'dječak', *müškī/müški* 'muškarci', *pòkojnī/pòkojni* 'pokojni muž', *slätko* 'slastica', *stârī/stâri* 'otac; muž', *žënskē/žënske* 'žene'.[429]

[427] V. poglavlje 4.3.2.3. u ovoj radnji.
[428] Više o tome v. u pogl. 4.3.2.3. i 4.3.3.2. u ovoj radnji.
[429] U govoru se Liča zanaglasna duljina ostvaruje sustavno. U drugim dvama govorima ovjerena su kolebanja, čak i u istih govornika, između sustavnoga i nesustavnoga ostvarivanja zanaglasne duljine u ovim primjerima.

	m. r. jd.	s. r. jd.	ž. r. jd.	m. r. mn.	s. r. mn.	ž. r. mn.
N	*-ī*[430]*/(-ø)*	*-ō*	*-ā*	*-ī*	*-ā*	*-ē*
G	*-ōg(a)/-ēg(a)*		*-ē*	*-ī/(-ih)*		
D	*-ōn/-ēn//(-ōmu/-ēmu)*		*-ōj//-on* (S)	*-īn*		
A	= N / G	= N	*-ū*	*-e*	= N	= N
V	= N		= N	= N		
L	*-ōn/-ēn//(-ōmu/-ēmu)*		*-ōj//-on* (S)	*-īn*		
I	*-īn*		*-ōn*	*-īn*		

A jd. pridjeva m. r. koji znače 'živo' oblikom je jednak G jd., a za značenje 'neživo' N jd.

U NA(V) jd. s. r. nastavak se *-o* dodaje osnovama s nepalatalnim dočetnim konsonantom: *bîsno, döbrō, ćöravō, stârō, žûtō,* a nastavak *-e* osnovama s palatalnim dočetnim konsonantom: *dòmaćē, šúpḷe, vrûćē*, u komparativima i superlativima: *kräćē, mäńē, mläʒē, släʒē, šïrē, tëžē, tvr̥ʒē.*

Isto je pravilo ovjereno u GDL jd. m. i s. r.: *čïstōga* (*Čïstōga ne gòvorī vïše nïko.*), *fînōga*, *tùʒēga*; *döbrōn/döbrōmu, lòvačkēn* (S), *mläʒēmu*, *zädńēn/zädńēmu.*

U govoru je Sungera ovjeren pretežit nastavak *-en* (< *-emə < *-emь)[431] u L jd. m. i s. r. u posvojnih pridjeva bez obzira na palatalnost ili nepalatalnost dočetnoga konsonanta: *u Gòrskēn kötaru, u lòvačkēn dömu, u Pètroven sèlu, u Növen Vìnodolu, u Bëgoven Rázdoḷu*[432]; jednako je i u nekim zamjenicama i rednim brojevima: *u tên sèlu, u pr̥ïven mïsecu.*

U DL jd. ž. r. u sungerskome je govoru ovjeren nastavak *-on*[433], kao u nekih zamjenica i rednih brojeva[434]: *na žèḷezničkon stànici, u stâron kücći, u Râvnon Gòri, na stâron cèsti, na svêton pr̥ïvon príčesti.*

[430] Zbog ekonomičnosti prikaza u tablici se navode samo nastavci s duljinom, ovjereni u govoru Liča te djelomično u govorima Mrkoplja i Sungera.
[431] Riječ je o poopćenome nastavku preuzetomu iz nekadašnje palatalne sklonidbe iz općeslavenskoga razdoblja. Usp. Lukežić 2015: 225.
[432] Navedene se zanaglasne duljine ne ostvaruju sustavno pa se navode onako kako su u pojedinih govornika ostvarene prilikom terenskoga ispitivanja. Više o tome v. u pogl. 4.2.3.3. u ovoj radnji.
[433] Prema tumačenju I. Lukežić, riječ je o sinkretizmu oblika DLI „u jedninskom dijelu paradigme ženskoga roda (D jd. = L jd. = I jd.) nastavkom *-on* (nastavak I jd.) u južnim zapŠTOK. i ČAK.“ (Lukežić 2015: 243).
[434] Više o tome v. u poglavlju 4.3.2.3.

Podatci iz Liča:

m. r. N(V) jd. *bîlī, bîsnī, cîlī, crìkvenī, dȓ̥venī, glàvnī, köžnī, kràtkī, mîćī/mâlī, mîšānī, möždanī, òkrūglī, stârī, šèničnī, šûpḷī, vrûćī, vünenī,* G jd. *čïstōga, mlâdōga, stârōg, šûpḷēga, žîvōg,* DL jd. *döbrōn, stârōn, vrûćēn,* A jd. za 'neživo' *crìkvenī, kràtkī, plâvī;* za 'živo' *mîćēga, stârōg, svêtōga,* I jd. *cötavīn, kràtkīn, lîpīn, pòkojnīn, stârīn, vèlikīn,* G mn. *dubòkī, jâkī, krîvī,* DLI mn. *dȓ̥venīn, mlâdīn, stârīn,* A mn. *lîpē, plâvē, žûtē.*

s. r. NA(V) jd. *bîlō, bölesnō, kïselō, pämetnō, stârō, vëselō, zrïlō; dömaćē, mîćē, šûpḷē, vrûćē;* G jd. *cötavōga, dömaćēga, lîpōga, slöbodnōga;* DL jd. *glàvnōn, jâdnōn* 'ljutom', *növōn/növōmu, vrûćēn;* I jd. *dömaćīn, kïselīn, stârīn;* NA(V) mn. *frïškā, mlâdā, stârā, zdrävā,* G mn. *gńilī, mlâdī, têškī, zrïlī;* DLI mn. *mökrīn, pämetnīn, vrûćīn, zrïlīn, žûtīn.*

ž. r. N(V) jd. *bîlā, dȓ̥venā, kïselā, mâlā, plästičnā, stârā, sûvā, tänkā,* G jd. *kïšnē, sûvē,* DL jd. *növōj, stârōj, zèmḷenōj,* A jd. *jädnū, kïselū, pämetnū,* I jd. *döbrōn, mâlōn, mlâdōn;* N mn. *növē, òkrūglē, vìsokī,* G mn. *döbrī, növī, stârī, žîvī,* DLI mn. *bösīn, râvnīn, vèlikīn,* A mn. *lûdē, stârē, smîšnē.*

Podatci iz Mrkoplja:

m. r. N(V) jd. *bösī, cîlī/cêlī, dòmaći, glâdnī, jâki, lênī, pîrnī, stârī, vìsoki,* G jd. *döbrog(a), lîpōga, mlâdoga,* DL jd. *döbrōn/döbrōmu, növōn/növomu, öštromu, râvnomu,* A jd za 'neživo' *dȓ̥venī, vèlikī, vòjnī;* za 'živo' *bölesnoga, pòkojnōga, vèlikōga,* I jd. *mâlīn, plâvīn, stârīn, žûtīn;* N mn. *bënastī, kràtkī, cȓ̥nī, stârī, vìsokī,* G mn. *bîlī* 'bijelih', *cêlih/cîlih, döbrī, lîpī,* DLI mn. *dëbelīn, döbrīn, kràtkīn, mâlīn, sïtnīn, stârīn, vëselīn;* A mn. *küštravē, žïvčanē.*

s. r. NA(V) jd. *bîlō/bêlō, dömaćē, jâdnō, küštravō, mïlō, mlâdō, plâvō, stârō, smêźē, vrûćē,* G jd. *cîlōga/cêlōga, čïstōga, slätkōga, vèlikoga* DL jd. *dȓ̥venōn/dȓ̥venomu, màlenomu,* I jd. *lîpīn, növīn, škûrīn;* N mn. *blîdā, cȓ̥nā, vèlikā;* G mn. *gńîlī, mlâdī, növī, pämetnī, vèlikī/vèlikih,* DLI mn. *škûrīn, vèlikīn, vëselīn, vìsokīn.*

ž. r. N(V) jd. *bîlā/bêlā, cîlā/cêlā, dȓ̥venā, frïškā, krëbḷavā, lîpā, mïlā, mûdrā, vèlikā,* G jd. *lîpē, mïlē, pämetnē,* DL jd. *bîlōj, cȓ̥venoj, pòkojnōj, šâroj* 'šarenoj', A jd. *čïstu, räbḷenū, vöšćenu,* I jd. *pämetnōn, stârōn, škûrōn;* NA(V) mn. *bîlē/bêlē, jètikavē, stârē, vìsokē, zèlenē,* G mn. *cîlī, cȓ̥venī, dèbelī, döbrī,* DLI mn. *mûdrīn, stârīn, zlöčestīn.*

Podatci iz Sungera:

m. r. N(V) jd. *bêlī, cêlī, dȓ̥veni, glâdni, mâli, pòkojnī/pòkojni, prâvi, sȓ̥čani/sȓ̥čanī, stâri, vàzmenī/vàzmeni, vèliki, tèretnī/tèretni,* G jd. *krëpanoga, krîvoga, mâloga,*

prȍšloga/prȍšlōga, svêtog(a), šûpoga, tèretnoga, DL jd. *stâron, svêtomu, vèlikomu,* A jd. *cêloga, šûpoga*, I jd. *dvòličnin, svêtin, šûpīn*; N mn. *màleni, prȉstojni, rêtki,* G mn. *dȍbrī, jâdnī/jâdnih, stârī*, DLI mn. *crìkvenin, dèbelin, prâznin, šûpin*, A mn. *dèbele, vȅsele.*

s. r. NAV jd. *bêlo, blêdo, cêlo, glûpo, lȁgano, lîpo, màleno, plâvo*, *prȍsto, svêto, stâro, žêdno*; *dòmaćē/dòmaće, vrûće*, G jd. *glûpoga, dȍbroga, ùmjetnoga*, *žêdnoga,* DL jd. *mâlon/mâlomu, pȁmetnon, žûtomu*, I jd. *slȁtkin, zèlenin*; N mn. *pȁmetna, vȅsela,* G mn. *mlâdī, stârī, žīvī, žûtī,* DLI mn. *lîpin, rêtkin, sûhin.*

ž. r. N jd. *bêla, crìkvena*, *mâća* 'mala', *òkićena, prâva, prâzna*, *srȅtna, stâra, smîšna,* G jd. *dȍbre, òdrasle, plâve, zèlene, žîve,* DL jd. *lîpon, mȅkon, râvnon, stâron, vèlikon, zèlenon*, A jd. *lȅdenu, mȍtornu, papírnatu*, I jd. *dèbelon, mlâdon, mȍkron, prâvon*, *srȅtnon*; NA(V) mn. *bêle, lȅdenē/lȅdene, stâre;* G mn. *glȁsnī, glàvnī, lîpī,* DLI mn. *bȍlesnin, dèbelin, dîvnin, glâdnin, vrêdnin.*

Samo određeni vid imaju i odnosni (relativni) pridjevi na *-sk-i, -čk-i, -ń-i, -ašń-i* i *-ji*: u Liču: *Gòrskī, gorskokòtarskī, nebèskī, prìmorskī, stȁrinskī, talìjanskī*, *lȉčkī, stȁračkī*; *Bȍžjī, vrȁžjī; jučèrašńī, dànašńī, svàgdašńī*, *lȉtńī, zȁdńī, srȉdńī*, u Mrkoplju: *mr̥kopâl̥ski, mužèvskī, sanitêtski, škòlski, zîmskī*, *lòvačkī, râdnički*; *lȉtńī, zȁdńī*, *Bȍž(i)jī, kokòšji*; u Sungeru: *brȅstovski, gòspodski, mr̥kopâl̥ski, stȁrinski, sûngerski, vȁński*; *lòvačkī/lòvački*; *zȁdńī.*

4.3.4.2.3. Morfonološke alternacije u pozitiva

4.3.4.2.3.1. Nepostojano *-a-* u pozitiva

Nepostojano *-a-* imaju neodređeni pridjevi koji u NA jd. za 'neživo' m. r. završavaju konsonantskim skupom i nastavkom *-ø*. U svim trima govorima zabilježeni su primjeri: *blàtan: blàtna, bísan: bísna, bȍlestan: bȍlesna, dîvan: dîvna, dȍbar: dòbra, gládan: gládna, kràtak: kràtka, mîran: mîrna, pràvedan: pràvedna*, *rávan: rávna, smíšan: smíšna, srȅtan: srȅtna, srȉtan: srȉtna, tȁnak: tànka, vȉtak: vìtka*, *vrídan* (L, M)/*vrédan* (S): *vrídna* (L, M)/*vrédna* (S), *zȁdovol̥an: zȁdovol̥na.*

4.3.4.2.3.2. Asimilacije u pozitiva

U pridjeva s višesložnom osnovom, koji u N jd. m. r. između konsonantskoga skupa *-stn* imaju nepostojano *-a-*, osnova je u ž. i s. r. okrnjena: *bȍlestan: bȍlesna, rȁdostan: rȁdosna, žȁlostan: žȁlosna.*

4.3.4.3. Komparativ

Komparativ je po vidu uvijek određen te se u štokavskim ikavskim govorima tvori od osnove pozitiva sufiksima *-š-*, *-ij-* i *-j-*.[435]

Komparativ pridjeva tvoren sufiksom *-š-* (*-ьš-) ovjeren je u primjerima: *lȁkšī, lȉpšī, mȅkšī.*[436]

Sufiksom su *-ij-* (*-ě-) tvoreni komparativi jednosložnih i višesložnih pridjeva: *nòvijī, pùnijī, slàbijī, stàrijī, zdràvijī, bogàtijī, jeftìnijī, otvorènijī, vesèlijī, zdràvijī*; te pridjeva s nepostojanim *-a-* u pozitivu m. r.: *glàdnijī, frȉškijī, mùdrijī, pamètnijī, pogòdnijī, vrìdnijī.*

Sufiksom *-j-* (*-i-) tvoreni su komparativi jednosložnih pridjeva: *br̥̈žī, dȕžī, grȕbļi, skȕpļī, gȕšćī, jȁčī, mlȁʒ́ī, tvr̥̈ʒ́ī*; te od osnova s formantom *-ok-* i *-ak-* u pozitivu, koji se u komparativu odbacuju: *dùbokī: dub-* u *dȕbļī* jd. m. r., *kràtkī: krat-* u *krȁćī* jd. m. r., *rétkī/rítkī: red-/rid-* u *rȅʒ́ī/rȉʒ́ī* jd. m. r., *slȁtkī: slad-* u *slȁʒ́ī* jd. ž. r., *šìrokī: šir-* u *šȉrī* jd. m. r., *tȁnkī: tan-* u *tȁńī* jd. m. r., *tȇškī: tež-* u *tȅžī* jd. m. r., *vìsokī: vis-* u *vȉšī* jd. m. r., *žȅstok: žest-* u *žȅšćī* jd. m. r.

Na osnovu komparativa dodaju se nastavci: *-i* (m. r. jd. i mn.); *-e* (jd. s. r.), *-a* (mn. s. r.); *-a* (jd. ž. r.), *-e* (mn. ž. r.).

Komparativi sa supletivnim osnovama imaju osnovu koju čini korijen drugačiji od onoga u pozitivu. Ovjereni su primjeri: *dȍbar – bȍļī, màlen – mȁńī, vèlik – vȅćī, lȍš – gȍrī.* Ista je supletivna osnova zadržana i u superlativa tvorenih od komparativa prefiksom *naj-*.

4.3.4.3.1. Morfonološke alternacije u komparativa

4.3.4.3.1.1. Jotacija na dočetku osnove

U dijelu je komparativa provedena jotacija dočetnoga konsonanta osnove:

- *t > ć* (uz *s* ispred *t > š*): *čȉšćī, gȕšćī, krȁćī, žȅšćī*
- *d > ʒ́*: *gr̥̈ʒ́ī, mlȁʒ́ī, rȅʒ́ī/rȉʒ́ī, slȁʒ́ī, tvr̥̈ʒ́ī*
- *g > ž*: *drȁžī, dȕžī*
- *z > ž*: *br̥̈žī*

[435] I. Lukežić u svim narječjima prati razvoj iz stsl. jezika, u kojem su se komparativ i superlativ tvorili „od opisnih i gradivnih pridjeva dvjema skupinama nastavaka: a) *-ii, -e, -ьši*, b) *-ěi, -ěje, -ěišĭ*“ (2015: 244). Isti se razvoj i ovdje predmnijeva u određenju polaznih oblika.

[436] Svi se primjeri u komparativu i superlativu u govoru Mrkoplja (manje) te u govoru Sungera (više) ostvaruju i bez zanaglasne duljine.

- *k > č*: *jäčī*
- *n > ń*: *täńī*
- *s > š*: *vïšī*
- *z > ž*: *üžī.*

U dijelu je pridjeva između dočetnoga konsonanta osnove i sufiksa *-j-* umetnuto epentetsko *-l-*: *b > bl*: *dübḷī, grübḷī*; *p > pl*: *glüpḷī.*

4.3.4.4. Superlativ

Superlativ se u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima tvori prefiksacijom komparativa riječicom *naj-* (*najь-). Pritom je naglasak uvijek na prefiksu u primjera: *nâjboḷī, nâjgorī, nâjlípšī, nâjmlaʒī.* Navedeni primjeri (rjeđe) mogu imati i dva naglaska: *nâjlïpšī, nâjmläʒī.*

U superlativa tvorenih od dvosložnih i višesložnih komparativa redovito se ostvaruju dva naglaska, npr. *nâjjeftìnijī, nâjläkšī, nâjpamètnijī, nâjslàbijī, nâjpoštènijī, nâjstàrijā.*

Prefiks *naj-* dodan je i nekim pridjevima koji nisu formalno komparativi, ali mogu imati komparativno značenje: *nâjdońī* (L)*/nâjdolńī* (M, S)*, nâjgorńī, nâjpr̥vī, nâjzadńī.*

4.3.4.5. Prilozi

Prilozi nastali od pridjeva, ovisno o dočetku osnove, imaju nastavak *-o* ili *-e*:

a) *dêsno, dòbro, jâko, läko, lîvo* (L)*/lêvo* (M, S)*, pomälo* (S)*, püno, släbo*
b) *dïvḷe, drükčije, kräće, žëšće,* ali *lõšo* (*Sîn mi je prid dvî gödinē prõšā lõšo, glâvu je ràzbija* (L)).

Svi se prilozi nastali od pridjeva kompariraju. Komparativi i superlativi priloga imaju nastavak *-e* zbog palatalnoga dočetka osnove: *böḷe, grübḷe, güšće, jäče, slàbije, nâjboḷe, nâjmańe.*

Prilozi nastali od pridjeva mogu imati i nastavak *-i*, što je ovjereno u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima u primjerima: *hr̥vatski, mrkopâḷski, sûngerski, talijanski.*

Uz priloge često stoje prijedlozi *na* i *po*: *na dêsno, na lîvo/lêvo*; *po stärinski* ('na stariji način'), *po sûngerski* (*govòrit*).

Pridjevski sustav štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru ukupnošću je svojih značajki štokavski. Kategorija je određenosti izražena naglasnim opozicijama u N jd. svih triju rodova pa se prema toj značajci ispitivani govori ne razlikuju ni međusobno, ni u odnosu na ostale govore nadređenoga im dijalekta. U govoru je Sungera u L jd. m. i s. r. u posvojnih pridjeva, nekih zamjenica i rednih brojeva ovjeren nastavak *-en* podrijetlom iz palatalne sklonidbe. Prema toj se značajci sungerski govor razdvaja od ličkoga i mrkopaljskoga govora.

4.3.5. Glagoli

4.3.5.1. Uvodne napomene

Morfološki sustav štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru ima sedam jednostavnih (prostih, nesintetskih) oblika: infinitiv, prezent, imperativ, glagolski pridjev radni, glagolski pridjev trpni, glagolski prilog sadašnji, glagolske imenice[437] i pet složenih (perifrastičkih)[438] oblika: perfekt, pluskvamperfekt, futur I., kondicional I. i kondicional II.

Gramatičke su kategorije glagola: broj (jednina i množina), lice (tri lica u jd. i mn., izuzev u imperativu), vremena (sadašnje, prošla, buduća), način (imperativ, kondicional), stanje (aktiv, pasiv) i vid.

Glagolski se oblici ovjereni u ispitivanim štokavskim ikavskim govorima mogu podijeliti i na nesprezive, imenske ili infinitne (u koje se ubrajaju infinitiv, glagolski pridjevi, glagolski prilog i glagolske imenice) te na sprezive, lične ili finitne[439] (u koje se ubrajaju prezent, aorist, perfekt, pluskvamperfekt, futur I., imperativ, kondicional I. i kondicional II.).

Potonja će se podjela slijediti u ovoj radnji.

U štokavskim ikavskim govorima Liča, Mrkoplja i Sungera, prema tumačenju B. Finke (1977: 193–194), razvoj je glagolskoga sustava „slijedio više od deklinacijskoga opću štokavsku evoluciju s dometom kakva je u hrvatskom književnom jeziku“.

Isti je autor u tim govorima zabilježio očuvane oblike aorista, s napomenom o njihovoj ograničenoj uporabi, koji za ovoga istraživanja nisu potvrđeni. Aorist se ovjerava tek u izoliranome primjeru glagola 'reći' u najstarije govornice u Mrkoplju: *Ti rëče Mïlena kako smo dëlale?* te stoga nije ubrojen u glagolske oblike navedene u ovoj radnji.

4.3.5.2. Spregovne vrste

U ovoj se radnji spregovnim vrstama glagola pristupa kao što je uobičajeno u recentnijoj literaturi, ponajviše čakavološkoj, s obzirom na slabije zastupljenu štokavološku literaturu.[440] Riječ je o klasifikaciji glagola po spregovnim vrstama s obzirom na odnos

[437] U ovoj su radnji glagolske imenice uključene u analizu imenica.
[438] Usp. Barić et al. 1997: 233, Silić – Pranjković 2007: 58.
[439] Usp. Barić et al. 1997: 229; Silić – Pranjković 2007: 58; Marković 2012: 199.
[440] Metodologija primijenjena u obradbi glagola ponajviše slijedi metodologiju S. Vranić u morfološkoj analizi paških govora (2012: 135–223). Stoga se pri obradbi glagola u ovoj radnji prihvaća podjela glagolskih vrsta prema teorijskim postavkama Josipa Silića koji tumači da svaki glagolski oblik ima svoju osnovu (usp. Silić 1991: 3–12, 1998: 241–274, Silić, Pranjković 2007: 41).

infinitivne osnove i prezentske osnove, odnosno dočetnoga vokala infinitivne osnove i početnoga vokala prezentskoga nastavka, uz izdvajanje glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima.[441]

U štokavskim ikavskim govorima u Gorskome kotaru glagoli se dijele u nekoliko spregovnih vrsta:

I. vrsta – u koju se ubrajaju glagoli kojima infinitivna osnova završava, a prezentski nastavak počinje vokalom ***-a-***:

Lič: *abàdat: abàdān, čëkat: čëkān, čìtat: čìtān, glëdat: glëdān, kòpat: kòpān, küvat: küvān, pädat: pädān, pítat: pîtān, sáńat: sâńān, slüšat: slüšān, trëbat: trëbān, üžinat: üžinān, zíʒat: zîʒān, znät: znân*

Mrkopalj: *dëlat: dëlan, glëdat: glëdan, frïgat: frïgan, ïmat: ïman, kühat: kühan, lûpat: lûpan, pädat: pädan, prâvdat: prâvdan, slüšat: slüšan, spâvat: spâvan, sûmḷat: sûmḷan, znät: znân*

Sunger: *cvìtat: cvìtan, dëlat: dëlan, mòtat: mòtan, plâćat: plâćan, razbàcat: razbàcan, studírat: stùdiran, tâncat: tâncan, värat: väran, zàgledat: zàgledan, zàkopat: zàkopan, zalívat: zàlivan*

II. vrsta – u koju se ubrajaju glagoli kojima infinitivna osnova završava vokalom ***-a-***, a prezentski nastavak počinje vokalom ***-e-***, s podrazredom glagola kojima dočetku osnove prethodi sufiks *-ov-*, a u prezentu imaju tvorbeni nastavak *-u-* na koji je prionuo ***-j-***[442]**:**

Lič: *brät: bèrēn, grïjat /se/: grïjēn /se/, làgat: läžēn, písat: pîšēn, pokázat: pòkāžēn, rïzat: rïžēn//darò̀vat: dàrujēn, kupò̀vat: kùpujēn, miròvat: mìrujēn, rätovat: rätujēn, vi̯ïbovat: vi̯ïbujēn*

Mrkopalj: *glòdat: glöʒen, käjat /se/: käjen /se/, làgat: läžen, nàmazat: nàmažen, prät: pèren, zvät: zòven//blagò̀vat: blàgujen, kupò̀vat: kùpujen, pakò̀vat: päkujen, školò̀vat: škölujen*

Sunger: *dërat: dëren, kázat: kâžen, läjat: läjen, òstat: òstanen, pläkat: pläčen// miròvat: mìrujen, poštò̀vat: pòštujen, vïrovat: vïrujen.*

---

[441] Prema tumačenju I. Markovića (2012: 215), tradicionalno su se u razlučivanju glagola na spregovne vrste „ustalila dva glavna razvrstavanja, prema dvjema tradicionalno prepoznatim osnovama bazama: infinitivno-aoristnoj (od koje se u hrvatskome tvore infinitiv, aorist, glagolski prilog prošli, glagolski pridjevi) i prezentskoj (od koje se u hrvatskome tvore prezent, imperativ, glagolski prilog sadašnji).“ U novije je vrijeme u hrvatskome jeziku zastupljena dioba glagola prema prezentskoj osnovi, provedena u gramatici Silić, Pranjković (2007: 42–48) ili prema infinitivnoj osnovi, koja je uvriježena u većini gramatika.

[442] Prema tumačenju I. Lukežić (1999: 206), navedeni je *-j-* „nastao od hijatskoga polusuglasnika *-i̯-* fonologiziranoga u samoglasničkim sljedovima koje su u prezentu činili dočetni korijenski vokal i tematski vokal *-e-*“.

III. vrsta – u koju se ubrajaju glagoli kojima infinitivna osnova završava vokalom ***-a-***, a prezentski nastavak počinje vokalom ***-i-*** : u svim trima govorima ovjereni su primjeri: *bléjat: bléjīn/bléjin, bòjat: bòjīn/bòjin, dȑžat: dȑžīn/dȑžin, lèžat: lèžīn/lèžin, póstojat: póstojīn/póstojin.*

IV. vrsta – u koju se ubrajaju glagoli kojima infinitivna osnova završava, a prezentski nastavak počinje vokalom ***-i-***:

Lič: *dílit: dîlīn, divánit: dìvānīn, dožívit: dòžīvīš, krívit: krîvīš, ļúbit: ļûbīn, mȍlit: mȍlīš, ocídit: òcīdīš, šútit: šútīš, žúrit: žúrīn* 'plakati'

Mrkopalj: *gònit: gònin, govòrit: gòvorin, izmòlit: ìzmolin, krívit: krîvin, lètit: lètin, mȍlit: mȍlin, plátit: plâtin, prìvarit: prìvarin, vòlit: vòlin*

Sunger: *bòrit se: bòrin /se/, gòrit: gòrin, òstarit: òstarin, òstavit: òstavin, razùmit: razùmin, zabòravit: zabòravin, žívit: žívin.* Glagoli koji u govoru Sungera imaju ekavski odraz jata također se ubrajaju u IV. spregovnu vrstu, primjerice *sȉdit/sȉdet: sȉdin, vȉdet: vȉdin.*

V. infinitivna osnova završava vokalom ***-i-***, dijelom sufiksa *-ni-*[443], a prezentski nastavak počinje vokalom ***-e-***:

Lič: *màknit /se/: mȁknēn, okrénit /se/: òkrēnēn /se/, pòbignit: pòbignēn, uprégnit: ùprēgnēn*

Mrkopalj: *mȅtnit: mȅtnen, prigǵnit: prìgǵnen, pritégnit: prìtegnen, stȉsnit /se/: stȉsnen /se/*

Sunger: *brȉnit /se/: brȉnen, màknit /se/: mȁknen /se/, mȅtnit: mȅtnen, okrénit /se/: òkrenen.*

VI. vrsta u koju se ubrajaju:

a) glagoli kojima infinitivna osnova završava dočetnim korijenskim vokalom, a prezentski nastavak počinje vokalom ***-e-***, ispred kojega se umeće **-j-**: u svim trima govorima ovjereni su primjeri: *čȕt: čȕjēn/čȕjen, dòbit: dȍbijēn/dȍbijen, pȉt: pȉjēn/pȉjen, pòkrit: pȍkrijēn/pòkrijen, pròlit: prȍlijēn/prȍlijen, šȉt: šȉjēn/šȉjen, ùbit: ȕbijēn/ȕbijen*

b) glagoli kojima infinitivna osnova završava sa ***-s-*** (iskonska im je infinitivna osnova završavala konsonantima ***-d-, -t-, -s-, -z-***), a prezentski nastavak počinje

[443] Prema recentnijoj se literaturi u ovih glagola pretpostavlja supostojanje dvaju ishodišnih sufikasa: *-ni-* < općesl. *ny-, „zastupljen u ŠTOK., ČAK. i KAJK. dijalektima“, te *-nu-* < općesl. lika *-nǫ-, „zastupljen u ŠTOK. i ČAK. gdje je prijelaz *ǫ > *u* pretežit; *-nǫ-* (…) u KAJK. dijalektima gdje je prijelaz *ǫ > *ǫ* redovit; *-na-* (…) u ČAK. buzetskome dijalektu, gdje je prijelaz *ǫ > *a* samo u toj kategoriji“ te u „ozaljskim KAJK.-ČAK. govorima“ i u „KAJK. prigorskim govorima“ (Lukežić 2012: 135).

vokalom *-e-*: *bod-ti > *bȍst: bòdēn/bòden*, *griz- > *grȉst: grízēn/grízen*, *kras- > *krȁst: krádēn/kráden*, *met-ti > *mȅst: mètēn/mèten*, *mlěs- > *mȕst: múzēn/múzen*, *plet- > *plȅst: plètēn/plèten*, *ras- > *rêst: réstēn/résten*, *sěst- > *sȉst* (L, M)//*sȉst/sȅst* (S) *sȉdnēn/sȉdnen//sȉdnen/sȅdnen* (S)

c) glagoli kojima infinitivna osnova završava s ***-ć-*** (iskonska im je infinitivna osnova završavala velarom *-k-* ili *-g-*), a prezentski nastavak počinje vokalom ***-e-***: *leg-ti > *lȅć: lȅgnēn/lȅgnen*, *pek-ti > *pȅć /se/: pèčēn/pèčen*, *rek-ti > *rȅć: rȅčēn/rȅčen*, *tek-ti > *tȅć: tèčēn/tèčen*. Ovoj spregovnoj vrsti pripada i glagol *pòmoć: pòmognēn/pòmognen* nastao prefiksacijom glagola *mȍć* < *mogt-, koji se spreže po izdvojenim pravilima.

4.3.5.3. Infinitni glagolski oblici

4.3.5.3.1. Infinitiv

Infinitiv je neodređeni glagolski oblik koji se tvori od infinitivne osnove i nastavaka *-t* ili *-ć.* U većini novoštokavskih ikavskih govora infinitiv je okrnjen.[444]

U govorima Liča, Mrkoplja i Sungera ovjereni su okrnjeni infinitivi u svih glagola, uz sporadično potvrđene naporedne neizmijenjene oblike s dočetnim *-ti* u govoru Sungera: ***rȅć(i)***: *Znâš štȍ ću ti rȅći?*, ***îć(i)***: *Nêćemo prȉje îći nûtra neg Vȅra dôjde!*, ***dȁt(i)***: *Jòsipu ćete mi dȁti òvō vínce.*, ***bȉt(i)***: *I štȍ će ti bȉti?*

Infinitivne osnove koje završavaju vokalom ili konsonantom *-s-* imaju nastavak *-t*, primjerice *dònit : doni-, govòrit : govori-, žívit : živi-, ùkrast : ukrad-, mȕst : muz-, plȅst: ple-, prȅst: pred-,* kao i one glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima, primjerice *ȉst: ide-; ùzēt: uzm-.*

Infinitivne osnove koje su ishodišno imale dočetan velar (*-k-, -g-*), danas završavaju vokalom te imaju nastavak *-ć-*: *rȅć* < *rek-, *pȅć /se/* < *pek-, *tȅć* < *tek-. Isti nastavak ima i glagol *mȍć* < *mogt- koji se mijenja po izdvojenim pravilima.

---

[444] Tako je, primjerice, u govorima Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 92), u govorima Imotske i Cetinske krajine te nekim ličkim govorima (Menac-Mihalić 2005: 60), u govoru Opuzena (Halilović 1996: 94), u govoru Krasnoga Polja (Dragičević 1990: 100), u govorima Dalmatinske zagore (2008: 111); u ikavskoštakavskim govorima zapadne Hercegovine ovjerene su dublete *-t/-ti, -ć/-ći,* s time da su neokrnjeni infinitivi znatno rjeđi (Peco 2007a: 322, 324); u ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne također su zabilježeni alternativni dočetci, no u odnosu na hercegovačke govore, tamo je neokrnjeni oblik frekventniji (usp. Peco 2007c: 220).

4.3.5.3.1.1. Prefigirani glagoli

Prefigirani se glagoli ne promatraju kao zasebni glagoli, no ako osnova pojedinoga glagola više ne funkcionira kao samostalan glagol, prefigiranim se oblicima pristupa kao zasebnim glagolima.

U gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima za ovoga su istraživanja ovjereni glagoli s prefiksima:

do-: *dòznat, dogovòrit, dodávat*

iz-: *izgùbit /se/, iskòpat, ìzlit, ìzmirit, ìzmislit, izlúdit*

na-: *nagovòrit, naprézat, nàpit se, naràvnat* 'napraviti, pripremiti' (*Naràvnala san ti pòsteḷu.*), *narédit* '1. narediti; 2. učiniti' (*Narédilo bënu òd ńega.*), *nàzvat*

nad-: *nadmúdrit, nadglédat*

o-: *očitòvat, òprat /se/, òstrić, osúšit /se/, òtr̥t /se/, otvòrit se*

ob-/oba-: *òbāć/òbać, obnòvit, òbūć/òbuć /se/, obavézat se*

od-: *odgòjit, odlípit se, odmòrit se, òdrizat, òtkinit, odvézat*

po-: *pòčēt/pòčet, pòkidat, pòkrast, pòpit, pòpravit, posádit, posídit, posúšit*

pod-: *podbádat, podlòžit, podsmìhivat se, potkòpat*

pri-: *prìdelat, prìkinit, prìlomit, pripeć, pripovídat, prìstrašit, priválit, prìvarit, privr̥nit*

pro-: *procvìtat, prògledat, pròmislit, protégnit /se/, pròvodit*

raz-: *razdvòjit /se/, razjádit se, razlètit, razmòtat, rasvítlit*

s-/sa-: *sagríšit, sakrívat /se/, sòkrit/sokrívat /se/*[445] 'otkriti/otkrivati se' (M, S), *sòzut/sozúvat /se/* 'izuti/izuvati' (M, S), *stégnit*

u-: *ùbit /se/, učìnit, ùgrist, ùkrast, ùzēt/ùzet*

za-: *zàgrist, zakòpat se, zàkuhat, zàlit se, zatvòrit /se/, zavézat /se/.*

U nekih su glagola ovjerene kombinacije dvaju prefikasa: *ispòvidit se*, *predòmislit se, pripòznat* (L)*/prepòznat* (M, S) */se/*, *raspròdat*, *zapovídat.*

[445] U ovome je primjeru riječ o udvajanju prijedloga.

4.3.5.3.2. Glagolski pridjev

4.3.5.3.2.1. Glagolski pridjev radni

Glagolski se pridjev radni tvori prema infinitivnoj osnovi (izuzev glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima) kojoj se dodaje sufiks *-l-* te nastavak koji objedinjuje kategorije roda i broja.

Sufiksom se *-l-* u N jd. m. r. tvore glagolski pridjevi radni u govoru Sungera: *ïšal, ïmal, têl, vïdel, bïl, govòril, mïslil.*[446]

Sufiks se *-l-* u N jd. m. r. u drugim dvama ispitivanim govorima vokalizira u *-a-* (*-aa* (< *-al*) > *-ā*): *ïmā, ïšā, lägā, znâ*; s umetnutim intervokalnim *-j-* (*-uja, -ija, -eja* < *-ua, -ia, -ea* < *-ul,-il,-el*): *čüja, tïja, vïdeja.*[447]

Nastavci su: u N jd. m. r. uvijek *-ø* nakon sufiksa *-l-* (Sunger) i nakon provedene vokalizacije u *-(j)a* (Lič, Mrkopalj).

U N ostalih rodova glagolski su pridjevi tvoreni sufiksom *-l-* i nastavcima u jednini: *-a* ž. r. (*čüla*) i *-o* s. r. (*čülo*). U množini su zastupljeni nastavci: *-i* m. r. (*čüli*); *-e* ž. r. (*čüle*) i *-a* s. r. (*čüla*).

Glagolski pridjevi radni pomoćnih glagola *bït* 'biti': jd. *bïja* (L, M)/*bïl* (S), *bíla*, *bílo*; mn. *bíli*, *bíle*, *bíla* i *tït/tët* 'htjeti': jd. *tïja* (L, M)/*têl* (S), *tïla/tëla, tïlo/tëlo*; mn. *tïli/tëli, tïle/tële, tïla/tëla* sudjeluju u tvorbi složenih glagolskih vremena.

Glagoli s dočetnim *-ć* imaju posebne oblike, odnosno glagolski se pridjev radni ovih glagola tvori od ishodišne infinitivne osnove na velar (*k* ili *g*) i nastavka, primjerice *pëć*: *pëkā/pëkal – pëkla – pëklo* (*-li, -le, -la*); *rëć*: *rëkā/rëkal – rëkla – rëklo* (*-li, -le, -la*); *möć*: *mögā/mögal – mögla – möglo* (*-li, -le, -la*).

Glagoli nastali prema infinitivnoj osnovi glagola prefigiranih od **iti* tvore glagolske pridjeve formantom *-š-*: *doć: döšā/döšal – döšla – döšlo* (*-li, -le, -la*); *îć: ïšā/ïšal – ïšla – ïšlo* (*-li, -le, -la*); *nâć: näšā – näšla – näšlo* (*-li, -le, -la*); *zâć: zäšā – zäšla – zäšlo* (*-li, -le, -la*); *òbāć/òbać: òbašā – òbašla – òbašlo* (*-li, -le, -la*); *ìzāć: ìzašā – ìzašla – ìzašlo* (*-li, -le, -la*).

Glagolu *ïst* glagolski je pridjev: *ïja/(j)îl – ïla – ïlo* (*-li, -le, -la*); njime tvoreni glagoli imaju oblike: *nàist: nài(j)a/nàjal – nà(j)ila – nà(j)ilo* (*-li, -le, -la*).

Pregled ovjerenih glagolskih pridjeva radnih:

---

[446] Usp. pogl. 4.2.3.2.2.5. u ovoj radnji.
[447] Usp. pogl. 4.2.2.2.3.5. i 4.2.1.2.2.6. u ovoj radnji.

- u Liču: *čüja – čüla – čülo, d̈igā – d̈igla – d̈iglo, dònit – dònīla/doníla – dònīlo/donílo, döšā – döšla – döšlo, glëdā – glëdala – glëdalo, ïgrā – ïgrala – ïgralo, ìspucā – ìspucala – ìspucalo, mögā – mögla – möglo, mòtā – mòtala – mòtalo, napísā – napísala – napísalo, näšā – näšla – näšlo, òpekā – òpekla – òpeklo, písā – písala – písalo, pítā – pítala – pítalo, pläkā – pläkala – pläkalo, pöčeja – pöčēla/počéla – pöčēlo/počélo, priválija – priválila – priválilo, razùmija – razùmila – razùmilo, rëkā – rëkla – rëklo, svätija – svätila – svätilo, svírā – svírala – svíralo, šétā – šétala – šétalo, tïrā – tïrala – tïralo, tûkā – tûkla – tûklo, ümrā – umr̥la –ümr̥lo, ùvatija – ùvatila – ùvatilo, üzeja – üzēla/uzéla – üzēlo/uzélo, vïdija – vïdila – vïdilo, živija – živila – živilo*
- u Mrkoplju: *bïžā – bïžala – bïžalo, čüja – čüla – čülo, dolètija – dolètila – dolètilo, govòrija – govòrila – govòrilo, dònesā – dònesla – dòneslo, ïmā – ïmala – ïmalo, ïšā – ïšla – ïšlo, izgòrija – izgòrila – izgòrilo, odr̥žávā – odr̥žávala – odr̥žávalo, ogŕnija – ogŕnila – ogŕnilo, ožènija – ožènila – ožènilo, pripovídā – pripovídala – pripovídalo, slúžija – slúžila – slúžilo, trëfija* 'pogodio' *– trëfila – trëfilo, ümrā – ümr̥la – ümr̥lo, ùvatilo – ùvatila – ùvatilo, üzeja– üzela – üzelo, vïdija – vïdila – vïdilo, zàiskrija – zàiskrila – zàiskrilo, zalètija – zalètila – zalètilo, zàuzeja – zàuzela – zàuzelo, zavŕšija – zavŕšila – zavŕšilo*
- u Sungeru: *d̈igā/d̈igal – d̈igla – d̈iglo, dòbija/dòbil – dòbila – dòbilo, ïmā/ïmal – ïmala – ïmalo, ïšā/ïšal – ïšla – ïšlo, izgùbija/izgùbil – izgùbila – izgùbilo, lägā/lägal – lägalo – lägalo, lètija/lètil – lètila – lètilo, mögā/mögal – mögla – möglo, nàtukā – nàtukla – nàtuklo, opòravil – opòravila – opòravilo, pâ/pâl – päla – pälo, pítal – pítala – pítalo, pòtukā/pòtukal – pòtukla – pòtuklo, ražalòstil – ražalòstila – ražalòstilo, ümr̥l – ümr̥la – ümr̥lo, umútil – umútila – umútilo, vr̥̀til – vr̥̀tila – vr̥̀tilo, žènil – žènila – žènilo, živil – živila – živilo.*

4.3.5.3.2.1.1. Morfonološke alternacije

U tvorbi glagolskoga pridjeva radnog nerelacijski se morfem *-ni-* u glagola V. spregovne vrste gubi: *màknit: màkā – màkla – màklo*; *püknit: pükā*, ali: *brïnit: brïnija, mëtnit: mëtnija, okrénit: okrénija, prìkinit: prìkinija* itd.

Oni glagoli osnove kojih su ishodišno završavale na *-d-* ili *-t-*, u glagolskome pridjevu radnom gube dočetni konsonant prije sufiksa i nastavka: *böst* (< *bod-): *böja/bôl – böla –*

bȍlo, *krȁst* (< *krad-): *krâ/krâl – krȁla – krȁlo; pȁst* (< *pad-): *pâ/pâl – pȁla – pȁlo, plȅst* (< *plet-): *plȅja/plêl – plȅla – plȅlo*, *prȅst* (< *pred-): *prȅja/prêl – prȅla – prȅlo.*

4.3.5.3.2.2. Glagolski pridjev trpni

Glagolski pridjev trpni tvori se prema infinitivnoj osnovi glagola svršenoga i nesvršenoga vida kojoj se dodaju sufiksi *-n-*, *-en-, -jen-*, *-ven-*, *-t-* i nastavci u N jd.: *-ø* za m. r., *-a* za ž. r., *-o* za s. r.; u N mn.: *-i* za m. r., *-e* za ž. r. i *-a* za s. r.

Glagolski pridjev trpni iskazuje gramatičke kategorije roda (muški, ženski i srednji), broja (jedninu i množinu), padeža te u NV (i A za 'neživo') i kategoriju određenosti, odnosno neodređenosti.

Sufiksom se ***-n-*** u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima tvore glagoli: *krèpat*: *krȅpān* (L)*/krȅpan* (M, S)[448] – *krȅpāna/krȅpana – krȅpāno/krȅpano*, *napísat*: *nàpīsān/nàpisan – nàpisāna/nàpisana – nàpisāno/nàpisano*, *nasmìjat /se/: nȁsmijān/nȁsmijan – nȁsmijāna/nȁsmijana – nȁsmijāno/nȁsmijano*, *nàzvat: nȁzvān/nȁzvan – nȁzvāna/nȁzvana – nȁzvāno/nȁzvano*, *podèrat: pȍderān/pȍderan – pȍderāna/pȍderana – pȍderāno/pȍderano, pòslat: pȍslān/pȍslan*, *prekòpat: prȅkopān/prȅkopan*, *pročìtat: prȍčitān/prȍčitan*, *pròtirat: pròtirān/pròtiran*, *raspròdat: rȁsprodān/rȁsprodan*, *sačúvat: sàčūvān/sàčuvan*, *skȕvat/skȕhat: skȕvān/skȕhan*, *zadr̥̀žat /se/: zȁdr̥žān/zȁdr̥žan.*

Sufiksom se ***-en-*** tvore glagoli: *ìzmučit*: *istòvarit – istòvaren*, *ìzmučen – izmučèna* (L)*/ìzmučena* (M, S) – *izmučèno* (L)*/ìzmučeno* (M, S), *prodúžit: pròdūžen*, *pòmust: pomužèna/pomùžena*, *pòmest: pomèten*, *splȅst /se/: splȅten, srȕšit: srȕšen*, *trážit – trâžen*, *zakóčit – zàkōčen/zàkočen*, *zatvòrit /se/: zàtvoren*; i glagoli koji se sprežu po izdvojenim pravilima s alternantom polazne osnove: *izgùbit /se/: ìzgubļen*, *kúpit: kûpļen*, *nàpravit: nàpravļen*, *nàtūć: natùčen*, *òbūć se: obùčen*, *òčistit /se/: òčišćen*, *osramòtit: osràmoćen*, *òstavit: òstavļen*, *plátit: plâćen, podílit /se/: pòdiļen*, *pokòsit: pòkošen, preòbūć: preobùčen*, *ràstrest: rastrèšen, ròdit se: rȍʒen*, *spásit: spâšen*, *spȅć /se/: spȅčen, stûć: stȕčen, sprémit: sprêmļen*, *ùmislit /se/: ùmišļen*, *vȉdit: vȉʒen*, *zabòravit: zabòravļen.*

[448] Na isti se način navode i ostali primjeri u ovome odjeljku, a ujedno i u cijelome poglavlju. Dakle, na prvome su mjestu navedeni primjeri iz Liča, a iza kose zagrade primjeri iz Mrkoplja i Sungera. Ako se koji primjeri ovjeravaju samo u jednome mjestu, tada se iza navedenih navodi oznaka mjesta. Isti primjeri se ne označavaju posebno.

Sufiksima se ***-jen-*** ili ***-ven-*** tvore glagoli *ùbit /se/: ubìjen – ubijèna* (L)/*ubìjena* (M, S), *zàbit /se/: zabìjen – zabijèna/zabìjena*; *dòbit: dobìven – dobivèna/dobìvena*, *pòkrit /se/: pokrìven – pokrivèna/pokrìvena, pròlit: prolìven – prolivèna/prolìvena*, *sòkrit /se/: sokrìven – sokrìvena* (M), *ùšit: ušìven – ušivèna* (L).

Sporadično se u govorima Mrkoplja i Sungera ovjerava pridjev trpni tvoren sufiksom ***-t-***, naporedo uz dublete, pridjeve tvorene gore navedenim sufiksima: *dȍnīt/dȍnit – donèšen, nȁdūt/nȁdut – nadùven, sȁkrīt/sȁkrit – sakrìven, mȁknīt/mȁknit – mȁkńen, nȁpravīt/nȁpravit – nȁpravļen, nȁzvāt/nȁzvat – nȁzvan.*[449]

Sufiksom se ***-t-*** u svim trima govorima tvori i dio glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima: *nàčēt: nȁčēt, nàpēt/nàpet /se/: nȁpēt, preùzēt/preùzet: prȅuzēt, razàpēt /se/: rȁzapēt.*

U tvorbi ostalih glagolskih pridjeva trpnih sufiks ***-t-*** nije produktivan.

4.3.5.3.2.2.1. Morfonološke alternacije

U dijelu je glagolskih pridjeva trpnih provedena jotacija dočetnoga konsonanta infinitivne osnove: *dònit: donèšen, ìzgrist: izgrìžen, iznòsit: ìznošen, nòsit: nȍšen, pokòsit: pòkošen, pòmust: pomužèna/pomùžena*, *plátit: plâćen, plâćena*, *ràstrest: rastrèšen, ròdit /se/: rȍʒen*, *vȉdit* (L, M)/*vȉdet* (S): *vȉʒen, ùvatit* (L)/*ùhvatit* (M, S) */se/: ùvaćen/ùhvaćen*, *zgàzit: zgȁžen*, kojom je uzrokovano i jednačenje po mjestu tvorbe, primjerice *òčistit /se/: òčišćen.*

U onih pridjeva osnova kojih završava na labijal (*-m-, -p-, -b-, -v-*) pred sufiksom se umeće epentetsko *-l-* i provodi jotacija: *izgùbit /se/: ìzgubļen, kúpit: kûpļen, nàpravit /se/: nàpravļen, podílit /se/: pòdiļen, prímit: prîmļen, slòmit: slȍmļen, stȁvit: stȁvļen, stŕ̥pit se: str̥̈pļen, zabòravit: zabòravļen, zaļúbit: zàļūbļen.*

U svim likovima glagolskoga pridjeva trpnog koji u infinitivu imaju nastavak *-t* iza konsonanta *-s-* zadržan je ishodišni dočetni konsonant osnove: *pòkrast: pokràden – pokradèna* (L)*/pokràdena* (M, S)*, splȅst: splèten – spletèna /splètena, ùbost: ubòden – ubodèna/ubòdena.*

[449] Isto je potvrđeno i ranije: usp. Finka 1977: 194 i Lukežić 2008: 307.

4.3.5.3.3. Glagolski prilog

U gorskokotarskim je štokavskim ikavskim govorima funkcionalan glagolski prilog **sadašnji**, koji se tvori prema neizmijenjenoj osnovi lika 3. l. mn. prezenta nastavkom *-ć*. Za ovoga je istraživanja ovjeren mali broj primjera.

U govoru su Liča ovjereni primjeri: *glëdajūć, pïvajūć*; *bléjūć, skâčūć*; *sìdēć, šútēć, vïdēć, žívēć.*

U govoru Mrkoplja: *mášūć, pjëvajūć, rëkūć*; *sìdēć.*

U govoru su Sungera ovjereni primjeri: *mášuć*; *sìdeć.*

4.3.5.4. Finitni glagolski oblici

4.3.5.4.1. Jednostavni oblici

4.3.5.4.1.1. Prezent

Prezent se glagola tvori od prezentske osnove i prezentskoga nastavka.[450]

U nastavcima su objedinjene kategorije: lice, broj te tematski morf (*a, i, e*).

Gorskokotarskim su štokavskim ikavskim govorima svojstvena četiri tipa prezentskih obličnih nastavaka (prema nekadašnjim tematskim glagolima)[451]:

	1. tip	2. tip	3. tip	4. tip
jd.	*-ēn*[452]	*-jēn*	*-ān*	*-īn*
	-ēš	*-jēš*	*-āš*	*-īš*
	-ē	*-jē*	*-ā*	*-ī*
mn.	*-ēmo*	*-jēmo*	*-āmo*	*-īmo*
	-ēte	*-jēte*	*-āte*	*-īte*
	-ū	*-jū*	*-ajū//(-adū)*	*-ē//(ū)*

U govorima Liča, Mrkoplja i Sungera formant je *-m* u nastavku **1. jd. prez.** delabijaliziran u *-n*, preuzet iz paradigme nekadašnjih atematskih glagola (*-m* < *-mь).[453]

Polazni je oblik u 1. l. jd. bio *-ǫ, relikt koji je u ispitivanim govorima za ovoga istraživanja ovjeren u 1. jd. prez. glagola 'htjeti': *oću/ću/neću*, ali *mören* 1. jd. prez. gl. 'moći'.

[450] Prema tumačenju S. Vranić (2012: 142), „u kroatistici je uvriježeno određivanje prezentske osnove odbacivanjem obličnoga nastavka s negdašnjim tematskim vokalom. U nekim se dijalektološkim raspravama taj vokal ne uključuje u današnje prezentske nastavke (v. primjerice Menac-Mihalić 1989: 82, Kalsbeek 1998: 183)“.

[451] Prema tumačenju I. Lukežić (2015: 299), „u općeslavenskom je razdoblju prasl. jezika u većini prevladala tematska konjugacija prezenta“ (u odnosu na atematsku). Tematski su nastavci potvrđeni u staroslavenskome sljedeći: 1. jd.* -ǫ/-jǫ, 1. dv. *-vě, 1. mn. *-mъ; 2. jd. *-ši, 2. dv. *-ta, 2. mn. *-te; 3. jd. *-tъ, 3. dv. *-te, 3. mn. *-ǫtъ/-ętъ.

[452] U tablici se donose nastavci sa zadržanom zanaglasnom duljinom zabilježeni u govoru Liča. U drugim dvama ispitivanim govorima zanaglasna je duljina sporadična (Mrkopalj) ili izostaje gotovo u svim prezentskim oblicima (Sunger). U zagradama se navode alternativni nastavci, sporadično ostvareni u govorima Liča i Mrkoplja.

[453] Polovica se 13. stoljeća smatra početkom uporabe nastavka *-m* umjesto odraza stražnjega vokala u prezentu. Usp. Matasović 2008: 304. V. i Matasović 2009: 91; Lukežić 2015: 307.

U **3. l. mn.** treće prezentske paradigme u govorima su Liča i Mrkoplja ovjereni alternativni nastavci *-aju/-adu* u primjerima: *znäjū/znádū, mörajū/morádū, ïmajū/imádū*. Dočetak *-du* preuzet je iz 3. l. mn. nekadašnjih atematskih glagola u štokavskim i čakavskim govorima u 20. st. (Lukežić 2015: 316–318).

U 3. l. mn. četvrte prezentske paradigme preteže starojezični nastavak *-e* (< *-ę), koji je u opreci s nastavkom *-u* (*-ǫ)[454] u trima ostalim paradigmama. Da bi se postigla neutralizacija tih polaznih opreka, u nekim se štokavskim (i čakavskim) sustavima u 3. l. mn. četvrte paradigme uvodi nastavak *-u* iz ostalih paradigmi (Lukežić 2015: 315–318).[455]

U gorskokotarskim su štokavskim ikavskim govorima sporadično ovjereni primjeri koje su ispitanici okarakterizirali „zastarjelim“: *nösū/nösu* (uz *nösē/nöse*), *râdū/râdu* (uz *râdē/râde*), *žívū/žívu* (uz *žívē/žíve*). Dubletne je oblike ranije zabilježio i B. Finka (1977: 193–194), nazivajući paralelno postojanje nastavka *-u*, uz nastavak *-e* „najznatnijom kategorijskom posebnošću“ glagolskoga sustava. Navedeni su primjeri: *dòpremē* i *dòpremū*, *râdē* i *râdū*, *mïslē* i *mïslū*, *dìvanē* i *dìvanū*. Osim toga, isti je autor u govorima Liča, Mrkoplja i Sungera zabilježio nastavak *-ju* „koji se dodaje na tematski samoglasnik prezenta“ u glagola *lètit: lètījū* i *îć: ïde(j)ū* te *gréjū*, što za ovoga istraživanja nije ovjereno. I. Lukežić (2008: 317) u govoru Mrkoplja bilježi: *ćëjū, dòpremū, grèju, lètiju, nêćeju, vïdū; gréjū, ïdejū*, uz paralelni ostvaraj nastavka *-e* u istih primjera.

U nastavku se daje pregled konjugacije prema četirima prezentskim paradigmama u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima potvrđenima za ovoga istraživanja.

Podatci iz Liča:

Prva paradigma: **1. l. jd.** *čüjēn, grïjēn /se/, ïźēn, ïštēn, kâžēn, lëgnēn, mëtnēn, nâjdēn, pòmognēn, prôjdēn, rïžēn* 'režem'; **2. l. jd.** *mëtnēš, pîšēš, pòkāžēš, pripèčēš, prôjdēš, réstēš, tûčēš*; **3. l. jd.** *drîmḷē, ïźē, kùnē* 'psuje', *natúčē, prìstanē* 'prestane', *pòbignē, pòbirē, prôźē, ràzbijē*; **1. l. mn.** *ïźēmo, dïžēmo, lä̈žēmo, obúčēmo, šä̈ḷēmo, zòvēmo, zàtēžēmo*; **2. l. mn.** *dôjdēte/dôźēte, kâžēte, mâšēte, prôjdēte, vîčēte*; **3. l. mn.** *brïnū, čüjū, ïźū, ïštū, lègnū, nàpa(d)nū, pîšū, pöčnū, ümrū, ùprēgnū.*

[454] Prema tumačenju I. Lukežić (2015: 309), „u hrvatskome su u 3. mn. potvrđeni nastavci s pravilnim odrazima nosnih samoglasnika nastalim nakon gubljenja nazala“. Pritom je u prezentu „e-glagola“ u štokavskim i većini čakavskih govora *-ǫ > *-u*, te u prezentu „i-glagola“ u govorima svih triju govora *-ę > *-e*.

[455] U ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne također su zabilježeni primjeri s nastavkom *-u* u 3. l. mn. prezenta (Peco 2007c: 244), dok je u ikavskoštakavskim govorima zapadne Herecegovine uobičajen nastavak *-e*, uz tek pojedine primjere s nastavkom *-u* (Peco 2007a: 326); u Imotskoj krajini zabilježena je frekventnost nastavka *-u* uz nastavak *-e* (Šimundić 1971: 146; Lukežić 2003: 22), u govorima Makarskoga primorja nastavak *-e* imaju samo pojedini glagoli, dok je u ostalih glagola zastupljen nastavak *-u* (Kurtović-Budja 2009: 94), kao što je i u govorima na Braču i Hvaru (Hraste 1951: 393). O nastavku *-u* u 3. l. mn. prezenta v. i Lisac 2003a: 57.

Druga paradigma: 1. l. jd. *dàrujēn, glàdujēn, kùpujēn, pòštujēn, vȉrujēn*; 2. l. jd. *blàgujēš, mìrujēš, vȑ̥bujēš, vȉrujēš,* 3. l. jd. *mìrujē, kùpujē, pùtujē, vȉrujē*; 1. l. mn. *glàdujēmo, rätujēmo, škölujēmo /se/, vȉrujēmo*; 2. l. mn. *kȕjēte, mìrujēte, vȉrujēte*; 3. l. mn. *blàgujū, kùpujū, škölujū, vȉrujū.*

Treća paradigma: 1. l. jd. *abàdān* 'obraćati pozornost na koga ili što', *glëdān, küvān, pȉvān, pripòvīdān, sâńān, slȕšān, tȉrān, znân*; 2. l. jd. *abàdāš, glëdāš, pògāʒāš, pripòvīdāš, sküvāš, svîʒāš, trëbāš, ȕžināš*; 3. l. jd. *cemèntīrā, čëkā, glëdā, kòpā, küvā, mîšā, òprāštā, znâ*; 1. l. mn. *glëdāmo, ìgrāmo, imámo/ȉmāmo, kòpāmo, morámo/mȍrāmo, poznámo/pòznāmo, prâvdāmo, slȕšāmo, spâvāmo, vräćāmo, (ne) známo*; 2. l. mn. *gûrāte, jâvḷāte, mîńāte, mòtāte, pîtāte, zàbavḷāte, zîʒāte* 'zidate'; 3. l. mn. *dëlajū, glëdajū, ȉmajū/imádū, mȍrajū/morádū, napòvīdajū, prìorajū, znäjū/znádu.*

Četvrta paradigma: 1. l. jd. *bòjīn, dȉlīn, dìvanīn, gòvorīn, ḷûbīn, vòlīn, žívīn, žúrīn*; 2. l. jd. *bèdāčīš /se/, dòžīvīš, gònīš, gòvorīš, krȉvīš, mȍlīš, òcīdīš, plâtīš, šútīš, zabòravīš*; 3. l. jd. *dìvānī* 'priča', *mȉsī* 'mijesi', *nàrānī* 'nahrani', *nȍsī, òprostī, svidòčī, štédī, vȉdī, zàpālī, žènī*; 1. l. mn. *dìvānīmo, gòvorīmo, grȉšīmo, nàbrūsīmo, nàmlātīmo, razumímo/razùmīmo, sidímo/sìdīmo*; 2. l. mn. *čámīte, kúpīte, òčistīte, pâmtīte/pântīte, pȕšīte, vȉdīte, žívīte*, 3. l. mn. *cȑ̥pē, nàčinē, nàmistē, pògodē, râdē/(râdū), vȉdē/(vȉdū), zabòravē, žívē/(žívū).*

Podatci iz Mrkoplja:

Prva paradigma: 1. l. jd. *dȉžen /se/, dôjden, donèsen, ìzajden, käjen /se/, kâžen, läžen, mëtnen, pèren, ümren,* 2. l. jd. *glȍʒeš, nàmažeš, òkreneš, prìgr̥neš, prìuzmeš, zàliješ, zòveš*, 3. l. jd. *dâjē/-e, kâžē/-e, òkrićē/-e, ȍrē/-e, prìtegnē/-e, réstē/-e, trésē/-e /se/, ümrē/-e, žërē/-e* 'ždere', 1. l. mn. *ìspiremo, pèremo, pîšemo, žëńemo* 'žanjemo', 2. l. mn. *dîšete, kâžete, krênete, mëtnete, švȉčete* 'zviždate', *zòvete,* 3. l. mn. *dôjdū/-u, kâžū/-u, mìrišū/-u, nàtežū/-u, òkrićū/-u, pòmaknū/-u, pòmažū/-u, ümrū/-u.*

Druga paradigma: 1. l. jd. *blàgujen, kùpujen, päkujen, škölujen, vȉrujen,* 2. l. jd. *kùpuješ, mìruješ, pòštuješ,* 3. l. jd. *mìrujē/-e, päkuje, vȉrujē/-e* (ali: *potpìšīva* 'potpisuje', *zapìšīva* 'zapisuje'); 1. l. mn. *kùpujemo, vȉrujemo, mìrujemo,* 2. l. mn. *blàgujete, päkujete, škölujete, vȉrujete* 3. l. mn. *kùpujū/-u, škölujū/-u, vȉrujū/-u.*

Treća paradigma: 1. l. jd. *dëlan, glëdan, ȉman, kühan, pädan, slȕšan, spâvan, sûmḷan,* 2. l. jd. *kòpaš, lûpaš, mîńaš, namòtaš, prìčińaš se* 'praviti se važan', *skühaš, zàgledaš*; 3. l. jd. *čëkā/-a, kühā/-a, mîńā/-a, pòlivā/-a, slȕšā/-a, spâvā/-a, zàbavḷā/-a /se/, znâ*; 1. l. mn. *čûvamo,*

dâmo /se/, frïgamo, ïmamo, naràvnamo, òdvežemo, sprêmamo, znâmo; 2. l. mn. *dâte /se/*[456], *môrate, pobèrete, pòzdravite, prâvdate, tâncate, znâte*; 3. l. mn. *ïmajū/-u//(imádū), kòpajū/-u, môrajū/-u//(morádū), pêglajū/-u, špòtajū/-u /se/* 'rugaju se', *spûšćajū/-u, tâncajū.*

Četvrta paradigma: 1. l. jd. *bòjin se, gòvorin, ìzmolin, lètīn, mölin, plâtin, pòjavin, prìvarin, razùmin, vïdin, vòlin*; 2. l. jd. *krîviš, nàpraviš, nösiš, prìstrašiš, stäviš, vïdiš, zabòraviš, žíviš*; 3. l. jd. *dr̥žī/-i, gòvorī/-i, mölī/-i, nösī/-i, òtvorī/-i, pròsī/-i* 'moliti *koga* ili *što* za uslugu', *pòsudī/-i, ràstavī/-i, vïdī/-i,* 1. l. mn. *kòsimo, mïslimo, püštimo, ùčimo, sìdimo, vïdimo, žívimo*; 2. l. mn. *razùmite, sâdite, sìdite, vïdite, vòlite, tr̥pite, žívite,* 3. l. mn. *gòvorē/-e, mïslē/-e//mïslū/-u, râdē/-e* (uz češće: *dëlajū*), *vòzē/-e žënē/-e, žívē/-e//(žívū/-u).*

Podatci iz Sungera:

Prva paradigma: 1. l. jd. *bèren, ïden, čüjen, kâžen, läžen, òkrenen, pläčen, pòsidnen, šîvan, vîčen*; 2. l. jd. *küneš, mäkneš, mëtneš, òstaneš, sïješ, svêžeš, ùbiješ, zòveš*; 3. l. jd. *pîše, plète, pòmaže, pòpije, pûše, šäl̥e, ümre, zòve*; 1. l. mn. *mëtnemo, nàpišemo, prôjdemo, pròšećemo, zòvemo*; 2. l. mn. *čüjete, dërete, òbrišete, òkrenete, òstanete*; 3. l. mn. *čüju, künu, läžu, òkrenu, réstu.*

Druga paradigma: 1. l. jd. *kùpujen, mìrujen, pòštujen,* 2. l. jd. *dàruješ, šköluješ, vïruješ*; 3. l. jd. *blàguje, nakùpuje, vïruje,* 1. l. mn. *kùpujemo, pòštujemo, vïrujemo,* ali: *srèđivamo, zapìšivamo*; 2. l. mn. *škölujete*, 3. l. mn. *kùpuju, vïruju.*

Treća paradigma: 1. l. jd. *dëlan, glëdan, ïman, plâćan, pripòvidan, šêtan, zàgledan, zàlivan, znân*; 2. l. jd. *mòtaš, pîtaš, spâvaš, ùzimaš, zàkopaš*; 3. l. jd. *cvìta, òprašta, pripòvida, stùdira, tânca, znâ*; 1. l. mn. *ïmamo, môramo, trëbamo, upòznamo, üžinamo, znâmo*; 2. l. mn. *glëdate, ìspričate, môrate, plâćate, razbàcate, värate, zakòpate*; 3. l. mn. *cvìtaju, dëlaju, glëdaju, ïmaju, ispìtavaju, kühaju, òpraštaju, pîtaju, znäju.*

Četvrta paradigma: 1. l. jd. *lèžin, mïslin, mölin, nàpravin, òkitin, pòtužin, pròsin, ròdin, sûšin, tr̥pin, vïdin, zàblatin*; 2. l. jd. *dòdiliš, dòlaziš, mïsliš, pògaziš, vïdiš, zàpališ, zàvlačiš, žíviš*; 3. l. jd. *kúpi, nàpravi, òženi, püši, vòli, zàboravi, žívi*; 1. l. mn. *dîlimo, gòvorimo, nàčinimo, pòrušimo, pòsadimo, spâsimo, vïdimo, žívimo*; 2. l. mn. *gòvorite, nàvratite, plâtite, prožívite, vòlite, žívite*; 3. l. mn. *dòlaze, mïsle, nàvrate, òtvore, vïde, zàtvore, žíve//(žívu).*

Svi glagoli negaciju tvore predmetanjem čestice *ne.*

[456] Često ovjereno u konstrukciji: *Čèsa se dâte?* 'Što upravo radite?'.

U glagola koji se sprežu po izdvojenim pravilima, negacija glagola ima drugačiju tvorbu: *nêmān/nêman, nêmāš/nêmaš, nêmā/nêma, nêmāmo/nêmamo, nêmāte/nêmate, nêmajū/nêmaju.*[457]

4.3.5.4.1.1.1. Glagoli koji se sprežu po izdvojenim pravilima

Glagol *bȉt*

Glagol *bȉt*, ovjeren u svim trima govorima u svršenome i nesvršenome obliku, ima supletivnu osnovu. Nesvršeni prezent toga glagola ima i nenaglašene oblike.

Posebnost je glagolskoga sustava ispitivanih govora, navedena i ranije u literaturi, postojanje svršenoga vida glagola 'biti' u Mrkoplju i Sungeru (u dvjema varijantama): *büdem, büdeš//búmo, búte* (Finka 1977: 192). Za ovoga je istraživanja ovjereno isto stanje i u govoru Liča, s naglasnom razlikovnošću u odnosu na ranije zabilježene primjere.

Glagol *bȉt* ima sljedeće oblike svršenoga prezenta: *büden, büdeš, büde,* ***bümo, büte,*** *büdu.* Navedeni su oblici rijetko u uporabi, primjerice *bez brȉge büte!*; *na mîru büte!*

Naglašeni je oblik nesvršenoga prezenta: *jèsan, jèsi, jê, jèsmo, jèste, jèsu*, a nenaglašeni: *san, si, je, smo, ste, su.* Uz enklitiku *li* u govoru se Mrkoplja rabe samo nenaglašeni oblici*: su li bȉli k mäši?*; *si li ga vȉdila?*, uz ovjerene primjere u kojima su se nenaglašeni oblik glagola *bȉt* i enklitika *li* spojili u jednu riječ: ***salin*** 'jesam li' (*Salin dòbro načìnila*?).

Zanijekani je prezent glagola *bȉt* sljedeći: *nísan/nîs, nísi, níje/nî, nísmo, níste, nísu.* Oblici se *nîs* i *nî* u 1. i 3. l. jd. prezenta tumače čakavskom posebnošću (usp. Lukežić 2008: 305).

U Mrkoplju i Sungeru ovjereni su i zasebni oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala s nastavcima atematskoga prezenta, svojstveni čakavskim sustavima: *bȉn, bȉš, bȉ, bȉmo, bȉte, bȉ.*[458]

U govoru Liča svi su oblici poopćeni na oblik *bȉ* za sva lica jednine i množine kako je u većini novoštokavskih ikavskih sustava, tj. štokavskih sustava općenito.

[457] O negaciji glagola 'biti' i 'htjeti' vidi dalje u tekstu.
[458] U ranijoj je literaturi zabilježeno i *bȉju.* Usp. Lukežić 2008: 306.

Glagoli od *iti

Supletivne su osnove ovjerene i u prefigiranih glagola od *iti: *dôć – dôjdēn/dôjden, dôjdēš/dôjdeš, dôjdē/dôjde, dôjdēmo/dôjdemo, dôjdēte/dôjdete, dôjdū/dôjdu; ìzāć – ìzājdēn, nâć – nâjdēn, òbāć – òbājdēn, pôć – pôjdēn, prôć – prôjdēn, snâć – snâjdēn, zâć – zâjdēn.*

Zabilježene su i alternativne osnove: *dôʒēn, nâʒēš, zâʒēmo* u svim ispitivanim govorima.

Oblici su glagola *îć* u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima: *ïden, ïdeš, ïde, ïdemo, ïdete, ïdu* u Mrkoplju i Sungeru te oblici s provedenom jotacijom dočetnoga konsonanta osnove: *ïʒēn, ïʒēš, ïʒē, ïʒēmo, ïʒēte, ïʒū* u govoru Liča. Usto, u svim je trima govorima usporedo u uporabi i prezent glagola *grest: *grên, grêš, grê, grémo, gréte, grédu.*

Glagol *tït*

U govorima su Liča, Mrkoplja i Sungera ovjereni sljedeći oblici nesvršenoga prezenta glagola *tït//tët*: *òću, öćeš, öće; öćemo, öćete, öćē.*

Oblici su nenaglašenoga prezenta: *ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će.* U govoru su Mrkoplja češći nenaglašeni oblici uz enklitiku *li*, s mogućnošću njihove povezanosti u cjelinu: *ćeš li dôć döma*, ali i: ***ćeliš*** *se dügo zadȑžat?*

Zanijekani su prezentski oblici: *nêću, nêćeš, nêće, nêćemo, nêćete, nêće.*

Glagol *möć*

Oblici su prezenta glagola *möć* ovjereni u svim trima govorima: *mören//mören/možen* (L), *möreš, möre, möremo, mörete, möru*; uz dubletne jedninske oblike u negaciji zabilježene u govoru Liča: *nè moren/nè možen, nè moreš/nè možeš, nè more/nè može.*

Glagol *ïst*

U svim su ispitanim govorima ovjereni sljedeći prezentski oblici glagola *ïst* 'jesti': *ídēn/íden, ídēš/ídeš, ídē/íde, ídēmo/ídemo, ídēte/ídete, ídū/ídu.*

4.3.5.4.1.1.2. Morfonološke alternacije

U prezentu je glagola zabilježena jotacija dočetnoga konsonanta osnove u primjerima: *glòdat: glöʒēn, làgat: läžēn/läžen, máhat: mâšēn/mâšen, nàmazat: nàmažēn/nàmažen, písat: pîšēn/pîšen, pläkat: pläčēn/pläčen, pokázat: pòkāžēn/pòkažen, rïzat: rïžēn/rïžen, skákat: skâčēn, víkat: vîčēn.*

U nekih je glagola provedena palatalizacija na dočetku polazne osnove: *pëć: pèčen, tëć: tèče, tûć: tûčen, vûć: vûčen.* Analogijom je ista osnova zadržana u 3. l. mn. prezenta: *pèčū, túčū, vúčū.*

Promjena je konsonanta na dočetku osnove zabilježena i u odnosu *sk* u *šć*: *ìskat: ïšćen* (M, S)*, stískat se: stîšćēn.* U govoru je Liča zabilježeno: *ìskat: ïštēn.*

4.3.5.4.1.2. Imperativ

Imperativ je zapovjedni način koji se tvori od imperativne osnove i nastavka za imperativ. Imperativni oblici mogu biti jednostavni: za 2. l. jd. te za 1. i 2. l. mn. ili složeni: od čestice *nek(a)* i prezenta glagola za 3. l. jd. i 3. l. mn.

Imperativ je u praindoeuropskome sustavu postojao samo u 2. jd., a potom je u slavenskome zamijenjen optativom, koji se „u gramatici slavenskih jezika i naziva imperativom“ (Matasović 2008: 282). U staroslavenskome jeziku zapovjedni način nije imao posebne oblike za 1. l. jd., 3. l. mn. i 3. l. dv., a ostali su mu oblici imali nastavke: 2. i 3. l .jd. *-i (< psl. *-i), 1. l. dv. *-ěvě, 2. l. dv. *-ěta, 1. l. mn. *-ěmь, *-ěte. Prema tumačenju I. Lukežić (2015: 328), „u hrvatskim su narječjima u 20. st. sačuvane tri paradigme uspostavljene nakon fonoloških mijena tijekom starojezičnoga razdoblja“. Nastavak je *-i* opstao do današnjih dana u 2. l. jd., a u 1. i 2. l. mn. *ě je zamijenjen s *-i* analogijom prema 2. jd. (usp. Matasović 2008: 283). Nastavak *-j* u trećoj skupini nastao je „fonologizacijom nastavka *-i* (> *j*) dodanog osnovama na samoglasnik: *znaj, pij, čuj, kupuj, miruj, imaj*...“, kao i *-j* u nastavcima *-jmo* (< ZJsl. *imə* < općesl. *ěmь), *-jte* (< ZJsl. *ite* < općeslav. *-ěte) (Lukežić 2015: 328–329).

U govorima su Liča, Mrkoplja i Sungera razlikovne tri skupine imperativnih nastavaka:

1. *-ø, -mo, -te*
2. *-i, -imo, -ite*
3. *-j, -jmo, -jte.*

Nastavci su: za 2. l. jd. *-ø,* za 1. l. mn. *-mo,* za 2. l. mn. *-te* ovjereni u primjerima: *bȉžat*: *bȉž, bȉžmo, dȑžat: dȑž, dȑšte, nè boj se, î* 'jedi', *îte* 'jedite'. U govoru su Mrkoplja ovjereni i primjerima u kojima izostaje dočetni vokal osnove: *nòsit: nòsmo, nòste, pȅć: pècmo, pècte, sȉdit: sȉdmo, sȉte, trêst: tréste, vȉdit: vȉte.*[459]

Nastavci za 2. l. jd. *-i,* za 1. l. mn. *-imo,* za 2. l. mn. *-ite* ovjereni su u primjerima: *bòrit /se/: bòrite, dȉgnit: dȉgnimo, dònest: donèsi, gònit: gòni, lètit: lèti, máhat: mášite, mȅtnit: mȅtni, mȉslit: mȉslite, mòlit: mòlite, nòsit: nòsi, òčistit: òčistite, plȅst: plèti, pogòdit: pogòdi, prìpazit: prìpazi, pùštit: pùšti, rȅći: rèci, rècite, sòkrit /se/: sòkri, srȕšit: srȕšimo, ùkrast: ukrádi, vȉdit/vȉdet: vȉdȉ, zabòravit: zabòravimo, ùdarit: ùdari, ùzēt/ùzet: ùzmi, žívit: žívite.*

Nastavci za 2. l. jd. *-j,* za 1. l. mn. *-jmo* i za 2. l. mn. *-jte* ovjereni su u primjerima: *čȅkat: čȅkājte/čȅkajte, čût: čûj, čûjte, glȅdat: glȅdāj/glȅdaj, ispovídat se: ispòvīdājte* (L)*, kòpat: kòpāj/kòpaj, kȕvat* (L)/*kȕhat* (M, S): *kȕvāj* (L)/*kȕhaj* (M, S), *pítat: pítāj/pítaj, pȉvat: pȉvāj* (L)*, pògledat: pògledāj/pògledaj, pripovídat: pripòvīdāj* (L)/*pripòvidaj* (M, S), *slȕšat: slȕšājte/slȕšajte, tȉrat: tȉrāj* (L)*, vȉrovat: vȉrūjte/vȉrujte, vrȁćat /se/: vrȁćājte/vrȁćajte.*

Imperativ u gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima najčešće dolazi u 2. l. jd. i 2. l.mn. Oblik imperativa u 1. l. mn. nije toliko frekventan.

Zanijekani je imperativ glagola *mȍć*: *nèmōj/nèmoj – nèmōjmo/nèmojmo – nèmōjte/nèmojte*, koji je u funkciji izricanja zabrane, ovjeren u svim trima govorima.

Za ovoga je istraživanja konstrukcija za 3. l. jd. i 3. l. mn. potvrđena u primjerima: *nȅk se pòkāžē* (L), *nȅk zàtvori štȁlu* (M), *nȅk se opère* (S).

4.3.5.4.2. Složeni glagolski oblici

U tvorbi složenih glagolskih oblika sudjeluje infinitiv ili glagolski pridjev radni.

4.3.5.4.2.1. **Futur I.** tvori se od prezenta nenaglašenoga oblika glagola *tȉt* i infinitiva: *vȉdit ćeš*; *ako će ti dȁt*; *štȍ će ti* (L); *mòlit ću zá te*; *kâžē da će dòspit* (M); *štȍ će ti bȉt(i)*; *znâš što ću ti rȅć(i)* (S).

4.3.5.4.2.2. **Perfekt** tvori se pomoću nenaglašenoga oblika trajnoga prezenta glagola *bȉt* i glagolskoga pridjeva radnoga glavnoga glagola: *jùčer je bȉja u Fùžīnan*; *rȅkā je da će dôć* (L);

[459] Isto je ovjereno i ranije. Usp. Lukežić 2008: 306.

nísan ga trëfija; *tàko je bílo*; *to ti je naràvnalo* (M); *ali je bíla lípa, ko kràḷica*; *tàko mi je ùnuka rëkla*; *küd je dòspil* (S).

4.3.5.4.2.3. **Pluskvamperfekt** tvori se perfektom glagola *bït* i glagolskim pridjevom radnim glavnoga glagola: *bïja ga je zvâ*; *bíla mu je rëkla* (L); *svë in je bílo izgòrilo*; *bíli su govòrili* (M); *tämo smo bíli kúpili*; *bílo ga je srüšilo* (S).

4.3.5.4.2.4. **Kondicional I.** tvori se od posebnoga oblika glagola *bït:* 1. l. jd. *bin,* 2. l. jd. *biš,* 3. l. jd. *bi,* 1. l. mn. *bimo,* 2. l. mn. *bite,* 3. l. mn. *bi* u govorima Mrkoplja i Sungera te *bi* u svim licima u govoru Liča i od glagolskoga pridjeva radnoga glavnoga glagola: *käd ga nè bi slüšā vô*; *bï nas pùstija*; *jâ bi ïšā*; *mî bi dëlali*; *bï ga nàtuklo* (L); *önda bimo tâncali*; *bin ïšla da san znäla* (M); *jâ bin òstala u bólnici*; *bïte me sàslušali*; *nè bin tëla* (S).

4.3.5.4.2.5. **Kondicional II.** tvori se od kondicionala sadašnjega glagola *bït* i glagolskoga pridjeva radnoga glavnoga glagola: *jâ bi tëbi bïja rëkā da san znâ*; *bi bïja òzgā víkā* (L); *bin te bíla vòzila*, *bimo bíli rëkli* (M); *bíli bite ùzeli*; *bin bíla progovòrila* (S).

Glagolski je sustav ispitivanih gorskokotarskih štokavskih sustava tipičan štokavski. Pojedinim se značajkama, poput nastavka *-u* uz *-e* u 3. l. mn. prezenta glagola IV. vrste u pojedinim primjerima te izostanka imperfekta, taj sustav uključuje među druge novoštokavske ikavske sustave. Specifičnost koja ove govore približuje čakavskim sustavima zaseban je oblik pomoćnoga glagola 'biti' (*bin, biš, bi, bimo, bite, bi*) za tvorbu kondicionala nastavcima atematskoga prezenta, ovjeren u govorima Mrkoplja i Sungera.

5. Zaključak

Gorskokotarski štokavski ikavski govori zastupljeni u mjestima Lič, Mrkopalj i Sunger bili su predmetom istraživanja još početkom 20. st. kada je R. Strohal (1905/1906) objavio rad o mrkopaljskome govoru. Sedamdeset godina kasnije novoštokavski su ikavski govori u Gorskome kotaru predstavljeni kao jedinstvena jezična cjelina pod nazivom *mrkopaljsko-lički govorni tip*. Unatoč predodžbi o trima konherentnim govorima, daljnja su istraživanja nagovijestila njihovu podjelu na tri govorna sustava. Najviše se pisalo o govoru Mrkoplja, za koji se uz prevladavajuću jezičnu strukturu „hrvatskih ikavskih štokavskih govora podrijetlom iz Dalmacije“, utvrdila i pozadinska čakavska struktura. S obzirom na blizinu čakavskih govora primorskoga tipa u susjedstvu, smatra se da su govornici Mrkoplja bili pod jezičnim utjecajem najbližih im čakavaca. Preliminarni opis fonoloških značajki govora Sungera potvrdio je dosadašnje spoznaje da je riječ o novoštokavskome ikavskom govoru, koji koegzistira s čakavskim adstratnim sustavom u većoj mjeri negoli je to zabilježeno u Mrkoplju. Govor je Liča u dosadašnjoj literaturi bio spomenut jedino u kontekstu s drugim dvama gorskokotarskim štokavskim ikavskim govorima. Opservacije istraživača o koegzistenciji dvaju sustava (štokavskoga i čakavskoga) u govorima Mrkoplja i Sungera, ali ne i u Liču, bile su motivacija za temeljitu dijalektološku analizu provedenu u ovoj radnji. Pored cjelovite fonološke i morfološke analize, cilj je doktorske radnje *Štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru (fonološki i morfološki aspekt)* bio utvrditi stupanj razlikovnosti među tim trima sustavima, a ujedno i rasvijetliti njihovu poddijalektnu pripadnost unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Zadatak je ovoga rada bio upozoriti na povezanost tih govora s ostalim govorima matičnoga dijalekta, ali i podastrti jezične činjenice koje upućuju na njihovo međusobno diferenciranje i različito podrijetlo.

Da bi se to postiglo, analizirane su jezične značajke za ovoga istraživanja uspoređivane s rezultatima dobivenima u dijalektalnim opisima štokavskih ikavskih govora između Krke i Neretve, Makarskoga primorja, Imotske i Cetinske krajine, jugozapadne Like, podvelebitskih bunjevačkih govora te štakavskih i šćakavskih govora zapadne Hercegovine i zapadne Bosne. Osim toga, rezultati koji su upućivali na supostojanje štokavske i čakavske komponente u mrkopaljskome i sungerskome sustavu uspoređivani su uz dostupnu štokavsku građu i s jezičnim značajkama čakavskih sustava. Usto, fonološki su sustavi svih triju štokavskih ikavskih gorskokotarskih govora međusobno uspoređeni nakon što je zamijećeno da ukupnošću svojih fonoloških značajki ti sustavi nisu homogena cjelina. Usporedna je analiza utvrdila stupanj njihove međusobne razlikovnosti na fonološkome planu, a

istovremeno odredila njihovu poddijalektnu podijeljenost unutar novoštokavskoga ikavskog dijalekta. Gorskokotarski su štokavski ikavski govori na morfološkome planu pokazali veću ujednačenost, uz zabilježene nejedinstvene rezultate koji ih ne dijele na zasebne sustave.

Primarna je zadaća u klasifikaciji govora Liča, Mrkoplja i Sungera bila primjenom instrumentarija temeljenoga na dijalektološkoj teoriji razlikovnosti definirati poddijalektnu pripadnost triju ispitivanih sustava. Raščlamba i interpretacija građe pokazala je da se štokavski ikavski govori u Gorskome kotaru prema trima klasifikacijskim kriterijima dijele na dvije zasebne skupine.

Prvi je klasifikacijski kriterij, odraz staroga jata, dijelom podudarna izoglosa u svim trima govorima. Prema tomu su kriteriju ispitivani govori nedvojbeno ikavski, čime su čvrsto povezani s ostalim govorima novoštokavskoga ikavskoga dijalekta. S druge strane, odraz staroga jata razlučuje ove govore na one s manje (u Liču) i s više (u Sungeru) zabilježenih ekavizama. Primjeri s ekavskim odrazom jata potvrđeni u govoru Liča ubrajaju se u stalne ekavizme svojstvene većini govornih tipova u novoštokavskome ikavskom dijalektu. Zastupljenost većega broja ekavizama u govoru Sungera upućuje na postojanje paralelnoga čakavskog sustava u istome govoru, koji je u prošlosti jamačno bio dominantniji, onakav kakav je u čakavskome ikavsko-ekavskom govoru susjedne Brestove Drage. Ekavizmi u govoru Mrkoplja potvrđuju nekadašnje stanje, slično onome u sungerskome govoru, danas izmijenjeno u korist dominantnoga ikavskog odraza.

Drugi je kriterij akcenatski. U štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara prema naglasnome inventaru potvrđen je novoštokavski naglasni sustav s četirima naglasnim jedinicama oprečnima po kvantiteti i kvaliteti. Dok govor Liča odlikuju štokavske naglasne posebnosti, u govorima je Mrkoplja i Sungera zabilježen veći udio naglasnih obilježja kojima se približuju čakavskim naglasnim sustavima, tj. odstupaju od novoštokavske akcentuacije. Prema ovjerenim naglasnim pojavnostima, od kojih su neke zastupljene i u ostalim novoštokavskim sustavima, u tim je govorima utvrđena koegzistencija dvaju sustava: štokavskoga i čakavskoga. Novoštokavska je sustavnost u akcentuaciji ispitivanih govora narušena i nesustavnim ostvarajem zanaglasne duljine u Mrkoplju i Sungeru što se u ovome istraživanju pokazalo značajnim pri cjelokupnome opisu tih dvaju sustava. U govoru je Liča zanaglasna duljina dosljedna.

Treći je kriterij suglasnički, koji štokavce ikavce u Gorskome kotaru dijeli u dvije poddijalektne skupine te ih određuje govornicima koji su nesumnjivo doseljeni iz različitih krajeva. Govor je Liča štakavski (*štâp, dvòrīšte, ògńīšte*; *mòždanī, grôžźe*), govori su

Mrkoplja i Sungera šćakavski (*šćâp, dvòrišće, ògńišće*; *gröžźani,* uz *mòždanī/-i, grôžźe* i *grôzje*). Šćakavci su i čakavci u Brestovoj Dragi, najbližem čakavskom punktu u okolici Mrkoplja i Sungera. U oba je sustava, mrkopaljskome i sungerskome, potvrđen sustavan *šćakavizam* štokavskoga tipa, uz koegzistirajući *šćakavizam* čakavskoga tipa prema rezultatima primarne i sekundarne jotacije protojezičnih i starojezičnih skupova *st' i *sk' te *zd' i *zg': *šćakavski* odraz štokavskoga tipa *žź, štakavski* odraz (alijetetna štokavska značajka) *žd* te *šćakavski* odraz čakavskoga tipa *zj.*

Dioba se gorskokotarskih štokavskih ikavskih sustava nastavlja prema dodatnim klasifikacijskim kriterijima. Ponajprije, daljnju klasifikaciju podupiru rezultati preinake *-l* > *-V* na dočetku riječi ili sloga u pr. r. m. r. te u imenica i pridjeva prema kojima se štokavski ikavski govori Gorskoga kotara također razlikuju:

- *-l* > *-a* u pr. r. m. r. ovjereno je u govoru Liča i govoru Mrkoplja
- *-l* > *-a* u imenica i pridjeva ovjereno je u govoru Liča (uz poneke dubletne oblike s neizmijenjenim *-l* ili s preinakom *-l* > *-o*)
- *-l* je neizmijenjeno u središnjem slogu svih triju govora (uz ovjerene primjere poput *dóčić, stóca* u govoru Liča)
- *-l* je neizmijenjeno u dočetnome slogu pr. r. m. r. u govoru Sungera (uz poneke dubletne oblike s preinakom *-l* > *-a*)
- *-l* je neizmijenjeno u dočetnome slogu imenica i pridjeva u govoru Mrkoplja i Sungera.

U kontekstu razvoja dočetnoga *-l* u ostalim novoštokavskim ikavskim sustavima, gorskokotarski govori neupitno pokazuju povezanost s matičnim dijalektom. Neizmijenjeni dočetni *-l* u govoru Sungera te djelomično neizmijenjeni u govoru Mrkoplja može se tumačiti jezičnom vlastitošću čakavskoga narječja. S druge strane, ovjerenošću se navedene pojave u nekim štokavskim sustavima pretpostavilo da se ovi govori po toj jezičnoj značajci ne razlikuju od ostalih novoštokavskih govora.

Prema kriteriju štakavizam/šćakavizam i prema neizmijenjenom ili izmijenjenom dočetnom *-l* u pr. r. m. r. mogu se odrediti tri zone unutar štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru: zona *št – a* (*štâp – bïja*) u Liču, zona *šć – a* (*šćâp – bïja*) u Mrkoplju i zona *šć – -l* (*šćâp – bïl*) u Sungeru.

Status konsonanta *h* također se pokazao prikladnim u daljnjem diferenciranju ispitivanih sustava. Premda u većini novoštokavskih ikavskih govora konsonant *h* nije stabilna jedinica konsonantskoga inventara, u govorima se Mrkoplja i Sungera ovjerava

njegova zastupljenost u svim položajima u riječi. Sporadično izostaje na početku (manje) i dočetku (više) riječi. Unatoč činjenici da je *h* zabilježen u pojedinih novoštokavaca ikavaca (muslimanske vjeroispovijesti), njegovu stabilnost u konsonantskome inventaru mrkopaljskoga i sungerskoga govora svakako valja tumačiti utjecajem najbližega čakavskog sustava. U govoru je Liča konsonant *h* iščeznuo ili je zamijenjen s *v* i *j*.

Opis morfoloških značajki štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru pokazao je pretežitu ujednačenost opisanih sustava u većini značajki, uz pojedina odstupanja. Morfološka je raščlamba potvrdila njihovu međusobnu podudarnost, ali i podudarnost tih govora s većinom ostalih novoštokavskih ikavskih govora. To se ponajprije odnosi na temeljne štokavske morfološke inovacije: ujednačenost nastavaka u DLI mn. imenske i zamjeničko-pridjevske sklonidbe te nastavak *-a* u G mn. imenica svih triju rodova, koji izostaje u govoru Sungera u m. i s. r., a u govoru Mrkoplja rijetko je ovjeren. Specifikum je morfološkoga sustava tih govora trojako stanje kada je riječ o G mn. Uz navedeni noviji nastavak, ostvaruju se arhaični nastavci *-i* i *-ø*. Potvrda je starine i visoka frekventnost uporabe nastavka *-ø* u G mn. imenica svih triju rodova. Genitivni je nastavak *-iju* iz nekadašnje dvojine imenica *i*-promjena muškoga i ženskoga roda također prežitak, zabilježen ponajviše u imenica *i*-vrste. Sinkretizam u DLI nije zastupljen nastavcima *-ima* u m. i s. r. te *-ama* u ž. r., što je posebnost štokavskoga narječja. Provedena je ujednačenost svojstvena i drugim dvama narječjima hrvatskoga jezika uvođenjem jednoga od postojećih množinskih nastavaka tih triju padeža (*-in* za m. i s. r. te *-an* za ž.r.). U mn. imenica m. r. nije uveden nerelacijski morfem *-ov-/-ev-* tipičan za štokavske sustave, osim u pojedinim primjerima koji su redovito alternante zadržanih arhaičnih oblika.

U zamjeničko-pridjevskoj sklonidbi ovjerene su specifičnosti većinom podudarne s onima u drugim novoštokavskim ikavskim sustavima. Ipak, valja izdvojiti najkarakterističnije crte koje svojom prisutnošću povezuju ili razlučuju gorskokotarske štokavske ikavske sustave međusobno, ali i u odnosu na ostale štokavske i/ili čakavske sustave. U zamjeničkih su riječi pored štokavskih, ovjerene i čakavske karakteristike. Primjerice, u govorima je Mrkoplja i Sungera instrumentalni oblik lične zamjenice za 1. l. jd. *mänōn/manon*, zabilježen u čakavskim sustavima, dok je u govoru Liča ovjeren oblik *mḷōn* prema obliku *mlon* zabilježenome i u zapadnohercegovačkim ikavskim štakavskim govorima. Osim toga, u svim je trima govorima upitna i odnosna zamjenica za 'živo' *kö*, uz češći oblik *kï* u mrkopaljskome i sungerskome govoru. Prvi je oblik *kö* svojstven štokavskim sustavima, a drugi *kï* ovjeren u 20. st. u govorima svih triju narječja. Apostrofirati valja i uporabu oblika *čėsa* u G jd. u svim

trima govorima, koji je isključivo čakavska značajka. Oba oblika zamjenice *väs/sväs* u značenju 'sav' karakteriziraju čakavske govore, no isti su oblici ovjereni i u štokavskim sustavima.

Posebno valja podcrtati jezičnu osobitost koja se u dijalektološkoj literaturi dugo držala specifikumom govora u Makarskome primorju, a koja je osim u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, ovjerena i u govoru Sungera. Riječ je o nastavku *-on* u DL jd. u svih pridjeva, promjenjivih brojeva te u većini pridjevskih zamjenica. Ista je izoglosa rasprostranjena u jugoistočnim zapadnoštokavskim govorima, ali i u susjednim južnočakavskim govorima.

U pridjevskome sustavu štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru ovjerava se kategorija određenosti, koja se najviše izražava naglasnim opozicijama u N jd. svih triju rodova, kao što je to i u većini štokavskih sustava, pa se prema toj značajci ispitivani govori ne razlikuju ni međusobno, ni u odnosu na ostale govore nadređenoga im dijalekta. Ostalim se karakteristikama izdvaja govor Sungera, u kojemu je ovjeren nastavak *-en* u L jd. m. i s. r. u posvojnih pridjeva, nekih zamjenica i rednih brojeva, bez obzira na palatalnost ili nepalatalnost dočetnoga konsonanta. Po toj se značajci sungerski govor približuje čakavskim sustavima.

Ukupnošću svojih značajki glagolski je sustav ispitivanih gorskokotarskih štokavskih sustava tipičan štokavski. Očuvanim nastavkom *-u* u 1. l. mn. prezenta naporedo s nastavkom *-e* u pojedinim primjerima te izostankom imperfekta ovaj se sustav uključuje među mnoge novoštokavske ikavske sustave. Aorist je izgubljen, ovjeren tek u jednome izoliranom primjeru. Posebnost u glagolskome sustavu predstavlja zaseban oblik pomoćnoga glagola 'biti' (*bin, biš, bi, bimo, bite, bi*) za tvorbu kondicionala nastavcima atematskoga prezenta, ovjeren u govorima Mrkoplja i Sungera, koji je svojstven čakavskim sustavima.

Analiza je predstavljenih jezičnih značajki na fonološkome i morfološkome planu u ovoj radnji dovela do zaključka o poddijalektnoj diferenciranosti štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru. Pritom se govori Liča, Mrkoplja i Sungera prema određenim fonološkim (i morfološkim) jezičnim značajkama diferenciraju međusobno, ali i u odnosu na štokavske ikavske i čakavske, u najvećoj mjeri ikavsko-ekavske, sustave. Podrobna fonološka i morfološka analiza prikupljene građe opravdala je hipoteze postavljene na početku ovoga istraživanja i razlučila gorskokotarske govore na jedan **štakavski** novoštokavski ikavski govor u Liču i dva **šćakavska** novoštokavska ikavska govora, s čakavskim supstratnim sustavom u Mrkoplju i s pozadinskom čakavskom strukturom u Sungeru.

Usporedna je analiza jezičnih značajki pridonijela i rasvjetljavanju podrijetla tih neautohtonih, doseljeničkih gorskokotarskih govora. U ranijoj literaturi navedena teza o početnoj jezgri štokavskoga ikavskog tipa koja se na to područje morala doseliti s područja sjeverne Dalmacije, između Zemunika i donjega Pozrmanja, uzima se u obzir najviše za govor Liča. Tomu pridonosi i činjenica da je ukupno na to zemljište došlo Bunjevaca „s desne strane Zrmanje u toku XVII. st. u seobama 1605, 1627, 1654. i dalje 70-ih i 80-ih godina toga stoljeća nešto preko dvjesta rodova“ odakle su „naselili cijelo primorje od Ledenica do Baga sa dubokim podgorjem“ (Finka 1977: 168). Govornici su Mrkoplja i Liča bili pripadnici novoštokavskoga ikavskog dijalekta i u svojoj nekadašnjoj postojbini iz koje su pred Osmanlijama prebjegli, zadržavajući važnu poddijalektnu raznolikost, štakavizam/šćakavizam. Prema tome konsonantskom kriteriju, ali i ostalim značajkama ovjerenim za ovoga istraživanja, lički govor spada u štakavske govore novoštokavskoga ikavskog dijalekta koji se protežu od zapadne Hercegovine preko Dalmacije zapadno od Cetine, do Like i Gorskoga kotara. Tomu u prilog ide i narodna predaja, koju je početkom 20. st. zapisao E. Laszowski, prema kojoj su „Ličani došli iz Hercegovine kao Vlasi, otkud su umakli pred Turcima, koji su katolike ganjali“.

Svojim se štokavskim jezičnim specifičnostima govori Mrkoplja i Sungera pribrajaju šćakavskome poddijalektu novoštokavskoga ikavskog dijalekta, u koji su uključeni i govori u Dalmaciji između Cetine i Neretve te na otocima, u Bosni od Livna i Duvna do gornjega Vrbasa i srednjega toka Bosne, oko Dervente, u Bosanskoj krajini, u Slavoniji te govor Svetoga Jurja kod Senja. Ovjerene su čakavske značajke u tim govorima potvrđene u ikavsko-ekavskim čakavskim govorima.

Prema dosadašnjim tumačenjima, Sunger je nekada bio doseljenički čakavski primorski punkt, nastao tek u 18. st., dok nije pod utjecajem susjednih štokavaca ikavaca promijenjen u štokavski idiom s očitom čakavskom jezičnom podlogom. Navedena bi teza bila u potpunosti relevantna da za ovoga istraživanja nije ovjerena specifična novoštokavska jugoistočna izoglosa: nastavak *-on* u DL jd. zamjeničko-pridjevske sklonidbe, koja nije zabilježena u drugim dvama ispitivanim govorima. Ta jezično utemeljena posebnost, uz druge tipične štokavske značajke u govoru Sungera, govori u prilog tezi da je na području Sungera i prije datuma navedenoga u literaturi bilo naseljenoga stanovništva, zasigurno i onoga štokavskoga. Dakako, koegzistiranje je dvaju sustava u sungerskome govoru neosporno, no unatoč tumačenju da je prvotni čakavski idiom s vremenom poštokavljen, rezultati ovoga istraživanja upućuju i na potencijalni drugačiji razvoj sungerskoga govora. Nažalost, bez

preciznoga povijesnoga podatka o prvome spomenu toga mjesta, početni se sungerski jezični sloj neće moći pobliže objasniti.

Naposljetku, provedenim se istraživanjem doprinijelo i proučavanju podrijetla štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru. Time je ova radnja postala prilog boljem poznavanju jezične slike tronarječnoga Gorskoga kotara, ali i novoštokavskoga ikavskog dijalekta.

6. Literatura

1. Babić, S. i dr. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika.* Zagreb: HAZU.
2. Barac-Grum, V., Finka, B. 1981. Govori i nazivlje, u: *Gorski kotar*, Delnice: Fond knjige „Gorski kotar“, Delnice, 418–431.
3. Barac-Grum, V. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
4. Barić, E. et al. 1997. *Hrvatska gramatika.* Zagreb: Školska knjiga.
5. Bošnjak Botica, T., Menac-Mihalić, M. 2006. Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32/1, 25–41.
6. Breu, W., Piccoli, G. (con la collaborazione di Snježana Marčec) 2000. *Dizionario croato-molisano di Acquaviva Collecroce.* Compobasso.
7. Breu, W. 1997. Nekoliko napomena o gramatici moliškohrvatskog dijalekta sela Kruč (Acquaviva Collecroce, Italija), *Prvi hrvatski slavistički kongres*: *zbornik radova*, 431–438.
8. Brozović, D. 1960. O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosprskih dijalekata, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, III, 68–88.
9. Brozović, D. 1961 – 1962. O jednom problemu naše historijske dijalektologije: stara ikavsko-ijekavska granica, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 4/5, Novi Sad, 51–57.
10. Brozović, D. 1963. O rekonstrukciji premigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata, *Filologija*, 4, 45–55.
11. Brozović, D. 1967. Štokavsko narječje. *Školski leksikon. Jezik*, Zagreb: Panorama, 265–273.
12. Brozović, D. 1970a. Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru,* 8, Zadar, 5–31.
13. Brozović, D. 1970b. O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije. *Makarski zbornik*, 1, 381–405.
14. Brozović, D. 1985. Suvremeno štokavsko narječje kao plod konvergentnoga jezičnog razvoja, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7, 59–71.
15. Brozović, D. 1997. Narječja hrvatskoga jezika, u: *Hrvatski leksikon 2.*, Zagreb: Naklada Leksikon, 155–156.
16. Brozović, D. 2005. *Prvo lice jednine.* Zagreb: Matica hrvatska.

17. Brozović, D., Brkić, I. 1981. Otok (općina Sinj), u: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora* (ur. P. Ivić), Sarajevo: Posebna izdanja ANUBiH, 399–404.
18. Brozović, D., Ivić, P. 1988. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
19. Burić, A. 1979. *Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj. Goranska prezimena kroz povijest.* Rijeka: Grafičko poduzeće "Tipograf".
20. Crnić Novosel, M. 2013. Zajik va kome ča slaje zvoni – zapadna čakavština Gorskoga kotara, *Slovansky svět: znamy či neznamy?*, Červeny Kostelec, Praha, 21–27.
21. Crnić, M. 2010. Osnovne fonološke značajke sungerskoga govora, *Riječki filološki dani*, 8, 605–611.
22. Crnić, M., Macan, Ž. 2011. Germanizmi u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara, *Fluminensia*, 23/1, 7–21.
23. Crnić, M. *Zajik va kome ča slaje zvoni – zapadna čakavština Gorskoga kotara. Slovansky svet: znamy či neznamy?* (zbornik radova), Prague, 21–27.
24. Crnić, Š. 1962. Mrkopaljski kraj, *Geografski glasnik*, 24, 69–80.
25. Čilaš Šimpraga, A. 2007. Govor Krivoga Puta kod Senja, *Fluminensia*, 19/1, 57–74.
26. Čilaš Šimpraga, A. 2010. Ikavski štokavski govori između rijeke Krke i Neretve, u: *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji* (ur. M. Lončarić), Zagreb: Književni krug Split i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 160–224.
27. Čuljat, M. 2009. *Ričnik ličke ikavice*. Gospić: Lik@ press.
28. Ćurković, D. 2014. *Govor Bitelića. Doktorska disertacija u rukopisu.* Rijeka.
29. Damjanović, S. 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
30. Derksen, R. 2008. *Etymologycal Dictionary of Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston: Brill.
31. Dragičević, M. 1982. O samoglasničkom inventaru govora lovinačkih ikavaca, *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci*, 4, 119–124.
32. Dragičević, M. 1987. O konsonantskom inventaru govora lovinačkih ikavaca, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, XXX/1, 179–189.
33. Dragičević, M. 1988. Važnije osobine glasovnog sustava govora sela Vratnik iz zavelebitskog dijela senjskog zaleđa, *Zbornik Pedagoškog fakulteta*, 4, 129–143.
34. Dragičević, M. 1989. Morfološke osobine imeničkih riječi u govoru Bunjevaca iz zavelebitskog dijela senjskoga zaleđa, *Fluminensia*, I/1, 112–121.

35. Dragičević, M. 1990. O današnjem ikavskom govoru u Krasnom Polju, *Fluminensia*, II/1-2, 96–102.
36. Finka, B. 1977. Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX-2, 167–197.
37. Halilović, S. 1996. O govoru Opuzena, *Studia linguistica polonomeridianoslavica*, 8, 191–198.
38. Hozjan, S. 1998. Južna Italija, u: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich Hrvatski jezik* (ur. M. Lončarić), Uniwersytet Opolsk – Instytut Filologii Polskiej, 279–286.
39. Hraste, M. 1951. O štokavskim govorima na Hvaru i Braču, *Zbornik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu*, 1, 379–395.
40. Hraste, M. 1956. Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, 387–479.
41. Hraste, M. 1959–1960. Metodologija ispitivanja naših dijalekata, *Jezik*, 8, 71–81.
42. Hraste, M. 1970. O prijelazu glasa *-m* u *-n*, *Filologija*, 6, 69–75.
43. Ivić, P. 1962–1963. Inventar fonetske problematike štokavskih govora, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu,* VII, 98–111.
44. Ivić, P. 1985. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod u štokavsko narečje. Celokupna dela Pavla Ivića*, 2. Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
45. Ivšić, S. 1914. *Nacrt za istraživanje hrvatskih i srpskih narječja.* Zagreb: Tisak dioničke tiskare.
46. Jozić, Ž. 2007. O metodologiji terenskog istraživanja. *Šokačka rič*, 4, Vinkovci, 155–161.
47. Kalsbeek, J. 1998. *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria.* Amsterdam – Atlanta: Studies in Slavic and General Linguistics.
48. Kapović, M. 2004. Jezični utjecaji velikih gradova*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30, 97–105.
49. Kapović, M. 2005. Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja), *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti HAZU*, 44, 51–62.
50. Kapović, M. 2005. Slavic lenght again, *Filologija: časopis Razreda za filološke znanosti HAZU*, 44, 29–45.
51. Kapović, M. 2006. Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* 32/1, 159–172.

52. Kapović, M. 2007. Naglasne paradigme imeničkih i-osnova u hrvatskom, *Croatica et Slavica Iadertina*, III, 71–79.
53. Kapović, M. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije, *Filologija*, 51, 1–39.
54. Kapović, M. 2010. Naglasak imeničnih i-osnova u Orubici, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, 23–31.
55. Kapović, M. 2010. Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj, *Filologija*, 54, 51–105.
56. Kapović, M. 2011. Naglasak ā-osnova u hrvatskom – povijesni razvoj, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, 147–172.
57. Kapović, M. 2011. Naglasak imenica srednjega roda u hrvatskom – povijesni razvoj, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, 109–146.
58. Kapović, M. 2011. The accentuation of i-verbs in Croatian dialects, *Studies in Slavic and General Linguistics*, 37, 109–233.
59. Kapović, M. 2014. *Povijest hrvatske akcentuacije. 1. Fonetika* (knjiga u rukopisu), Zagreb: Matica hrvatska.
60. Kruhek, M. 1981. Postanak i razvitak naselja i život naroda u prošlosti, u: *Gorski kotar*, Delnice, 281–330.
61. Kurtović Budja, I. 2009. *Govori Makarskoga primorja (fonologija i morfologija).* Doktorska disertacija u rukopisu. Zagreb.
62. Langston, P. 2006. *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian.* Bloomington, Indiana.
63. Laszowski, E. 1923. *Gorski kotar i Vinodol*, Zagreb: Matica hrvatska.
64. Lisac, J. 1988. Iz goranskog vokalizma, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 30/2, 137–175.
65. Lisac, J. 1991. Goransko predmigracijsko dijalektno stanje i podrijetlo suvremenih organskih idioma u Gorskom kotaru, *Dometi*, 24, 6/7, 381–386.
66. Lisac, J. 1997. Goransko dijalektno stanje u prošlosti i sadanjosti, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 10, 155–161.
67. Lisac, J. 1998a. (Narodni govori) Uvod, u: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich Hrvatski jezik* (ur. M. Lončarić), Opole: Uniwersytet Opolsk – Instytut Filologii Polskiej, 178-193.
68. Lisac, J. 1998b. Štokavski i torlački idiomi Hrvata, u: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich Hrvatski jezik* (ur. M. Lončarić), Opole: Uniwersytet Opolsk – Instytut Filologii Polskiej, 195–204.

69. Lisac, J. 1999. Milan Rešetar i njegovo djelo. *Kolo*, IX/3, 37–43.
70. Lisac, J. 2001. Dijalekatne značajke dubrovačkog područja, *Dubrovnik*, XII/3, Dubrovnik, 214–219.
71. Lisac, J. 2002. Osnovne značajke štokavske prozodije, *Fluminensia*, 14/1, 85–88.
72. Lisac, J. 2003a. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja.* Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
73. Lisac, J. 2003b. Hrvatski dijalekti, u: *Hrvatska i Europa*, 3, Zagreb, 451–459.
74. Lisac, J. 2003c. Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29/1, 173–180.
75. Lisac, J. 2004. Usporedba govora Tkona i Ražanca, *Čakavska rič*, XXXII/2, 167 – 171.
76. Lisac, J. 2006. Hrvatska dijalektologija od 1945. do 2005., *Croatica et Slavica Iadertina*, II, 105–114.
77. Lisac, J. 2008. Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta, *Croatica et Slavica Iadertina*, IV, 105–114.
78. Lisac, J. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
79. Lončarić, M. 1996. *Kajkavsko narječje*, Zagreb: Školska knjiga.
80. Lončarić, M. 1981. Trnovac (općina Gospić), u: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora* (ur. P. Ivić), Sarajevo: Posebna izdanja ANUBiH, 361–365.
81. Lukežić, I. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
82. Lukežić, I. 1996a. Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja, *Fluminensia*, 8/1–2, 223–236.
83. Lukežić, I. 1996b. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština.* Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
84. Lukežić, I. 1998. Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja). *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32, 117–135.
85. Lukežić, I. 1999a. Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima. *Fluminensia*, 11/1–2, 101–142.
86. Lukežić 1999b. Razvoj prezenta i imperativa u čakavskome narječju, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 25/1, 195–222.

87. Lukežić, I. 2000. Lične zamjenice u čakavskome narječju (sinkronijski i dijakronijski uvid), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26/1, 99–128.
88. Lukežić, I. 2001. Odnosno-upitne i neodređene zamjenice za značenja 'neživo' i 'živo', *Čakavska rič*, XXIX/1, 21–36.
89. Lukežić, I. 2003. Čakavsko u štokavskome govoru Imotske krajine, *Čakavska rič*, XXXI/1–2, 5–25.
90. Lukežić, I. 2008. Mrkopaljski govor, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 14, 293–324.
91. Lukežić, I. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 1. Fonologija*. Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada. Filozofski fakultet u Rijeci. Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
92. Lukežić, I. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja. 2. Morfologija*. Rijeka: Hrvatska sveučilišna naklada. Filozofski fakultet u Rijeci. Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
93. Lukežić, I., Zubčić, S. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
94. Malnar, M. 2010. Dijalekti u Gorskom kotaru, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* , 36/1, 47–69.
95. Malnar, M. 2012. *Fonološki opis čabarskih govora na frazeološkom korpusu*. Doktorska disertacija u rukopisu. Zagreb.
96. Malnar, M. – Vukša, P. 2012. Postoje li čakavski elementi u fonologiji čabarskih govora?, *Peti slavistički kongres: zbornik radova*, Rijeka, 319–328.
97. Malnar, M. 2013. Fonologija govora Tršća u Gorskom kotaru, *Jezikoslovlje*, 14/1, 101–128.
98. Mandić, D. 2009. *Postanak praslavenskih naglasnih paradigmi kod imenica i njihova sudbina u suvremenom hrvatskom jeziku.* Doktorska disertacija u rukopisu. Zagreb.
99. Marinković, M. 2015. *Fonologija i morfologija istočnogoranskih kajkavskih govora.* Doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka.
100. Marković, I. 2007. *Do kosti.* Imenice hrvatske *i*-sklonidbe, *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 1/3, 14–36.
101. Marković, I. 2012. *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
102. Marković, M. 2003. *Gorski kotar. Stanovništvo i naselja*. Zagreb: Jesenski i Turk.
103. Martinović, B. 2009. Kolebanja leksičkoga naglaska imenica i-vrste, *Croatica et Slavica Iadertina,* V, 51–77.

104. Masing, L. 1876. *Die Hauptformen des serbisch-chorwatischen Accents nebst einleitenden Bemerkungen zur Accentlehre insbesondere des Griechischen und des Sanskrit,* St. Pétersbourg.

105. Maštrović, Lj. 1955. Ninski govor, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 2, 87–140.

106. Matasović, R. 2001. *Uvod u poredbenu lingvistiku.* Zagreb: Matica hrvatska.

107. Matasović, R. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika.* Zagreb: Matica hrvatska.

108. Menac-Mihalić, M. 2005. *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj.* Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Školska knjiga.

109. Miletić, J. 2008. Fonološke i osnovne morfološke značajke govora Ražanca, *Čakavska rič*, XXXVI/1–2, 113–118.

110. Milković, I. 2009. *Lička štokavska ikavica.* Zagreb: Pergamena.

111. Moguš, M. 1967. Formiranje hrvatskosrpskoga vokalizma, *Radovi Instituta za slavensku filologiju*, FF 9, 29–36.

112. Moguš, M. 1967. Gubljenje poluglasa kao uzrok nekim posljedicama u hrvatskosrpskom konsonantizmu, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, FF 9, 37–42.

113. Moguš, M. 1977. *Čakavsko narječje (Fonologija).* Zagreb: Školska knjiga.

114. Moguš, M. 1978. Pogled na današnji jurjevački govor, *Filologija*, 8, 227–232.

115. Moguš, M. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika.* Zagreb: Školska knjiga.

116. Pavelić, R. 2012. *Stope predaka. Bunjevci u Hrvatskom primorju, Gorskom kotaru i Lici.* Rijeka: Adamić.

117. Peco, A. 2007a. *Govori zapadne Hercegovine.* Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

118. Peco, A. 2007b. *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne I.* Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

119. Peco, A. 2007c. *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne II.* Sarajevo: Bosansko filološko društvo.

120. Pišković, T. 2011. *Gramatika roda.* Zagreb: Disput.

121. Pronk, T. 2010. Rani razvoj goranskih govora, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, 97–133.

122. Sammartino, A. 2009. Osvrt na prozodijski sustav moliškohrvatskih govora, *Croatica et Slavica Iadertina*, V, Zadar, 123–136.

123. Silić, J. 1998. Morfonologija hrvatskoga glagola – tipovi osnova, *Riječki filološki dani*, 2, 241–274.

124. Silić, J. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Zagreb: Disput.

125. Silić, J., Pranjković, I. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

126. Skok, Petar 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: JAZU.

127. Strohal, R. 1903. Osobine današnjega lokvarskoga narječja, *Rad JAZU, Knjiga 152*, 162–248.

128. Strohal, R. 1905. Osobine današnjega ravnogorskoga narječja, *Rad JAZU, Knjiga 162*, 28–109.

129. Strohal, R. 1905–1906. Neke dijalektičke osobine iz trgovišta Mrkoplja, *Nastavni vjesnik*, 14, 665–673, 743–752.

130. Strohal, R. 1993. *Uz Lujzinsku cestu*, Rijeka: Tiskara Rijeka.

131. Šimundić, M. 1971. Govor Imotske krajine i Bekije. *Djela ANUBiH*, XLI, Odjeljenje društvenih nauka 26. Sarajevo: ANUBiH.

132. Tafra, B. Razgraničavanje opisnih i odnosnih pridjeva (leksikološki i leksikografski problem), *Rasprave Zavoda za jezik,* 14, 185–197.

133. Tafra, B. 1989. Što su brojevi? (gramatički i leksikografski problem), *Rasprave Zavoda za jezik*, 15, 219–237.

134. Tafra, B. 2001. Razgraničavanje roda i spola (gramatički i leksikografski problem), *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje,* 27/1, 251–266.

135. Tafra, B. 2005. *Od riječi do rječnika*. Zagreb: Školska knjiga.

136. Tafra, B. 2007. Broj i rod ispočetka, *Filologija*, 49, 211–233.

137. Tomljenović, G. 1983–1984. Bunjevački dijalekt zaleđa senjskog s osobitim obzirom na naglas, *Senjski zbornik*, 10–11, 163–222.

138. *Tones and Theories, Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. 2007. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

139. *Traženje Gorskoga kotara* – posebno izdanje *Dometa* 1969. Rijeka: Matica hrvatska.

140. Turk, M. 1992. *Fonologija hrvatskoga jezika.* Rijeka – Varaždin: Izdavački centar Rijeka, Tiskara Varaždin.

141. Vranić, S. 1997. Realizacija finalnoga slogovnoga /l/ u govorima čakavskoga narječja, *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika. Priopćenja hrvatskih*

sekcija III. međunarodnog slavističkog skupa pod naslovom „Teorija i praksa nastave slavenskih jezika“, 2, 275–291.

142. Vranić, S. 2002. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 1. Fonologija*. Rijeka: Matica hrvatska Novalja.

143. Vranić, S. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Biblioteka časopisa *Fluminensia*.

144. Vranić, S. 2006. Odnos infinitivne i prezentske osnove u govorima sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu, *Croatica et Slavica Iadertina*, II, 57–72.

145. Vranić, S., Crnić, M. 2008. Iz fonologije govora Mrkoplja, *Čakavska rič* XXXVI/1–2, 119–131.

146. Vranić, S. 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu. 2. Morfologija*. Rijeka: Matica hrvatska Ogranak Novalja – Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.

147. Vukša Nahod, P. 2014. *Fonologija i morfologija mjesnih govora slivanjskoga područja.* Doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka.

148. Vulić, S. 2007. Dubrovački govor od početka 20. do početka 21. stoljeća, *Zadarski filološki dani. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanoga 20. i 21. svibnja 2005.*, 97–112.

7. Prilozi

7.1. Popis ispitanika

LIČ

1. Ivan Starčević Firlić, rođ. 1930.
2. Marija Mirković Farlica, rođ. 1931.
3. Marija Maras Knezova, rođ. 1935.
4. Pavao Budiselić Pave, rođ. 1939.

MRKOPALJ

1. Eda Ružić, rođ. 1923.
2. Ana Tomić Mickićeva, rođ. 1925.
3. Josip Kovačić Šćukin, rođ. 1931.
4. Irenka Tomić, rođ. 1939.

SUNGER

1. Anđelka Matejčić Mikelova, rođ. 1941.
2. Žarko Grgurić, rođ. 1931.
3. Marica Blašković Davidova, rođ. 1928.
4. Kata Vrljanović Cvetina, rođ. 1936.
5. Bruno Tomić, rođ. 1934.

BRESTOVA DRAGA

1. Mladen Kauzlarić, rođ. 1944.

7.2. Ogledi govora

7.2.1. Ogled govora Liča

Pave: *Ïmā san šesdèsēt i šêst ili ösan kòńi, san promínija. Dràgan se jèdan zvâ, a tôg su mi ùkrali. Kúpija san kòńa. Köń mi je zàsikā gȑdo nögu bïja u šümi. Kâžē veterìnār: A jèdno trî mïsēca nè smī îć vân. Òni su bíli dòlazili, obrizávali. Kòpito je bílo püklo. Tô se razdvájalo kòpito. A döbar köń je bïja. Öndā san jâ kúpija töga Dràgana od nëkog Bosánca, štö je samàricu ïmā, nëki križánac. I köń je, níje bïja ko òvī, ali mögā san dëlat. I käd se mëni òvī opòravija, jâ ńëga pùstija u päšu i ùjesen ću ga pròdat. I dâ ga s òvīn križánčevīn kòńīn, što su ïsto škàrtīrāni bíli u päšu. Tû vëčer san ïšā tüda s òvīn kòńīn i vïdija san ga. Jöš san zöbi òstavija mälo na jèdnon kämenu i döšā je k mëni. I za dvâ, trî dâna òvī kúpac jávija da će dôć po kòńe, da će nan î pòbrat za Ìlirsku Bïstricu, za Slòvēniju se tô ïšlo göri. Níje Dràgana. Šêst kóńā öndā nèstalo. Tô òvi iz Biháća, òvi mìšetāri, pòbrali i pròdali ili vrátili näzād. Jöš san izgùbija trî dâna što san ïšā i u Góspić, na pläcu san ïšā, u Òtočac, Kârlovac, u Bïstricu par pútā ću (li) nalètit nâ ń. Ma kàkī!*

Sugovornik: *A bï li ga bíli pripòznali?*

Pave: *Vrâga ga nè bi pripoznā. Trî mïseca je sköro kòd mene bïja.*

Sugovornik: *A štö ste nòsili u šümu za kòńe?*

Pave: *Sêna vrïću, al sêna su jâko mälo ïli. Sêno je bílo da sïdiš na ńôj, na vrïći. I zôb. I vòdu. Ako je däḷe bílo, i vòdu san vòzija. Mälo je kö, al jâ san vòzija vòdu. Pedèsēt, šezdèsēt lïtār kânta je bíla jèdna. Nâjprije bíla dȑvenā, u bäčvan ovàko je stâla. Döli šïrā, a göri ovàko. I čëp göri. A pötle je plàstična döšla.*

Pavao Budiselić Pave

Prasìčańe. Svi štápi su ïšli ü maslo. Ali čûj, tâ pràsica di je òstala, jèdna rüpa se iskòpala. Tô ti je bílo tô, mäslo. Otprílike pètnājst pútā dëset dubḷìnē. Öonda svi igráči su ïmali štápe, mëtar ì pō düge, kako je kö näšā. Ali uglàvnōn, mórā je îć ùnūtra, ù tū rüpu. Möglo je bït kòlkō òće igráča. Tâ pràsica je, òbično je bíla tô kàntica, pa ònō, malo zgńêčena da ìzgledā ko löpta. Samo löpta níje smïla bït jer löpta òdlićē. Neg òvō, što stòjī. Tô je nïšto ko i hòkej, nïšto slïčno. Jer bàcalo se ù tū pràsicu, tâ kánta. I önda kòjī je izbácija vân, je gònija prema gólu. Pràsica se stávḷala ü maslo. Svi su dȑžali štápe ùnūtra i tâ kòjī je bïja glävnī, tâ je bácija tû pràsicu ùnūtra. Isto kö što ònī súdac bâcī. Odàbralo se kö će bït šêf, šêf grüpē. Sväko zá se ïgrā. I önda se gònilo, níje bïja gôl, neg je bíla jèdna mötka zabijèna. I tô se gònilo do tê mötkē. I čûj, òno kad tî ùdrēš, ònī tämo nè dā da ti ïʒē tämo, nego glëdā da ôn prìuzmē. Pa da

ôn tô tïrā tämo. I tàko gònīš jèdan drügōga. A pòbjednik je bïja ònī kòji bi dò tog cîḷa dȍšā. I ȍnda je bílo ìspadāńe. I gùbitnik je bïja ònī kòjī je bïja nâjzadńī. Samo ôn više nî ïgrā, ìspadā je vän. Ȍnda su òvī drügī nàstavḷali däḷe.

Ivan Starčević Firlić

7.2.2. Ogled govora Mrkoplja

Ti rëče Mïlena kako smo dëlale u Mr̥̈kopļu? Kòpale, kòšńu, žële, Mâjko Böžjā, krùmpīr potle kòpale, önda dr̥̈va žágale s müškīn, dr̥̈va sprémale, pa i po dr̥̈va ïšle u šümu s müškīn. Bôg da se je dopèļalo na vòlīn. Àjme, drâgo díte mòje! Kòšare na glávi vjëčito smo dr̥̈žale i nòsile u kòšńi po ònoj vrücíni. Vrûće zëļe i fàžōl göri, i krùmpīr na glávi, a sûnce pèčē. Dä, käd smo kòsili u läzin. Müke, dëlale smo ko cr̥̈vi, cüre i dëčki, i svì drügī. Míńat, önda smo u rätu ïšle míńat. Kàkē šotokáļce smo spële i päčme, i önda smo ïšle prema Kârlovcu míńat za kukùruza mälo, òni pêt gödīn kad bïja rät. A u Ríku smo nòsile malo pùtra pròdat i čèsa, mlíka, i önda smo kúpile söli jèdan têdan, drügi têdan smo ïšle pa smo kúpile malo ríže i döma dònile. Na köstīn u rüsaku, pïšicē, u päčman kr̥̈penīn.

Kàko se röbu prálo? Na rûke se prálo. Od štérńe se je vòda nòsila döma i döma se je òpralo, osapùnalo. Béla röba se u maštêl mètnila, u käcu jèdnu. Ïmala je škü̧licu i čëp. Önda se je röba poslòžila, a göri u kr̥̈pu se vr̥̈glo pòpela dösta. Önda skühanon vòdon se polívalo. Önda kad je procúrila, pr̥̈va vòda se otòčila blàtna, önda se òpet zàkuhala vòda čïstā pa önda òpet po pòpelu, pêt – šêst pût. I önda se je zvädilo, ïšlo se na sìnicu, tämo kraj pilàne na jèdnu mläku, däļe se je vòda nàlila u kàble i ïmale smo stòlac, ovàko najélen mälo, i peräču dr̥̈venu. Önda se pò tīn pläktan i pò tōj röbi lúpalo i ìspiralo. I önda smo zavr̥̈tile i òžimale dvî. Köj put nî bílo sapúna, samo tâj pòpel je bïja. Sapúne smo kühale od òtpatki, od kòsti i kúpile sode bikarbóne – sôdu baš za sàpūn, pôl kïle, i tô kad se je möglo kúpit, a kad nî sämo se je s pòpelom, díte mòje. Önda se ïšlo u dùćān kúpit tàkī komàdić sapúna. Tô je näša stârā rëkla neka čûvāmo da se ne tòpi u vòdi, da ne prèviše tròšit, da drügī pût za röbu prät. Rìfļaču smo ïmale za šârō, a za bêlē pläkte smo samo lùšij ïmale, önda smo ïmale tâj plöh. Pò tom smo lúpale. Lípa bíla röba, pöpel – tô smo rëkle lùšija. Šârū smo ovàko na rûke na rìfļaču, mälo mašínu dr̥̈venu su müškī izdúbli, onàko na zûpce, pötle se kúpila plëhnata, bílo je böļe za prät. Jèdna i drüga smo se naùčile. I mälo sapúna i önda smo püno ìspirale i tô je bílo tô.

Eda Ružić

7.2.3. Ogled govora Sungera

Mëne nâjpr̥vo bïl kano mâlōga, snîg me bïl zagr̥nil iz kròva. Lüpija je snîg. Jâ san bïl göri, tû di gòvorin di je tô Pètrovo sèlo, dï san se ròdil. Jâ i tâj još jèdan pòkojnī. I lîpo smo stäli väni, bílo je jüžno, vèlik snîg. Prïje su bíli snîgi vèlikī. I snîg iz kròva, jâ san stâ ïzmeʒu kròvi, i snîg me lüpija, i pokòsilo me. Jâ òstal pod snîgon. Ali je jèdan stäri čòvik bïl na prozòrčiću u jèdnon sòbici i ôn je vïdel kad je snîg lüpil i kad je mëne zagr̥nilo. I ôn se zakrívija, ùzel lòpatu i pöčel zvät l̥ûde. I önda kroz tâj prozòrčić skòčil vän i lètil tämo i pöčel otkopàvat. Ïman öznaku i dân dànas di me s lòpaton pròsikal. I önda su me spásili jer gláva mi je bíla döli, a nöge göri. Štö se dèsilo s tîn? Mòja stârā mäter, tô je bíla jâka žèna. Ùzela je, prïje su govòrile òvo što se pàlēnta kühala, ùzela je mìšāč. Önda se zvälo mìšač za pàlentu, al tô je bïl vèlikī mìšač. Ùzela je tô i sad ga dâjte sïmo i priko nòge, i s palentáron nàtukla me da zäšto san jâ ïšal pod kröv. U sòbicu spávat, önda se spávalo na slämi, níje bílo madràci. Dvâ dâna san spával kad me nàtuklo, üvik san bïl ko štàkorić nûtra skl̥ûčen i spával san i ćúbil od strâha jer san se prìstrašil. I önda ovàko mâli san razmíšl̥al san li mögal götov bït i ùmrit. Dòlazilo mi je, ali dvâ dâna se nísan dïzal.

Žarko Grgurić

7.3. Karte

1. Položajno-dijalektološka karta štokavskih ikavskih govora Gorskoga kotara
2. Odraz jata u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara
3. Konsonant *h* u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara
4. Štakavizam/šćakavizam u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara
5. Dočetno *-l* u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara
6. Poddijalektna pripadnost štokavskih ikavskih govora u Gorskome kotaru